Gabriel García Márquez
Generalul în labirintul său
(1989)

Lui Alvaro Mutis, care mi-a oferit ideea de a scrie această carte.

Se vede treaba că viaţa mea e în mâinile Necuratului.
(Scrisoare către Santander, 4 august 1823)

José Palacios, cea mai veche slugă a sa, îl găsi plutind în apa depurativă din scăldătoare, gol-goluţ şi cu ochii deschişi, şi crezu să s-a înecat. Ştia că era una din multele lui metode de meditaţie, dar în starea de extaz în care se afla, plutind în derivă, parcă era dus de pe lumea aceasta. Nu îndrăzni să se apropie, ci îl chemă cu glas înăbuşit, potrivit ordinului primit de a-l trezi înainte de orele cinci, ca să pornească la drum odată cu prima geană de lumină. Generalul ieşi din starea de vrajă şi zări, în semiîntunericul încăperii, ochii albaştri şi senini, părul creţ de culoarea blănii de veveriţă, obişnuita ţinută maiestuoasă şi calmă a majordomului, care avea în mână ceşcuţa cu infuzie de mac şi gumă arabică. Generalul se agăţă fără vlagă de toartele scăldătorii şi ieşi din apa medicinală sprinten ca un delfin, fapt neaşteptat la un trup atât de plăpând.

— La drum! spuse el. Cât mai repede, căci pe-aici nimeni nu ne vrea.

José Palacios îl auzise vorbind aşa de atâtea ori şi în împrejurări atât de diferite, încât nu crezu că era adevărat, cu toate că în grajduri catârcele erau pregătite şi suita oficială începea să se adune. Îl ajută să se usuce şi-i acoperi trupul gol cu un poncho gros pentru vreme rea, căci, de tare ce-i tremurau mâinile, îi zornăia ceaşca pe

farfurioară. În urmă cu luni de zile, pe când îşi punea nişte pantaloni din piele de căprioară pe care nu-i mai purtase din nopţile fastuoase petrecute la Lima, el descoperise că, pe măsură ce pierdea din greutate, scădea şi în înălţime. Chiar şi gol arăta altfel, căci acum pielea de pe corp îi era palidă, iar faţa şi mâinile erau ca arse de prea mult stat la soare. Împlinise patruzeci şi şase de ani în iulie trecut, dar părul creţ şi aspru, caracteristic locuitorilor din zona Mării Caraibilor, îi încărunţise şi oasele i se deformaseră din cauza îmbătrânirii premature şi arăta cu totul atât de slăbit, că nu părea în stare să mai apuce luna iulie a anului următor. Gesturile sale ferme erau totuşi ale unui om mai puţin încercat în viaţă şi el călătorea mereu, fără oprire, fără ţintă. Îşi bău ceaiul fierbinte din cinci înghiţituri, gata-gata să i se umple limba de băşici, fugind de propriile sale dâre de apă pe rogojinile mototolite aşternute pe podea şi se simţi ca şi cum ar fi sorbit licoarea fermecată a învierii din morţi. Dar nu scoase niciun cuvânt până nu bătură orele cinci în turnul catedralei din apropiere.

— Sâmbătă, opt mai, anul treizeci, zi în care englezii au tras cu arcul în Ioana d’Arc, anunţă majordomul. Plouă de la trei dimineaţa.

— De la trei dimineaţa, din secolul al optsprezecelea, spuse generalul cu glasul încă voalat din cauza proastei dispoziţii după noaptea de insomnie. Şi adaugă pe un ton grav:

N-am auzit cocoşii cântând.

— Pe-aici nu sunt cocoşi, răspunse José Palacios.

— Pe-aici nu e nimic, spuse generalul. Ţară de trădători!

Se aflau la Santa Fé de Bogotá, la două mii şase sute de metri deasupra nivelului mării îndepărtate, şi imensul iatac cu pereţi austeri, aflaţi în bătaia vântului îngheţat care se strecura prin ferestrele prost izolate, nu era locul cel mai sănătos din lume. José Palacios aşează lighenaşul cu

clăbuc pe placa de marmură a măsuţei de toaletă, împreună cu trusa de catifea roşie cu instrumentele de bărbierit, toate din metal aurit. Puse sfeşnicul cu o lumânare pe o poliţă de lângă oglindă, pentru ca generalul să aibă destulă lumină şi trase mai aproape vasul cu jeratic ca să-i încălzească picioarele. Apoi îi dădu nişte ochelarii cu lentile pătrate şi ramă fină de argint, pe care îi ţinea întotdeauna pregătiţi pentru el, în buzunarul vestei. Generalul şi-i puse şi se bărbieri, mânuind briciul cu stânga cu aceeaşi iscusinţă ca şi cu mâna dreaptă, căci era ambidextru din naştere, şi cu gesturi uluitor de sigure ale aceleiaşi mâini care cu câteva clipe înainte nu putuse să ţină nici ceaşca. Isprăvi cu bărbieritul pe bâjbâite, plimbându-se fără astâmpăr de colo-colo prin încăpere, fiindcă evita pe cât posibil să se uite în oglindă ca să nu-şi întâlnească propria privire. Apoi îşi smulse cu mişcări bruşte perii din nări şi din urechi, îşi frecă dantura perfectă cu praf de cărbune pus pe o periuţă din păr natural cu mâner de argint, îşi tăie şi-şi pili unghiile de la mâini şi de la picioare, iar la sfârşit îşi scoase poncho-ul şi se stropi cu un flacon mare de apă de colonie, fricţionându-se pe tot corpul cu amândouă mâinile până se simţi istovit. În dimineaţa aceea îndeplinea ritualul toaletei zilnice cu mai multă înverşunare ca de obicei, căutând să-şi purifice trupul şi sufletul de cei douăzeci de ani de războaie inutile şi decepţii ale vieţii de conducător.

Ultima vizită din noaptea care trecuse a fost a Manuelei Sáenz, acea femeie din Quito deprinsă cu greul războaielor care, cu toate că îl iubea, nu avea să-l urmeze până la moarte. Ea rămânea să-şi îndeplinească pe mai departe misiunea de a-l ţine pe general la curent cu tot ce se întâmpla în lipsa lui, căci el de mult nu mai avea atâta încredere în altcineva ca în ea. Îi lăsa în păstrare nişte vechituri care nu aveau altă valoare decât aceea de a-i fi aparţinut, precum şi câteva din cărţile lui cele mai

preţioase şi două cufere cu acte personale. Cu o zi înainte, în timpul scurtei întâlniri solemne de rămas bun, îi spusese: „Te iubesc mult, dar te voi iubi şi mai mult dacă vei da dovadă acum de mai multă judecată ca oricând”. Ea îi înţelese cuvintele ca pe un nou omagiu, printre atâtea altele câte îi adusese în opt ani de amor înflăcărat. Dintre toate cunoştinţele sale, era singura care-l credea: de astă dată avea să plece cu adevărat. Dar era şi singura care avea cel puţin un motiv neîndoielnic să spere că el se va întoarce.

Nu credeau să se mai vadă înainte de plecare. Doña Amalia, stăpâna casei, ţinu totuşi să le ofere darul unui ultim rămas bun pe furiş şi o ajută pe Manuela să intre, îmbrăcată în costum de călărie, pe uşa grajdului, ca să evite comentariile evlavioasei comunităţi locale, plină de prejudecăţi. Nu pentru că ei ar fi ţinut secret faptul că erau amanţi, căci se afişau împreună ziua-n amiaza mare, spre indignarea tuturor, ci ca să apere cu orice preţ buna reputaţie a acelei case. El era şi mai timorat, şi-i ordonă lui José Palacios să nu închidă uşa ce dădea în încăperea alăturată, un loc de trecere folosit de servitorime, unde aghiotanţii care stăteau de pază rămaseră să joace cărţi mult timp după ce vizita se încheie.

Manuela îi citi preţ de două ore. Fusese, până nu de mult, tânără; până când trupul ei începu să dea semne de îmbătrânire. Fuma pipă ca marinarii, se parfuma cu colonie de verbenă, cum obişnuiau militarii, se îmbrăca în haine bărbăteşti şi se vântura printre soldaţi, dar glasul ei stins era şi acum plăcut în semiîntunericul clipelor de intimitate. Citea la lumina puţină a sfeşnicului, aşezată într-un fotoliu pe care se mai păstra blazonul ultimului viceregе, iar el o asculta întins pe pat cu faţa în sus, îmbrăcat în hainele civile de casă şi învelit cu poncho-ul din lână de vigonie. Doar după ritmul respiraţiei îţi dădeai seama că nu doarme. Cartea se intitula *Ştiri şi zvonuri*

care au circulat prin Lima în anul de graţie 1826, de peruanul Noé Calzadillas, şi ea i-o citea pe un ton teatral, foarte potrivit cu stilul autorului.

Timp de o oră nu se auzi nimic altceva decât vocea ei în casa toropită de somn. Dar după ultimul rond se porni fără veste un uriaş hohot de râs colectiv, care stârni câinii din încăpere. El deschise ochii mai mult curios decât tulburat, iar ea închise cartea pe care-o ţinea în poală, punând semn cu degetul mare la pagina unde rămăsese.

— Sunt prietenii domniei voastre, îi spuse.

— N-am prieteni, răspunse el. Şi dacă mi-or mai fi rămas câţiva, n-o să-i mai am multă vreme.

— Aflaţi că ei sunt afară şi stau de veghe ca să nu fiţi ucis, spuse ea.

Aşa află generalul ceea ce ştia tot oraşul: nu unul singur, ci mai multe atentate se puneau la cale împotriva sa, şi ultimii lui susţinători stăteau la pândă, pregătiţi să le împiedice. Vestibulul şi galeria din jurul grădinii interioare erau ocupate de cavalerişti şi grenadiri, toţi venezueleni, care urmau să-l însoţească până în portul Cartagena de Indias, unde trebuia să acosteze o corabie cu destinaţia Europa. Doi dintre ei îşi întinseseră rogojinile de dormit ca să se culce de-a curmezişul uşii principale de la iatac, în timp ce aghiotanţii aveau să joace cărţi şi după ce Manuela se va fi oprit din citit. Dar în vremurile acelea nu te puteai simţi la adăpost de pericol în mijlocul unei adunături atât de pestriţe de soldaţi de obârşie îndoielnică. Fără să-şi piardă cumpătul din cauza veştilor proaste, el îi porunci Manuelei, cu un gest al mâinii, să citească înainte.

Întotdeauna socotise moartea ca pe un risc inevitabil al meseriei lui. În toate războaiele luptase în prima linie a frontului, dar nu se alesese nici măcar cu o zgârietură, şi, în faţa focului inamic, se comporta cu un calm atât de nesăbuit, încât chiar şi ofiţerii săi se mulţumiră cu explicaţia simplă că se credea invulnerabil. Ieşise teafăr

din toate atentatele urzite împotriva sa şi de multe ori scăpă cu viaţă numai pentru că în acele momente nu dormea în patul lui. Umbla fără escortă şi mânca şi bea fără să-şi facă griji de ceea ce i se oferea pe unde mergea. Numai Manuela ştia că nepăsarea lui nu era nici inconştienţă, nici fatalism, ci trista certitudine că îi era scris să moară în patul său, sărac şi gol, nemângâiat de recunoştinţa poporului.

Singura modificare însemnată pe care o făcu în ritualul insomniei sale, în noaptea aceea din ajunul plecării, a fost să renunţe la baia caldă pe care o făcea de obicei înainte să se bage în pat. José Palacios i-o pregătise din timp, din infuzie de plante medicinale, ca să-l remonteze şi să-i uşureze expectoraţia, şi i-o menţinu la o temperatură potrivită pentru momentul când ar fi binevoit el. Dar el nu binevoi. Luă două pastile laxative împotriva obişnuitei sale constipaţii şi aţipi în timp ce i se susurau la ureche ultimele cancanuri picante de la Lima. Deodată, parcă fără motiv, îl cuprinse un acces de tuse de se cutremurară pereţii. Ofiţerii care jucau cărţi în încăperea de alături rămaseră încremeniţi. Unul dintre ei, irlandezul Belford Hinton Wilson, se ivi în uşa dormitorului pentru cazul că ar fi fost nevoie de el, şi-l văzu pe general trântit de-a curmezişul patului, cu faţa în jos, vărsându-şi măruntaiele. Manuela îi ţinea capul deasupra oliţei de noapte. José Palacios, singurul căruia i se îngăduia să intre în dormitor fără să bată, rămase lângă pat, în stare de alertă, până îi trecu criza. Atunci generalul răsuflă adânc, cu ochii înecaţi în lacrimi, şi arătă spre măsuţa de toaletă.

— Florile alea de mort sunt de vină, spuse el.

Ca de obicei; căci întotdeauna găsea, pentru necazurile lui, câte un vinovat la care nu te aşteptai. Manuela, care îl cunoştea mai bine ca oricine, îi făcu semn lui José Palacios să ia vaza cu tuberoze ofilite. Generalul se întinse din nou în pat, cu ochii închişi, şi ea reluă lectura

pe acelaşi ton ca mai înainte. Numai când i se păru că adormise puse cartea pe noptieră, îl sărută pe fruntea dogorind de febră şi-i şopti lui José Palacios că, la şase dimineaţa, se va afla în locul numit Patru Colţuri, de unde începea drumul mare spre Honda, pentru ca să-şi ia acolo un ultim rămas bun. Apoi se înfofoli până la ochi cu o mantie şi ieşi din dormitor în vârful picioarelor. Atunci generalul deschise ochii şi-i spuse lui José Palacios, cu glas firav:

— Spune-i lui Wilson s-o conducă până acasă.

Ordinul fu îndeplinit împotriva voinţei Manuelei, care se credea în stare să se conducă singură mai bine decât ar fi condus-o un pichet de lăncieri. José Palacios o luă înaintea ei cu un opaiţ şi merse până la grajduri, ocolind o grădină interioară cu o fântână de piatră în mijloc, unde începeau să înflorească primele tuberoze ale zilei. Ploaia încetă pentru un timp, şi vântul nu se mai auzi şuierând printre copaci, dar pe cerul îngheţat nu era nicio stea. Colonelul Belford Wilson repeta întruna parola din noaptea aceea, ca să-i liniştească pe străjerii care stăteau întinşi pe rogojinile din galeria exterioară. Când trecu prin faţa ferestrei de la sala mare, José Palacios îl văzu pe stăpânul casei servind cafea grupului de prieteni, militari şi civili, care se pregăteau să stea de veghe până în momentul plecării.

Când se întoarse în iatac îl găsi pe general în delir. Îl auzi rostind vorbe fără şir, care se reduceau la o singură propoziţie: „Nimeni n-a înţeles nimic”. Trupul îi dogorea de văpaia febrei şi trăgea nişte pârţuri bolovănoase şi pestilenţiale. Nici chiar generalul nu avea să ştie, a doua zi, dacă vorbise în somn ori, treaz fiind, o luase razna, şi nici nu avea să-şi amintească. Era vorba de ceea ce el numea „crizele mele de nebunie”. Crize care de-acum nu mai alarmau pe nimeni, căci de mai bine de patru ani suferea de ele, fără ca vreun doctor să se fi aventurat să le

găsească vreo explicaţie ştiinţifică, iar în ziua care urma unei asemenea stări îl vedeai renăscând din propria sa cenuşă, cu judecata întreagă. José Palacios îl înveli cu un pled, lăsă opaiţul aprins pe placa de marmură a mesei de toaletă şi ieşi din încăpere fără să închidă uşa, ca să-l poată veghea în continuare, din camera de alături. Ştia că el avea să-şi revină la orice oră din zori şi să se cufunde în apa îngheţată din scăldătoare, încercând să-şi refacă forţele irosite în timpul cumplitelor coşmaruri.

Era sfârşitul unei zile agitate. O garnizoană de şapte sute optzeci şi nouă de cavalerişti şi grenadiri se răzvrătise, sub pretext că-şi cerea plata soldei pe trei luni din urmă. Adevăratul motiv a fost altul: majoritatea soldaţilor erau din Venezuela, şi mulţi luptaseră în război pentru a elibera patru naţiuni, dar în săptămânile din urmă fuseseră ţinta atâtor insulte şi provocări de stradă, încât aveau motive să se teamă pentru soarta lor după ce generalul avea să părăsească ţara. Conflictul a fost aplanat dându-li-se bani de deplasare şi o mie de pesos în aur, în loc de şaptezeci de mii cât cereau insurgenţii, şi aceştia defilaseră pe înserate în drum spre ţara lor de origine, urmaţi de o gloată de femei care-i ajutau la cărat, împreună cu copiii şi animalele lor din bătătură. Vacarmul tobelor şi al alămurilor marţiale nu izbuti să potolească larma mulţimilor care asmuţeau câinii împotriva soldaţilor şi aruncau petarde ca să le perturbe marşul, ceea ce nu făcuseră niciodată vreunei armate inamice. În urmă cu unsprezece ani, după trei lungi secole de dominaţie spaniolă, cumplitul vicerege don Juan Sámano fugise chiar pe aceste străzi deghizat în pelerin, dar cu cuferele doldora de idoli neîmblânziţi din aur şi smaragde, tucani[1] sacri, casete de sticlă strălucitoare cu fluturi din Muzo, şi se găsiră destule femei în balcoane care să plângă după el,

1 Păsări căţărătoare din America de Sud, cu ciocul mare şi penaj viu colorat

să-i arunce câte o floare şi să-i ureze din tot sufletul călătorie liniştită pe mare şi drum bun.

Generalul participase în secret la negocierile conflictului, fără să se mişte din casa în care locuia provizoriu, locuinţă ce aparţinea ministrului de război şi al marinei, iar la sfârşit îl trimisese pe generalul José Laurencio Silva, nepot prin alianţă şi aghiotant de încredere, să însoţească armata rebelilor, drept garanţie că nu aveau să se întâmple noi tulburări până la frontiera cu Venezuela. Nu văzuse defilarea de sub balconul său, dar auzise trompetele şi tobele şi forfota mulţimii adunate în stradă, ale cărei strigăte nu izbuti să le înţeleagă. Le dădu atât de puţină importanţă, încât în timpul ăsta revăzu, împreună cu secretarii lui, corespondenţa întârziată şi dictă o scrisoare adresată Marelui Mareşal don Andrés de Santa Cruz, preşedintele Boliviei, prin care îşi anunţa retragerea din exerciţiul puterii, dar nu se arăta prea sigur că destinaţia călătoriei sale era în afara ţării. „N-am să mai scriu nicio scrisoare cât oi trăi”, spuse când isprăvi de dictat. Mai târziu, pe când îşi făcea siesta, lac de sudoare şi cutremurat de friguri, adormi în ecourile unei zarve îndepărtate şi se trezi brusc de bubuitul înfundat al unor petarde aruncate fie de rebeli, fie de artificieri. Dar când întrebă i se răspunse că era sărbătoare. Pur şi simplu: „E sărbătoare, domnule general”. Fără ca cineva, nici măcar José Palacios, să se încumete să-i explice despre ce sărbătoare era vorba.

Abia când îi povesti Manuela, în timpul vizitei ei nocturne, află că erau oamenii adversarilor săi politici, cei din partidul demagogic, cum îl numea el, care umblau pe străzi şi, cu îngăduinţa poliţiei, instigau împotriva lui breslele de meşteşugari. Era vineri, zi de târg, şi de aceea mai uşor să se işte învălmăşeală în piaţa mare. Spre seară, o ploaie mai violentă ca de obicei, cu tunete şi fulgere, îi împrăştie pe răzvrătiţi. Dar răul era făcut. Studenţii de la

colegiul Sf. Bartolomeu luaseră cu asalt birourile curţii supreme de justiţie ca metodă de constrângere pentru ca aceasta să intenteze generalului un proces public, distruseseră cu baioneta şi aruncaseră de la balcon un portret al acestuia în mărime naturală, pictat în ulei de un vechi stegar din armata eliberatoare. Mulţimea ameţită de rachiu jefuise prăvăliile din Strada Regală şi cârciumile de la periferie care nu închiseseră la timp, apoi împuşcă în piaţa mare un general făcut din perne umplute cu rumeguş, care nu mai avea nevoie să poarte tunica albastră cu nasturi de aur ca să fie recunoscut de toată lumea. Îl acuzau că încurajase în secret actele de nesupunere din rândurile militarilor, într-o încercare tardivă de a redobândi puterea pe care congresul i-o retrăsese prin vot unanim, după o perioadă neîntreruptă de doisprezece ani în funcţia supremă. Îl învinuiau că dorea să-şi asigure preşedinţia pe viaţă şi să-şi numească drept succesor un principe european. Îl acuzau că simula plecarea în străinătate, când în realitate se ducea până la graniţa cu Venezuela, de unde plănuia să se întoarcă, în fruntea trupelor insurgente, ca să pună mâna pe putere. Zidurile clădirilor publice erau acoperite de „răvaşe”, denumirea populară a manifestelor pline de injurii la adresa lui, iar susţinătorii săi cei mai însemnaţi stăteau ascunşi în casele altora până când aveau să se calmeze spiritele. Presa fidelă generalului Francisco de Paula Santander, principalul său inamic, îşi însuşise zvonul că aşa-zisa lui boală, în jurul căreia se făcuse atâta tam-tam, ca şi stăruitoarele sale declaraţii teatrale că avea de gând să plece nu erau decât nişte stratageme politice puse la cale pentru ca oamenii să-l roage să nu plece. Noaptea, în timp ce Manuela îi povestea de-a fir a păr cele întâmplate în ziua aceea plină de evenimente, soldaţii preşedintelui provizoriu încercau să şteargă cuvintele scrise cu cărbune pe zidul palatului arhiepiscopal: „Nici nu pleacă, nici nu

crapă”. Generalul scoase un oftat.

— Foarte rău trebuie că stau lucrurile, spuse el, iar eu stau şi mai rău, dacă toate astea s-au putut întâmpla la doi paşi de mine, şi ei m-au făcut să cred că era vorba de o sărbătoare.

Adevărul era că înşişi prietenii săi cei mai apropiaţi nu-l credeau că părăseşte cârma şi ţara. Oraşul era prea mic şi oamenii prea iscoditori ca să nu se cunoască cele două mari hibe care-i puneau călătoria sub semnul întrebării: nu avea destui bani ca să plece cu o suită atât de numeroasă şi, pentru că fusese preşedintele republicii, nu putea să părăsească ţara înaintea unei perioade de un an fără autorizaţia guvernului, pe care nici măcar nu avusese înţelepciunea s-o ceară. Ordinul de a se face bagajele, pe care generalul îl dădu cât se poate de clar, ca să fie auzit de oricine, nu a fost o dovadă certă nici măcar pentru José Palacios, căci altă dată ajunsese până acolo încât golise o casă întreagă ca să simuleze plecarea, şi întotdeauna fusese doar o manevră politică izbutită. Aghiotanţii socoteau că în anul acela semnele deziluziei sale deveniseră prea clare. Totuşi, li se mai întâmplase şi altă dată să-l vadă cum se trezea în câte o zi, pe neaşteptate, cu forţe noi şi revenea la viaţă cu mai mult elan ca înainte. José Palacios, care urmărea întotdeauna îndeaproape aceste schimbări imprevizibile, comenta în felul lui: „Ce gândeşte stăpânul, numai dânsul ştie”.

Demisiile sale repetate deveniseră proverbiale, de la cea dintâi, pe care a anunţat-o printr-o propoziţie ambiguă chiar în discursul inaugural, de preluare a funcţiei prezidenţiale: „Prima mea zi de pace va fi şi ultima în care voi mai rămâne la putere”. În anii următori, repetă gestul de atâtea ori şi în împrejurări aşa de diferite, încât nu se mai ştia când spunea adevărul. Cea mai zgomotoasă dintre toate demisiile lui se petrecuse în urmă cu doi ani, în noaptea de 25 septembrie, când scăpase teafăr în urma

unui complot pus la cale cu scopul de a-l asasina chiar în dormitorul reşedinţei sale. Comisia formată din membri ai congresului care îl vizită în zori, după ce el petrecuse şase ore fără adăpost, sub un pod, îl găsi înfăşurat într-o pătură de lână şi cu picioarele într-un lighean cu apă caldă, sleit de puteri nu atât din cauza febrei, cât din pricina dezamăgirii. Îi anunţă pe aceştia că nu aveau să se facă cercetări în legătură cu conspiraţia, că nimeni nu avea să fie trimis în judecată şi că se va întruni imediat congresul prevăzut pentru Anul Nou, pentru a alege alt preşedinte al republicii.

— După aceea voi părăsi Columbia pentru totdeauna, încheie el.

Cu toate acestea, cercetări s-au făcut, vinovaţii au fost aspru judecaţi şi paisprezece dintre ei au murit împuşcaţi în piaţa mare. Congresul constituant prevăzut pentru 2 ianuarie nu s-a întrunit decât după şaisprezece luni, şi nimeni nu a mai adus vorba de demisie. Dar la vremea aceea n-a existat oaspete străin, ori persoană întâlnită întâmplător la vreo sindrofie, ori prieten aflat în trecere pe acolo, căruia el să nu-i spună: „Mă duc acolo unde poporul mă vrea”.

Nici veştile care circulau în legătură cu faptul că era bolnav pe moarte nu erau luate ca un indiciu serios că avea să plece. Nimeni nu se îndoia că era bolnav. Dimpotrivă, de când se întorsese ultima oară din războaiele din sud, oricine îl vedea trecând pe sub arcadele înflorite rămânea nedumerit, gândindu-se că venise acasă doar ca să moară. În loc de calul său istoric, Porumbelul Alb, călărea acum o catârcă năpârlită, acoperită cu rogojini în chip de valtrap, şi avea părul încărunţit, fruntea brăzdată de nori trecători şi tunica murdară, cu o mânecă descusută. Trupul lui era acum lipsit de măreţie. În timpul seratei organizate fără prea mult zgomot în cinstea sa la reşedinţa oficială, rămăsese

închis în sine ca într-o carapace, şi nimeni nu a aflat vreodată dacă din perversitate politică sau din simplă neatenţie l-a salutat pe unul dintre miniştrii săi rostind numele altuia.

Tertipurile prin care dădea de înţeles că totul se sfârşise nu erau de ajuns ca să facă lumea să creadă că pleca, de vreme ce de şase ani se spunea că e pe moarte şi cu toate astea îşi păstra nealterat talentul de a da ordine. Prima veste de acest fel o adusese un ofiţer al marinei britanice, care îl văzuse întâmplător în deşertul Pativilca, la nord de Lima, în plin război de eliberare a sudului. Îl găsi trântit pe jos, într-o colibă mizeră care servea drept cartier general, învelit cu o manta din material impermeabil şi legat la cap cu o cârpă, pentru că nu suporta să simtă frigul în oase în infernul amiezii, şi atât de vlăguit că nu putea nici măcar să gonească găinile care ciuguleau în jurul său. După o convorbire anevoioasă, în cursul căreia fu cuprins de accese de demenţă, îşi expedie vizitatorul cu un dramatism sfâşietor.

— Mergeţi şi povestiţi lumii cum m-aţi văzut sfârşindu-mă, acoperit de găinaţ, pe acest ţărm neprimitor, spuse el.

Se spunea că boala lui era un fel de insolaţie cauzată de soarele torid din deşert. Apoi se zicea că se afla la Guayaquil, unde trăgea să moară, iar mai târziu la Quito, doborât de o febră digestivă, al cărei simptom cel mai alarmant era o lipsă de interes faţă de lume şi o linişte sufletească absolută. Nimeni nu ştia ce temeiuri ştiinţifice aveau asemenea ştiri, căci el sfida întotdeauna ştiinţa medicală, îşi punea singur diagnosticul şi-şi prescria medicamentele pe baza cărţii lui Donostierre *la médecine à votre manière,* un manual franţuzesc de leacuri băbeşti pe care José Palacios îl lua pretutindeni cu el, ca pe un oracol pentru înţelegerea şi tratarea oricărei suferinţe trupeşti sau sufleteşti.

În orice caz, n-a existat agonie mai profitabilă ca a lui. Căci, în vreme ce lumea credea că murise în Pativilca, el trecu încă o dată culmile Anzilor, ieşi învingător la Junín, încheie războiul de eliberare a întregii Americi spaniole cu victoria finală de la Ayacucho, întemeie Republica Bolivia şi, îmbătat de glorie, se simţi la Lima fericit cum nu mai fusese nicicând şi cum nu avea să mai fie vreodată. Aşa încât anunţurile repetate că în sfârşit se retrăgea de la putere şi părăsea ţară pentru că era bolnav, precum şi manifestările oficiale care păreau să le confirme, nu erau decât nişte jalnice reeditări ale unei drame prea adeseori văzute pentru a mai fi crezută.

La numai câteva zile de la întoarcere, la sfârşitul unei şedinţe furtunoase a guvernului, îl luă de braţ pe mareşalul Antonio José de Sucre.

— Dumneata rămâi cu mine, îi spuse.

Îl conduse în cabinetul său privat, unde numai foarte puţini aleşi erau primiţi, şi aproape îl obligă să se aşeze în fotoliul lui.

— Locul ăsta este de-acum mai mult al dumitale decât al meu, îi spuse.

Cu toate că Marele Mareşal de Ayacucho, prietenul său apropiat, cunoştea perfect starea în care se afla ţara, generalul îi făcu o expunere amănunţită înainte de a-i spune ce intenţii avea. În câteva zile trebuia să se întrunească congresul constituant ca să aleagă preşedintele republicii şi să aprobe o nouă constituţie, într-o încercare tardivă de a salva visul de aur al integrităţii continentale. Perú, aflat pe mâna unei aristocraţii retrograde, părea de nerecuperat. Generalul Andrés de Santa Cruz conducea Bolivia pe un drum propriu. Venezuela, sub conducerea generalului José Antonio Páez, tocmai îşi proclamase autonomia. Generalul Juan José Flores, guvernatorul sudului, unise Guayaquil şi Quito pentru a crea Republica Independentă Ecuador. Republica

Columbia, primul embrion al unei imense patrii comune, se reducea la vechiul viceregat al Noii Granade. Şaisprezece milioane de americani abia deprinşi cu viaţa liberă rămâneau la cheremul conducătorilor locali.

— Într-un cuvânt, încheie generalul, tot ce-am făcut noi cu mâinile e călcat în picioare de alţii.

— E o ironie a sorţii, spuse mareşalul Sucre. Parcă am fi semănat idealul independenţei atât de adânc, încât aceste popoare caută acum să devină independente unele de altele.

Generalul reacţionă cu multă însufleţire.

— Nu repeta ticăloşiile inamicului, spuse el, chiar dacă sunt tot atât de convingătoare.

Mareşalul Sucre se scuză. Era inteligent, ordonat, timid şi superstiţios, şi trăsăturile chipului său erau de o gingăşie pe care vechile urme de variolă nu izbutiseră s-o ascundă. Generalul, care îl iubea atât de mult, spusese despre el că făcea pe modestul, dar nu era. Fusese un erou în luptele de la Pichincha, Tumusla, Tarqui şi abia împlinise douăzeci şi nouă de ani când comandase armata în glorioasa bătălie de la Ayacucho, prin care fu distrusă ultima redută spaniolă din America de Sud. Dar mai mult decât pentru aceste merite era cunoscut pentru inima lui bună în ceasul izbânzii şi pentru talentul său de om de stat. În acel moment renunţase la toate funcţiile pe care le avea şi de atunci umbla, fără niciun fel de ifose militare, îmbrăcat cu o haină neagră de stofă, lungă până la călcâie, şi întotdeauna cu gulerul ridicat ca să se apere mai bine de vântul rece şi muşcător ce bătea dinspre măgurile din apropiere. Singurul său angajament în faţa naţiunii – şi ultimul, cum îşi dorea el – era să participe, ca deputat de Quito, la congresul constituant. Împlinise treizeci şi cinci de ani, era sănătos tun şi o iubea la nebunie pe doña Mariana Carcelén, marchiză de Solanda, o fată frumoasă şi plină de viaţă, originară din Quito, aproape o adolescentă,

cu care se căsătorise printr-un mijlocitor cu doi ani în urmă şi cu care avea o fetiţă de şase luni.

Generalul nu-şi putea închipui că era cineva mai calificat decât el să-i succeadă în funcţia de preşedinte al republicii. Ştia că abia peste cinci ani avea să împlinească vârsta reglementară, potrivit unei restricţii constituţionale impuse de generalul Rafael Urdaneta ca să-i bareze drumul. Cu toate acestea, generalul făcea în secret demersuri pentru a îndrepta lucrurile.

— Acceptă-mi oferta, îi spuse el, şi eu am să rămân comandant suprem şi am să dau târcoale cârmuirii cum dă taurul târcoale unei turme de vaci.

Arăta istovit, dar fermitatea sa era convingătoare. Totuşi, mareşalul ştia de mult că niciodată nu avea să fie al lui fotoliul în care şedea acum. Cu puţin timp înainte, când i se vorbise pentru prima oară de posibilitatea de a ajunge preşedinte, răspunsese că nu avea de gând să conducă o naţiune ale cărei sistem politic şi direcţie de dezvoltare erau din ce în ce mai mult lăsate la voia întâmplării. După părerea sa, primul pas spre purificare era înlăturarea de la putere a militarilor, şi dorea să propună congresului să ia măsuri pentru ca niciun general să nu mai poată deveni preşedinte în următorii patru ani, probabil pentru a se pune în calea lui Urdaneta. Adversarii cei mai de temut ai acestor măsuri aveau să fie însă oamenii cei mai puternici: generalii înşişi.

— Sunt prea obosit ca să mă mai orientez fără busolă, spuse Sucre. În afară de asta, Excelenţa voastră ştie la fel de bine ca şi mine că aici nu va fi nevoie de un preşedinte, ci de un îmblânzitor de insurecţii.

Avea să ia parte la congres, fără discuţie, şi avea să accepte chiar onoarea de a-l prezida, în caz că i se propunea. Dar nimic mai mult. În paisprezece ani de războaie învăţase că nu exista victorie mai mare decât aceea de a rămâne în viaţă. Din experienţa sa de

preşedinte al Boliviei, ţara imensă şi necunoscută pe care o întemeiase şi o cârmuise cu mână sigură, învăţase cât de nestatornică era puterea. Inima lui ştiutoare îi arătase zădărnicia gloriei.

— Aşa că nu, Excelenţă, încheie el.

La 13 iunie, de Sfântul Anton, trebuia să fie la Quito cu soţia şi fiica lui, ca să-şi serbeze cu ele nu numai ziua onomastică din acel an, ci pe toate câte avea să-i mai rezerve viitorul. Căci hotărârea de a trăi numai şi numai pentru ele, gustând din plin desfătările iubirii, o luase încă de la Crăciunul care trecuse.

— Este tot ce cer de la viaţă, spuse el.

Generalul era livid.

— Credeam că nimic nu mă mai poate surprinde, replică el. Şi-l privi drept în ochi: E ultimul dumitale cuvânt?

— Penultimul, spuse Sucre. Ultimul este eterna mea gratitudine pentru bunătatea pe care mi-a arătat-o Excelenţa voastră.

Generalul se bătu cu mâna peste pulpă ca să se trezească dintr-un vis de care nu se putea elibera.

— Bine, spuse el. Dumneata tocmai ai luat, în locul meu, ultima hotărâre a vieţii mele.

În noaptea aceea îşi scrise actul de demisie sub efectul demoralizant al unui vomitiv pe care i-l prescrisese un oarecare doctor ca să-i aline crizele de bilă. La 20 ianuarie deschise congresul constituant cu un discurs de rămas bun în care îl elogie pe preşedintele acelui for, mareşalul Sucre, ca pe cel mai merituos dintre generali. Elogiul fu primit cu ovaţii de membrii congresului, dar un deputat aşezat lângă Urdaneta îi şopti acestuia la ureche:

— Vrea să spună că există un general mai merituos ca dumneavoastră.

Afirmaţia generalului şi cuvintele perfide ale deputatului rămaseră înfipte ca două cuie fierbinţi în inima

generalului Rafael Urdaneta.

Pe bună dreptate. Cu toate că Urdaneta nu avea uriaşele calităţi militare ale lui Sucre, nici marea sa putere de seducţie, nu exista niciun motiv să fie socotit mai puţin merituos. Însuşi generalul îl lăudase pentru calmul şi consecvenţa sa; fidelitatea şi ataşamentul faţă de acesta erau mai mult decât dovedite, şi era unul din puţinii oameni din lume care îndrăzneau să-i spună verde în faţă adevărurile pe care se temea să le afle. Dându-şi seama de greşeala pe care o făcuse, generalul încercă să o îndrepte în şpalt, şi în loc de „cel mai merituos dintre generali" corectă cu mâna lui: „unul dintre cei mai merituoşi generali". Această cârpăceală nu domoli ranchiuna celuilalt.

Câteva zile mai târziu, în timpul unei consfătuiri a generalului cu prieteni deputaţi, Urdaneta îl acuză că se prefăcea că pleacă, în vreme ce ducea tratative ca să fie reales. Cu trei ani în urmă, generalul José Antonio Páez luase puterea cu forţa în provincia Venezuela, într-o primă tentativă de a o separa de Columbia. Atunci generalul se dusese la Caracas, se împăcase cu Páez, îmbrăţişându-l în public, pe fundalul unor imnuri de bucurie şi dangăte de clopote, şi îi crease un regim de excepţie pe măsura lui, care îi permitea să conducă după bunul său plac. „Aşa a început dezastrul", spuse Urdaneta. Căci acea toleranţă nu numai că înveninase relaţiile cu locuitorii Noii Granade, ci îi contaminase cu microbul separatist. Acum, încheie Urdaneta, cel mai mare serviciu pe care generalul putea să-l facă patriei era să renunţe neîntârziat la năravul de a conduce şi să părăsească ţara. Generalul îi răspunse cu aceeaşi vehemenţă. Dar Urdaneta era un om integru, se exprima cu uşurinţă şi cu patos, şi lăsă tuturor impresia că asistaseră la sfârşitul unei mari şi vechi prietenii.

Generalul îşi prezentă din nou demisia şi-l desemnă pe don Domingo Caycedo drept preşedinte provizoriu până

când congresul avea să-l aleagă pe titular. La 1 martie părăsi reşedinţa oficială pe uşa de serviciu ca să nu dea ochii cu invitaţii care îi ofereau succesorului său o cupă de şampanie şi porni, cu o trăsură străină, spre ferma de la Fucha – un loc liniştit şi idilic situat în împrejurimile oraşului –, pe care preşedintele provizoriu i-o pusese la dispoziţie pentru un timp. Doar certitudinea că nu mai era decât un simplu cetăţean agravă ravagiile vomitivului. Îi ceru lui José Palacios, visând cu ochii deschişi, să-i pregătească cele necesare pentru a începe să-şi scrie memoriile. José Palacios îi aduse cerneală şi hârtie mai mult decât suficientă pentru patruzeci de ani de amintiri, iar el însuşi îl anunţă din timp pe Fernando, nepotul şi secretarul său, rugându-l să-i acorde bunele sale oficii începând de lunea următoare, de la patru dimineaţa, ora cea mai potrivită, când gândea sub imperiul unor resentimente încă vii. După cum îi mărturisi de multe ori nepotului, dorea să înceapă cu amintirea sa cea mai veche, un vis pe care-l avusese la moşia San Mateo din Venezuela, la puţin timp după ce împlinise vârsta de trei ani. Se făcea că o catârcă neagră cu dinţii de aur intrase în casă şi o cutreierase din salonul principal până la cămări, devorând pe îndelete tot ce întâlnea în drum, în timp ce familia şi sclavii îşi făceau siesta, până ce, în cele din urmă, mâncă perdelele, covoarele, lămpile, vazele, vesela şi tacâmurile din sufragerie, statuetele sfinţilor de pe altare, dulapurile de haine şi cuferele cu tot ce se găsea înăuntru, oalele din bucătării, uşile şi ferestrele cu balamale şi zăvoare cu tot, şi toată mobila din verandă până în dormitoare, şi singurul lucru pe care-l lăsă neatins, plutind în propriul său spaţiu, fu ovalul oglinzii de pe măsuţa de toaletă a mamei lui.

Se simţi însă atât de bine în casa de la Fucha, iar aerul era atât de pur sub cerul străbătut de nori călători, încât nu mai aduse vorba despre memorii, ci profită de revărsatul zorilor ca să cutreiere pe cărările pline de

miresme ale savanei. Cei care îl vizitară în zilele următoare avură impresia că se mai întremase. Mai ales militarii, prietenii săi cei mai credincioşi, îi cereau stăruitor să rămână în funcţie chiar dacă pentru asta ar fi fost nevoie de o lovitură militară. El le tăia elanul cu argumentul că puterea câştigată prin forţă nu se potrivea reputaţiei sale, dar nu părea să renunţe la speranţa de a fi reconfirmat prin hotărârea legitimă a congresului. José Palacios spunea întruna: „Ce gândeşte stăpânul, numai dânsul ştie”.

Manuela continua să locuiască la câţiva paşi de palatul San Carlos, reşedinţa prezidenţială, cu urechea atentă la vocile străzii. Îşi făcea apariţia la Fucha de două-trei ori pe săptămână şi chiar mai des dacă era vreo urgenţă.

Încărcată cu marţipan şi prăjituri calde de pe la mănăstiri, şi cu batoane de ciocolată cu scorţişoară pentru gustarea de la patru după-amiază. Rareori aducea ziare, căci generalul devenise atât de susceptibil la critică, încât orice observaţie banală putea să-l scoată din sărite. În schimb îi povestea şiretlicurile politicienilor, intrigile mondene şi profeţiile făcute pe la colţuri, iar el, fierbând de mânie, trebuia să le asculte, chiar dacă nu-i convenea căci ea era singura persoană căreia îi îngăduia să-i spună adevărul. Când nu aveau prea multe să-şi spună revedeau corespondenţa, ori ea îi citea, ori jucau cărţi cu aghiotanţii, dar întotdeauna luau masa împreună.

Se cunoscuseră la Quito în urmă cu opt ani, la balul cu care s-a sărbătorit eliberarea, când ea era încă soţia doctorului James Thorne, un medic englez pătruns în cercurile aristocratice de la Lima în ultimii ani ai viceregatului. În afară de faptul că era ultima femeie cu care el a avut relaţii amoroase neîntrerupte de la moartea soţiei sale, survenită cu douăzeci şi şapte de ani în urmă, ea îi era şi confidentă, păstrătoarea documentelor lui şi cititoarea cea mai sensibilă, şi era asimilată statului său

major cu gradul de colonel. Trecuseră de mult vremurile când ea fusese cât pe ce să-i ciuntească o ureche dintr-o muşcătură în timpul unei crize de gelozie, dar discuţiile lor cele mai banale culminau, ca şi mai înainte în dezlănţuiri de ură urmate de tandre capitulări, cum se întâmplă în marile iubiri. Manuela nu rămânea să doarmă la el. Pleca devreme, ca să nu o prindă noaptea pe drum, mai cu seamă în anotimpul acela, când se întuneca repede.

Spre deosebire de ceea ce se întâmplă la conacul La Magdalena de la Lima, unde trebuia să inventeze pretexte ca s-o ţină la distanţă în vreme ce el îşi făcea de cap cu doamnele de viţă mai mult sau mai puţin nobilă, la ferma de la Fucha dădea semne că nu putea să trăiască fără ea. Rămânea cu privirea aţintită spre drumul pe care trebuia să vină ea, îl exaspera pe José Palacios întrebându-l în fiecare clipă cât e ceasul, cerându-i să mute fotoliul, să aţâţe focul din cămin, să-l stingă, să-l aprindă iar, nerăbdător şi prost dispus, până vedea trăsura apărând de după coline şi atunci viaţa i se lumina. Dădea însă semne de nelinişte şi când vizita se prelungea mai mult decât prevăzuse. La ora somnului de după-amiază se băgau în pat, dar nu închideau uşa, nu se dezbrăcau şi nu dormeau, şi nu o dată căzură în greşeala de a încerca să facă dragoste pentru ultima oară, căci el nu mai avea destulă putere trupească să-şi urmeze îndemnul inimii, dar nu voia să recunoască.

Insomnia lui fără leac i-a fost perturbată în acele zile. Adormea la orice oră în mijlocul unei fraze în timp ce îşi dicta corespondenţa, sau la o partidă de cărţi, şi nici el nu ştia prea bine dacă aţipea pe neaşteptate sau cădea în câte un scurt leşin, dar cum se întindea în pat se simţea cuprins de o năucitoare criză de luciditate. Abia dacă izbutea să tragă un pui de somn chinuit spre dimineaţă, până îl trezea din nou vântul de pace adiind printre copaci. Atunci nu rezista tentaţiei de a amâna dictarea memoriilor cu încă o

dimineaţă, ca să facă singur o plimbare ce uneori se prelungea până la ora prânzului.

Pleca fără escortă, fără cei doi câini credincioşi care-l însoţiseră uneori până şi pe câmpul de luptă, fără niciunul din legendarii săi cai, pe care îi vânduse escadronului de cavalerie ca să mai facă rost de bani pentru călătorie. Mergea până la râul din apropiere, păşind pe covorul de frunze putrede din crângul de plopi ce se întindea cât vedeai cu ochii, apărându-se de vânturile îngheţate ale savanei cu poncho-ul din lână de vigonie, cizmele căptuşite cu blană şi căciuliţa verde de mătase, pe care înainte o punea numai când dormea. Şedea mult timp şi se gândea, în faţa podeţului dărăpănat, făcut din scânduri, la umbra îndureratelor sălcii, absorbit de cursul apei, pe care odată îl comparase cu soarta omului, folosind o figură de stil care i-ar fi plăcut dascălului său din tinereţe, don Simón Rodríguez. Unul dintre membrii escortei mergea în urma sa fără să fie văzut, până când el se întorcea ud leoarcă de burniţă, cu respiraţia atât de grea, încât abia putea să mai urce scara monumentală ce ducea în verandă, palid şi ameţit, dar cu o privire de nebun fericit. Aşa de bine se simţea în timpul acelor escapade, că militarii care îl păzeau, din ascunzişurile în care se aflau, îl auzeau cântând printre copaci cântece ostăşeşti, ca în anii săi de glorie legendară şi homerice înfrângeri. Cei care-l cunoşteau mai bine se întrebau care era motivul bunei lui dispoziţii, de vreme ce chiar şi Manuela se îndoia că avea să fie reconfirmat în funcţia de preşedinte al republicii de un congres constituant pe care el însuşi îl calificase drept admirabil.

În ziua alegerilor, pe când îşi făcea plimbarea matinală, văzu un ogar fără stăpân zbenguindu-se după prepeliţe, printre garduri. Îl fluieră hoţeşte şi câinele se opri brusc, îl căută cu urechile ciunte şi-l descoperi cu poncho-ul aproape căzut de pe umeri şi boneta lui de

pontif florentin, uitat de Dumnezeu între cerul cu nori năvalnici şi imensitatea câmpiei. Îl adulmecă bine, în vreme ce el îi mângâia blana cu buricele degetelor, dar dintr-odată animalul se trase înapoi, îl privi drept în ochi cu ochii lui de aur, scoase un mârâit de neîncredere şi fugi speriat. Generalul merse pe urmele lui pe o cărare necunoscută şi se trezi rătăcind printr-o mahala cu străduţe noroioase şi case de chirpici cu acoperişuri roşii de olane, din curţile cărora se înălţau aburi de lapte proaspăt muls. Deodată auzi un strigăt:

— Târâie-brâu!

Nu avu timp să se ferească de o baligă de vacă aruncată dintr-un grajd, şi aceasta îl plesni drept în piept, împroşcându-l şi pe faţă. Dar ceea ce-l trezi din starea de stupefacţie în care se afla de când părăsise reşedinţa prezidenţială fu mai mult strigătul decât explozia de bălegar. Cunoştea porecla pe care i-o dăduseră locuitorii Noii Granade, aceeaşi cu a unui vagabond smintit, renumit pentru uniformele din recuzita lui. Până şi un senator din cei care îşi ziceau liberali îl numise astfel în congres, în lipsa lui, şi numai două persoane se ridicaseră să protesteze. Dar niciodată nu fusese atât de conştient de porecla aceea. Începu să-şi şteargă faţa cu marginea poncho-ului, dar nici nu terminase bine când paznicul care-l urma nevăzut ţâşni dintre copaci cu sabia trasă din teacă pentru a pedepsi afrontul. El îl puse la punct într-o străfulgerare de mânie:

— Da’ dumneata ce dracu’ cauţi pe-aici? îl întrebă.

Ofiţerul luă poziţie de drepţi.

— Îndeplinesc ordinele, Excelenţă.

— Nu sunt Excelenţa dumitale, răspunse el.

Îl eliberă din funcţie şi-i retrase titlurile cu atâta furie, încât ofiţerul mulţumi lui Dumnezeu că generalul nu mai avea nicio putere, ca să nu se aleagă cu vreo pedeapsă şi mai cumplită. Severitatea sa fu greu de înţeles chiar şi

pentru José Palacios, care-l cunoştea atât de bine.

A fost o zi proastă. Dimineaţa şi-o petrecu învârtindu-se de colo-colo prin casă stăpânit de aceeaşi nelinişte cu care o aştepta pe Manuela, dar nu era un secret pentru nimeni că de data asta se dădea de ceasul morţii nu din cauza ei, ci în aşteptarea veştilor de la congres. Încerca să-şi închipuie minut cu minut şi pas cu pas desfăşurarea şedinţei. Când José Palacios îi răspunse că era ora zece, spuse:

— Oricât ar zbiera demagogii, trebuie că au început deja să voteze.

Apoi, după o îndelungă reflectare, se întrebă cu voce tare:

— Cine poate şti ce gândeşte un om ca Urdaneta?

José Palacios ştia că generalul ştia, pentru că Urdaneta nu contenise să vestească tuturor în gura mare din ce cauză şi cât de mult îi purta ranchiună generalului. Când José Palacios trecu din nou pe lângă el, generalul îl întrebă, chipurile, nepăsător:

— Cu cine crezi că votează Sucre?

José Palacios ştia la fel de bine ca şi el că mareşalul Sucre nu putea să voteze pentru că zilele acelea plecase în Venezuela împreună cu episcopul din Santa Marta, monseniorul José Maria Estévez, într-o misiune a congresului, ca să negocieze condiţiile de obţinere a autonomiei. Aşa încât îi răspunse din mers:

— Dumneavoastră ştiţi mai bine ca oricine, stăpâne. Generalul zâmbi pentru prima oară după plimbarea aceea nefericită.

Cu toate că uneori îi lipsea pofta de mâncare, aproape întotdeauna se aşeza la masă înainte de orele unsprezece, să mănânce un ou fiert şi să bea un pahar de porto sau să ciugulească puţină brânză, dar în ziua aceea rămase pe terasă ca să pândească drumul, în timp ce ceilalţi luau masa, şi era atât de absorbit, încât nici măcar

José Palacios nu cutează să-l deranjeze. După orele trei, se ridică în capul oaselor dintr-o singură mişcare, când auzi tropotul catârcelor venind în trap, înainte de a se ivi de după coline trăsura Manuelei. Fugi în întâmpinarea ei, deschise portiera ca s-o ajute să coboare şi, din clipa în care îi văzu expresia feţei, ştiu ce veşti îi aducea. Don Joaquín Mosquera, întâiul născut al unei ilustre familii din Popayán, fusese ales preşedinte al republicii prin vot unanim.

Nu se arătă nici furios, nici dezamăgit, ci umilit, căci el însuşi sugerase congresului numele lui don Joaquín Mosquera, convins că nu avea să accepte. Se adânci în gânduri şi nu mai deschise gura până la gustarea de după-amiază.

— Nici măcar un vot pentru mine? întrebă el.

Niciunul. Totuşi, delegaţia oficială care îl vizită mai târziu, formată din deputaţi care-i erau loiali, îi spuse că susţinătorii săi se puseseră de acord ca votul să fie unanim pentru ca el să nu apară ca învins în urma unei lupte strânse. Era atât de contrariat, încât nu păru să aprecieze subtilitatea acelei manevre delicate. În schimb, gândea că ar fi fost mai bine pentru reputaţia sa să-i fi fost acceptată demisia de când şi-o prezentase prima oară.

— Într-un cuvânt, oftă el, demagogii au câştigat iar, şi încă din două părţi.

Îşi dădu totuşi silinţa să nu lase să i se observe starea de şoc în care se afla, până ajunseră pe verandă, unde îi expedie. Însă trăsurile se mai vedeau încă în zare când îl pocni un acces de tuse care ţinu ferma în stare de alarmă până spre seară. Unul din membrii delegaţiei oficiale afirmase că, luând o asemenea hotărâre, congresul se arătase atât de precaut, încât salvase republica. El se făcuse că nu aude. Dar în noaptea aceea, în vreme ca Manuela îl silea să bea o cană cu supă, spuse:

— Niciun congres nu a salvat vreodată o republică.

Înainte să se culce îşi chemă aghiotanţii şi personalul de serviciu şi-i anunţă, cu solemnitatea obişnuită a îndoielnicelor sale demisii:

— Plec din ţară chiar mâine.

Plecarea nu avu loc „chiar mâine”, ci patru zile mai târziu. Între timp îşi recăpătă stăpânirea de sine pierdută, dictă o proclamaţie de rămas bun în care nu lăsă să transpară rănile inimii şi reveni în oraş ca să se pregătească de călătorie. Generalul Pedro Alcántara Herrán, ministru de război şi al marinei în noul guvern, îl duse la el acasă, pe strada învăţăturii, nu atât pentru a-i oferi adăpost, cât mai degrabă ca să-l apere de ameninţările cu moartea, din ce în ce mai îngrijorătoare.

Înainte să plece din Santa Fé îşi vându puţinele valori pe care le mai avea, ca să mai strângă ceva bani. În afară de cai vându un serviciu de argint din vremurile îmbelşugate de odinioară, pe care monetăria îl apreciase după valoarea metalului, fără să ţină cont nici de lucrătura preţioasă nici de valoarea lui istorică, la două mii cinci sute de pesos. Odată încheiate toate socotelile, se afla în posesia unei sume de şaptesprezece mii şase sute de pesos şi şaptezeci de centavos bani lichizi şi un mandat de plată către tezaurul public din Cartagena în valoare de opt mii de pesos, o pensie viageră pe care i-o acordase congresul şi ceva mai mult de şase sute de *onzas* de aur puse în mai multe lăzi. l Onza = veche monedă (de aur), cântărind o uncie, în valoare de 80 de pesete. Acestea erau rămăşiţele jalnice ale unei averi personale care, în ziua naşterii sale, era socotită printre cele mai mari din America.

În bagajul pe care José Palacios i-l făcuse pe îndelete în dimineaţa plecării, în timp ce el tocmai se îmbrăcase, nu avea decât două schimburi de rufărie de corp foarte uzată, două cămăşi, tunica uniformei de luptă cu două rânduri de nasturi care se bănuia că erau făcuţi din aurul lui Atahualpa, căciuliţa de mătase pentru dormit şi o scufie

roşie pe care i-o adusese mareşalul Sucre din Bolivia. Ca încălţăminte nu avea decât papucii de casă şi cizmele de lac pe care avea să le poarte pe drum. În cuferele personale ale lui José Palacios se aflau, alături de trusa sanitară şi alte câteva lucruri de valoare, *Contractul social* al lui Rousseau şi *Arta militară* de generalul italian Raimundo Montecuccoli, două giuvaiere bibliografice care îi aparţinuseră lui Napoleon Bonaparte şi-i fuseseră dăruite generalului de sir Robert Wilson, tatăl aghiotantului său. În rest avea atât de puţine lucruri, încât toate încăpură îndesate într-o raniţă soldăţească. O văzu când era gata să meargă spre sala unde îl aştepta suita oficială şi spuse:

— N-aş fi crezut vreodată, dragă José, că atâta glorie ar putea să încapă într-o bocceluţă.

Cele şapte catârce duceau însă în spinare alte cutii cu medalii şi tacâmuri de aur şi multe lucruri de oarecare valoare, zece cufere cu documente personale, două cu cărţi citite şi cel puţin cinci cu haine şi diverse lăzi cu lucruri de tot felul, bune şi proaste, pe care nimeni nu avusese răbdarea să le numere. Tot calabalâcul nu se compara nici pe departe cu bagajul cu care se întorsese de la Lima cu trei ani în urmă, investit cu tripla funcţie de preşedinte al Boliviei şi al Columbiei şi de dictator al Perú-ului: un şir de animale de povară cu şaptezeci şi două de cufere şi mai bine de patru sute de lăzi cu nenumărate lucruri a căror valoare nu putu fi estimată. Cu acea ocazie lăsase la Quito peste şase sute de cărţi pe care nu încercase niciodată să şi le recupereze.

Erau aproape orele şase. Burniţa milenară se oprise pentru un timp, dar în lume era tot zbucium şi frig, iar casa ocupată de armată începea să degaje un miros greu, de cazarmă. Cavaleriştii şi grenadirii se ridicară cu toţii deodată când îl văzură venind din capătul coridorului şi apropiindu-se pe generalul taciturn între aghiotanţii săi,

verde în lumina zorilor, cu poncho-ul pe umăr şi o pălărie cu borul mare, care-i adumbrea şi mai mult chipul întunecat. Îşi astupa gura cu o batistă îmbibată în apă de colonie, potrivit unei vechi superstiţii andine, ca să se apere de curenţii răi de aer la ieşirea bruscă din casă. Nu purta niciun însemn al rangului său şi niciun indiciu cât de mic al imensei sale autorităţi de altă dată, dar aura magică a puterii îl făcea să se distingă de alaiul zgomotos al ofiţerilor. Se îndreptă spre salonul de primire, străbătând cu pas măsurat galeria acoperită de rogojini ce înconjura grădina interioară, neatent la militarii din gardă care făceau drepţi când trecea pe lângă ei. Înainte de a intra în salon îşi băgă batista sub manşetă, cum făceau numai popii, şi-i dădu pălăria de pe cap unuia dintre aghiotanţi.

Pe lângă cei care stătuseră de veghe în casă, continuau să sosească, încă din zori, alţi şi alţi civili şi militari. Îşi beau cafeaua în grupuri răzleţe, iar hainele lor întunecate şi glasurile înăbuşite creaseră o atmosferă rarefiată, de o solemnitate sumbră. Se auzi deodată vocea tăioasă a unui diplomat, acoperind şoaptele tuturor:

— Parcă am fi la înmormântare.

Abia rostise cuvintele, când simţi în spatele său o adiere de apă de colonie, care se răspândi în aerul încăperii. Atunci se întoarse ţinând ceaşca de cafea aburindă cu degetul mare şi arătătorul, îngrijorat că fantoma care tocmai intrase i-o fi auzit cuvintele insolente. Dar nu: cu toate că generalul făcuse ultima călătorie în Europa în urmă cu douăzeci şi patru de ani, pe când era foarte tânăr, dorul de Europa era mai puternic decât orice resentiment. Aşa încât diplomatul fu primul spre care se îndreptă ca să-l salute cu politeţea excesivă cuvenită – după cum socotea el – unui englez.

— Sper ca în toamna aceasta să nu fie multă ceaţă în Hyde Park, îi spuse el.

Diplomatul avu un moment de ezitare, căci în

ultimele zile auzise vorbindu-se de trei locuri diferite spre care urma să plece generalul, şi niciunul nu era Londra. Dar îşi reveni îndată.

— Vom căuta să facem în aşa fel, încât să fie soare zi şi noapte pentru Excelenţa voastră, răspunse.

Noul preşedinte nu era de faţă, căci congresul îl alesese în absenţă şi el avea nevoie de mai bine de o lună ca să ajungă de la Popayán. În numele şi în locul său venise generalul Domingo Caycedo, vicepreşedinte ales, despre care se spusese că orice funcţie din republică era prea măruntă pentru el, căci avea ţinuta şi prestanţa unui rege. Generalul îl salută cu mare deferenţă şi-i spuse pe un ton glumeţ:

— Dumneavoastră ştiţi că nu am autorizaţie să părăsesc ţara?

Cuvintele sale fură primite cu un hohot general, deşi cu toţii ştiau că nu era o glumă. Generalul Caycedo îi făgădui că-i va trimite la Honda, cu poşta următoare, un paşaport în ordine.

Suita oficială era formată din arhiepiscopul urbei, fratele preşedintelui ales, şi alţi bărbaţi de seamă şi înalţi funcţionari cu soţiile lor. Civilii purtau apărători de piele peste pantaloni, iar militarii cizme de călărie, căci aveau de gând să-l însoţească pe ilustrul proscris cale de mai multe leghe. Generalul sărută inelul arhiepiscopului şi mâinile doamnelor, şi strânse fără căldură mâinile bărbaţilor, ca un maestru absolut al unui protocol onctuos, cu totul străin de atmosfera acelui oraş suspect, despre care spusese în mai multe rânduri: „Asta nu-i scena mea”. Îi salută pe toţi în ordinea în care îi întâlni străbătând salonul de la un capăt la altul, şi avu pentru fiecare o formulă special învăţată din manualele de bune maniere, dar nu privi pe nimeni în ochi. Vocea îi era metalică şi abruptă din cauza stării febrile, iar accentul său specific zonei Mării Caraibilor, pe care atâţia ani de călătorii şi

avatarurile războaielor nu izbutiseră să i-l atenueze, apărea şi mai pregnant în comparaţie cu dicţia deformată a celor din zona Anzilor.

După ce se salută cu toată lumea primi de la preşedintele provizoriu un mesaj semnat de numeroşi cetăţeni marcanţi ai Noii Granade, care îi exprimau recunoştinţa ţării lor pentru atâţia ani de serviciu în slujba ei. Se prefăcu că îl citeşte în timp ce păstrau cu toţii linişte, ca un nou tribut adus convenţionalismului local, căci fără ochelari nu ar fi putut să distingă niciun scris mai mare. Totuşi, după ce se prefăcu a-l fi parcurs până la capăt, adresă celor prezenţi câteva cuvinte de mulţumire atât de potrivite cu împrejurarea, încât nimeni n-ar fi putut bănui că nu citise documentul. În cele din urmă străbătu salonul cu privirea de la un capăt la celălalt şi întrebă, fără să-şi ascundă o oarecare îngrijorare:

— Urdaneta nu a venit?

Preşedintele provizoriu îl informă că generalul Rafael Urdaneta plecase pe urmele trupelor de rebeli ca să sprijine misiunea preventivă a generalului José Laurencio Silva. Atunci se auzi o voce care le acoperi pe toate celelalte.

— Nici Sucre n-a venit.

Nu se putea face că nu înţelege intenţia acelei informaţii necerute. Ochii săi, care până atunci avuseseră privirea stinsă şi posomorâtă, i se iluminară de un licăr febril, şi răspunse fără să ştie cui:

— Marelui Mareşal de Ayacucho nu i s-a adus la cunoştinţă ora plecării, pentru a nu fi deranjat.

După cât se părea, nu ştia că mareşalul Sucre se întorsese cu două zile înainte din misiunea lui eşuată în Venezuela, când i se interzisese să intre în propria sa ţară. Nimeni nu-l informase despre plecarea generalului, poate pentru că nimeni nu-şi putea închipui că nu ar fi fost el cel dintâi care să afle. José Palacios aflase într-un moment

nepotrivit şi apoi uitase, în agitaţia ultimelor ore. Nu înlătură, desigur, nici ipoteza supărătoare că mareşalul Sucre era nemulţumit că nu fusese anunţat.

În sufrageria de alături, masa era pusă pentru un minunat mic dejun autohton: *tamales* 1 (Crochete din mămăligă cu diferite adaosuri, învelite în frunze de bananier sau pănuşe de porumb), caltaboşi, ouă jumări în cratiţe, o mare varietate de cozonaci pe şerveţele dantelate, şi marmitele cu ciocolată fierbinte şi groasă ca un clei parfumat. Stăpânii casei amânaseră servitul micului dejun pentru cazul în care el ar fi acceptat să se aşeze în capul mesei, deşi ştiau că dimineaţa nu gusta altceva decât infuzia de mac cu gumă arabică. Doña Amalia îşi făcu totuşi datoria şi-l invită să ia loc pe fotoliul pe care i-l rezervaseră, în capul mesei, dar el refuză onoarea care i se făcea şi se adresă tuturor cu un zâmbet protocolar:

— Mă aşteaptă un drum lung, spuse el. Poftă bună!

Se înălţă în vârful picioarelor şi-şi luă rămas bun de la preşedintele provizoriu, iar acesta îi răspunse cu o îmbrăţişare generoasă care le arătă tuturor cât de pipernicit era trupul generalului şi cât de neajutorat şi vulnerabil arăta în momentul plecării. Apoi strânse încă o dată mâinile tuturor şi le sărută pe ale doamnelor. Doña Amalia încercă să-l reţină până se oprea burniţa, deşi ştia la fel de bine ca şi el că nu avea să se însenineze nici într-o sută de ani. În afară de asta, se vedea atât de clar că dorea să plece cât mai repede de acolo, încât a căuta să-l întârzie i se păru o necuviinţă. Stăpânul casei îl conduse la grajduri luând-o prin grădină, sub burniţa măruntă. Încercase să-l ajute ţinându-l de braţ cu vârful degetelor, de parcă ar fi fost de sticlă, şi îl surprinse energia încordată pe care i-o simţea sub piele, străbătându-l ca un şuvoi tainic, fără nicio legătură cu mizeria trupească. Delegaţii din partea guvernului, a diplomaţilor şi a armatei, cu noroiul până la glezne şi pelerinele ude leoarcă de ploaie, îl aşteptau ca

să-l însoţească în prima sa zi de călătorie. Totuşi, nimeni nu ştia cu certitudine cine îl însoţea din prietenie, cine ca să-l apere şi cine ca să se asigure că într-adevăr pleca.

Catârca pe care i-o rezervaseră era cea mai bună dintr-un număr de o sută de animale, pe care un negustor spaniol le pusese la dispoziţia ocârmuirii pentru ca în schimb să i se anuleze dosarul penal pentru hoţie. Generalul tocmai era cu cizma în scara şeii pe care i-o oferise rândaşul, în momentul când ministrul de război şi al marinei îl strigă:

— Excelenţă!

El rămase nemişcat, cu piciorul în scară şi ţinându-se de şa cu amândouă mâinile.

— Rămâneţi, îi spuse ministrul, şi faceţi un ultim sacrificiu ca să salvaţi patria.

— Nu, Herrán, răspunse el, nu mai am patrie pentru care să mă sacrific.

Era sfârşitul. Generalul Simón José Antonio de la Santísima Trinidad Bolívar y Palacios pleca pentru totdeauna. Smulsese stăpânirii spaniole un imperiu de cinci ori mai mare decât teritoriul european, dusese timp de douăzeci de ani războaie ca să-l păstreze liber şi unit şi-l condusese cu mână fermă până săptămâna care trecuse, dar în ceasul plecării nu-i rămânea nici măcar mângâierea de a fi crezut. Singurul care avu destulă luciditate să ştie că într-adevăr pleca şi încotro pleca fu diplomatul englez, care, într-un raport oficial trimis guvernului său, scrise: „Timpul care îi mai rămâne abia dacă îi va fi suficient ca să ajungă până la groapă”.

Prima zi de călătorie fusese cea mai chinuitoare şi ar fi fost la fel de grea chiar şi pentru un om mai puţin bolnav decât el, care era tulburat şi de primele semne de ostilitate observate pe străzile din Santa Fé în dimineaţa plecării. Tocmai începea să se lumineze de ziuă printre picăturile mărunte de ploaie şi, deşi nu întâlni pe drum decât nişte

vite rătăcite, simţea plutind în aer ura inamicilor săi. Cu toată precauţia guvernului, care dăduse ordin să fie condus pe străzile mai puţin umblate, generalul putu să vadă câteva din injuriile adresate lui, scrise pe zidurile mănăstirilor.

José Palacios călărea alături de el, îmbrăcat, ca întotdeauna, chiar şi în focul luptelor, cu o redingotă solemnă, acul cu topaz la cravata de mătase, mănuşile de şevro şi vesta de brocart cu lanţurile încrucişate ale celor două ceasuri identice. Harnaşamentul lui era bogat garnisit cu argint, iar pintenii îi erau de aur, drept pentru care, în mai multe sate din Anzi, fusese confundat cu preşedintele. Sârguinţa cu care îndeplinea şi cele mai mici dorinţe ale stăpânului său făcea totuşi imposibilă orice confuzie. Într-atât îl cunoştea şi îl iubea, încât resimţea ca pe propria lui durere acel rămas bun al fugarului, într-un oraş care odinioară obişnuia să transforme în serbare populară până şi simpla veste a sosirii sale. Cu numai trei ani în urmă, când se întorsese de la războaiele grele din sud, copleşit de cea mai strălucită glorie de care avusese vreodată parte un american, fie el viu sau mort, generalul fusese inspiratorul unei manifestaţii spontane de bun-venit care a rămas memorabilă. Pe vremea aceea oamenii i se mai agăţau încă de căpăstrul calului şi-l opreau în drum ba să i se plângă de taxele fiscale, ba să-i ceară câte o favoare, ori numai ca să vadă cu ochii lor ce înseamnă măreţia în toată strălucirea ei. El dădea aceeaşi atenţie acestor apeluri ale omului de pe stradă ca şi celor mai grave chestiuni ale guvernării, dovedind în chip surprinzător că era la curent cu problemele familiale ale fiecărui om, cu mersul afacerilor lui sau cu problemele lui de sănătate, şi oricine vorbea cu el rămânea cu impresia de a fi trăit pentru o clipă, pe propria-i piele, voluptatea puterii.

Nimeni nu ar fi crezut acum că el era unul şi acelaşi

cu cel de atunci, nici că oraşul taciturn, pe care îl părăsea pentru totdeauna, pe furiş, ca un proscris, era unul şi acelaşi. În niciun alt loc nu se simţise atât de străin ca pe străduţele acelea amorţite, cu case identice cu acoperişuri de olane cafenii şi grădiniţe cu flori plăcut mirositoare, unde îşi făcea zile amare din pricini mărunte o lume provincială, ale cărei maniere afectate şi al cărei grai iscusit mai mult ascundeau decât exprimau adevăratele sentimente. Şi totuşi, chiar dacă atunci i se părea o simplă închipuire, acela era oraşul cu ceţuri şi adieri îngheţate pe care, încă înainte de a-l cunoaşte, şi-l alesese ca să-şi clădească acolo gloria, pe care-l iubise mai mult ca pe oricare altul şi pe care-l idealizase ca centru şi raţiune a vieţii sale, capitală a unei jumătăţi a lumii.

La ora bilanţului, el însuşi părea să fie cel mai surprins de pierderea propriului său prestigiu. Guvernul amplasase gardieni nevăzuţi chiar şi în locurile cele mai puţin periculoase şi asta împiedică cetele dezlănţuite, care-i arseseră efigia cu o seară mai înainte, să-i iasă în cale, dar pe tot traseul se auzi mereu acelaşi strigăt îndepărtat: „Târâie-brââău!” Singurul suflet care se îndură de el fu o femeie de pe stradă care-i spuse când trecu pe lângă ea:

— Du-te cu Dumnezeu, arătare!

Nimeni nu dădu semne că ar fi auzit-o. Generalul se lăsă în voia gândurilor negre şi-şi continuă drumul călare, străin de lume, până când ieşiră în minunata savană. În locul numit Patru Colţuri, unde începea drumul pietruit, Manuela Sáenz aşteptă să treacă alaiul, singură şi călare, şi de departe îi făcu generalului un ultim semn de rămas bun cu mâna. El îi răspunse cu acelaşi gest şi-şi continuă drumul. Nu se mai văzură niciodată.

Burniţa se opri puţin după aceea, cerul deveni de un albastru strălucitor şi doi vulcani cu vârfurile ninse rămaseră neclintiţi la orizont tot restul zilei. Dar de astă dată el nu se mai arătă a fi un împătimit al naturii şi nu

dădu atenţie nici satelor prin care treceau la trap susţinut, nici semnelor de adio pe care i le făcea lumea, fără să-l recunoască. Totuşi, ceea ce li se păru cu totul neobişnuit însoţitorilor săi fu faptul că nu aruncă nici măcar o singură privire duioasă spre magnificele herghelii întâlnite în savană cu duiumul, care, după cum mărturisise el de atâtea ori, erau cele mai plăcute privirii sale.

În localitatea Facatativá, unde dormiră în prima noapte, generalul se despărţi de cei care se alăturaseră convoiului în mod spontan şi-şi continuă călătoria cu suita sa. Erau cinci oameni, în afară de José Palacios: generalul José María Carreño, cu braţul drept amputat în urma unei răni primite în război; aghiotantul său irlandez, colonelul Belford Hinton Wilson, fiul lui sir Robert Wilson, un general veteran al aproape tuturor războaielor din Europa; Fernando, nepotul său, aghiotant şi secretar cu grad de locotenent, fiul fratelui său mai mare mort într-un naufragiu, în perioada primei republici; ruda şi aghiotantul său, căpitanul Andrés Ibarra, cu braţul drept ciuntit de o tăietură de sabie pe care o primise cu doi ani înainte, în asaltul de la 25 septembrie, şi colonelul José de la Cruz Paredes, luptător încercat în numeroase campanii ale luptei pentru independenţă. Garda de onoare era compusă dintr-o sută de husari şi grenadiri aleşi dintre cei mai buni din contingentul venezuelean.

José Palacios avea o grijă deosebită de doi câini ce fuseseră luaţi ca pradă de război din Alto Perú1. Erau frumoşi şi voinici şi fuseseră paznicii de noapte ai reşedinţei oficiale din Santa Fé până în clipa în care doi dintre tovarăşii lor fuseseră înjunghiaţi în noaptea atentatului. În nesfârşitele călătorii de la Lima la Quito, de la Quito la Santa Fé, de la Santa Fé la Caracas, şi iar înapoi la Quito şi la Guayaquil, cei doi câini păziseră încărcătura mergând în pas cu animalele de povară. În ultima călătorie de la Santa Fé la Cartagena făcură la fel, cu toate că de

astă dată bagajele nu erau la fel de multe şi se aflau sub protecţia armatei.

La Facatativá, generalul se trezise dimineaţa prost dispus, dar îşi reveni pe măsură ce coborau la câmpie pe o cărare şerpuind peste coline, iar clima devenea mai temperată şi lumina mai puţin limpede. În mai multe rânduri îl îndemnară să se odihnească, îngrijoraţi de slăbiciunea lui trupească, dar el preferă să-şi urmeze drumul sărind peste popasul de prânz, până ce va fi ajuns în ţinuturile calde. Spunea că mersul călare era prielnic meditaţiei şi deseori călătorea zi şi noapte schimbându-şi de mai multe ori calul, ca să nu-l istovească. Avea picioarele strâmbe precum bătrânii călăreţi şi mersul caracteristic celor învăţaţi să doarmă cu un picior în şa, şi de jur-împrejurul şezutului făcuse o bătătură aspră ca pielea de *barbero*, de unde primi onorabila poreclă „Cur de Fier”. De când începuseră războaiele de independenţă străbătuse călare optsprezece mii de leghe: de mai bine de două ori înconjurul lumii. Nimeni nu dezminţi vreodată legenda potrivit căreia dormea mergând călare.

Odată trecută amiaza, când începea să se simtă aburul cald ce se înălţa din vâlcele, făcură popas ca să se odihnească la mănăstirea unei misiuni. Se ocupă de ei maica stareţă în persoană şi un grup de novice de prin partea locului le împărţiră marţipan abia scos din cuptor şi un rachiu gros de porumb aproape fermentat. Văzând acel prim detaşament de soldaţi năduşiţi şi neîngrijiţi, maica stareţă se gândi că ofiţerul cel mai înalt în grad trebuia să fie colonelul Wilson, poate pentru că era chipeş şi bălai şi avea uniforma cea mai înzorzonată, şi se ocupă numai de el cu o deferenţă foarte feminină ce stârni unele comentarii maliţioase.

José Palacios se folosi de această confuzie pentru a-şi lăsa stăpânul să se odihnească la umbra arborilor de capoc1 (1 *Ceiba pentandra,* arbore originar din America.)

din jurul mănăstirii, învelit cu o pătură de lână ca să transpire şi să-i scadă febra. Rămase aşa fără să mănânce şi fără să doarmă, auzind ca din neguroase depărtări cântecele de dragoste din repertoriul creol pe care novicele le cântară acompaniate la harpă de o călugăriţă mai vârstnică. La sfârşit, una dintre ele umblă cu o pălărie în mână de la un capăt la altul al mănăstirii ca să strângă bani pentru misiune. Călugăriţa cu harpa îi spuse când trecu pe lângă ea:

— Să nu ceri bani de la bolnav.

Dar ea n-o ascultă. Generalul, fără s-o privească măcar, îi spuse cu un zâmbet amar:

— Ei, fată dragă, de pomeni îmi arde mie acum!

Wilson îi dădu aşa de mult din propria lui pungă, încât îşi atrase ironia cordială a şefului său:

— Vezi acum şi dumneata cât de mult costă gloria, colonele.

Wilson însuşi se arătă mai târziu surprins că niciuna din persoanele de la misiune sau întâlnite pe drum nu-l recunoscuse pe omul cel mai cunoscut din noile republici. Şi pentru general a fost, fără îndoială, o lecţie neobişnuită.

— Nu mai sunt eu însumi, spuse el.

Cea de-a doua noapte o petrecură într-o veche fabrică de tutun transformată într-un loc de popas pentru călători, în apropierea localităţii Guaduas, unde era aşteptat pentru reparaţia unei ofense pe care el nu voise să o admită. Clădirea era imensă şi întunecoasă şi ţinutul însuşi dădea un ciudat sentiment de nelinişte prin vegetaţia lui sălbatică şi râul cu ape negre şi abrupte ce se prăvăleau până la plantaţiile de bananieri din regiunile calde cu un muget apocaliptic. Generalul îl cunoştea, şi de prima dată când trecu pe acolo declarase:

— Dacă ar trebui să pregătesc cuiva o ambuscadă perfidă, aş alege locul ăsta.

În alte ocazii îl ocolise numai pentru că-i aducea

aminte de Berruecos, o trecătoare sinistră situată pe drumul care ducea la Quito, pe care chiar şi călătorii cei mai temerari preferau s-o evite. Odată făcuse tabără la o depărtare de două leghe de acolo, neţinând cont de părerea celorlalţi, căci nu se credea în stare să rabde atâta tristeţe. Dar de data aceasta, cu toată oboseala şi febra, i se păru oricum mai suportabil decât masa de parastas cu care-l aşteptau păguboşii săi prieteni de la Guaduas.

Când îl văzuse sosind într-o stare atât de gravă, proprietarul hanului îi sugerase să cheme un indian de prin împrejurimi care tămăduia numai mirosind o cămaşă îmbibată cu sudoarea bolnavului, de la orice distanţă şi chiar dacă nu l-ar fi văzut niciodată la faţă. Generalul făcu haz de credulitatea lui şi le interzise oamenilor săi să încerce să ajungă la vreo asemenea învoială cu indianul făcător de minuni. Dacă nu se încredea în doctori, despre care spunea că erau nişte traficanţi ai durerii altora, cu atât mai puţin era de aşteptat să se lase pe mâinile unui vraci de ţară. În cele din urmă, ca pentru a-şi afirma încă o dată dispreţul faţă de ştiinţa medicală, refuză dormitorul bun care-i fusese pregătit ca fiind cel mai potrivit cu starea în care se afla, şi porunci să i se atârne hamacul în marea galerie neacoperită ce dădea spre vâlcea, unde avea să-şi petreacă noaptea expus tuturor riscurilor pe care le implica dormitul sub cerul liber.

Toată ziua nu pusese în gură nimic altceva decât infuzia de dimineaţă, dar cu toate acestea se aşeză la masă numai din politeţe pentru ofiţerii săi. Deşi se supunea mai bine decât oricine rigorilor vieţii de campanie şi era aproape un ascet în privinţa mâncării şi a băuturii, aprecia şi cunoştea comorile pivniţei şi ale bucătăriei ca un european rafinat, şi încă din prima sa călătorie deprinsese de la francezi obiceiul de a vorbi despre mâncare în timpul mesei. În seara aceea bău doar o jumătate de pahar de vin negru şi gustă de curiozitate mâncarea din carne de cerb,

ca să vadă dacă era adevărat ce spunea hangiul şi confirmau ofiţerii săi: că acea carne fosforescentă avea o aromă de iasomie. Nu rosti mai mult de două fraze în timpul cinei, şi acelea pe un ton la fel de reţinut ca şi foarte puţinele cuvinte pe care le spusese până atunci în timpul călătoriei, dar cu toţii îi apreciară efortul de a-şi îndulci cu o linguriţă de bune maniere cupa amară a suferinţelor pricinuite de eşecurile din viaţa publică şi de sănătatea precară. Nu mai adusese deloc vorba de politică şi nu amintise niciunul din incidentele zilei de sâmbătă – un om ca el, care nici după ani şi ani nu izbutea să-şi înăbuşe resentimentele chinuitoare provocate de câte o ofensă.

Înainte ca ceilalţi să fi terminat de mâncat le ceru permisiunea să se ridice de la masă, îşi puse cămaşa de noapte şi scufia, tremurând de febră, şi se prăbuşi în hamac. Noaptea era răcoroasă şi o imensă lună portocalie începea să se înalţe dintre culmi, dar el n-avea chef s-o vadă. Soldaţii din escortă, aflaţi la câţiva paşi de galerie, se porniră să cânte toţi deodată cântece populare la modă. Potrivit unui vechi ordin al lui, îşi aşezau tabăra întotdeauna în apropierea dormitorului său, asemenea legiunilor lui Iuliu Cezar, pentru ca el să le afle gândurile şi starea de spirit din discuţiile lor nocturne. În plimbările sale din nopţile de insomnie ajunsese până la dormitoarele lor de campanie şi nu arareori îl apucaseră zorii cântând cu soldaţii cântece de cazarmă care cuprindeau strofe elogioase sau pline de umor improvizate pe loc, în fierbinţeala petrecerii. Dar în noaptea aceea nu le putu suporta cântecele şi dădu ordin să li se spună să tacă.

Vuietul necurmat al apelor râului între pereţii de stâncă, amplificat de febră, îi spori delirul.

— P… a mă-sii de treabă! strigă el. Dac-am putea măcar să-l oprim o clipă!

Dar nu; nu se putea opri cursul râurilor. José Palacios

vru să-l liniştească folosind unul din multele paliative pe care le avea în trusa lui sanitară, dar el îl refuză. Acum îl auzi pentru prima oară rostind fraza pe care avea s-o repete mereu:

— Tocmai am renunţat la putere din cauza unui vomitiv greşit prescris, şi nu sunt dispus să renunţ şi la viaţă.

Cu ani în urmă spusese acelaşi lucru, când alt doctor îl lecuise de o febră terţă cu o poţiune scârboasă pe bază de arsenic, din cauza căreia era cât pe-aci să moară de dizenterie. De atunci, singurele medicamente pe care le accepta erau pastilele purgative pe care le lua fără nicio reţinere de mai multe ori pe săptămână pentru constipaţia lui rebelă şi un clistir preparat din frunze de siminichie pentru situaţiile mai critice.

După miezul nopţii, istovit de delirul care nu fusese al lui, José Palacios se întinse pe jos, pe dalele neacoperite cu covoare, şi adormi. Când se trezi, generalul nu mai era în hamac şi-şi lăsase pe podea cămaşa de noapte leoarcă de transpiraţie. Nu era ceva neobişnuit. Avea obiceiul să se scoale din pat şi să se plimbe în pielea goală până în zori ca să-şi amăgească nesomnul, când nu se mai afla nimeni în casă. Dar în noaptea aceea avea motive în plus să se teamă pentru soarta lui, căci tocmai avusese o zi proastă, iar vremea răcoroasă şi umedă nu era cea mai potrivită pentru o plimbare în aer liber. José Palacios îl căută cu o pătură în mână prin casa scăldată în lumina verzuie a lunii şi-l găsi lungit pe o bancă de piatră de pe culoar, ca o statuie zăcând culcată pe lespedea unui mormânt. Generalul se întoarse spre el cu o privire lucidă, în care nu se mai ghicea nici urmă de febră.

— E ca în noaptea aia la San Juan de Payara, spuse el. Fără Reina María Luisa, din păcate.

José Palacios cunoştea prea bine acea amintire. Era vorba de o noapte de ianuarie a anului 1820, într-o

localitate din Venezuela pierdută în platourile înalte de pe valea râului Apure, unde ajunsese însoţit de două mii de soldaţi. Eliberase deja optsprezece provincii de sub stăpânirea spaniolă. Din vechile teritorii ale viceregatului Noii Granade, Venezuela condusă de un comandant militar şi Quito-ul condus de un preşedinte, el crease Republica Columbia, şi era, la vremea aceea, primul ei preşedinte şi comandant suprem al armatelor sale. Iluzia lui finală era să extindă războiul spre sud pentru a împlini visul fantastic al creării celei mai mari naţiuni din lume: o singură ţară liberă din Mexic până la Capul Horn.

Totuşi situaţia militară din noaptea aceea nu era cea mai potrivită pentru visare. O epidemie izbucnită pe neaşteptate care secera din mers animalele de povară lăsase în Llano1 (o zonă de câmpie din Venezuela, acoperită cu ierburi înalte (savană), o dâră fetidă, un şir lung de paisprezece leghe de cai morţi. Mulţi ofiţeri demoralizaţi se consolau dedându-se la jafuri şi se complăceau în acte de nesupunere, iar câţiva luau în derâdere chiar şi ameninţarea generalului că îi va împuşca pe vinovaţi. Două mii de soldaţi jerpeliţi şi desculţi, neînarmaţi, nemâncaţi, fără pături ca să poată înfrunta frigul din munţi, obosiţi de războaie şi mulţi dintre ei bolnavi, începuseră să dezerteze, împrăştiindu-se care încotro. În lipsa unei soluţii raţionale, el ordonase să li se dea un premiu de zece pesos patrulelor care ar fi capturat şi predat vreun camarad dezertor, iar acesta să fie împuşcat fără a i se cerceta motivele.

Viaţa îi oferise deja destule prilejuri să afle că nicio înfrângere nu era cea de pe urmă. Cu numai doi ani înainte, rătăcit cu trupele undeva foarte aproape de locul unde se aflau atunci, în pădurile din bazinul fluviului Orinoco, trebuise să dea ordin să fie mâncaţi caii, de teamă ca soldaţii să nu se devoreze unii pe alţii. Pe atunci, după mărturia unui ofiţer din Legiunea Britanică.

Înfăţişarea extravagantă şi neglijentă a unui soldat de vodevil. Purta un coif de dragon rus, espadrile de cărăuş, o tunică albastră cu brandenburguri roşii şi nasturi auriţi şi o flamură neagră de corsar arborată la o lance, cu capul de mort şi oasele încrucişate deasupra unei devize scrise cu litere de sânge: „Libertate sau moarte”.

În noaptea de la San Juan de Payara, avea îmbrăcămintea mai puţin ponosită, dar situaţia în care se afla nu era mai bună. Şi ea reflecta atunci nu numai starea de moment a trupelor sale, ci întreaga dramă a armatei eliberatoare, care adeseori îşi revenea cu forţe sporite după cele mai cumplite înfrângeri, dar, cu toate acestea, se afla pe punctul de a fi zdrobită sub povara atâtor şi atâtor victorii. În schimb, generalul spaniol don Pablo Morillo, uzând de tot felul de mijloace pentru a-i supune pe patrioţi şi a restaura ordinea colonială, controla încă mari regiuni din vestul Venezuelei şi îşi consolidase poziţiile în munţi.

Confruntat cu o asemenea stare de lucruri, generalul se lăsa în voia insomniei plimbându-se gol prin încăperile pustii ale conacului părăginit, transfigurat de strălucirea razelor de lună. Cei mai mulţi dintre caii morţi în ziua precedentă fuseseră incineraţi departe de casă, dar miasma insuportabilă a putreziciunii se mai simţea încă. Soldaţii nu mai cântaseră după zilele sumbre ale ultimei săptămâni şi nici el însuşi nu se simţea în stare să-i împiedice pe străjeri să adoarmă de foame. Deodată, la capătul unei galerii deschise către vastele întinderi albastre, o văzu pe Reina María Luisa şezând pe trepte. O mulatră frumoasă în floarea vârstei, cu un profil de idol, înfăşurată într-o broboadă brodată cu flori ce-i ajungea până la călcâie, şi fumând o ţigară lungă de foi. Ea se sperie când îl văzu şi întinse spre el mâna cu degetul mare şi arătătorul în cruce.

— Omul lui Dumnezeu sau al diavolului, ce vrei? întrebă ea.

— Pe tine.

Zâmbi, şi ea avea să-şi amintească de strălucirea dinţilor lui în lumina lunii. O îmbrăţişă cu toată puterea, ţinând-o atât de strâns încât să nu se poată mişca, în vreme ce îi dădea mici sărutări tandre pe frunte, pe ochi, pe obraji, pe gât, până reuşi s-o îmblânzească. Atunci îi scoase broboada şi i se tăie răsuflarea. Şi ea era tot goală, căci bunica ei, care dormea în aceeaşi odaie, îi lua îmbrăcămintea ca să nu se scoale şi să fumeze, neştiind că fata fugea dimineaţa înfăşurată în broboadă. Generalul o purtă pe sus până la hamac, fără să-i dea nicio clipă de răgaz cu sărutările lui ca un balsam, iar ea nu i se dărui din dorinţă, nici din iubire, ci de frică. Era fecioară. Abia când i se mai potoliră bătăile inimii îi spuse:

— Sunt sclavă, stăpâne.

— Nu mai eşti, spuse el. Dragostea te-a eliberat.

Dimineaţa o cumpără de la stăpânul gospodăriei cu o sută de pesos scoşi din vistieria lui secătuită şi o eliberă fără condiţii. Înainte să plece nu rezistă tentaţiei de a o pune în public în faţa unei dileme. Se afla în curtea din dosul casei, în mijlocul unui grup de ofiţeri călare cum se putea pe nişte animale de tracţiune, singurele care supravieţuiseră dezastrului. Un alt corp de armată, aflat sub comanda generalului de divizie José Antonio Páez, care sosise cu o seară înainte, se afla acolo ca să-şi ia rămas bun.

Generalul rosti la despărţire un scurt discurs, în care atenuă dramatismul situaţiei, şi era pe punctul să plece când o zări pe Reina María Luisa în noua ei stare de femeie liberă şi mulţumită. Era proaspăt îmbăiată, frumoasă şi radioasă sub cerul savanei, înveşmântată toată în straie albe şi apretate, cu jupoane de dantelă şi bluză sărăcăcioasă, de sclavă. El o întrebă bine dispus:

— Rămâi sau mergi cu noi?

Ea îi răspunse cu un surâs încântător:

— Rămân, stăpâne.

Replică el fu primită cu un hohot unanim. Atunci stăpânul hanului, care era un spaniol devenit din primul moment un adept al cauzei independenţei, şi, în plus, o veche cunoştinţă a sa, îi azvârli, prăpădindu-se de râs, punguţa din piele cu cei o sută de pesos. El o prinse din zbor.

— Păstraţi-i pentru cauză, Excelenţă, spuse hangiul. Oricum, fata e liberă.

Generalul José Antonio Páez, a cărui expresie de faun se armoniza cu cămaşa lui din petice colorate, scoase un hohot exuberant.

— Vedeţi, domnule general, spuse el, aşa păţim dacă facem pe eliberatorii!

El îl aprobă şi se despărţi de toată lumea, desenând o largă volută cu mâna. În cele din urmă îşi luă rămas bun de la Reina María Luisa, cu un gest de om care ştie să piardă şi de atunci nu mai află niciodată nimic despre ea. Pe cât îşi putea aduce aminte José Palacios, nu trecea un an ca el să nu-i spună, în nopţile cu lună plină, că retrăise acea noapte, din păcate fără ca Reina María Luisa să-şi mai facă apariţia miraculoasă. Şi întotdeauna era o noapte a înfrângerii.

La orele cinci, când José Palacios îi duse prima cană cu ceai medicinal, îl găsi zăcând cu ochii deschişi. Încercă însă să se scoale cu atâta elan, încât era gata-gata să dea cu nasul de pământ, şi îl cuprinse un puternic acces de tuse. Rămase şezând în hamac, ţinându-şi capul în mâini în vreme ce tuşea, până îi trecu criza. Atunci începu să-şi bea infuzia aburindă şi, odată cu prima înghiţitură, se simţi mai bine.

— Toată noaptea l-am visat pe Casandro, spuse el. Era porecla pe care i-o dăduse în secret generalului granadin Francisco de Paula Santander, bunul său prieten de altă dată şi cel mai mare critic al lui dintotdeauna, şeful

statului său major de la începutul războiului şi preşedinte răspunzând de teritoriul Columbia pe vremea grelelor campanii de eliberare a Quito-ului şi Perú-ului şi a întemeierii Boliviei. Mai mult din necesitate istorică decât din vocaţie, el era un militar viteaz şi eficace, cu o neobişnuită înclinaţie spre cruzime, dar ceea ce i-a întreţinut reputaţia au fost calităţile sale de persoană civilă şi excepţionala sa formaţie academică. A fost, fără îndoială, al doilea ca importanţă între personalităţile războiului pentru independenţă şi primul în organizarea sistemului juridic al republicii, asupra căruia şi-a pus o dată pentru totdeauna amprenta spiritului său formalist şi conservator.

Într-una din multele ocazii când generalul se gândise să demisioneze, îi spusese lui Santander că se retrăgea liniştit din funcţia prezidenţială pentru că „ţi-o las dumitale, care-mi eşti ca un al doilea eu, şi poate mai bun decât mine”. Nici unui alt om nu-i acordase atâta încredere, nici în virtutea raţiunii, nici prin forţa împrejurărilor. El a fost cel care l-a distins cu titlul de Omul Legii. Cu toate acestea, cel care îl meritase pe deplin se afla de doi ani în surghiun la Paris din cauza implicării sale, nicicând dovedită, într-un complot, cu scopul de a-l asasina.

Iată cum se petrecuseră lucrurile. La 25 septembrie 1828, într-o miercuri, exact la miezul nopţii, doisprezece civili şi douăzeci şi şase de militari au forţat poarta reşedinţei oficiale din Santa Fé, i-au măcelărit pe doi dintre copoii preşedintelui, au rănit mai multe santinele, pe căpitanul Andrés Ibarra l-au tăiat grav cu sabia la un braţ, pe colonelul scoţian William Fergusson, membru al Legiunii Britanice şi aghiotant al preşedintelui, despre care acesta spusese că era viteaz ca un Cezar, l-au ucis dintr-un foc, apoi au urcat până în dormitorul prezidenţial strigând lozinci în favoarea libertăţii şi împotriva tiranului.

Rebelii aveau să justifice atentatul prin atribuţiile extraordinare, de un vădit caracter dictatorial, pe care generalul şi le asumase cu trei luni în urmă, pentru a contracara victoria santanderiştilor la Convenţia de la Ocaña. Funcţia de vicepreşedinte al republicii, pe care Santander o exercitase timp de şapte ani, a fost desfiinţată. Santander şi-a informat un prieten asupra acestui fapt, printr-o singură frază, în stilul său caracteristic: „Am avut plăcerea să pier îngropat sub ruinele constituţiei din 1821”. Avea pe atunci treizeci şi şase de ani. Fusese numit ministru plenipotenţiar la Washington, dar îşi amânase plecarea de mai multe ori, aşteptând poate victoria conspiraţiei.

Generalul şi Manuela Sáenz abia începeau o noapte de împăcare. Petrecuseră sfârşitul de săptămână în localitatea Soacha, la o depărtare de două leghe şi jumătate de locul unde se aflau acum, şi se întorseseră luni, cu trăsuri separate, după o ceartă amoroasă mai violentă ca de obicei, pentru că el era surd la avertismentele despre o înţelegere secretă vizând asasinarea sa, despre care vorbea toată lumea, dar în care numai el nu credea. Ea rămăsese acasă refuzând să dea atenţie mesajelor insistente pe care i le trimitea de la palatul San Carlos, de pe trotuarul de vizavi, până în seara aceea, la orele nouă, când, după trei mesaje mai imperative, îşi trase nişte încălţări impermeabile peste pantofi, se îmbrobodi cu un şal mare şi trecu strada inundată de ploaie. Îl găsi plutind pe spate în apa înmiresmată din scăldătoare, neasistat de José Palacios, dar nu se gândi că ar putea fi mort, şi asta numai pentru că îl văzuse adesea meditând în acea stare de graţie. El o recunoscu după mers şi-i vorbi fără să deschidă ochii.

— Va fi o insurecţie, spuse.

Ea nu-şi ascunse supărarea sub masca ironiei.

— Să fie într-un ceas bun, spuse ea. Pot să fie şi zece,

că tot faci domnia ta atâta caz de avertismentele care ţi se dau.

— Nu cred decât în semnele prevestitoare, spuse el.

Îşi permitea acel joc, căci şeful statului său major, care le spusese deja complotiştilor parola din noaptea aceea ca să poată păcăli garda palatului, îşi dăduse cuvântul de onoare că uneltirea eşuase. Aşa încât ieşi amuzat din scăldătoare.

— Nu-ţi face griji, spuse el, se pare că dobitocilor ălora le ţâţâie fundul de frică.

Tocmai îşi începeau în pat hârjoneala amoroasă, el gol şi ea pe jumătate dezbrăcată, când auziră primele strigăte, primele împuşcături şi bubuitul tunurilor îndreptate împotriva vreunei cazărmi militare care-i rămăsese fidelă generalului. Manuela îl ajută să se îmbrace în cea mai mare grabă, îi puse în picioare încălţările impermeabile pe care le purtase ea peste pantofi, căci generalul îşi dăduse la curăţat singura pereche de cizme, şi-l ajută să fugă pe balcon, înarmat cu o spadă şi cu un pistol, dar fără nimic care să-l protejeze de ploaia eternă. Cum ajunse în stradă ochi cu pistolul gata armat o umbră care se apropia de el:

— Cine-i acolo?

Era bucătarul-şef, care se întorcea acasă îndurerat de vestea că stăpânul lui fusese omorât. Hotărât să-i împărtăşească soarta până la sfârşit, stătu împreună cu el ascuns în tufişurile de la podul Carmeliţilor de peste pârâul San Agustín, până când trupele leale înăbuşiră răzmeriţa.

Cu o şiretenie şi un curaj pe care le dovedise şi în alte situaţii istorice neprevăzute, Manuela Sáenz i-a primit pe atacatorii care au forţat uşa dormitorului. Aceştia au întrebat-o de preşedinte, iar ea le-a răspuns că era în sala de consiliu. Au întrebat-o de ce era deschisă uşa de la balcon pe o noapte de iarnă, şi ea le-a spus că o deschisese

ca să vadă ce erau zgomotele acelea care se auzeau din stradă. Au întrebat-o de ce era patul călduţ, şi ea le-a spus că se întinsese fără să se dezbrace, aşteptându-l pe general. În vreme ce câştiga timp prin răspunsurile bine cumpănite pe care le dădea, fuma o ţigară ordinară făcută de ea, scoţând rotocoale mari de fum ca să acopere urma proaspătă de apă de colonie care încă mai stăruia în încăpere.

Un tribunal prezidat de generalul Rafael Urdaneta stabilise că generalul Santander era creierul care se afla în spatele conspiraţiei, şi l-a condamnat la moarte. Inamicii săi aveau să spună că această sentinţă era mai mult decât bine-meritată, nu atât pentru vina pe care o avea Santander de a fi pus la cale atentatul, cât pentru cinismul de a fi fost primul care apăruse în piaţa mare ca să-l îmbrăţişeze şi să-l felicite pe preşedinte. Acesta stătea călare sub ploaia măruntă, fără cămaşă şi cu tunica ruptă şi udă leoarcă, în mijlocul ovaţiilor militarilor şi ale civililor care soseau în număr mare dinspre cartierele periferice, cerând moartea criminalilor: „Toţi complicii vor fi pedepsiţi într-o măsură mai mare sau mai mică”, i-a declarat generalul mareşalului Sucre într-o scrisoare. „Santander e cel dintâi, dar e cel mai norocos, pentru că mărinimia mea îl cruţă”. Într-adevăr, în temeiul autorităţii sale absolute, i-a comutat condamnarea la moarte în exilul la Paris. În schimb, a fost împuşcat fără probe suficiente amiralul José Prudencio Padilla, care se afla în arest la Santa Fé pentru că se implicase într-o rebeliune eşuată la Cartagena de Indias.

José Palacios nu ştia când erau reale şi când imaginare visele stăpânului său în care îi apărea Santander. Odată, la Guayaquil, i-a povestit că-l visase ţinând o carte deschisă pe pântecele lui rotund, dar în loc s-o citească îi smulgea paginile şi le mânca una câte una, mestecându-le cu mare plăcere, cu un clefăit de capră.

Altă dată, la Cúcuta, a visat că îl văzuse acoperit tot de gândaci de bucătărie. În alt rând se trezise din somn ţipând, în casa de odihnă Monserrate din Santa Fé, pentru că visase că generalul Santander, în timp ce lua masa cu el, îşi scosese globii oculari care-l incomodau la mâncat şi şi-i pusese pe masă. Aşa încât în dimineaţa aceea, în apropiere de Guaduas, când generalul îi spuse că-l visase din nou pe Santander, José Palacios nici măcar nu-l întrebă ce anume se întâmplase în vis, ci căută să-l consoleze aducându-i aminte care era, de fapt, realitatea.

— Între el şi noi e toată întinderea oceanului, îi spuse.

Dar el îl opri îndată cu o privire pătrunzătoare.

— Ba nu, răspunse el. Sunt sigur că dobitocul ăla de Joaquín Mosquera o să-i dea voie să se întoarcă.

Gândul acela îl chinuia de la ultima sa întoarcere în ţară, când retragerea definitivă de la putere i se înfăţişă ca o chestiune de onoare. „Prefer surghiunul sau moartea dezonoarei de a-mi lăsa reputaţia pe mâinile studenţilor de la colegiul Sf. Bartolomeu”, îi spusese el lui José Palacios. Cu toate acestea, antidotul îşi purta în sine propria otravă, căci pe măsură ce se apropia de hotărârea finală era tot mai convins că, îndată după plecarea sa, avea să fie rechemat din exil generalul Santander, absolventul cel mai merituos al acelui cuib de clănţăi.

— Ăsta chiar că e un ticălos! spuse el.

Nu mai avea deloc febră şi se simţea atât de bine, încât îi ceru lui José Palacios toc şi hârtie, îşi puse ochelarii şi-i scrise cu mâna lui o scrisoare de şase rânduri Manuelei Sáenz. Faptul i se păru, desigur, ciudat chiar şi unuia ca José Palacios, atât de obişnuit cu gesturile sale impulsive, şi nu putea fi pus decât pe seama unui presentiment sau a unui irepresibil acces de inspiraţie. Căci nu numai contrazicea hotărârea luată vinerea care trecuse, aceea de a nu mai scrie nicio scrisoare în viaţa lui, dar era şi contrar

obiceiului său de a-şi trezi din somn secretarii la orice oră ca să rezolve corespondenţa întârziată ori ca să le dicteze vreun discurs sau să-şi pună ordine în ideile răzleţe care-i treceau prin minte în timpul meditaţiilor din nopţile de insomnie. Şi mai ciudat putea să pară gestul său, de vreme ce scrisoarea nu era de o urgenţă vădită şi nu făcea decât să adauge la sfatul pe care i-l dăduse la despărţire o frază mai curând criptică: „Ai grijă ce faci, că de nu, distrugându-te pe tine însăţi, ne distrugi pe amândoi”. O scrise în stilul său slobod, parcă nechibzuit, iar când termină se întoarse la hamac să se legene în continuare, îngândurat, cu capul în mâini.

— Marea putere stă în forţa irezistibilă a iubirii, oftă el deodată. Cine-a spus asta?

— Nimeni, răspunse José Palacios.

Nu ştia nici să scrie, nici să citească, şi refuzase să înveţe cu argumentul simplu că nu era înţelepciune mai mare decât a boilor. În schimb, era în stare să-şi amintească orice frază pe care ar fi auzit-o din întâmplare, dar de aceea nu-şi aducea aminte.

— Atunci eu am spus-o, continuă generalul, dar să zicem că a spus-o mareşalul Sucre.

Nimeni mai potrivit decât Fernando în perioadele acelea de criză. A fost cel mai îndatoritor şi răbdător dintre numeroşii secretari pe care i-a avut generalul, cu toate că nu şi cel mai strălucit, şi i-a suportat cu stoicism programul arbitrar de lucru şi insomniile exasperante. Îl scula din somn la orice oră ca să-l pună să-i citească câte o carte neinteresantă sau ca să-i noteze ideile presante ce-i trăsneau întâmplător prin minte şi care în dimineaţa următoare ajungeau în coşul de gunoi. Generalul nu zămislise copii în nenumăratele sale nopţi de dragoste (deşi spunea că are dovezi că nu e steril) şi, de aceea, când i-a murit fratele, l-a luat pe Fernando sub aripa sa. L-a trimis cu scrisori de recomandare la Academia Militară din

Georgetown, unde generalul Lafayette i-a exprimat sentimentele de admiraţie şi stimă pe care i le inspira unchiul lui. A studiat apoi la Colegiul Jefferson din Charlotteville şi la Universitatea Virginia. Nu a fost, poate, succesorul la care visa generalul, căci pe Fernando îl plictiseau performanţele academice şi renunţa bucuros la ele în schimbul unei vieţi în aer liber şi al artei sedentare a grădinăritului. Generalul l-a chemat la Santa Fé de îndată ce şi-a isprăvit studiile şi i-a descoperit numaidecât virtuţile de secretar nu numai graţie scrisului său frumos şi cunoştinţelor de limbă engleză scrisă şi vorbită, dar şi pentru că era neîntrecut în a inventa soluţii foiletonistice care să menţină treaz interesul cititorului, şi când citea cu voce tare improviza cu uşurinţă, cât ai clipi, episoade îndrăzneţe ca să pigmenteze pasajele plicticoase. Ca toţi aceia care au fost în serviciul generalului, a avut şi Fernando ceasul lui de dizgraţie când i-a atribuit lui Cicero o frază a lui Demostene pe care unchiul său a citat-o apoi într-un discurs. Acesta s-a arătat mult mai sever cu el decât cu ceilalţi pentru că era cine era, dar l-a iertat înainte să-şi termine de ispăşit pedeapsa.

Generalul Joaquín Posada Gutiérrez, guvernatorul provinciei, pornise cu două zile înaintea suitei ca să-i anunţe sosirea în locurile unde trebuia să înnopteze şi să prevină autorităţile asupra stării grave a sănătăţii generalului. Dar cei ce-l văzură sosind la Guaduas în seara de luni socotiră că era adevărat zvonul stăruitor cum că veştile proaste aduse de guvernator şi călătoria însăşi nu erau altceva decât nişte tertipuri politice.

Generalul se dovedi încă o dată de neînvins. Intră pe strada principală cu pieptul descoperit şi legat la cap ţigăneşte, cu o cârpă, ca să-i absoarbă sudoarea, salutând cu pălăria în vacarmul de strigăte şi petarde şi în dangătul clopotului de la biserică, din cauza căruia nu se putea auzi muzica, şi mergând la trap vioi călare pe o catârcă ce răpi

cortegiului orice pretenţie de solemnitate. Singura clădire ale cărei ferestre rămaseră închise era colegiul pentru călugăriţe şi în seara aceea avea să se răspândească zvonul că li se interzisese elevelor să participe la primire, dar el îi sfătui pe toţi aceia care îi povestiră incidentul să nu-şi plece urechea la bârfele călugăreşti.

Cu o seară înainte, José Palacios dăduse la spălat cămaşa pe care o purtase generalul când asudase ca să-i scadă febra. O ordonanţă o dădu soldaţilor care coborâră dimineaţa s-o spele în râu, dar în momentul plecării nimeni nu mai ştiu nimic de ea. În timpul călătoriei până la Guaduas, şi chiar şi în timpul festivităţii, José Palacios reuşise să afle că stăpânul hanului luase cămaşa nespălată pentru ca indianul făcător de minuni să-şi demonstreze pe ea puterile. Astfel că atunci când generalul se întoarse acasă, José Palacios îl puse la curent cu fapta condamnabilă a hangiului, atrăgându-i atenţia că nu mai avea nicio cămaşă în afară de aceea cu care era îmbrăcat. El primi vestea cu o oarecare resemnare filosofică.

— Superstiţiile sunt mai pătimaşe decât iubirea, spuse el.

— Partea curioasă e că de aseară n-am mai avut febră, spuse José Palacios. Dacă vraciul o fi cu adevărat vrăjitor?

El nu găsi un răspuns pe loc şi se adânci în meditaţie, legănându-se în hamac în ritmul propriilor gânduri.

— Adevărul e că n-am mai avut dureri de cap, spuse el. Nici gura nu mi-e amară, nici nu am senzaţia că sunt gata să cad dintr-un turn.

În cele din urmă însă se lovi cu palma peste genunchi şi se ridică în capul oaselor cu o mişcare hotărâtă.

— Nu mă mai zăpăci! spuse el.

Doi servitori aduseră în dormitor o oală mare cu apă fierbinte şi frunze de plante aromatice înăuntru, iar José Palacios îi pregăti baia de noapte, convins că generalul

avea să se bage în pat imediat, obosit de pe drum cum era. Dar apa se răci în timp ce el dicta o scrisoare pentru Gabriel Camacho, soţul nepoatei sale Valentina Palacios şi împuternicitul trimis de el la Caracas ca să se ocupe de vânzarea minelor din Aroa, un zăcământ de cupru moştenit din moşi-strămoşi. Nici el însuşi nu părea să ştie singur încotro se îndreaptă, căci într-un loc spunea că merge la Curaçao în condiţiile în care Camacho îşi ducea misiunea la bun sfârşit, în alt loc îi cerea acestuia să-i scrie la Londra pe adresa lui sir Robert Wilson, cu o copie pentru domnul Maxwell Hyslop din Jamaica, ca să fie sigur că primeşte totuşi scrisoarea chiar dacă se pierde unul dintre exemplare.

După părerea multora, şi mai ales a secretarilor săi, minele de la Aroa erau o plăsmuire delirantă a minţii lui înfierbântate. Arătase întotdeauna atât de puţin interes pentru ele, încât ani de zile le lăsase de izbelişte pe mâinile câte unui exploatator ocazional. Îşi aminti de ele spre sfârşitul vieţii, când dăduse de fundul sacului, dar nu le putu vinde unei companii englezeşti din cauza unor neclarităţi în titlurile sale de proprietate. Acela a fost începutul unei încurcături judiciare legendare, care avea să se prelungească chiar şi după moartea sa, cu încă doi ani. În toiul războaielor, al disputelor politice, al duşmăniilor personale, nu era om care să nu ştie exact la ce anume se referea generalul când vorbea despre „pricina mea”. Căci pentru el nu exista alta decât aceea a minelor de la Aroa. Scrisoarea pe care o dictă la Guaduas pentru don Gabriel Camacho îi dădu nepotului său Fernando impresia nedesluşită că nu aveau să plece în Europa până nu se soluţiona disputa, ceea ce Fernando comentă mai apoi în timpul unei partide de cărţi cu ofiţerii.

— Atunci n-o să mai plecăm niciodată, spuse colonelul Wilson. Tatăl meu a ajuns să aibă îndoieli că acest cupru există cu adevărat.

— Faptul că nu le-a văzut nimeni nu înseamnă că minele nu există, răspunse căpitanul Andrés Ibarra.

— Există, spuse generalul Carreño. În provincia Venezuela.

Wilson îi întoarse vorba iritat:

— La ora asta mă îndoiesc până şi de existenţa Venezuelei.

Nu-şi putea ascunde nemulţumirea. Wilson ajunsese să creadă că generalul nu-l iubea, şi că îl păstra în suită numai din consideraţie pentru tatăl lui, căruia nu mai contenea să-i aducă mulţumiri pentru pledoaria pe care o făcuse în parlamentul englez în favoarea eliberării Americii. Graţie infidelităţii unui vechi aghiotant francez, aflase că generalul declarase: „Wilson ar avea nevoie să treacă şi el un timp pe la şcoala greutăţilor şi chiar a necazurilor şi a sărăciei”. Colonelul Wilson nu putuse să verifice dacă era adevărată acea afirmaţie, dar, oricum, socotea că i-ar fi fost de ajuns numai una din bătăliile la care participase ca să simtă că a absolvit cu brio cele trei şcoli. Avea douăzeci şi şase de ani şi în urmă cu opt ani fusese trimis de tatăl său în serviciul generalului, după ce-şi terminase studiile la Westminster şi Sandhurst. Fusese aghiotantul generalului în bătălia de la Junín şi el însuşi dusese proiectul Constituţiei Boliviei cale de trei sute de leghe, de la Chuquisaca, călare pe o catârcă. Conducându-l la plecare, generalul îi spusese că trebuia să fie în La Paz cel mult în douăzeci şi una de zile. Wilson îi răspunsese luând poziţie de drepţi: „Voi fi în douăzeci de zile, Excelenţă”. A fost în nouăsprezece.

Se hotărâse să se întoarcă cu generalul în Europa, dar pe zi ce trecea era tot mai convins că acesta avea să invoce mereu noi şi noi motive ca să-şi amâne plecarea. Faptul că pomenise din nou de minele de la Aroa, care de mai bine de doi ani nu-i mai serviseră drept pretext pentru nicio altă acţiune, era un semn care pe Wilson îl descuraja.

José Palacios pusese să i se reîncălzească baia după ce dictă scrisoarea, dar generalul nu se spălă, ci continuă să umble de colo-colo, recitând în întregime poemul fetiţei cu un glas ce răsuna în toată casa. Continuă apoi cu poezii scrise de el însuşi, pe care numai José Palacios le ştia. Tot învârtindu-se fără rost, trecu de mai multe ori prin galeria unde ofiţerii jucau „ropilla”, denumirea creolă a jocului spaniol de cărţi „cascarela gallega”, pe care odinioară îl juca şi el. Se oprea o clipă să privească jocul peste umărul fiecăruia, trăgea concluziile pentru sine despre situaţia partidei şi-şi continua plimbarea.

— Nu ştiu cum pot să-şi piardă timpul cu un joc atât de plicticos, spunea el.

Cu toate acestea, într-unul din multele rânduri când trecu din nou pe lângă ei, nu rezistă tentaţiei de a-i cere căpitanului Ibarra permisiunea să-i ia locul la masa de joc. Nu avea răbdarea necesară unui bun jucător, era agresiv şi nu ştia să piardă, dar era în acelaşi timp abil şi iute şi ştia să se coboare la nivelul subalternilor săi. Cu acea ocazie, cu generalul Carreño drept aliat, jucă şase partide şi le pierdu pe toate. Azvârli cărţile pe masă.

— Ăsta-i un joc de doi bani, spuse. Să vedem cine se încumetă la un „tresillo” 1 (Joc de cărţi în trei.)

Jucară. El câştigă trei partide succesive, îşi recăpătă buna dispoziţie şi începu să-şi bată joc de colonelul Wilson pentru felul cum juca „tresillo”. Wilson nu se supără, dar profită de starea sa de entuziasm ca să câştige un avantaj, şi după aceea nu mai pierdu deloc. Generalul deveni nervos, buzele i se albiră şi căpătară o expresie severă, iar ochii adânciţi sub sprâncenele-i încălcite îşi recăpătară scânteierea sălbatică de altă dată. Nu mai scoase un cuvânt, dar o tuse rea îl împiedica să se concentreze. Când trecu de orele douăsprezece, porunci să se oprească jocul.

— Toată noaptea am stat în curent, spuse el.

Mutară masa într-un loc mai adăpostit, dar el

continuă să piardă. Ceru să nu mai cânte piculinele ce se auzeau de undeva, de foarte aproape, de la o petrecere ce era pe sfârşite, dar ele continuară să răsune, acoperind ţârâitul greierilor zurbagii. Îşi schimbă locul, ceru să i se pună o pernă pe scaun ca să stea mai sus şi mai comod, bău o infuzie de flori de tei care-i potoli tusea, jucă mai multe partide plimbându-se de la un capăt la altul al galeriei, dar continuă să piardă. Wilson îl fixă cu privirea nevinovată a ochilor săi injectaţi, dar el nu catadicsi să i-o înfrunte, la rândul său.

— Cărţile astea sunt măsluite, spuse el.

— Sunt ale dumneavoastră, domnule general, răspunse Wilson.

Era într-adevăr unul dintre pachetele sale de cărţi de joc, dar oricum le examină pe toate, una câte una, iar la sfârşit ceru să fie schimbate. Wilson nu-i dădu răgaz. Greierii se liniştiră, se aşternu o îndelungă tăcere, tulburată de o boare umedă care aduse până la galerie primele miresme dinspre văile clocotitoare, şi un cocoş cântă de trei ori.

— Cocoşul ăla e smintit, spuse Ibarra. Nu e mai mult de ora două.

Fără să-şi ia ochii de pe cărţi, generalul ordonă pe ton sever:

— Ei, drăcia dracului! De-aici nu se mişcă nimeni.

Nimeni nu scoase o vorbă. Generalul Carreño, care continua să joace mai mult îngrijorat decât cu interes, îşi aminti de noaptea cea mai lungă din viaţa sa, cu doi ani în urmă, când aşteptau la Bucaramanga rezultatele Convenţiei de la Ocaña. Începuseră să joace la orele nouă seara şi terminaseră a doua zi dimineaţă, la unsprezece, când partenerii săi de joc s-au înţeles să-l lase pe el să câştige trei partide una după alta. Temându-se de o nouă demonstraţie de forţă în noaptea aceea, la Guaduas, generalul Carreño îi făcu semn colonelului Wilson să

înceapă să piardă. Wilson nu-l luă în seamă. Apoi, când acesta ceru o pauză de cinci minute, îl urmă de-a lungul terasei şi-l găsi uşurându-se de otrăvurile amoniacale peste ghivecele cu muşcate.

— Colonel Wilson! îi ordonă generalul Carreño. Drepţi!

Wilson îi răspunse fără să întoarcă spre el capul:

— Aşteptaţi să termin.

Termină cât se poate de calm şi se întoarse, încheindu-se la prohab.

— Începeţi să pierdeţi, îi spuse generalul Carreño. Măcar din menajament pentru un prieten aflat în necaz.

— Refuz să aduc cuiva o asemenea ofensă, răspunse Wilson cu o uşoară ironie.

— E un ordin! spuse Carreño.

Wilson, în poziţie de drepţi, îl privi de sus cu un dispreţ suveran. Apoi reveni la masa de joc şi începu să piardă. Generalul îşi dădu seama.

— Nu-i nevoie s-o faci atât de prost, dragă Wilson, spuse el. La urma urmelor, e timpul să mergem la culcare.

Se despărţi de toţi cu o puternică strângere de mână, cum făcea întotdeauna când se ridica de la masă, ca să arate că jocul nu-i ştirbise cu nimic afecţiunea pe care le-o purta, şi se întoarse în dormitor. José Palacios adormise pe podea, dar se ridică în capul oaselor când îl văzu intrând. El se dezbrăcă în mare grabă şi începu să se legene gol în hamac, supărat foc, iar respiraţia îi deveni din ce în ce mai şuierată şi mai grea pe măsură ce se gândea mai mult. Când se cufundă în scăldătoare tremura din tot corpul, până în măduva oaselor, dar de astă dată nu din cauza febrei sau de frig, ci de furie.

— Wilson e un ticălos, spuse el.

Avu una din nopţile sale cele mai proaste. Nerespectându-i ordinele, José Palacios îl preveni pe unul dintre ofiţeri că ar putea fi nevoie să cheme un medic, şi-l

înfăşură în cearşafuri ca să poată transpira şi să-i scadă febra. Udă mai multe cearşafuri, liniştindu-se din când în când pentru câteva clipe, pentru ca apoi să intre într-o subită criză delirantă. Strigă de câteva ori:

— Să tacă odată piculinele alea, ei, drăcia dracului!

Dar nimeni nu putu să-l ajute de data aceasta, pentru că piculinele nu mai cântau de la miezul nopţii. Mai târziu descoperi cine era vinovat de starea sa de epuizare.

— Mă simţeam foarte bine, spuse el, până când m-au ademenit cu nemernicul ăla de indian care-a pus mâna pe cămaşa mea.

Ultima etapă a călătoriei până la Honda a fost un povârniş înspăimântător, într-un aer ca de sticlă lichidă, pe care numai un om cu o rezistenţă fizică şi o voinţă ca ale sale le-ar fi putut suporta după o noapte de agonie. După primele leghe parcurse se retrăsese din poziţia sa obişnuită ca să călărească alături de colonelul Wilson. Acesta îi interpretă gestul ca pe o invitaţie de a da uitării ofensele de la masa de joc, şi-i oferi braţul într-o atitudine de şoimar, pentru ca el să se sprijine cu mâna. Astfel coborâră panta împreună, colonelul Wilson impresionat de condescendenţa sa, iar el respirând anevoie, cu ultimele lui puteri, dar neînvins în poziţia în care se afla, călare. Când se sfârşi porţiunea cea mai abruptă, îl întrebă cu un glas ca din alte veacuri:

— Cum o fi la Londra?

Colonelul Wilson privi soarele, aproape în mijlocul cerului, şi răspunse:

— Rău, domnule general.

El nu se miră, ci îl întrebă din nou cu acelaşi glas:

— Şi asta din ce motiv?

— Pentru că acolo e şase după-amiază, ora cea mai neplăcută la Londra, spuse Wilson. Şi apoi, trebuie să fie o ploaie mizerabilă şi monotonă, ca o baltă cu broaşte râioase, pentru că primăvara e anotimpul cel mai urât la

noi.

— Să nu-mi spui că ţi-ai biruit nostalgia, spuse el.

— Dimpotrivă: nostalgia m-a biruit pe mine, răspunse Wilson. Nu-i mai opun nici cea mai mică rezistenţă.

— Atunci vrei sau nu vrei să te întorci?

— Habar n-am, domnule general, spuse Wilson. Sunt condus de un destin care nu e al meu.

El îl privi drept în ochi şi-i spuse uimit:

— Asta eu ar trebui s-o spun.

Când vorbi din nou, avea altă voce şi altă stare de spirit:

— Nu-ţi face griji, spuse el. Vom pleca în Europa orice s-ar întâmpla, fie şi numai ca să nu-l lipsim pe tatăl dumitale de plăcerea de a te revedea.

Apoi, la capătul unei îndelungi reflecţii, încheie:

— Şi permite-mi, dragul meu Wilson, să-ţi mai spun ceva, şi cu asta termin: despre dumneata orice s-ar putea spune, numai că ai fi un ticălos nu.

Colonelul Wilson se dădu bătut încă o dată, obişnuit fiind cu penitenţele sale curajoase, mai ales după câte o dispută la jocul de cărţi sau o victorie în război. Continuă să călărească la pas, cu mâna arzând de febră a celui mai ilustru bolnav din America agăţată de antebraţul său asemenea unui şoim dresat, în vreme ce aerul începea să se înfierbânte şi erau nevoiţi să alunge ca pe nişte muşte păsările macabre care zburătăceau deasupra capetelor lor.

Pe porţiunea cea mai grea a povârnişului se întâlniră cu o ceată de indieni ce purtau un grup de călători europeni în scaune pe care le ţineau în cârcă. Deodată, cu puţin înainte de a se termina coborâşul, un călăreţ smintit trecu în galop în aceeaşi direcţie cu ei. Purta un capişon roşu care îi acoperea aproape toată faţa, şi graba lui era atât de nebunească, încât catârca pe care călărea căpitanul Ibarra era să se prăvălească de pe stânci de spaimă. Generalul izbuti să-i strige:

— Uită-te pe unde mergi, ei, drăcia dracului!

Îl urmări cu privirea până se făcu nevăzut la prima cotitură, dar îl pândi cu înfrigurare de fiecare dată când reapărea după curbele de mai la vale ale drumului abrupt.

La orele două ale după-amiezii biruiră şi ultima colină şi orizontul se deschise în faţa lor într-o întinsă câmpie strălucitoare, la capătul căreia zăcea toropit vestitul oraş Honda, cu podul său de piatră peste marele fluviu noroios, cu zidurile împrejmuitoare în ruină şi turla bisericii năruită de un cutremur. Generalul contemplă valea dogoritoare, dar nu lăsă să se vadă că ar fi simţit vreo altă emoţie decât cea stârnită de călăreţul cu capişon roşu care în acel moment trecea podul în galop neabătut. Atunci se cufundă din nou în visare.

— Dumnezeule al celor sărmani! spuse el. Singura explicaţie pentru o asemenea grabă ar putea fi că duce o scrisoare pentru Casandro, cu vestea că în sfârşit am plecat.

În ciuda rugăminţii de a nu se organiza niciun fel de manifestări publice cu ocazia sosirii sale, o ceată de călăreţi plini de entuziasm îi ieşi în întâmpinare în port, iar guvernatorul Posada Gutiérrez pregăti o fanfară de muzicanţi şi jocuri de artificii pentru trei zile. Dar ploaia puse capăt serbării înainte ca alaiul să ajungă pe străzile comerciale. O aversă pripită, de o violenţă devastatoare, smulse pavajul străzilor şi inundă cartierele sărace, dar arşiţa era de neînvins. În zăpăceala şi în larma saluturilor de bun venit, cineva făcu gafa de a repeta eternele neghiobii:

— Aici e aşa de cald, că găinile fac ouăle gata prăjite.

Dezastrul se repetă ca întotdeauna, invariabil, şi în următoarele trei zile. În apatia siestei, un nor negru coborât din munţi se oprea deasupra oraşului şi se scutura într-un potop subit. Apoi soarele începea din nou să strălucească pe cerul diafan, la fel de nemilos ca înainte, în

vreme ce brigăzile cetăţeneşti degajau străzile de molozul şi dărâmăturile aduse de puhoiul de apă, iar pe crestele munţilor începea să se adune norul negru al zilei următoare. La orice oră din zi sau din noapte, înăuntru sau afară, se auzea pufăind dogoarea, ca o răsuflare grea.

Vlăguit de febră, generalul abia suportă ceremonia oficială de bun venit. În sala consiliului municipal aerul dădea în clocot, dar el ieşi din încurcătură printr-o predică de episcop opărit pe care o rosti domol, cu glas tărăgănat, fără să se ridice din fotoliu. O fetiţă de zece ani cu aripi de înger şi o rochiţă de organdi cu volane recită pe de rost, înecându-se din pricina grabei, o odă întru preamărirea generalului. Dar se încurcă, începu din nou de unde nu trebuia, se zăpăci de-a binelea şi, neştiind ce să mai facă, se uită ţintă la el cu nişte ochişori în care se citea panica. Generalul îi zâmbi complice şi-i aminti versurile cu glas şoptit:

Scânteierea sabiei lui e reflexul viu al gloriei.

În primii săi ani de putere, generalul nu scăpa nicio ocazie să dea banchete strălucitoare cu mulţi invitaţi, pe care îi îndemna să mănânce şi să bea până se îmbătau. Din acele minunate vremuri apuse îi rămăseseră tacâmurile pe care îi era gravată monograma şi pe care José Palacios le purta cu sine, pentru a le folosi la ospeţe. La recepţia de la Honda acceptă să se aşeze în locul de onoare din capul mesei, dar nu bău decât un pahar de porto şi abia dacă gustă din supa de broască ţestoasă de râu, care-i lăsă în gură un gust neplăcut.

Se retrase devreme în refugiul pe care i-l pregătise în propria sa casă colonelul Posada Gutiérrez, dar vestea că în ziua următoare era aşteptată poşta din Santa Fé îi alungă şi somnul puţin pe care-l mai avea. Cuprins de nelinişte, începu să se gândească din nou, după un răgaz

de trei zile, la necazurile lui şi să-l tortureze pe José Palacios cu întrebări sâcâitoare. Voia să ştie ce se întâmplase de la plecarea sa, care era situaţia în oraş cu un guvern diferit de al său, cum era oare viaţa fără el. Odată, într-un moment de amărăciune, spusese:

— America este o emisferă a pământului care şi-a pierdut minţile.

În acea primă noapte la Honda ar fi fost mai îndreptăţit ca oricând s-o creadă.

Îşi petrecu noaptea într-o stare de nelinişte, chinuit de ţânţari, căci refuza să doarmă sub apărătoare. Când şi când se învârtea de colo până colo prin odaie vorbind de unul singur sau se legăna cu mult avânt în hamac, sau se înfăşură în pătură şi cădea toropit de fierbinţeală, delirând şi zbierând cât îl ţinea gura, lac de sudoare. José Palacios stătu de veghe alături de el, răspunzându-i la întrebări, dându-i în fiecare moment ora exactă, socotită minut cu minut, fără să mai fie nevoie să se uite la cele două ceasuri cu lanţ pe care le purta agăţate de butonierele vestei. Îl legănă în hamac atunci când el nu mai avea putere ca să-şi ia singur avânt şi alungă ţânţarii cu o cârpă, aşa încât izbuti să-l facă să doarmă mai bine de o oră. Dar se trezi brusc cu puţin înainte de a se crăpa de ziuă, când auzi tropot de copite şi larmă de glasuri în curtea interioară, şi ieşi în cămaşa de noapte ca să primească poşta.

Cu acelaşi convoi sosi tânărul căpitan Agustín de Iturbide, aghiotantul său mexican, care zăbovise la Santa Fé din cauza unei probleme ivite în ultima clipă. Aducea o scrisoare de la mareşalul Sucre, care-şi exprima profundul regret de a nu fi ajuns la timp ca să-şi ia rămas bun. Cu poşta sosi şi o misivă scrisă cu două zile în urmă de preşedintele Caycedo. Puţin mai târziu, guvernatorul Posada Gutiérrez intră în dormitor cu tăieturile din ziarele de duminică, iar generalul îi ceru să-i citească scrisorile, căci lumina era încă prea slabă pentru ochii săi.

Ultimele ştiri erau că, duminică, la Santa Fé ploaia încetase şi multe familii cu copii invadaseră izlazurile cu coşuri cu friptură de purcel de lapte la cuptor, caltaboşi, cartofi cu brânză topită, şi prânziseră aşezaţi cu toţii pe iarbă sub un soare strălucitor cum nu se mai văzuse în oraş de pe vremea răzmeriţei. Acest mai minunat alungase starea de surescitare de sâmbătă. Elevii Colegiului Sf. Bartolomeu năvăliră iarăşi în stradă cu acel prea bine cunoscut *sainete*1 *(*Piesă într-un act, cu caracter umoristic şi popular*) cu execuţiile alegorice, dar fără niciun ecou. Se împrăştiară plictisiţi înainte de asfinţit, iar a doua zi, duminică, schimbară puştile cu chitarele alto şi fură văzuţi cântând bambuco*[2], amestecaţi printre cei ce se încălzeau la soare pe izlaz, până când, la orele cinci după-amiază, se porni din nou să plouă fără veste şi petrecerea se sparse. Posada Gutiérrez se întrerupse din cititul scrisorii.

— Nimic pe lumea asta nu vă mai poate pângări gloria, îi spuse generalului. Zică ei ce-or zice, Excelenţa voastră rămâne Columbianul cel mai de seamă de pe pământ.

— Nu mă îndoiesc de asta, răspunse generalul, de vreme ce a fost de-ajuns să plec eu pentru ca soarele să strălucească din nou pe cer.

Singurul amănunt din scrisoare care-i stârni indignarea fu acela că însuşi cel ce ocupa funcţia prezidenţială în republică săvârşea abuzul de a-i numi liberali pe susţinătorii lui Santander, ca şi cum era denumirea lor oficială.

— Nu ştiu de unde şi până unde şi-au arogat demagogii ăia dreptul de a-şi zice liberali, spuse el. Au furat cuvântul ăsta, nici mai mult nici mai puţin, aşa cum fură ei tot ce intră pe mâinile lor.

Sări din hamac şi-şi vărsă înainte amarul pe guvernator, măsurând în acelaşi timp încăperea de la un

---

2 Melodia unui dans popular din Columbia

capăt la altul cu paşi mari, soldăţeşti.

— Adevărul e că aici nu există alte partide decât al celor care sunt cu mine şi al celor care sunt contra mea, şi dumneavoastră o ştiţi mai bine ca oricare altul, conchise el. Şi chiar dacă lumea nu crede, nu e om mai liberal ca mine.

Un trimis personal al guvernatorului aduse mai târziu mesajul verbal că Manuela Sáenz nu-i scrisese pentru că poşta avea instrucţiuni ferme să nu-i primească scrisorile. Îl trimisese chiar Manuela, care în aceeaşi zi adresase preşedintelui în exerciţiu o scrisoare de protest împotriva interdicţiei, şi acesta a fost începutul unui şir de provocări de ambele părţi care pentru ea avea să se încheie cu surghiunul şi uitarea. Totuşi, contrar aşteptărilor lui Posada Gutiérrez, care cunoştea îndeaproape necazurile acelei chinuite poveşti de iubire, generalul zâmbi când află vestea cea rea.

— Încurcăturile astea sunt tipice pentru iubita mea nebună, spuse el.

José Palacios nu-şi ascunse nemulţumirea faţă de lipsa de tact cu care fusese stabilit programul celor trei zile petrecute la Honda. Invitaţia cea mai neaşteptată a fost aceea de a vizita minele de argint de la Santa Ana, la o distanţă de şase leghe de locul unde se aflau, dar mai surprinzător a fost faptul că generalul a acceptat-o şi, încă mai surprinzător, că a coborât într-o galerie subterană. Mai grav decât atât: la întoarcere, deşi avea febră mare şi aproape că-i crăpa capul de durere, generalul se apucă să înoate într-un ochi de apă liniştit din albia fluviului. Erau de mult apuse vremurile când se lua la întrecere să traverseze puhoiul de ape al vreunui râu de câmpie legat la o mână şi chiar şi aşa câştiga în faţa celui mai iscusit înotător. Oricum, de astă dată înotă o jumătate de oră fără să obosească, dar aceia care-i văzură coastele de ogar şi picioarele rahitice se întrebară cum de se mai ţinea cu zile,

atât de împuţinat la trup cum era.

În ultima seară, municipiul oferi în onoarea sa un bal, la care se scuză că nu poate participa, fiind obosit după vizita făcută la mină. Retras în dormitor de la orele cinci după-amiaza, îi dictă lui Fernando scrisoarea de răspuns adresată generalului Domingo Caycedo şi ceru să i se mai citească câteva pagini despre întâmplările galante de la Lima, al căror protagonist fusese, în unele cazuri, el însuşi. După aceea făcu o baie călduţă şi rămase nemişcat în hamac, desluşind, cu fiecare adiere de vânt, acordurile muzicii de la balul dat în cinstea lui. José Palacios, care îl credea adormit, îl auzi deodată întrebând:

— Îţi mai aduci aminte de valsul ăsta?

Fluieră câteva măsuri ca să readucă muzica în memoria majordomului, dar acesta n-o recunoscu.

— A fost valsul cel mai mult cântat în noaptea când am sosit la Lima de la Chuquisaca, spuse generalul.

José Palacios nu şi-l amintea, dar nu avea să uite niciodată noaptea glorioasă de 8 februarie 1826. În dimineaţa aceea, la Lima li se făcuse o primire împărătească, la care generalul răspunsese cu o frază pe care o repeta mereu, de câte ori ridica paharul pentru un toast: „Pe toată suprafaţa Perú-ului, cât e ea de întinsă, n-a mai rămas picior de spaniol”. În acea zi se consfinţise independenţa imensului continent pe care el îşi propunea să-l preschimbe, potrivit propriilor cuvinte, în cea mai vastă confederaţie, cea mai formidabilă, cea mai puternică ivită până atunci pe faţa pământului. Emoţiile petrecerii i-au rămas asociate cu valsul, pe care, la cererea lui, muzicanţii îl repetaseră de atâtea ori, încât nicio doamnă din Lima să nu poată spune că nu l-a dansat măcar odată cu el. Ofiţerii săi, îmbrăcaţi în uniforme strălucitoare cum nu se mai văzuseră niciodată în oraş, îi urmaseră exemplul atât cât îi ţineau puterile, căci toţi erau admirabili dansatori şi amintirea lor dăinuia în inimile partenerelor

mai mult decât gloria câştigată pe câmpul de luptă.

În ultima noapte la Honda, petrecerea începuse cu valsul victoriei şi el aşteptă în hamac să fie repetat. Dar văzând că nu îl mai cântă, se sculă numaidecât, îşi puse acelaşi costum de călărie pe care îl purtase în excursia la mine şi-şi făcu apariţia la bal fără să fie anunţat. Dansă aproape trei ore, cerând să se reia valsul de fiecare dată când schimba perechea, încercând poate să reînvie gloria de odinioară din cenuşa nostalgiilor sale. Erau de mult apuse vremurile de vis când toată lumea cădea doborâtă de oboseală şi numai el dansa înainte până în zorii zilei, cu ultima parteneră, în sala pustie. Căci iubea dansul cu o patimă atât de copleşitoare, încât dansa şi fără parteneră când nu avea, sau dansa numai pe muzica pe care şi-o fredona singur, şi-şi exprima cele mai mari bucurii urcându-se pe masa din sufragerie şi dansând. În ultima noapte la Honda era atât de sleit de puteri, încât în pauzele dintre dansuri trebuia să aspire mireasma de apă de colonie cu care îi era îmbibată batista, ca să se învioreze. Dansă totuşi cu atâta entuziasm şi cu o măiestrie aşa de tinerească, încât, fără să-şi fi propus acest lucru, dezminţi zvonul că ar fi fost bolnav pe moarte.

Puţin după miezul nopţii, când se întoarse acasă, îl anunţară că îl aştepta o femeie în salonul de primire. Era elegantă şi semeaţă şi răspândea în jurul ei un parfum primăvăratic. Era îmbrăcată în costum de catifea cu mâneci lungi şi cizme de călărie din pielea cea mai fină şi purta o pălărie ca a doamnelor medievale, cu voaletă de mătase. Generalul făcu o plecăciune, politicos, intrigat de maniera şi momentul în care avea loc vizita. Fără să rostească un cuvânt, ea îi puse sub ochi un medalion care-i atârna la gât, prins de un lanţ lung, şi el îl recunoscu uimit.

— Miranda Lyndsay! exclamă el.

— Eu sunt, răspunse ea, cu toate că nu mai sunt aceeaşi.

Vocea ei gravă şi caldă, ca de violoncel, tulburată de un uşor accent din engleza ei maternă, trebuie să-i fi trezit generalului amintiri irepetabile. Făcu semn cu mâna să se retragă santinela care stătea la uşă şi-l păzea, se aşeză cu faţa spre ea, la o distanţă atât de mică unul de altul încât aproape li se atingeau genunchii, şi-i luă mâinile într-ale lui.

Se cunoscuseră cu cincisprezece ani în urmă la Kingston, unde el îşi ispăşea cel de-al doilea exil, la un dineu fără etichetă în casa negustorului englez Maxwell Hyslop. Ea era unica fiică a lui sir London Lyndsay, un diplomat englez care se retrăsese la o plantaţie de trestie de zahăr din Jamaica pentru a-şi scrie memoriile în şase volume pe care nu i le-a citit nimeni. Cu toată frumuseţea Mirandei, care nu putea trece neobservată, şi inima zburdalnică a tânărului surghiunit, acesta din urmă era pe atunci mult prea absorbit de visele lui şi foarte legat de o altă femeie ca să mai aibă ochi pentru altcineva.

Ea avea să şi-l amintească întotdeauna ca pe un om care părea mult mai matur decât era de aşteptat la cei treizeci şi doi de ani ai săi, osos şi palid, cu favoriţi şi mustaţă aspră de mulatru şi părul lung până la umeri. Era îmbrăcat după moda englezească, precum tinerii din aristocraţia creolă, cu o cravată albă şi un veston prea gros pentru clima de acolo, iar la butonieră purta, ca romanticii, o gardenie. Într-o asemenea ţinută, într-o noapte de dezmăţ din 1810, fusese confundat de o damă dintr-un bordel londonez cu un pederast grec.

Ceea ce avea el mai remarcabil, atât în sensul bun cât şi în sensul rău, erau ochii cu privirea tulbure de năluciri şi limbuţia neobosită şi obositoare, cu glasul său crispat, de pasăre de pradă. Cel mai curios era faptul că se uita în jos şi totuşi atrăgea atenţia comesenilor, fără să-i privească în faţă. Vorbirea lui păstra ritmul şi pronunţia specifice locuitorilor din Insulele Canare şi formele culte

ale dialectului madrilen, pe care în ziua aceea îl folosea alternativ cu o engleză rudimentară dar uşor de înţeles, în onoarea oaspeţilor care nu ştiau spaniola.

În timpul mesei nu dădu atenţie nimănui, decât propriilor sale fantasme. Vorbi întruna, într-un stil erudit şi bombastic, dând drumul unei avalanşe grăbite de cuvinte profetice, din care multe aveau să apară într-un discurs epic publicat câteva zile mai târziu într-un ziar din Kingston şi pe care istoria avea să-l consacre sub titlul *Scrisoarea din Jamaica.* „Nu spaniolii, ci propria noastră dezbinare ne-a readus în stare de sclavie", spunea el. Vorbind despre măreţia, resursele şi talentele Americii, repetă de mai multe ori: „Reprezentăm, la scară redusă, întreaga omenire". Când se întoarse acasă, tatăl său o întrebă pe Miranda cum era complotistul care dădea atâta de furcă agenţilor spanioli de pe insulă, şi ea îl rezumă într-o singură frază: *„He feels he's Bonaparte" 1* (Se crede Bonaparte *(engl.).*

După câteva zile el primi un mesaj neobişnuit cu instrucţiuni amănunţite să meargă să se întâlnească cu ea sâmbăta următoare la orele nouă seara, singur şi pe jos, într-o zonă pustie, nelocuită. Chemarea aceea nu punea în pericol doar viaţa sa, ci şi soarta Americii, căci el era atunci ultima rezervă a unei insurecţii curmate. După cinci ani de independenţă zbuciumată, Spania tocmai recucerise teritoriile viceregatului Noua Granadă şi conducerea militară a Venezuelei, care nu rezistaseră atacului sângeros al generalului Pablo Morillo, numit „Pacificatorul". Conducerea supremă a forţelor patriotice fusese înlăturată prin metoda simplă de a-i spânzura pe toţi aceia care ştiau să scrie şi să citească.

Din generaţia de creoli instruiţi care au răspândit sămânţa independenţei din Mexic până la estuarul Rio de la Plata, el era cel mai hotărât, cel mai tenace, cel mai clarvăzător şi acela care îmbina cel mai bine iscusinţa

omului politic cu intuiţia luptătorului. Locuia cu chirie într-o casă cu două camere, împreună cu aghiotanţii săi, cu doi foşti sclavi adolescenţi care continuau să-l servească şi după ce fuseseră eliberaţi, şi cu José Palacios. Să plece pe jos la o întâlnire dubioasă, pe timp de noapte şi fără escortă era nu numai un risc inutil, dar şi o mare nesăbuinţă. Dar cu toate că îşi preţuia propria viaţă şi cauza pentru care lupta, nimic nu i se părea mai tentant decât misterul unei femei frumoase.

Miranda îl aşteptă călare în locul indicat, şi ea tot singură, şi-l conduse, aşezat pe crupa calului, pe o cărare nevăzută. Se anunţa o ploaie cu fulgere şi tunete îndepărtate, în largul mării. Nişte câini negri mişunau printre picioarele calului, lătrând în beznă, dar ea îi ţinea la distanţă, şoptindu-le vorbe dulci în engleză. Trecură pe lângă plantaţia de trestie-de-zahăr unde sir London Lyndsay îşi scria memoriile de care nimeni altcineva nu mai avea să-şi amintească, trecură prin albia bolovănoasă a unui râu şi pătrunseră pe malul celălalt într-o pădure de pini, la marginea căreia se afla un schit părăsit. Acolo descălecară şi ea îl duse de mână prin capela întunecoasă, până ajunseseră la sacristia în ruine, abia luminată de o torţă înfiptă în zid, şi fără alt mobilier decât două trunchiuri cioplite cu securea. Abia atunci se văzură la faţă. El era numai în cămaşă şi cu părul legat cu o panglică la ceafă ca o coadă de cal, şi Mirandei i se păru mai tânăr şi mai atrăgător decât în timpul dejunului.

El nu luă nicio iniţiativă, căci metoda sa de seducţie nu intra în niciun tipar şi socotea că fiecare caz era diferit, mai cu seamă primul pas. „În preambulul iubirii, nicio greşeală nu mai poate fi îndreptată”, spusese el mai demult. De data aceasta a fost, probabil, convins că toate obstacolele erau dinainte înlăturate, de vreme ce hotărârea îi aparţinea ei.

Se înşela. Pe lângă frumuseţe, Miranda era înzestrată

cu o demnitate ce nu putea fi ignorată, aşa încât trecu o bună bucată de timp până când el înţelese că şi de astă dată iniţiativa trebuia să-i revină tot lui. Ea îl invitase să ia loc şi se aşezaseră amândoi întocmai cum aveau s-o facă cincisprezece ani mai târziu, la Honda, unul în faţa celuilalt, pe trunchiurile cioplite, şi atât de aproape unul de altul, încât mai că li se atingeau genunchii. El îi luă mâinile într-ale sale, o trase spre el şi încercă să o sărute. Ea îl lăsă să se apropie până îi simţi răsuflarea caldă, apoi îşi întoarse faţa.

— Totul la timpul său, spuse ea.

Cu aceleaşi cuvinte puse capăt încercărilor lui repetate de după aceea. La miezul nopţii, când ploaia începu să se prelingă prin găurile din acoperiş, ei continuau să şadă faţă în faţă, ţinându-se de mână, în timp ce el recita un poem de-al său pe care îl compusese zilele acelea în gând. Erau opt versuri endecasilabice cu ritm şi rimă bine cumpănite, în care se îmbinau cuvintele măgulitoare ale îndrăgostitului cu fanfaronada luptătorului. Impresionată, ea rosti trei nume, încercând să ghicească autorul.

— Sunt ale unui soldat, spuse el.

— Soldat adevărat, de pe câmpul de luptă, sau soldat fanfaron, de prin saloane? întrebă ea.

— Şi de-un fel şi de celălalt, răspunse el. Cel mai mare şi mai însingurat din câţi au existat vreodată.

Ea îşi aminti ce-i spusese tatălui ei după dejunul la domnul Hyslop.

— Nu poate fi altul decât Bonaparte, spuse ea.

— Sunteţi pe aproape, răspunse generalul, dar deosebirea morală este enormă, căci autorul poemului nu a acceptat să fie încoronat.

Cu trecerea anilor, când primea veşti despre general, ea avea să se întrebe, tot mai nedumerită, dacă fusese conştient de faptul că acea năzbâtie a minţii sale ascuţite

fusese o prefigurare a propriei vieţi. Dar în noaptea aceea nu avu nicio bănuială, preocupată doar să-şi îndeplinească obligaţia aproape imposibilă de a-l reţine fără să-l jignească şi fără să cedeze în faţa asalturilor lui, tot mai imperioase pe măsură ce se lumina de ziuă. Merse până acolo încât să-i îngăduie câte o sărutare, dar nimic mai mult.

— Toate la timpul lor, spunea ea.

— La trei după-amiază plec pentru totdeauna cu pachebotul de Haiti, îi răspunse el.

Ea îi dejucă şiretlicul cu un surâs încântător.

— În primul rând, pachebotul pleacă abia vineri, spuse ea, şi pe lângă asta, prăjitura pe care i-aţi comandat-o ieri doamnei Turner trebuie să fie dusă diseară la cina pe care o veţi lua împreună cu femeia care mă urăşte cel mai mult pe lumea asta.

Femeia care o ura cel mai mult pe lumea asta se numea Julia Cobier, o dominicană frumoasă şi bogată, aflată şi ea în surghiun în Jamaica, în casa căreia se spunea că el rămăsese de mai multe ori să înnopteze. În seara aceea aveau să serbeze în doi ziua ei de naştere.

— Sunteţi mai bine informată ca spionii mei, spuse el.

— Da’ de ce nu v-aţi gândi, mai curând, că sunt unul dintre ei? întrebă ea.

Abia la şase dimineaţa înţelese el ce-a vrut să spună, când se întoarse acasă şi-l găsi pe prietenul său Félix Amestoy mort şi cu tot sângele scurs din vine, în hamacul unde ar fi zăcut el însuşi de n-ar fi fost acea falsă întâlnire amoroasă. Pe acela îl doborâse somnul în timp ce-l aştepta să vină ca să-i transmită un mesaj urgent, şi unul dintre sclavii eliberaţi care-i slujeau în casă, plătit de spanioli, îl omorâse cu unsprezece lovituri de pumnal, crezând că e generalul. Miranda cunoscuse planurile atentatului şi nu-i venise în minte nicio altă soluţie mai potrivită ca să-l împiedice. El încercă să-i mulţumească personal, dar ea

nu-i răspunse la mesajele pe care i le trimise. Înainte de a pleca la Puerto Príncipe cu o goeletă-pirat, îi trimise prin José Palacios preţiosul medalion pe care-l moştenise de la mama sa, împreună cu un bilet ce conţinea doar un rând, fără semnătură:

„Sunt condamnat la o soartă dramatică”.

Miranda nici n-a uitat, dar nici n-a izbutit să priceapă vreodată acele cuvinte ermetice ale tânărului luptător, care în anii următori s-a întors în ţara sa cu sprijinul preşedintelui republicii libere Haiti, generalul Alexandre Pétion, a trecut Anzii cu o droaie de oameni desculţi de la şes, a învins trupele regaliste pe podul din Boyacá şi a eliberat pentru a doua oară şi definitiv Noua Granadă, apoi Venezuela, patria sa, iar în cele din urmă ţinuturile prăpăstioase din sud până la hotarul cu imperiul Braziliei. Ea i-a urmărit traseul, mai cu seamă din relatările călătorilor care nu mai conteneau să vorbească despre isprăvile lui. După ce vechile colonii spaniole şi-au cucerit independenţa, Miranda s-a măritat cu un arpentor englez care şi-a schimbat meseria şi s-a stabilit în Noua Granadă ca să aducă în bazinul fluvial din Honda tulpinile de trestie de zahăr din Jamaica. Acolo era cu o zi înainte, când auzi că vechea ei cunoştinţă, proscrisul din Kingston, se află la numai trei leghe de casa ei. Dar ajunse la mine când generalul plecase deja înapoi, la Honda, şi trebui să meargă o jumătate de zi călare ca să-l ajungă din urmă.

Nu l-ar fi recunoscut dacă-l întâlnea pe drum fără favoriţi şi fără mustaţa din tinereţe, cu părul nins şi rar şi cu înfăţişarea aceea de o definitivă neglijenţă care îi dădu senzaţia înfricoşătoare că stătea de vorbă cu un mort. Miranda avea intenţia să-şi scoată vălul când avea să vorbească cu el, o dată ce evitase riscul de a fi recunoscută pe stradă, dar nu şi-l scoase de groază că şi el ar fi putut descoperi pe chipul ei ravagiile trecerii timpului. Abia rostiră formulele protocolare de salut, că intră direct în

subiect:

— Vin să vă cer din tot sufletul o favoare.

— Sunt cu totul la dispoziţia dumneavoastră.

— Tatăl celor cinci copii ai mei îşi ispăşeşte o îndelungă pedeapsă pentru că a ucis un om, spuse ea.

— Din onoare?

— În duel cinstit, răspunse ea, şi explică numaidecât: Din gelozie.

— De bună seamă neîntemeiată, continuă el.

— Întemeiată, recunoscu ea.

Dar acum totul aparţinea trecutului, chiar şi el, şi singurul lucru pe care ea i-l cerea era să aibă milă şi să facă uz de autoritatea sa ca să pună capăt detenţiei bărbatului ei. El nu izbuti să-i spună altceva decât adevărul:

— Sunt bolnav şi neputincios, după cum vedeţi, dar nu există vreun lucru pe lumea asta pe care să nu-l pot face pentru dumneavoastră.

Îl chemă pe căpitanul Ibarra ca să-şi noteze datele în legătură cu cazul, şi promise să facă tot ce putea cu puţina autoritate pe care o mai avea ca să obţină graţierea. Chiar în noaptea aceea se sfătui cu generalul Posada Gutiérrez în chip cât se poate de confidenţial, fără nimic scris, dar totul rămase în suspensie până când aveau să afle componenţa noului guvern. O conduse pe Miranda până în galeria de la intrare, unde o aştepta o escortă de şase sclavi eliberaţi, şi se despărţi de ea sărutându-i mâna.

— A fost o noapte norocoasă, spuse ea.

El nu rezistă tentaţiei:

— Cea de acum sau cea de atunci?

— Amândouă, răspunse ea.

Încălecă pe un cal de rezervă, arătos şi bine înşeuat, ca al unui vicerege, şi plecă în galop fără a mai întoarce capul înapoi. El rămase locului, la intrare, până se făcu nevăzută, la capătul străzii, dar continua s-o vadă în vis

când José Palacios îl trezi a doua zi în zori ca să pornească în călătoria lor pe apă.

În urmă cu şapte ani acordase un privilegiu special comodorului german Johann B. Elbers, de a iniţia transportul cu nave cu aburi. El însuşi călătorise pe una din navele sale de la Barranca Nueva la Puesto Real, în drum spre Ocaña, şi recunoscuse că era un mijloc mai comod şi mai sigur. Cu toate acestea, comodorul Elbers socotea că afacerea nu era rentabilă dacă nu era susţinută printr-un privilegiu exclusiv, iar generalul Santander i-l acordase fără condiţii pe vremea când ocupa funcţia prezidenţială. Doi ani mai târziu, investit cu puterea absolută de congresul naţional, generalul anulă înţelegerea printr-una din frazele sale profetice: „Dacă le lăsăm nemţilor monopolul, până la urmă îl vor ceda Statelor Unite”. După aceea, declară libertatea totală a navigaţiei fluviale în toată ţara. Aşa încât, atunci când dori să facă rost de o navă cu aburi pentru cazul în care s-ar fi hotărât să pornească în călătorie, întâmpină tot felul de amânări şi subterfugii ce aduceau prea bine a răzbunare, iar în momentul plecării trebui să se mulţumească cu obişnuitele ambarcaţiuni cu vâsle.

De la orele cinci dimineaţa, portul era înţesat de oameni călare şi pe jos, strânşi în grabă de guvernator de prin împrejurimi, ca să simuleze o manifestaţie de rămas bun ca cele din alte vremuri. La chei se aflau o mulţime de luntre încărcate cu femei exuberante care-i aţâţau prin chiote pe militarii din gardă, iar aceştia le răspundeau, la rândul lor, cu complimente deocheate. Generalul sosi la orele şase împreună cu suita sa. Plecase pe jos din casa guvernatorului, mergând foarte încet şi astupându-şi gura cu batista îmbibată în apă de colonie.

Se anunţa o zi mohorâtă. Prăvăliile de pe strada comercială erau deschise din zorii zilei; unele serveau chiar sub cerul liber, printre dărâmăturile caselor rămase

încă în ruină după un cutremur ce avusese loc prin părţile acelea cu douăzeci de ani în urmă. Generalul le răspundea făcând semn cu batista celor ce-l salutau de la ferestre şi care erau mai puţini, căci cei mai mulţi îl priveau în tăcere când trecea pe lângă ei, miraţi să-l vadă atât de bolnav. Era îmbrăcat numai în cămaşă şi purta unica lui pereche de cizme Wellington şi o pălărie albă de pai. În pridvorul bisericii, preotul paroh se urcase pe un scaun ca să-i ţină un discurs de îmbărbătare, dar generalul Carreño îl opri. El se apropie şi-i strânse mâna.

Când dădu colţul, ar fi fost de ajuns o singură privire ca să-şi dea seama că nu avea să reziste la urcuş pe drumul acela abrupt, dar începu să urce agăţat de braţul generalului Carreño, până când deveni evident că nu mai putea. Atunci încercară să-l convingă să se folosească de o lectică pe care Posada Gutiérrez i-o pregătise pentru eventualitatea că ar fi fost nevoie de ea.

— Nu, domnule general, vă implor, spuse el tulburat. Scutiţi-mă de o asemenea umilinţă.

Urcă panta până la capăt mai mult prin puterea voinţei decât cu forţele lui trupeşti şi încă mai avu putere să coboare până la debarcader fără să fie ajutat. Acolo se despărţi cu câte o frază politicoasă de fiecare dintre membrii alaiului oficial – şi asta cu un zâmbet meşteşugit, ca să nu se observe că în acea zi de 15 mai, cu chipul acoperit de implacabilele pete trandafirii, îşi începea călătoria de reîntoarcere în neant. Guvernatorului Posada Gutiérrez îi lăsa amintire o medalie de aur pe care era gravat profilul său, îi mulţumi pentru bunătatea pe care i-o arătase cu o voce destul de puternică pentru a fi auzită de toată lumea, şi-l îmbrăţişă cu emoţie sinceră. Apoi îşi făcu apariţia la pupa ambarcaţiunii salutând cu pălăria fără să privească pe nimeni anume din mulţimea de pe mal care-i făcea semne de rămas bun, fără să observe luntrile ce se înghesuiau în jurul navelor, nici copiii goi care înotau ca

nişte heringi pe sub apă. Continuă, cu un aer distrat, să-şi fluture pălăria aţintită înspre acelaşi punct fix, până ce nu se mai zări în depărtare decât turla ciuntită a bisericii înălţându-se deasupra zidurilor năruite. Atunci intră sub umbrarul navei, se aşeză în hamac şi-şi întinse picioarele pentru ca José Palacios să-l ajute să-şi scoată cizmele.

— Să vedem dacă de data asta o să ne creadă lumea că plecăm, spuse el.

Convoiul era compus din opt ambarcaţiuni de diferite mărimi şi una specială pentru el şi suita sa, cu un timonier la pupa şi opt vâslaşi care despicau apele cu lopeţi din lemn de guaiac. Spre deosebire de bărcile obişnuite, care aveau în mijloc un umbrar din frunze de palmier pentru încărcătura de la bord, această ambarcaţiune avea montată o tendă din pânză sub care să se instaleze hamacul generalului, la umbră, iar pânza era căptuşită pe dinăuntru cu o ţesătură din bumbac cu dungi colorate şi acoperită cu rogojini, şi i se făcuseră patru ferestre pentru o mai bună ventilaţie şi ca să fie mai multă lumină. Îi puseră o măsuţă pentru scris sau pentru jocul de cărţi, o poliţă pentru cărţi şi un chiup cu un filtru de piatră. Cel ce răspundea de convoiul de ambarcaţiuni, ales dintre cei mai buni marinari de pe acel fluviu, se numea Casildo Santos şi era un vechi căpitan din batalionul de ţintaşi ai unităţilor de pază, cu un glas ca de tunet, cu ochiul stâng acoperit cu un petic, precum piraţii, şi o concepţie oarecum îndrăzneaţă despre mandatul pe care-l avea de îndeplinit.

Mai era prima dintre lunile bune pentru vapoarele comodorului Elbers, dar aceste luni favorabile nu erau şi cele mai bune pentru ambarcaţiunile cu vâsle. Căldura ucigătoare, furtunile biblice, curenţii de apă înşelători, ameninţările nocturne din partea sălbăticiunilor şi a păsărilor de pradă, totul părea să conspire împotriva liniştii pasagerilor. Un chin în plus pentru un om sensibilizat de boală era mirosul pestilenţial al bucăţilor de

carne sărată şi afumată agăţate din neatenţie pe aripile ambarcaţiunii prezidenţiale, şi generalul ordonă să fie luate de acolo de îndată ce dădu cu ochii de ele, când se urcă la bord. Văzându-şi deci seama că acesta nu suporta nici măcar mirosul de mâncare, căpitanul Santos dădu dispoziţie ca ambarcaţiunea cu alimente să fie aşezată la capătul convoiului, în ea aflându-se ţarcuri cu găini şi porci vii. Totuşi, încă din prima zi de călătorie, după ce mâncă cu multă plăcere două farfurii, una după alta, cu terci[3], rămase stabilit că numai asta avea să mănânce în tot timpul călătoriei.

— Parcă l-ar fi făcut mâinile fermecate ale Fernandei Séptima, spuse el.

Aşa şi era. Bucătăreasa lui particulară din ultimii ani, Fernanda Barriga, originară din Quito, căreia el îi spunea Fernanda Séptima[4], când îl silea să mănânce ceva ce nu-i plăcea, se afla la bord fără ştirea lui. Era o indiană blândă, grasă, mucalită, a cărei principală virtute nu era priceperea într-ale gătitului, ci talentul de a face mâncăruri pe placul generalului. El hotărâse ca ea să rămână la Santa Fé cu Manuela Sáenz, care o avea în serviciul său, dar generalul Carreño o chemase de urgenţă de la Guaduas când José Palacios îl anunţă alarmat că generalul nu mai avusese o masă completă din ajunul plecării. Ajunsese la Honda dis-de-dimineaţă şi o aduseseră pe furiş la bordul ambarcaţiunii cu provizii, aşteptând prilejul potrivit să iasă la lumină. Acesta se ivi mai curând decât prevăzuse, datorită plăcerii cu care generalul mâncă terciul de mălai bine fiert, mâncarea sa preferată de când sănătatea începuse să i se şubrezească.

Prima zi de călătorie ar fi putut fi şi cea de pe urmă. Cerul se întunecă la orele două după-amiază, apele se

---

3 în spaniolă, *mazamorra de maíz tierno,* un terci din boabe de porumb crud, pisate şi amestecate cu lapte şi zahăr

4 („A şaptea" *(sp.)*

învolburară, pământul se cutremură din cauza tunetelor şi a fulgerelor, iar vâslaşii erau parcă incapabili să facă ceva pentru ca bărcile să nu se ciocnească de ţărmurile abrupte şi să se facă ţăndări. Generalul urmări din adăpostul său operaţiunile de salvare conduse de căpitanul Santos care zbiera cât îl ţinea gura şi al cărui geniu marinăresc nu părea să fie de ajuns pentru a face faţă unei situaţii atât de dramatice. Le urmări mai întâi din curiozitate, apoi cu o îngrijorare de nestăpânit, iar în momentul cel mai periculos pricepu că Santos dăduse un ordin greşit. Atunci se lăsă condus de instinct, înfruntă vântul şi ploaia şi anulă ordinul căpitanului aflat pe marginea prăpastiei.

— Nu pe-acolo, strigă el. Pe la dreapta, pe la dreapta, ce dracu'!

Vâslaşii reacţionară auzindu-i glasul împuţinat dar încă plin de o irezistibilă autoritate, iar el preluă comanda fără să-şi dea seama, până ce criza fu depăşită. José Palacios se grăbi să-i arunce o pătură pe spate. Wilson şi Ibarra îl ţinură drept pe locul său. Căpitanul Santos se trase la o parte, dându-şi seama, o dată în plus, că luase babordul drept tribord, şi aşteptă cu o umilinţă de soldat până când generalul îl căută şi-l reperă cu o privire şovăitoare:

— Iertaţi-mă, domnule căpitan, spuse el.

În sinea lui nu se simţea însă împăcat. În noaptea aceea, în jurul focurilor de tabără pe care le aprinseră oamenii săi pe malul unde acostară ca să doarmă pentru prima oară, depănă poveşti despre accidente navale de neuitat. Povesti cum fratele său Juan Vicente, tatăl lui Fernando, murise înecat într-un naufragiu pe când se întorcea de la Washington, de unde cumpărase armament şi muniţii pentru cea dintâi republică. Povesti că el însuşi fusese cât pe-aci să aibă aceeaşi soartă când îi muri calul sub el în timp ce trecea râul Arauca cu apele crescute şi, cum avea cizma prinsă în scară, animalul îl trase în jos,

până când călăuza izbuti să taie chinga şeii. Povesti cum în drum spre Angostura, la puţin timp după ce asigurase independenţa Noii Granade, întâlnise o luntre răsturnată în curenţii repezi ai fluviului Orinoco şi văzuse un ofiţer necunoscut înotând spre ţărm. I se spusese că era generalul Sucre. El replicase indignat: „Nu există niciun general Sucre”. Era, într-adevăr, Antonio José de Sucre, care cu puţin înainte fusese avansat la gradul de general al armatei eliberatoare şi cu care întreţinea încă de atunci relaţii strânse de prietenie.

— Ştiam de întâlnirea asta, spuse generalul Carreño, dar fără amănuntul naufragiului.

— Poate că-l confund cu primul naufragiu al lui Sucre când a fugit din Cartagena urmărit de Morillo şi s-a menţinut pe linia de plutire, Dumnezeu ştie cum, aproape douăzeci şi patru de ore, spuse el. Şi adaugă, puţin nesigur: Ceea ce vreau eu este ca domnul căpitan Santos să-mi înţeleagă necuviinţa din seara asta.

După miezul nopţii, când toată lumea dormea, pădurea întreagă se cutremură de un cântec fără acompaniament care nu putea să izvorască decât din suflet. Generalul se clătină în hamac.

— E Iturbide, şopti José Palacios din penumbră. Abia rosti aceste cuvinte când o voce brutală şi poruncitoare întrerupse cântecul.

Agustín de Iturbide era fiul cel mai mare al unui general mexican participant la războiul de independenţă, care se proclamase împărat şi nu reuşise să se menţină la putere mai mult de un an. Generalul avea o afecţiune deosebită pentru el de când îl văzuse pentru prima oară, în poziţie de drepţi, tulburat şi incapabil să-şi stăpânească tremurul mâinilor din cauza emoţiei de a se afla faţă-n faţă cu idolul copilăriei lui. Avea pe atunci douăzeci şi doi de ani. Nu împlinise încă şaptesprezece ani când tatăl lui fusese împuşcat într-un sat prăfuit şi ars de soare din

provincia mexicană la câteva ore după întoarcerea din exil, fără să ştie că fusese judecat în contumacie şi condamnat la moarte pentru înaltă trădare.

Trei lucruri l-au impresionat pe general din primele zile. Unul era acela că Agustín avea ceasul de aur cu pietre preţioase pe care tatăl lui i-l trimisese de la locul de execuţie şi-l purta atârnat la gât pentru ca nimeni să nu se îndoiască că-l ţinea la mare cinste. Altul era candoarea cu care-i povesti cum tatăl său, deghizat în sărăntoc ca să nu fie recunoscut de paza portuară, se dăduse de gol prin eleganţa cu care călărea. Al treilea era felul cum cânta.

Guvernul mexican îi pusese în cale tot felul de piedici ca să nu se înroleze în armata Columbiei, convins fiind că pregătirea sa în arta războiului făcea parte dintr-o conspiraţie monarhică susţinută de general, pentru a-l încorona Împărat al Mexicului în virtutea dreptului de prinţ moştenitor pe care şi-l aroga. Generalul îşi asumă riscul unui incident diplomatic grav, nu doar pentru că-i recunoscu tânărului Agustín meritele sale militare, ci şi pentru că-l făcu aghiotantul său. Agustín se dovedi demn de încrederea sa, cu toate că nu avu nicio zi fericită alături de el şi numai obiceiul lui de a cânta îl ajută să trăiască în acele condiţii de nesiguranţă.

Aşa că atunci când i se porunci să tacă în pădurile din valea fluviului Magdalena, generalul se sculă din hamac înfăşurat într-o pătură, străbătu tabăra iluminată de focuri aprinse de militarii din gardă şi se duse la el. Îl găsi şezând pe mal şi privind cum curge apa.

— Cântă înainte, căpitane, spuse el.

Se aşeză lângă el şi, când cuvintele cântecului îi erau cunoscute, îl acompania cu glasul său firav. Nu auzise niciodată pe cineva care să cânte cu atâta dragoste, nici nu-şi amintea să fi văzut un om atât de trist, dar care, cu toate acestea, să aducă atâta fericire celor din jur. Împreună cu Fernando şi Andrés, care-i fuseseră colegi la

şcoala militară din Georgetown, Iturbide alcătuise un trio care a adus o adiere tinerească în anturajul generalului, atât de sărăcit de monotonia proprie vieţii cazone.

Agustín şi generalul continuară să cânte până când larma animalelor pădurii îi sperie pe caimanii adormiţi pe mal şi apele se răzvrătiră în adâncuri ca într-un cataclism. Generalul rămase aşezat jos, pe pământ, buimăcit de cumplita deşteptare a întregii naturi, până când la orizont se ivi o fâşie portocalie şi se lumină de ziuă. Atunci se sprijini de umărul lui Iturbide ca să se ridice.

— Mulţumesc, căpitane, spuse el. Cu zece oameni care să cânte ca dumneata am putea să salvăm lumea.

— Ah, domnule general, oftă Iturbide. Ce n-aş da să vă poată auzi maică-mea!

În cea de-a doua zi de călătorie pe apă văzură gospodării dichisite cu păşuni albăstrii şi cai frumoşi care zburdau în libertate, dar apoi începu pădurea şi tot peisajul deveni comun şi monoton. Încă dinainte începuseră să lase

În urmă nişte plute făcute din trunchiuri enorme de copaci, pe care ţapinarii de pe malul fluviului le duceau la Cartagena de Indias să le vândă. Pluteau atât de încet, de parcă stăteau nemişcate pe firul apei şi pe ele călătoreau familii întregi, cu copiii şi animalele lor, abia apărate de soare sub acoperişurile din ramuri de palmier. În câte un ascunziş al selvei se vedeau deja primele ravagii produse de echipajele navelor cu aburi ca să-şi alimenteze cazanele.

— Peştii vor fi nevoiţi să înveţe să meargă pe uscat pentru că apele or să se isprăvească, spuse el.

Arşiţa devenea insuportabilă în timpul zilei, iar zarva maimuţelor şi a păsărilor era exasperantă, dar nopţile erau răcoroase şi pline de mister. Caimanii stăteau ore întregi nemişcaţi pe mal, cu fălcile căscate ca să prindă fluturi. Alături de casele pustii se zăreau semănăturile de porumb

păzite de câini costelivi ce lătrau când trecea câte o ambarcaţiune, şi chiar şi prin coclauri erau capcane pentru prins tapiri şi năvoade puse să se usuce la soare, dar nu se vedea nici picior de fiinţă omenească.

După atâţia ani de războaie, de triste guvernări, de amoruri serbede, lipsa de activitate se resimţea ca o durere. Viaţa plăpândă cu care se trezea în zori generalul şi-o irosea meditând în hamac. Era cu corespondenţa la zi după răspunsul prompt dat preşedintelui Caycedo, dar îşi omora timpul dictând scrisori numai pentru amuzamentul său. În primele zile, Fernando îi termină de citit volumul de istorii picante petrecute la Lima şi nu reuşi să se concentreze asupra nici unei alte lecturi.

A fost ultima carte parcursă de el în întregime. Fusese întotdeauna un cititor vorace, atât în răgazul dintre două lupte cât şi în clipele de repaus din timpul câte unei întâlniri amoroase, dar lecturile sale erau dezordonate şi nesistematice. Citea la orice oră, la lumina pe care o avea, fie plimbându-se pe sub copaci, fie călare sub soarele ecuatorial, fie în penumbra caleştilor hurducăind pe caldarâmurile de piatră, fie legănându-se în hamac şi dictând o scrisoare în acelaşi timp. Un librar din Lima se minunase de mulţimea şi diversitatea cărţilor pe care le alesese dintr-un catalog general, în care se întâlneau de la operele filosofilor greci până la un tratat de chiromanţie. În tinereţe îi citise pe romantici influenţat fiind de dascălul său Simón Rodríguez, şi continuase să le devoreze cărţile ca şi cum s-ar fi citit pe sine însuşi, cu firea sa idealistă şi exaltată. Au fost lecturi pasionante care l-au marcat pentru tot restul vieţii. În ultima vreme citise tot ce-i căzuse în mână neavând un singur autor preferat, ci mai mulţi, în diferite etape ale vieţii sale. Rafturile din nenumăratele case în care a trăit au fost întotdeauna doldora de cărţi, iar dormitoarele şi coridoarele s-au transformat în cele din urmă în defileuri pe unde abia te puteai strecura printre

mormanele de cărţi îngrămădite unele peste altele şi în munţi de documente pe care le purta după el şi care se înmulţeau pe drum şi-l urmăreau fără milă, căutând tihna arhivelor. Nu reuşi niciodată să citească toate cărţile pe care le avea. Când se muta în alt oraş, le lăsa în grija prietenilor celor mai de nădejde, chiar dacă niciodată nu mai avea să ştie nimic despre ele; viaţa de luptător îl obligă să lase în urma sa un traseu lung de peste patru sute de leghe, din Bolivia până în Venezuela, presărat cu cărţi şi documente.

Dinainte de a-i slăbi vederea obişnuia să-i pună pe secretari să-i citească şi până la urmă nu mai citi deloc singur, căci nu suporta ochelarii. Dar în acelaşi timp îi scăzu şi interesul pentru conţinutul lecturii şi el explică acest fapt, ca întotdeauna, invocând un motiv ce nu avea nicio legătură cu realitatea.

— Adevărul e că, pe zi ce trece, apar tot mai puţine cărţi bune, spunea el.

José Palacios era singurul care nu dădea semne de plictiseală din cauza monotoniei drumului, iar arşiţa şi lipsa de confort nu-i afectau cu nimic bunele maniere şi ţinuta îngrijită, nici nu-l făceau mai neglijent în îndeplinirea obligaţiilor de serviciu. Era cu şase ani mai tânăr decât generalul, în casa căruia se născuse sclav pentru că o africană călcase pe alături, încurcându-se cu un spaniol, şi de la acesta moştenise el părul morcoviu, pistruii de pe faţă şi de pe mâini şi ochii albaştri spălăciţi. În ciuda sobrietăţii lui înnăscute, avea garderoba cea mai bine asortată şi mai scumpă din suită. Trăise toată viaţa alături de general, îl însoţise în cele două exiluri, în toate campaniile şi toate bătăliile în linia întâi, mereu ca civil, căci nu acceptă niciodată să se supună obligaţiei de a purta uniformă militară.

Lucrul cel mai greu de suportat în timpul călătoriei era imobilitatea forţată. Într-o seară, generalul era atât de

exasperat de a se tot învârti de colo-colo în spaţiul strâmt acoperit de tenda din foaie de cort, încât ordonă să se oprească ambarcaţiunea ca să se plimbe pe uscat. În noroiul întărit, văzură nişte urme care păreau a fi ale unei păsări de mărimea struţului şi cel puţin la fel de grea cât un bou, dar vâslaşii nu vedeau nimic nefiresc în asta, căci spuneau că prin locurile acelea pustii dădeau târcoale nişte oameni înalţi ca arborii de capoc, cu creste şi picioare de cocoş. El făcu haz de o asemenea legendă, aşa cum râdea de tot ce avea o aparenţă supranaturală, dar zăbovi pe uscat mai mult decât era prevăzut şi până la urmă fură nevoiţi să poposească acolo, neţinând seama de părerea căpitanului şi chiar a aghiotanţilor săi, care socoteau zona periculoasă şi insalubră. Noaptea nu închise un ochi, chinuit de zăpuşeală şi de potopul de ţânţari care parcă treceau prin pânza sufocantă a apărătoarei şi ascultând urletul înspăimântător al pumei, care-i ţinu toată noaptea în stare de alertă. Pe la orele două dimineaţa se duse să stea de vorbă cu grupurile care vegheau în jurul focurilor de tabără. Abia în zori, pe când contempla întinsele mlaştini poleite de primele raze de soare, renunţă să se mai gândească la himera care îl ţinuse treaz toată noaptea.

— Ei, bine, spuse el, va trebui să plecăm de aici fără să-i cunoaştem pe amicii noştri cu picioare de cocoş.

În momentul când porniră în larg, sări în barcă un câine negru, râios şi jigărit, cu o labă ruptă. Cei doi câini ai generalului dădură să-l atace, dar beteagul se apără cu o ferocitate de sinucigaş şi nu se dădu bătut nici când îl umplură de sânge şi-i sfârtecară grumazul. Generalul dădu dispoziţie să fie păstrat şi José Palacios îl luă în grija sa aşa cum făcuse de atâtea ori cu atâţia câini vagabonzi.

În aceeaşi zi luară la bord un neamţ care fusese abandonat pe o insulă de nisip pentru că-l ciomăgise pe unul dintre vâslaşii săi. De când se urcă la bord se

prezentă drept astronom şi botanist, dar din discuţie reieşi că nu avea habar nici de un domeniu nici de celălalt.

În schimb îi văzuse cu propriii săi ochi pe oamenii cu picioare de cocoş şi era hotărât să prindă unul viu, să-l închidă într-o cuşcă şi să-l poarte prin Europa, prezentându-l ca pe un fenomen comparabil numai cu femeia-păianjen de pe continentul american ce făcuse atâta vâlvă cu un secol în urmă în porturile din Andaluzia.

— Duceţi-mă pe mine, îi spuse generalul, şi vă asigur că o să faceţi mai multe parale expunându-mă într-o cuşcă drept cel mai mare neghiob din istoria lumii.

La început i se păruse a fi un şarlatan simpatic, dar îşi schimbă părerea când neamţul începu să spună bancuri deocheate despre ruşinoasa pederastie a baronului Alexander von Humboldt.

— Trebuia să-l lăsăm şi noi pe uscat, îi spuse lui José Palacios.

După-amiază se întâlniră cu barca poştală care mergea în amonte şi generalul făcu uz de puterea sa de seducţie pentru ca factorul să-şi deschidă sacii cu corespondenţă şi să-i dea scrisorile care-i erau adresate. La sfârşit îi ceru să-i facă favoarea de a-l duce pe neamţ până în portul N-are şi acesta acceptă, cu toate că avea barca supraîncărcată. În seara aceea, în timp ce Fernando îi citea scrisorile, generalul bombănea:

— P… a mamii lui! Ce n-ar da nenorocitul ăla să fie măcar un fir de păr din capul lui Humboldt!

Se gândea la baron dinainte de a-l lua pe neamţ la bord, căci nu reuşea să-şi închipuie cum supravieţuise el în acele sălbăticii. Îl cunoscuse în anii petrecuţi la Paris, când Humboldt se întorcea din călătoria sa prin ţările echinocţiale şi îl uimiră la el atât inteligenţa şi cunoştinţele bogate, cât şi remarcabila lui frumuseţe, cum nu văzuse întipărită nici pe chipul vreunei femei. În schimb, ceea ce nu-i plăcu la el fu certitudinea sa că teritoriile coloniale

spaniole din America erau pregătite să-şi obţină independenţa. Făcuse această afirmaţie fără să-i tremure măcar vocea, în vremele lui nu-i trecuse prin cap nici măcar ca o plăsmuire a unei clipe de răgaz.

— Nu lipseşte decât omul potrivit, îi spuse Humboldt. Generalul i-a povestit întâmplarea lui José Palacios mulţi ani după aceea, la Cuzco, considerând poate că locul său era undeva mai presus de lume, când istoria tocmai demonstrase că omul potrivit era chiar el. Nu a mai spus-o nimănui, dar de fiecare dată când se vorbea despre baron profita de ocazie ca să-i aducă un omagiu pentru clarviziunea de care dăduse dovadă:

— Humboldt mi-a deschis ochii.

Era cea de-a patra călătorie a sa pe fluviul Magdalena şi nu putu să-şi reprime senzaţia că refăcea traseul propriei sale vieţi. Îi brăzdase apele pentru prima oară în 1813, pe vremea când, fiind colonel al armatei de voluntari şi învins în propria sa ţară, sosise la Cartagena de Indias din exilul de la Curaçao, căutând resurse pentru continuarea războiului. Noua Granadă era împărţită în secţiuni autonome, cauza independenţei pierdea adeziunea poporului din pricina represiunii sângeroase a spaniolilor, iar victoria finală părea tot mai nesigură. În cea de-a treia călătorie întreprinsă la bordul unei bărci cu aburi, cum o numea el, opera de eliberare era deja încheiată, dar visul lui aproape maniacal de integrare continentală începea să se năruie. În acea ultimă călătorie, nu se alesese nimic din visul său, dar dăinuia concentrat într-o singură frază pe care el o repeta întruna: „Duşmanii noştri nu vor avea decât de câştigat atâta vreme cât nu instituim o guvernare unitară în America”.

Dintre atâtea amintiri comune care-l legau de José Palacios, una din cele mai emoţionante era aceea a primei călătorii, când luptaseră în războiul de eliberare a zonei fluviului Magdalena. În fruntea a două sute de oameni

înarmaţi cum se putuse, într-un interval de vreo douăzeci de zile, nu lăsară în bazinul fluviului nici măcar un singur spaniol monarhist. Cât de mult se schimbaseră lucrurile îşi dădu seama însuşi José Palacios în cea de-a patra zi de călătorie, când începură să vadă la marginea satelor şirurile de femei care aşteptau să treacă ambarcaţiunile lor.

— Alea sunt văduvele, spuse el.

Generalul ieşi să le vadă, îmbrăcate în negru, aliniate la mal asemenea unor corbi îngânduraţi sub soarele dogoritor, aşteptând fie şi numai un salut dat din milă. Generalul Diego Ibarra, fratele lui Andrés, obişnuia să spună că generalul nu avusese niciodată un fiu, dar în schimb era tatăl şi mama tuturor văduvelor din ţară. Acestea îl urmau pretutindeni, iar el le ţinea în viaţă spunându-le vorbe bune care erau pentru ele o adevărată mângâiere. Totuşi, văzând şirurile de femei cernite în satele de pe malul fluviului era cu gândul mai mult la sine însuşi decât la ele.

— Acum văduvele suntem noi, spuse el. Suntem orfanii, mutilaţii, oropsiţii războiului de independenţă.

Până să ajungă la Mompox nu se opriră în niciun alt loc decât în Puerto Real, singura ieşire a oraşului Ocaña la fluviul Magdalena. Acolo se întâlniră cu generalul venezuelean José Laurencio Silva, care îndeplinise misiunea să-i însoţească pe grenadirii rebeli până la frontiera ţării lui, şi urma să se alăture suitei.

Generalul rămase la bord până se lăsă întunericul, când coborî pe uscat ca să doarmă în tabăra improvizată. Până atunci primi la bord şirurile de văduve, sărmani şi invalizi de război, care voiau să-l vadă. El îşi aducea aminte aproape de toţi cu o precizie uluitoare. Cei care rămâneau acolo trăgeau să moară în condiţii de sărăcie lucie, alţii plecaseră în căutarea altor războaie ca să poată supravieţui sau se făceau tâlhari de drumul mare, ca

nenumăraţii soldaţi din armata eliberatoare lăsaţi la vatră, de pe tot cuprinsul ţării. Unul dintre ei a rezumat într-o singură frază ceea ce gândeau cu toţii:

— Acum independenţă avem, domnule general, numai să ne spuneţi ce să facem cu ea.

În euforia victoriei, el îi învăţase să i se adreseze aşa, spunând lucrurilor pe nume. Dar acum adevărul era de partea altcuiva.

— Independenţa însemna, pur şi simplu, câştigarea războiului, le spunea el. Marile sacrificii vor veni, poate, mai târziu, ca să facem din aceste popoare o singură patrie.

— Până acum numai sacrificii am făcut, domnule general, îi răspundeau ei.

El nu renunţa deloc la ideea sa:

— Mai trebuie făcute. Unitatea nu are preţ.

În noaptea aceea, în vreme ce se plimba prin şopronul unde i se instalase hamacul pentru dormit, văzuse o femeie întorcând capul după el când trecea şi se miră că nu era surprins de goliciunea lui. Auzi până şi cuvintele cântecului pe care îl murmura: *„Spune-mi că nu-i prea târziu niciodată să mori de iubire”.* Paznicul casei stătea treaz în refugiul de la intrare.

— E vreo femeie pe-aici? îl întrebă generalul.

Omul era categoric.

— Niciuna demnă de Excelenţa voastră, răspunse el.

— Dar nedemnă de excelenţa mea?

— Nici, răspunse paznicul. Nu e nicio femeie pe o rază mai mică de o leghe.

Generalul era atât de sigur că o văzuse, încât o căută prin toată casa până noaptea târziu. Insistă ca aghiotanţii săi să meargă şi să verifice, iar a doua zi îşi întârzie plecarea cu mai bine de o oră, până când se dădu învins de invariabilul răspuns: nu era nimeni. Nu se mai vorbi deloc despre acest subiect. Dar în tot timpul călătoriei care

urmă, de fiecare dată când îşi aducea aminte, revenea cu insistenţă asupra aceleiaşi întrebări. Lui José Palacios îi era dat să supravieţuiască încă mulţi ani după ce generalul se va fi stins, deci urma să aibă atât de mult timp să mediteze la viaţa pe care o trăise alături de el, încât să nu-i rămână neelucidat niciun amănunt, oricât de mărunt. Singura problemă pe care nu o lămuri niciodată a fost dacă ceea ce văzuse generalul în noaptea aceea la Puerto Real fusese un vis, o nălucire sau o stafie.

Nu-şi mai aduse nimeni aminte de câinele pe care îl culeseseră de pe drum şi care umbla de colo-colo în timpul ăsta, vindecându-se de rănile de pe corp, până când ordonanţa care se ocupa de mâncare băgă de seamă că nu avea nume. Îl spălaseră cu acid fenic, îl parfumaseră cu pudră de talc pentru nou-născuţi, dar nici aşa nu izbutiseră să-l facă să arate mai puţin jigărit şi să-l scape de duhoarea de râie. Generalul stătea la proră ca să ia aer, când José Palacios i-l aduse târâş.

— Ce nume-i dăm? îl întrebă.

Fără să mai stea pe gânduri, generalul răspunse scurt:

— Bolívar.

O canonieră care era acostată în port se puse în mişcare îndată ce se află vestea că se apropie un grup de ambarcaţiuni. José Palacios o zări prin ferestrele tendei şi se aplecă deasupra hamacului în care stătea întins generalul, cu ochii închişi.

— Stăpâne, spuse el, am ajuns la Mompox.

— Pământ al lui Dumnezeu! exclamă generalul fără să deschidă ochii.

Pe măsură ce înaintau spre vărsare, fluviul devenea tot mai vast şi mai maiestuos, ca o mlaştină fără maluri, iar arşiţa era aşa de densă şi apăsătoare că puteai s-o atingi cu mâna. Generalul lăsă în urmă fără nicio părere de rău zorile ivite fără veste şi sfâşierea din amurguri, care în

primele zile îl făceau să zăbovească la proră, şi căzu într-o stare depresivă. Nu mai dictă scrisori, nu mai citi şi nu mai puse însoţitorilor săi nicio întrebare care ar fi lăsat să se întrevadă că l-ar mai fi interesat viaţa câtuşi de puţin. Chiar şi în după-amiezile cele mai fierbinţi se acoperea cu pledul şi rămânea întins în hamac, cu ochii închişi. De teamă că nu l-a auzit, José Palacios i se adresă din nou, şi el îi răspunse încă o dată fără să deschidă ochii.

— Mompox-ul nu există. Câteodată îl visăm, dar el nu există.

— Pot măcar să dau mărturie că există turla de la Santa Bárbara, spuse José Palacios. O văd de aici.

Generalul deschise ochii cu privirea răvăşită, se ridică în capul oaselor în hamac şi văzu, în lumina cu străluciri de aluminiu a amiezii, primele acoperişuri ale străvechiului şi tristului oraş Mompox, prefăcut în ruină după război, scos din calmul lui patriarhal de tulburările din republică, decimat de variolă. Încă de atunci fluviul începuse să-şi schimbe cursul, cu un incorigibil dispreţ care până la finele secolului avea să ducă la o totală părăsire a albiei. Din digul de piatră cioplită pe care administratorii coloniali se grăbeau să-l refacă cu o încăpăţânare peninsulară după ravagiile produse de fiecare dată de viituri, nu mai rămâneau decât nişte dărâmături risipite pe un ţărm plin de bolovani.

Nava de război se apropie de bărci şi un ofiţer negru, care mai purta încă uniforma vechii poliţii din vremea viceregatului, îndreptă tunul spre ei. Căpitanul Casildo Santos apucă să-i strige:

— Nu fi dobitoc, negrule!

Vâslaşii se opriră brusc şi bărcile rămaseră plutind în voia curentului. În aşteptarea ordinelor, grenadirii din escortă îşi aţintiră puştile spre canonieră. Ofiţerul rămase imperturbabil.

— Paşapoartele! strigă el. În numele legii!

Abia atunci zări sufletul acela chinuit care se ivi de sub tendă şi-i văzu mâna vlăguită, dar înzestrată cu o inexorabilă autoritate, ordonând soldaţilor să coboare armele. Apoi se adresă ofiţerului cu glas firav:

— Domnule căpitan, poate că n-o să vă vină să credeţi, dar n-am paşaport.

Căpitanul nu ştia cine este. Dar când îi spuse Fernando, se aruncă în apă cu armă cu tot şi, ajuns pe uscat, se îndepărtă în goană ca să ducă oamenilor vestea cea bună. Canoniera escortă bărcile în dangăt de clopot până în port. Până să se distingă bine oraşul în toată întinderea lui după ultimul cot al fluviului, începuseră să bată clopotele de la cele opt biserici, anunţând evenimentul.

Santa Cruz de Mompox fusese în perioada colonială punctul comercial de legătură între coasta Mării Caraibilor şi interiorul ţării, şi pe acest fapt se întemeiase prosperitatea sa. Când se stârni vântul de libertate, acea redută a aristocraţiei creole fu cea dintâi care să o proclame. Recucerit mai întâi de Spania, fusese din nou eliberat de generalul însuşi. Nu erau decât trei străzi paralele cu fluviul, largi, drepte, prăfoase, cu case cu un singur cat şi ferestre mari, în care duseseră o viaţă îmbelşugată doi conţi şi trei marchizi. Faima de care se bucura acolo meşteşugul orfevrăriei a dăinuit în ciuda transformărilor din perioada republicană.

De astă dată generalul sosea atât de decepţionat de propria sa reputaţie şi atât de pornit împotriva lumii, că se miră să vadă mulţimea de oameni care-l aştepta în port. Îşi trăsese în grabă pantalonii de catifea şi cizmele înalte, îşi aruncase poncho-ul pe umeri cu toate că era zăpuşeală, iar în locul scufiei de dormit purta pălăria cu boruri mari pe care o avusese pe cap la plecarea din Honda.

În Biserica Imaculatei Concepţiuni se desfăşura cu mare pompă o ceremonie funebră. Toate autorităţile civile

şi bisericeşti, congregaţiile şi şcolile, notabilităţile în ţinută solemnă cu crep de doliu care luau parte la serviciul funebru, cu toţii fură tulburaţi de dangătul asurzitor al clopotelor, crezând că se dădea alarma de incendiu. Dar chiar ipistatul, care intrase cât se poate de agitat şi tocmai îi şoptise ceva la ureche primarului, strigă ca să-l audă toată lumea:

— Preşedintele e în port!

Căci multă lume încă nu ştia că nu mai era preşedinte. Luni trecuse pe acolo un curier venit de la Honda, care răspândise zvonul în aşezările de pe malul fluviului, dar nu lămuri cu nimic lucrurile. Aşa încât, situaţia confuză făcu să devină şi mai însufleţită manifestaţia spontană de bun sosit, şi până şi familia îndoliată înţelese că cei mai mulţi dintre aceia care participaseră la slujbă ieşeau din biserică alergând spre dig. Ceremonia funebră se întrerupse la jumătate şi numai un grup de apropiaţi rămase să conducă sicriul până la cimitir, în bubuit de petarde şi dangăt de clopote.

Apele fluviului erau încă sărace din cauza ploilor rare din luna mai, aşa încât trebuiră să urce un mal abrupt cu pietriş ca să ajungă în port. Când cineva se oferi să-l ducă pe sus, generalul îl refuză cu brutalitate, apoi urcă panta sprijinit de braţul căpitanului Ibarra, clătinându-se la fiecare pas şi abia ţinându-se pe picioare, dar izbuti să ajungă la capătul drumului cu demnitatea neştirbită.

În port salută autorităţile cu o puternică strângere de mână, dovedind o vigoare incredibilă pentru starea fizică în care se afla şi dimensiunile minuscule ale mâinilor sale. Cei care îl văzuseră ultima dată când sosise prin acele locuri credeau acum că îi înşală memoria. Părea bătrân ca tata-mare, dar puţinele puteri care-i mai rămâneau îi erau de ajuns ca să nu îngăduie nimănui să-l comande. Refuză să fie dus pe targa pe care era purtat Iisus răstignit în Vinerea Mare şi pe care i-o pregătiseră, şi acceptă să

meargă pe jos până la Biserica Imaculatei Concepţiuni. Până la urmă fu nevoit să încalece pe catârca primarului, căci acesta poruncise să fie înşeuată în grabă îndată ce-l văzuse coborând pe uscat într-o asemenea stare de epuizare.

José Palacios văzuse în port multe chipuri pătate de violet de genţiană acolo unde vărsatul lăsase urme ca de arsuri. Variola era o boală specifică aşezărilor de pe cursul inferior al Magdalenei, iar patrioţii ajunseseră în cele din urmă să se teamă mai mult de ea decât de spanioli, din cauza ravagiilor pe care le făcuse în rândurile armatei eliberatoare în timpul campaniei de pe valea fluviului. Atunci, văzând că variola bântuie în continuare, generalul reuşi să-l convingă pe naturalistul francez aflat în trecere pe acolo să mai zăbovească prin acele locuri ca să imunizeze populaţia prin metoda inoculării unui lichid secretat de vitele bolnave de variolă. Dar victimele pe care le făcea erau aşa de multe, că până la urmă nimeni nu mai vru să audă de „medicina la coada vacii”, cum li se năzări unora să o numească, şi multe mame preferau ca odraslele lor să suporte riscul unei contaminări în loc de efectele nocive la vaccinului. Totuşi, rapoartele oficiale pe care le primea generalul îl făcură să creadă că flagelul variolei era pe punctul de a fi învins. Aşa încât, atunci când José Palacios îi atrase atenţia asupra mulţimii de obrazuri pătate, reacţia sa exprimă nu atât surprindere, cât lehamite.

— Aşa o să fie mereu, spuse el, atâta vreme cât subalternii or să ne tot mintă ca să ne facă pe plac.

Acelora care-l primiră în port nu le arătă cât era de mâhnit. Le vorbi pe scurt de împrejurările în care demisionase şi de haosul care se instalase la Santa Fé, fapt pentru care le recomandă insistent să acorde sprijin unanim noului guvern.

— Altă cale nu e, spuse el. Ori unitate, ori anarhie. Le

spuse că pleca pentru totdeauna, nu atât ca să caute o alinare a suferinţelor trupeşti, care erau multe şi grele, după cum se putea observa, cât mai degrabă ca să încerce să se liniştească după atâta amărăciune câtă îi aduseseră necazurile altora. Dar nu spuse când avea să plece, nici încotro, ci repetă fără nicio legătură cu afirmaţiile dinainte că nu primise încă de la guvern paşaportul pentru ieşirea din ţară. Le mulţumi pentru cei douăzeci de ani de glorie pe care i-o adusese Mompox-ul şi-i rugă fierbinte să nu-i acorde alte titluri decât acela de simplu cetăţean.

Pe zidul Bisericii Imaculatei Concepţiuni era încă arborat crepul de doliu şi încă se mai simţea în aer o undă de parfum de flori şi miros de lumânări de la slujba de înmormântare, când mulţimea năvăli înăuntru ca să asiste la un tedeum improvizat. José Palacios, aşezat pe banca rezervată suitei, îşi dădu seama că generalul nu avea stare în locul unde şedea. Primarul, în schimb, un metis imperturbabil cu un frumos cap leonin, rămânea alături de el, într-un spaţiu care-i era propriu. Fernanda, văduva lui Benjumea, a cărei frumuseţe creolă zdrobise multe inimi la curtea de la Madrid, îi împrumutase generalului evantaiul ei din lemn de santal ca să-l ajute să se apere de toropeala din timpul ceremoniei. El şi-l agita cu disperare, abia consolându-se cu efluviile parfumate pe care le isca, până când începu să respire greu din cauza căldurii. Atunci îi şopti primarului la ureche:

— Credeţi-mă că nu merit o asemenea pedeapsă.

— Dragostea popoarelor îşi are preţul ei, Excelenţă, răspunse primarul.

— Din păcate nu-i dragoste, ci curiozitate faţă de nou, spuse el.

La sfârşitul tedeumului îşi luă rămas bun de la văduva lui Benjumea cu o reverenţă şi-i înapoie evantaiul. Ea încercă să i-l dea înapoi.

— Faceţi-mi onoarea de a-l păstra amintire de la

cineva care vă iubeşte mult, îi spuse ea.

— Partea tristă, doamna mea, este că nu-mi mai rămâne prea mult timp pentru amintiri, răspunse el.

Parohul insistă să-l protejeze de arşiţă conducându-l sub baldachinul folosit în săptămâna Patimilor pe drumul de la biserică la Colegiul Sfântul Petru, o clădire cu două caturi, cu un claustru mănăstiresc împodobit cu ferigi şi garoafe, având în spate o grădină însorită cu pomi fructiferi[5]. Galeriile cu arcade nu erau locuibile în lunile acelea din cauza vânturilor nesănătoase ce băteau dinspre fluviu, dar încăperile de lângă sala cea mare erau apărate de zidurile groase de piatră, care le menţineau într-o tomnatică penumbră.

José Palacios o luase înainte ca să pregătească totul. Dormitorul cu pereţii zgrunţuroşi, proaspăt văruiţi cu măturoiul, era luminat slab de o singură fereastră cu jaluzele verzi care dădea în livadă. José Palacios ceru să se mute patul în alt loc, pentru ca fereastra dinspre livadă să fie la picioarele lui şi nu la căpătai, aşa încât generalul să poată vedea guavele galbene din copaci şi să le savureze parfumul.

Generalul sosi la braţ cu Fernando şi cu parohul Bisericii Imaculatei Concepţiuni, care era rectorul colegiului. Cum trecu pragul se sprijini cu spatele de zid, surprins de parfumul guavelor expuse într-o tigvă, pe pervăzul ferestrei, căci mirosul lor tare şi plăcut umplea tot dormitorul. Rămase aşa, cu ochii închişi, trăgând în piept fumul înmiresmat al unor trăiri de odinioară care îi sfâşiau sufletul, până i se tăie răsuflarea. Apoi examină încăperea cu atenţie stăruitoare, de parcă fiecare obiect era pentru el o revelaţie. În afară de patul cu baldachin erau un scrin din lemn de mahon, o noptieră tot din mahon, acoperită cu o placă de marmură, şi un fotoliu tapisat cu catifea roşie. Pe perete, lângă geam, era un

5 Fructele pomului fructifer *guayabo,* asemănătoare perelor

orologiu octogonal cu cifre romane care se oprise la unu şi şapte minute.

— În sfârşit, iată ceva care a rămas neschimbat! exclamă generalul.

Parohul se miră.

— Iertaţi-mă, Excelenţă, spuse el, dar, din câte ştiu eu, domnia voastră n-a mai fost pe la noi.

Şi José Palacios era surprins, căci nu mai intraseră niciodată în casa aceea, dar generalul insistă să-şi povestească amintirile cu atâta lux de amănunte exacte, încât îi lăsă pe toţi perplecşi. La sfârşit încercă totuşi să-i liniştească cu obişnuita lui ironie.

— Poate c-a fost într-o altă viaţă. La urma urmei, totul e posibil într-un oraş unde tocmai am văzut un excomunicat străbătând străzile sub baldachin, întocmai ca şi Papa.

În scurt timp se porni o furtună cu puhoaie şi tunete care aduse oraşul în stare de naufragiu. Generalul profită de ea ca să-şi refacă forţele după ceremonia de primire, bucurându-se de parfumul guavelor în vreme ce se făcea că doarme întins pe spate, îmbrăcat, în umbra încăperii, apoi adormi de-a binelea în liniştea reconfortantă de după potop. José Palacios îşi dădu seama, căci îl auzi vorbind cu pronunţia îngrijită şi timbrul clar din tinereţe, pe care la vremea aceea nu le recăpăta decât în somn. Vorbi despre Caracas, un oraş în ruină care nu mai era al său, cu zidurile acoperite acum de manifeste cu injurii la adresa lui şi străzile pline până la refuz de un puhoi de excremente umane. José Palacios veghe într-un colţ al camerei, aproape invizibil în fotoliul său, ca să se asigure că nimeni în afara persoanelor din suită nu ar fi putut auzi mărturisirile pe care le făcea generalul în somn. Prin crăpătura uşii, îi făcu semn generalului Wilson şi acesta îi îndepărtă pe soldaţii din gardă care umblau de colo-colo prin livadă.

— Aici nu ne vrea nimeni, iar la Caracas nimeni nu ne ascultă, spuse generalul în somn. Suntem în plus.

Continuă cu un şir de tânguiri amare, rămăşiţe ale unei glorii năruite, făcută zdrenţe, pe care viforul morţii le lua cu sine. După aproape o oră de delir îl trezi forfoteala din galerie şi timbrul metalic al unei voci trufaşe. Scoase deodată un sforăit şi vorbi fără să deschidă ochii, cu vocea stinsă pe care o avea în stare de trezie:

— Ce naiba se-ntâmplă?

Se întâmpla că generalul Lorenzo Cárcamo, veteran al războaielor de eliberare, care avea o fire morocănoasă şi un curaj aproape nebunesc, încerca să intre cu forţa în dormitor înainte de ora fixată pentru audienţe. Trecuse neţinând seama de colonelul Wilson, după ce îl lovise cu sabia pe un locotenent de grenadiri, şi nu se plecase decât în faţa autorităţii nepământeşti a parohului, care îl conduse cu blândeţe în biroul de alături. Aflând de acest incident de la Wilson, generalul ţipă indignat:

— Spune-i lui Cárcamo c-am murit! Chiar aşa, că am murit!

Colonelul Wilson se duse în birou să se înfrunte cu zgomotosul ofiţer gătit pentru acea ocazie cu uniforma de paradă şi o mulţime de medalii din războaie. Dar din aroganţa lui nu mai rămăsese nimic şi avea ochii înecaţi în lacrimi.

— Nu, Wilson, nu-mi da niciun mesaj, spuse el. L-am auzit adineauri.

Când deschise ochii, generalul băgă de seamă că ceasul arăta tot unu şi şapte minute. José Palacios îl întoarse, îl potrivi din cap, fără să controleze, şi confirmă imediat că era ora exactă pe care o indicau cele două ceasuri cu lanţ ale sale. Ceva mai târziu intră Fernanda Barriga şi încercă să-l convingă pe general să mănânce o farfurie cu ghiveci de legume. El refuză, cu toate că nu mâncase nimic din ajun, dar porunci să i se ducă farfuria

în birou ca să mănânce în timpul audienţelor. Până atunci nu rezistă tentaţiei de a lua o guavă din grămada din tigvă. O clipă se simţi îmbătat de parfumul ei, muşcă odată cu poftă, îi mestecă miezul cu o încântare copilărească, o savură cu fiecare înghiţitură şi o înfulecă încetul cu încetul pe toată, scoţând un lung oftat de aducere-aminte. Apoi se aşeză în hamac cu tigva cu guave între picioare şi le devoră pe toate, una după alta, în grabă, aproape pe nerăsuflate. José Palacios îl surprinse când era la penultima.

— O să murim din cauza lor! îi spuse el.

Generalul, bine dispus, îi replică pe acelaşi ton:

— Mai morţi decât suntem acum nu se poate.

Exact la trei şi jumătate, după cum era prevăzut, ordonă ca cei veniţi în audienţă să înceapă să intre în birou doi câte doi, căci aşa putea să-l expedieze pe unul cât mai repede, arătându-i că se grăbea să se ocupe de celălalt. Doctorul Nicasio del Valle, care intră printre primii, îl găsi şezând cu spatele la o fereastră de unde se vedea întreaga aşezare împreună cu mlaştinile fumegânde din depărtare. Ţinea în mână farfuria cu ghiveci pe care i-o adusese Fernanda Barriga şi din care nici măcar nu gustase, căci simţea că începea să i se aplece din cauza guavelor. Mai târziu, doctorul del Valle îşi exprimă pe scurt impresia pe care o lăsase întrevederea aceea folosind un limbaj brutal: „Omul ăsta e c-un picior în groapă”. Toţi cei care au fost în audienţă – fiecare în felul său – erau de aceeaşi părere. Totuşi, chiar şi aceia pe care apatia sa îi impresionase cel mai mult se dovedeau lipsiţi de milă şi insistau să vină să le boteze copii, sau să inaugureze edificii publice, sau să constate lipsurile în care trăiau din cauza inerţiei guvernului.

După un interval de o oră greţurile şi crampele cauzate de guave deveniră alarmante şi generalul trebui să întrerupă audienţele, cu toate că dorea să primească pe

toată lumea care-l aştepta de dimineaţă. În curtea interioară nu mai era loc de tăuraşii, caprele, găinile şi vânatul de tot felul care-i fuseseră aduse în dar. Grenadirii din gardă fură nevoiţi să intervină ca să preîntâmpine o eventuală agitaţie a mulţimii, dar spre seară se restabili ordinea graţie unei noi averse providenţiale care limpezi aerul şi aduse liniştea.

În ciuda refuzului clar al generalului, i se pregătise pentru orele patru după-amiază un dineu în onoarea sa într-o casă din apropiere. El nu participă însă la banchet, căci virtuţile carminative ale guavelor îl ţinură în stare de urgenţă până după unsprezece noaptea. Rămase întins în hamac, istovit de crampele care-i răscoleau intestinele şi de pârţurile înmiresmate, având tot timpul senzaţia că i se irosea sufletul odată cu fecalele abrazive ce se scurgeau din el. Parohul îi aduse un medicament preparat de spiţerul casei. Generalul îl refuză.

— Dacă după un vomitiv am pierdut puterea, la al doilea o să dau ortul popii, spuse el.

Se lăsă în voia sorţii, cutremurat de sudoarea rece ce-i scălda oasele, fără altă mângâiere decât minunata muzică de instrumente de coarde care ajungea până la el, adusă parcă de rafale îndepărtate de la banchetul ce se desfăşura în lipsa lui. Încet, încet i se domoli izvorul din pântece, durerea îi trecu, muzica încetă şi el rămase plutind în neant.

Ultima lui trecere prin Mompox fusese cât pe-aci să rămână şi cea de pe urmă. Se întorcea de la Caracas după ce reuşise, ajutat de farmecul personalităţii sale, o reconciliere de moment cu generalul José Antonio Páez, care era totuşi departe de a renunţa la visul lui separatist. Duşmănia dintre el şi Santander era atunci atât de bine cunoscută de toată lumea, încât se ştia până şi faptul că refuzase să mai primească scrisori de la acesta, căci nu mai avea încredere nici în sentimentele, nici în conştiinţa

lui. „Nu te mai osteni să spui că-mi eşti prieten”, îi scrisese el. Motivul imediat al antipatiei lui Santander era un discurs pripit pe care generalul îl ţinuse la Caracas, în care, fără să se gândească prea mult, făcuse afirmaţia că în toate acţiunile sale îl călăuzise gândul la libertatea şi gloria oraşului Caracas. La întoarcerea în Noua Granadă, încercase să o dreagă cu o frază potrivită adresată oraşelor Cartagena şi Mompox. „Dacă în Caracas am văzut lumina zilei, voi mi-aţi adus în schimb gloria”. Dar fraza suna a cârpeală retorică şi nu a fost de ajuns de convingătoare ca să potolească demagogia santanderiştilor.

Căutând să împiedice dezastrul final, generalul se întorcea la Santa Fé cu un corp de armată şi spera să i se alăture şi alţii pe drum ca să poată reîncepe eforturile de unificare. Atunci spusese că acela era momentul decisiv, aşa cum afirmase când se dusese să împiedice separarea Venezuelei. Dacă s-ar fi gândit mai bine ar fi înţeles că de aproape douăzeci de ani nu existase moment în viaţa lui care să nu fi fost decisiv. „Toată biserica, toată armata, imensa majoritate a populaţiei erau de partea mea”, scria el mai târziu, evocând acele zile. Dar cu toate aceste avantaje, spunea el, se dovedise în repetate rânduri că, de fiecare dată când se îndepărta de sud şi se îndrepta spre nord şi invers, ţinuturile pe care le părăsea se năruiau în urma sa şi erau prefăcute în ruine de noi războaie civile. Asta era soarta lui.

Presa santanderistă nu scăpa nicio ocazie să pună dezastrele militare pe seama abuzurilor sale nocturne. Printre multe alte scorneli menite să-l discrediteze, s-a publicat în zilele acelea la Santa Fé zvonul că nu el ci generalul Santander a fost cel care a condus bătălia de la Boyacá, prin care s-a consfinţit independenţa de la 7 august 1819, la orele şapte dimineaţa, în vreme ce el îşi făcea mendrele la Tunja cu o femeie de proastă reputaţie

din cercul susţinătorilor viceregatului.

În orice caz, presa santanderistă nu era singura care-i invoca nopţile de desfrâu ca să-l compromită. Încă dinainte de victorie se spunea că cel puţin trei bătălii din războiul de independenţă fuseseră pierdute numai pentru că el nu se afla acolo unde trebuia să fie, ci în patul unei femei. În timpul unei alte vizite la Mompox, a trecut pe strada principală un convoi de femei de toate vârstele şi culorile, care au lăsat în urma lor aerul îmbâcsit de un parfum ieftin. Călăreau ca amazoanele şi purtau umbreluţe de soare din atlaz imprimat şi rochii din mătăsuri fine cum nu se mai văzuseră nicicând în acel oraş. Nimeni n-a dezminţit bârfa că erau concubinele generalului, care călătoreau cu el şi i-o luaseră înainte. Bârfă neîntemeiată, ca atâtea altele, căci seraiurile sale din vreme de război erau una din multele născociri care circulau prin saloane, urmărindu-l şi după moarte.

Metodele acelea de a răspândi informaţii mincinoase nu erau noi. Însuşi generalul făcuse uz de ele în timpul războiului împotriva Spaniei, când îi ordonase lui Santander să tipărească ştiri eronate ca să-i păcălească pe comandanţii spanioli. Aşa că, odată instaurată republica, când îl critică pe Santander pentru felul incorect în care se folosea de presă, acesta îi ripostă cu sarcasmul lui fin:

— Am avut un bun profesor, Excelenţă.

— Ba un profesor prost, răspunse generalul, căci, după cum poate că-ţi aminteşti, ştirile pe care le-am fabricat s-au întors împotriva noastră.

Era atât de sensibil la tot ce se spunea despre el, fie minciună, fie adevăr, încât nu-i trecea niciodată supărarea după o calomnie şi până în ceasul morţii a luptat ca să dezmintă zvonurile. Cu toate acestea, a făcut prea puţin ca să se pună la adăpost de ele. Ca şi în alte ocazii, şi în precedenta sa vizită la Mompox îşi puse în joc gloria pentru o femeie.

Se numea Josefa Sagrario şi era o femeie de viţă nobilă din partea locului, care-şi croi drum trecând de cele şapte posturi de pază înveşmântată într-o rasă de călugăr franciscan, spunând parola pe care i-o dăduse José Palacios: „Pământ al lui Dumnezeu”. Avea pielea atât de albă, încât trupul îi strălucea chiar şi în întuneric, dând-o în vileag. În plus, în noaptea aceea reuşise să facă să pălească strălucirea frumuseţii sale pe lângă podoabele pe care le purta, căci îşi atârnase pe piept şi pe spate, peste rochie, o adevărată platoşă de giuvaieruri meşteşugit lucrate în aur de artizani locali. Aşa încât, când generalul dori să o poarte pe braţe până la hamac, abia putu s-o ridice de greutatea aurului. În zori, după o noapte năvalnică, îngrozită de gândul că totul e efemer, ea îl rugă să mai rămână o noapte.

A riscat enorm, căci, potrivit informaţiilor date de serviciile secrete, Santander pusese la cale un complot ca să-l înlăture de la putere şi să dezmembreze Columbia. Totuşi, a rămas cu ea, şi nu doar o noapte. A mai zăbovit încă zece nopţi – nopţi atât de fericite, încât amândoi au ajuns să creadă că se iubeau cu adevărat mai mult decât oricare alţii pe lumea asta.

Ea i-a lăsat aurul. „Pentru războaiele tale”, îi spusese ea. El nici nu s-a atins de dar, gândindu-se că era o avere câştigată în pat, deci nu pe căi cinstite, şi a lăsat-o unui prieten în păstrare. A uitat de ea. În cea din urmă vizită a sa la Mompox, după indigestia din cauza guavelor, generalul ceru să se deschidă cufărul ca să-i controleze conţinutul, şi abia atunci îşi aduse aminte de toată întâmplarea, până în cel mai mic amănunt.

Era o privelişte de basm: platoşa de aur a Josefei Sagrario, alcătuită din nenumărate ornamente fine de aur, cântărind cu totul treizeci de livre. Mai era acolo şi o cutie mare cu douăzeci şi trei de furculiţe, douăzeci şi patru de cuţite, douăzeci şi patru de linguri, douăzeci şi trei de

linguriţe şi nişte cleşti mici pentru zahăr, toate din aur, şi alte obiecte de uz casnic de mare valoare, şi ele lăsate în păstrare cu diferite ocazii, iar mai apoi uitate. Socotind fabuloasa dezordine în care se aflau bunurile generalului, până la urmă nimeni nu se mai miră de acele obiecte descoperite în locurile cele mai neaşteptate. Generalul dădu instrucţiuni ca tacâmurile să-i fie adăugate la bagaj şi lada cu aur să-i fie înapoiată celei căreia îi aparţinea. Dar părintele rector al Colegiului Sfântul Petru îl lăsă cu gura căscată când îi dădu vestea că Josefa Sagrario trăia în exil în Italia pentru vina de a fi uneltit împotriva securităţii statului.

— Intrigile lui Santander, de bună seamă! spuse generalul.

— Ba nu, domnule general, răspunse parohul. Chiar dumneavoastră i-aţi trimis în surghiun, fără să vă daţi seama, după conflictele din ’28.

Lăsă cufărul cu aur la locul lui până aveau să se limpezească lucrurile şi nu se mai sinchisi de exilul Josefei. Căci era sigur, după cum îi mărturisi lui José Palacios, că Josefa Sagrario se va întoarce în ţară odată cu mulţimea gălăgioasă a duşmanilor săi aflaţi în exil, îndată după plecarea lui, când Cartagena şi întreaga zonă de coastă aveau să se piardă în depărtare.

— Cred că în clipa asta Casandro îşi şi face bagajele, spuse el.

Într-adevăr, mulţi surghiuniţi începură să se repatrieze de cum aflară că generalul pornise în călătorie spre Europa. Dar generalul Santander, care chibzuia îndelung înainte de a trece la fapte şi lua hotărâri de neînţeles, s-a întors printre ultimii. Vestea că generalul demisionase îl adusese în stare de alertă, dar nu dădu semne că se pregătea de întoarcere, nici nu se grăbi să-şi încheie mult-doritele călătorii de studii pe care le începuse prin ţările europene când debarcase la Hamburg cu un an

înainte, în luna octombrie. La 2 martie 1831, când se afla la Florenţa, a citit în *Journal du Commerce* că generalul murise. Cu toate acestea, nu şi-a început călătoria anevoioasă de întoarcere decât după şase luni, când un nou guvern l-a repus în drepturi, redându-i gradul şi onorurile militare, iar congresul l-a ales în absenţă preşedinte al republicii.

Înainte de a pleca de la Mompox, generalul îi făcu o vizită lui Lorenzo Cárcamo, vechiul său tovarăş de luptă, ca să-i ceară scuze pentru purtarea sa. Abia atunci află că era grav bolnav şi că se sculase din pat cu o seară înainte numai ca să-l salute pe el. Cu toate ravagiile bolii, trebuia să facă eforturi ca să-şi stăpânească forţa trupească şi vorbea cu glas tunător, în timp ce-şi ştergea cu perna lacrimile care-i curgeau şiroaie fără nicio legătură cu starea lui sufletească.

Se plânseră unul altuia de necazurile lor, se văitară de uşurătatea oamenilor şi de nerecunoştinţa lor în ceasul victoriei şi-şi vărsară amarul vorbind despre Santander, care era întotdeauna un subiect nelipsit în discuţiile lor. Rareori vorbise generalul atât de răspicat. În timpul campaniei din 1813, Lorenzo Cárcamo fusese martorul unei altercaţii violente dintre general şi Santander, când acesta din urmă refuzase să execute ordinul de a trece frontiera ca să elibereze Venezuela pentru a doua oară. Generalul Cárcamo mai credea şi acum că aceea fusese cauza unei amărăciuni ascunse căreia evenimentele de mai târziu nu au făcut decât să-i dea amploare.

Generalul socotea, dimpotrivă, că acela nu fusese sfârşitul, ci începutul unei mari prietenii. Nu era adevărat nici faptul că motivul discordiei ar fi fost privilegiile acordate generalului Páez, sau nefericita constituţie a Boliviei, sau investitura imperială acceptată de general în Perú, sau funcţiile prezidenţială şi senatorială pe viaţă pe care visa să le instituie în Columbia, sau puterea absolută

pe care şi-o asumase după Convenţia de la Ocaña. Nu: nu erau acestea, nici altele asemenea, motivele care au dus la teribila ranchiună care crescuse an de an, culminând cu atentatul din 25 septembrie.

— Adevărata cauză a fost că Santander n-a putut accepta niciodată ideea că acest continent ar putea să alcătuiască o singură ţară, spuse generalul. Unitatea Americii era o înfăptuire prea mare pentru mintea lui îngustă.

Se uită la Lorenzo Cárcamo ce stătea întins în pat ca pe un ultim câmp de luptă dintr-un război de la început pierdut, şi-şi încheie vizita.

— Desigur că nimic din toate astea nu mai contează acum, căci mortul de la groapă nu se mai întoarce, spuse el.

Lorenzo Cárcamo îl văzu cum se ridică trist şi auster şi înţelese că amintirile îl apăsau mai mult decât povara anilor, ca şi pe el. Când îi reţinu mâna într-ale sale, îşi dădu seama că amândoi aveau febră şi se întrebă care din ei avea să moară primul, făcând astfel imposibilă orice revedere.

— S-a dus lumea de râpă, bătrâne Simón, spuse Lorenzo Cárcamo.

— Ei au dus-o de râpă, răspunse generalul. Şi acum nu ne rămâne decât s-o luăm de la capăt.

— O s-o facem, spuse Lorenzo Cárcamo.

— Eu nu, replică generalul. Nu mai am mult şi or să mă azvârle la gunoi.

Lorenzo Cárcamo îi dădu amintire o pereche de pistoale într-un frumos toc din atlaz stacojiu. Ştia că generalului nu-i plac armele de foc şi că în puţinele lui dueluri se servise de sabie. Dar pistoalele sale aveau valoarea sentimentală de a-i fi purtat noroc într-un duel pentru o chestiune amoroasă, şi de aceea generalul le primi emoţionat. Câteva zile mai târziu, la Turbaco, avea

să-i ajungă la ureche vestea că generalul Cárcamo murise.

Călătoria reîncepu sub bune auspicii la 21 mai, într-o duminică seara. Înaintând mai mult graţie curentului prielnic decât efortului vâslaşilor, ambarcaţiunile lăsau în urma lor şisturile prăpăstioase şi mirajele plajelor întinse. Plutele din buşteni pe care le întâlneau acum în număr mai mare păreau să fie mai rapide. Spre deosebire de cele pe care le văzuseră în primele zile, pe acestea se construiseră căsuţe de vis cu ghivece de flori şi rufe puse la uscat la ferestre, şi tot pe ele se aflau coteţe din sârmă pentru găini, vaci de lapte, copii prostuţi care continuau să le facă semne de rămas bun mult timp după ce bărcile trecuseră. Călătoriră toată noaptea pe un ochi de apă liniştit, presărat cu stele. Dis-de-dimineaţă, zăriră localitatea Zambrano strălucind în lumina primelor raze de soare.

Sub uriaşul arbore de capoc din port îi aştepta don Cástulo Campillo, supranumit „EI Nene” 1 (Nume pe care servitorii sau sclavii din ţările Americii Latine îl dădeau adesea tinerilor stăpâni; în spaniolă, cuvântul are şi sensul de „tartor”), care pregătise la el acasă un ghiveci specific acelei zone de coastă, în onoarea generalului. Invitaţia pe care i-o adresă se baza pe legenda potrivit căreia, în timpul primei sale vizite la Zambrano, generalul mâncase într-o cârciumă mizerabilă de pe promontoriul din port şi declarase că trebuia să revină acolo o dată pe an fie şi numai pentru ghiveciul 1 (în spaniolă, *sancocho,* un fel de ghiveci preparat din carne, banane, manioc ş.a.) acela delicios. Cârciumăreasa fu atât de impresionată de a avea un oaspete atât de important, că împrumută farfurii şi tacâmuri de la respectabila familie Campillo. Generalul nu-şi aminti prea multe amănunte despre acea vizită, şi nici el nici José Palacios nu erau siguri că ghiveciul nu era de fapt aidoma cu specialitatea venezueleană din fasole verde cu carne grasă. Generalul Carreño era însă convins că era unul şi acelaşi fel de mâncare şi că îl mâncaseră pe

promontoriul din port, dar nu în timpul campaniei purtate pe valea fluviului, ci când călătoriseră ei pe acolo cu trei ani în urmă, cu nava cu aburi. Generalul, tot mai îngrijorat de festele pe care i le juca memoria, îi acceptă mărturia cu umilinţă.

Pentru grenadirii din gardă, masa fu pusă sub migdalii mari din curtea interioară a casei boiereşti a familiei Campillo, şi servită pe scânduri acoperite cu frunze de bananier în loc de feţe de masă. Pe terasa cu vedere spre curte era întinsă o masă bogată pentru general, ofiţerii săi şi câţiva invitaţi, aranjată impecabil, în stil englezesc. Stăpâna casei le spuse că îi luase prin surprindere vestea sosită la patru dimineaţa de la Mompox şi abia avuseseră timp să taie vita cea mai frumoasă de pe izlaz. Carnea era acolo, tăiată în bucăţi suculente şi fiartă la foc iute în apă multă, împreună cu toate roadele grădinii.

Vestea că i se pregătise un ospăţ fără să fie anunţat dinainte îl iritase pe general şi José Palacios trebui să-şi pună în joc tot talentul lui de împăciuitor pentru ca acesta să accepte să coboare pe uscat. Atmosfera primitoare din timpul mesei îi dădu însă o stare mai bună. Lăudă pe drept cuvânt bunul-gust care se vădea în toată casa şi drăgălăşenia fetelor gazdei, care, sfioase şi îndatoritoare, serviră masa cu îndemânare, după vechile obiceiuri. Lăudă mai ales calitatea veselei şi sunetul nobil al tacâmurilor de argint fin cu însemnul heraldic al câte unei familii rase de pe faţa pământului de vijelia vremurilor noi, dar mâncă totuşi cu ale sale.

Singura surpriză neplăcută i-o oferi un francez care trăia sub aripa protectoare a soţilor Campillo şi care manifestă în timpul dejunului o nepotolită dorinţă de a-şi etala în faţa unor oaspeţi aşa de iluştri cunoştinţele despre toate enigmele acestei lumi şi ale lumii de dincolo. Îşi pierduse toată averea într-un naufragiu, şi de aproape un

an de zile ocupa jumătate din casă împreună cu suita sa de aghiotanţi şi servitori, în aşteptarea unor ajutoare nesigure care trebuiau să-i sosească de la New Orleans. José Palacios află că se numea Diocles Atlantique, dar nu putu să se lămurească în privinţa cunoştinţelor sale, nici asupra naturii misiunii pe care o avea de îndeplinit în Noua Granadă. Gol şi cu un trident în mână ar fi arătat ca zeul Neptun, iar în sat se bucura deja de reputaţia de şleampăt şi necioplit. Dar perspectiva de a lua dejunul cu generalul îl entuziasmă atât de tare, încât veni la masă proaspăt îmbăiat şi cu unghiile curate şi îmbrăcat, pe vremea aceea caniculară de mai, ca iarna în saloanele pariziene, cu veston albastru cu nasturi aurii şi pantaloni în dungi, după moda veche din perioada Directoratului.

De la primele cuvinte de salut făcu o demonstraţie de enciclopedism într-o spaniolă curată. Le spuse că un coleg de şcoală primară de la Grenoble tocmai descifrase hieroglifele egiptene după paisprezece ani de nesomn. Că porumbul nu era originar din Mexic, ci dintr-o regiune din Mesopotamia, unde s-au descoperit fosile datând dinainte de sosirea lui Columb în Antile. Că asirienii au dovedit pe cale experimentală influenţa astrelor asupra bolilor. Că în pofida afirmaţiei întâlnite într-o enciclopedie recentă, grecii nu au cunoscut pisica până în anul 400 înainte de Hristos. Perora într-una pe aceste teme şi pe multe altele, făcând câte o pauză numai de nevoie, ca să se plângă de neajunsurile culturale ale bucătăriei autohtone.

Generalul, aşezat faţă în faţă cu el, abia dacă îl băgă în seamă din politeţe, mai mult prefăcându-se că mănâncă, fără să-şi ridice privirea din farfurie. Francezul încercă să-i vorbească de la bun început în limba lui şi generalul îi răspundea din curtoazie, dar apoi o dădea imediat pe spaniolă. Răbdarea sa din acea zi îl surprinse pe José Laurencio Silva, care ştia cât de mult îl exaspera spiritul dominator al europenilor.

Francezul se adresa cu voce tare când unui oaspete când altuia, chiar şi acelora aşezaţi la capătul opus al mesei, dar era evident că nu-l interesa decât să capteze atenţia generalului. Sărind dintr-odată de la un subiect la altul, cum însuşi recunoscu, îl întrebă direct care ar fi, la urma urmelor, sistemul de guvernare potrivit pentru noile republici. Fără să-şi ridice ochii din farfurie, generalul îl întrebă, la rândul său:

— Dar dumneavoastră ce credeţi?

— Socotesc că exemplul lui Bonaparte este bun nu numai pentru noi, ci şi pentru întreaga lume, răspunse francezul.

— Nu mă îndoiesc că asta-i părerea dumneavoastră, spuse generalul cu nedisimulată ironie. Europenii cred că numai născocirile europene sunt bune pentru întreaga lume şi că tot ce e diferit e execrabil.

— Eu credeam că Excelenţa voastră e adeptul soluţiei monarhice, spuse francezul.

Generalul îşi ridică privirea pentru prima dată.

— Să nu mai credeţi, răspunse el. Fruntea mea nu va fi niciodată pângărită de o coroană.

Arătă cu degetul spre grupul aghiotanţilor săi şi încheie:

— Îl am acolo pe Iturbide ca să-mi aducă mereu aminte.

— Apropo, spuse francezul, declaraţia pe care aţi făcut-o când a fost executat împăratul a dat mult curaj monarhiştilor europeni.

— N-aş retrage niciun cuvânt din ce am declarat atunci, răspunse generalul. E uimitor că un om atât de oarecare ca Iturbide a făcut lucruri aşa de ieşite din comun, dar să mă ferească Dumnezeu să am soarta lui, cum m-a ferit să am cariera lui, cu toate că ştiu că n-o să mă ferească de aceeaşi ingratitudine din partea oamenilor.

Căută imediat să-şi îndulcească tonul vocii şi-i

povesti că iniţiativa de a instaura un regim monarhic în noile republici aparţinuse generalului José Antonio Páez. Ideea se răspândise, impulsionată de tot felul de interese dubioase, şi lui însuşi a ajuns să i se strecoare în minte ascunsă sub mantia unei preşedinţii pe viaţă, ca o ultimă soluţie de a înfăptui şi a menţine cu orice preţ integritatea Americii. Dar şi-a dat seama imediat cât era de absurdă.

— Cu federalismul mi se întâmplă invers, conchise el. Mi se pare o formulă mult prea bună pentru ţările noastre, căci ea cere virtuţi şi talente cum noi nu avem.

— În orice caz, spuse francezul, nu sistemele politice, ci excesele lor sunt cele care dezumanizează istoria.

— Ştim vorbele astea pe de rost, replică generalul. În fond e vorba de aceeaşi neghiobie ca a lui Benjamin Constant, cel mai mare oportunist din Europa, care a fost întâi împotriva revoluţiei, apoi în favoarea ei, care a luptat contra lui Napoleon şi după aia a fost unul din oamenii lui de încredere, care nu o dată s-a întâmplat să fie republican şi mâine să se trezească monarhist sau viceversa, şi care acuma pretinde că deţine monopolul asupra adevărului nostru, în virtutea supremaţiei europene.

— Argumentele lui Constant împotriva tiraniei sunt cât se poate de raţionale, spuse francezul.

— Domnul Constant, ca bun francez ce este, e un susţinător fanatic al intereselor egoiste. În schimb, abatele Pradt a spus singurele cuvinte raţionale ale acestei polemici când a arătat că politica depinde de locul unde se face şi de timpul când se face. În vremea războiului pe viaţă şi pe moarte chiar eu am dat ordin să fie executaţi, într-o singură zi, opt sute de prizonieri spanioli, inclusiv bolnavii din spitalul din La Guayra. Azi, în aceleaşi împrejurări, nu mi-ar tremura glasul să dau acelaşi ordin, şi spaniolii nu ar avea autoritatea morală să mă acuze, căci dacă există pe lume o istorie murdară, plină de vărsări de sânge, de ticăloşii şi de nedreptăţi, asta e istoria Europei.

Pe măsură ce analiza lucrurile mai în profunzime, el însuşi devenea tot mai vehement, în marea linişte ce se lăsase, parcă, peste tot satul. Francezul, încolţit, încercă să-l întrerupă, dar el îl opri cu un gest al mâinii. Generalul evocă cumplitele masacre din istoria europeană. În Noaptea Sfântului Bartolomeu, numărul morţilor trecuse de două mii în zece ore. În vremurile pline de strălucire ale Renaşterii, douăsprezece mii de mercenari plătiţi de armatele imperiale jefuiseră şi devastaseră Roma şi măcelăriseră opt mii de locuitori, şi culmea culmilor: Ivan al IV-lea, ţarul tuturor Rusiilor, pe drept cuvânt numit Cel Groaznic, exterminase întreaga populaţie a oraşelor situate între Moscova şi Novgorod, iar în acesta din urmă fuseseră ucişi, din ordinul său, într-un singur asalt, cei douăzeci de mii de locuitori, pentru simpla bănuială că ar fi existat un complot împotriva lui.

— Aşa că fiţi buni şi nu ne mai spuneţi nouă ce trebuie să facem, încheie el. Nu încercaţi să ne învăţaţi cum trebuie să fim, nu căutaţi să ne faceţi să semănăm cu dumneavoastră, nu ne pretindeţi nouă să facem bine în douăzeci de ani ceea ce domniile voastre aţi făcut atât de prost în două mii de ani.

Încrucişă tacâmurile în farfurie, şi pentru prima oară îşi aţinti privirea învăpăiată asupra francezului.

— Vă rog, lăsaţi-ne naibii să ne trăim liniştiţi evul nostru mediu!

I se tăie răsuflarea, învins de un nou acces de tuse. Dar când reuşi să se liniştească, nu mai avea pe chip nici urmă de furie. Se întoarse spre „EI Nene” Campillo şi-i dărui zâmbetul lui cel mai frumos.

— Mă ierţi, dragă prietene, îi spuse. Trăncăneala noastră nu-şi avea locul la un dejun de neuitat ca acesta.

Colonelul Wilson îi povesti acest episod unui cronicar din vremea aceea, care nu catadicsi să-l evoce.

— Bietul general e un caz clasat, spuse el.

Ce-i drept, asta era certitudinea celor care l-au văzut în ultima lui călătorie, şi poate tocmai de aceea nimeni nu a lăsat vreo mărturie scrisă. Până şi unii apropiaţi ai săi se îndoiau că generalul avea să intre în istorie.

Pădurea deveni mai puţin deasă după ce trecură de Zambrano, iar satele erau mai vesele şi mai pline de culoare, şi în unele din ele se auzea muzică pe uliţe, fără niciun motiv special. Generalul se trânti în hamac încercând să digere, într-o liniştită siestă, obrăzniciile francezului, dar nu-i era uşor. Continuă să se gândească la el, plângându-i-se lui José Palacios că nu a găsit la timp cuvintele potrivite şi argumentele imbatabile care abia acum îi veneau în minte, în singurătatea hamacului, când adversarul nu mai era de faţă. Cu toate acestea, spre seară se simţi mai liniştit şi îi dădu generalului Carreño instrucţiuni ca guvernul să caute să uşureze soarta francezului aflat în necaz.

Cei mai mulţi dintre ofiţeri, stimulaţi de apropierea de mare, apropiere pe care freamătul naturii o făcea pe zi ce trecea tot mai evidentă, dădeau frâu liber firii lor generoase ajutându-i pe vâslaşi, vânând caimani cu baioneta în chip de harpon, complicând treburile cele mai simple ca să se uşureze de surplusul de energie printr-o muncă zilnică de ocnaş pe galeră. José Laurencio Silva, în schimb, dormea ziua şi muncea noaptea ori de câte ori putea, căci îl obseda vechea spaimă că are să orbească din cauza cataractei, cum se întâmplase cu nişte rude ale sale din partea mamei. Se scula pe întuneric ca să se înveţe să fie un orb folositor. În nopţile de insomnie din taberele de război, generalul îl auzise adeseori foindu-se de colo-colo şi meşteşugind, tăind cu fierăstrăul lemnul copacilor pe care tot el îl cioplea, îmbinând piesele, înăbuşind zgomotul ciocanului ca să nu tulbure somnul celorlalţi. A doua zi, la lumina soarelui, era greu de crezut că asemenea opere de tâmplărie fină fuseseră făcute pe întuneric. În noaptea

petrecută la Puerto Real, José Laurencio Silva abia avu timp să spună parola când o santinelă era cât pe-aci să tragă în el, crezând că era cineva care încerca să se furişeze pe întuneric până la hamacul generalului.

Călătoria pe apă era mai rapidă şi mai liniştită, şi singura neplăcere veni din partea unui vapor al comodorului Elbers care trecu din sens opus pufăind; siajul lui puse în pericol ambarcaţiunile cu vâsle şi făcu să se răstoarne barca cu alimente. Pe flancul lui se putea citi un nume scris cu litere de-o şchioapă: *EI Libertador*. Generalul se uită la el gânditor până când pericolul trecu şi vaporul se pierdu în zare.

— Eliberatorul, murmură el.

Apoi, ca şi cum ar da pagina mai departe, îşi spuse:

— Şi când te gândeşti că ăsta sunt eu!

Noaptea rămase treaz în hamac, în vreme ce vâslaşii se luau la întrecere să recunoască vocile pădurii: maimuţele-capuţin, gaiţele, anacondele. Ca din senin, fără nicio legătură cu discuţia lor, unul dintre ei spuse că soţii Campillo îngropaseră în curte vesela englezească, paharele de cristal de Boemia, feţele de masă de olandă, de frică să nu se molipsească de oftică.

Era pentru prima oară că generalul auzea din întâmplare acel diagnostic, cu toate că de-acum era cunoscut pe toată valea fluviului, iar foarte curând zvonul avea să se răspândească pe tot litoralul. José Palacios îşi dădu seama că era tulburat, căci se opri din legănat. După o îndelungă reflecţie spuse:

— Am mâncat cu tacâmurile mele.

În ziua următoare acostară în dreptul localităţii Tenerife ca să-şi procure provizii în locul celor pierdute în timpul naufragiului. Generalul rămase la bord păstrându-şi anonimatul, dar îl trimise pe Wilson să se intereseze de un negustor francez pe nume Lenoit sau Lenoir, a cărui fiică, Anita, avea pe atunci vreo douăzeci de ani. Cum

cercetările făcute la Tenerife se dovediră zadarnice, generalul vru să fie continuate până la capăt şi în localităţile vecine Guáitaro, Salamina şi El Piñón, până se convingea că legenda nu avea nicio bază reală.

Interesul său era de înţeles, pentru că ani de zile îl urmărise de la Caracas la Lima zvonul insidios că între Anita Lenoit şi el încolţise o iubire nebunească şi nepermisă la trecerea sa prin Tenerife, în timpul campaniei de pe fluviul Magdalena. Îl îngrijora, cu toate că nu putea să facă nimic ca să-l dezmintă. În primul rând pentru că şi colonelul Juan Vicente Bolívar, tatăl său, avusese de suferit din pricina mai multor rapoarte şi mărturii aduse în faţa episcopului din San Mateo despre pretinse violuri având drept victime femei de vârste diferite şi despre relaţiile lui imorale cu multe alte femei, în setea sa nepotolită de a-şi revendica dreptul primei nopţi. Şi în al doilea rând pentru că în timpul campaniei nu stătuse la Tenerife decât două zile – prea puţine pentru o iubire aşa de înfocată. Totuşi, legenda luase proporţii până într-atât încât în cimitirul din Tenerife exista un mormânt cu piatră funerară al domnişoarei Anne Lenoit, care avea să fie un loc de pelerinaj pentru îndrăgostiţi până la sfârşitul secolului.

În rândurile ofiţerilor din suita generalului constituiau un subiect de glume cordiale durerile pe care le simţea José María Carreño în ciotul braţului. Simţea mişcările mâinii, reflexul tactil al degetelor, durerea pe care i-o pricinuia vremea rea în oasele pe care nu le mai avea. Mai avea destul simţ al umorului ca să facă haz de sine însuşi. În schimb, îl îngrijora obiceiul lui de a răspunde unor întrebări care i se puneau în timp ce dormea. Se angaja în discuţii de orice fel fără să se simtă inhibat ca atunci când era treaz, îşi destăinuia gândurile şi frustrările pe care, treaz fiind, le-ar fi trecut fără îndoială sub tăcere, iar odată i se năzări că ar fi comis în somn o infidelitate de ordin militar. În ultima noapte de călătorie,

pe când stătea de veghe lângă hamacul generalului, José Palacios îl auzi pe Carreño spunând de la prora ambarcaţiunii:

— Şapte mii opt sute optzeci şi două.

— Despre ce vorbim? îl întrebă José Palacios.

— Despre stele, răspunse Carreño.

Generalul deschise ochii, convins că acesta vorbea în somn, şi se ridică în capul oaselor în hamac ca să privească cerul nopţii pe fereastră. Era imens şi luminos, iar stelele cu contururi clare spuzeau cerul fără să lase un loc liber.

— Trebuie să fie de vreo zece ori mai multe, spuse generalul.

— Ba sunt câte am zis, spuse Carreño, plus încă două căzătoare, care au dispărut în timp ce le număram.

Atunci generalul se sculă din hamac şi îl văzu întins pe spate la proră, mai treaz ca oricând, cu pieptul gol brăzdat de o reţea încurcată de cicatrice şi numărând stelele cu braţul ciuntit. Aşa îl găsiseră după lupta de la Cerritos Blancos din Venezuela, însângerat şi cu trupul pe jumătate ciopârţit şi îl lăsaseră întins în noroi, crezându-l mort. Avea paisprezece răni de sabie, şi din cauza unora dintre ele şi-a pierdut braţul. Mai târziu s-a ales cu alte răni, în alte lupte, dar nu s-a descurajat şi a învăţat să se folosească cu atâta iscusinţă de mâna stângă, încât a ajuns vestit nu numai pentru cruzimea cu care mânuia arma, dar şi pentru frumuseţea scrisului său.

— Nici stelele nu scapă de moarte, zise Carreño. Acum sunt mai puţine ca în urmă cu optsprezece ani.

— Eşti nebun, spuse generalul.

— Nu sunt, ripostă Carreño. Sunt bătrân, dar refuz s-o cred.

— Am cu opt ani mai mult decât tine, spuse generalul.

— Eu am câte doi ani în plus pentru fiecare din rănile

mele, continuă Carreño. Aşa că sunt cel mai bătrân dintre toţi.

— În cazul ăsta, cel mai bătrân ar fi José Laurencio, replică generalul: şase împuşcături, şapte răni de lance, două de săgeată.

Carreño îl luă în răspăr, răspunzându-i cu o mânie ascunsă:

— Iar cel mai tânăr aţi fi dumneavoastră; nici măcar o zgârietură.

Nu era prima oară că generalul auzea acest adevăr ca pe un reproş, dar nu păru jignit să-l simtă în vocea lui Carreño, a cărui prietenie o pusese deja la încercare în situaţiile cele mai grele. Se aşeză lângă el ca să contemple împreună stelele, oglindite în apele fluviului. Când începu din nou să vorbească, după o îndelungă tăcere, Carreño era de acum cufundat în hăurile adânci ale visării.

— Nu accept ca viaţa să se sfârşească cu această călătorie, spuse el.

— Vieţile nu se sfârşesc numai în moarte, replică generalul. Sunt şi alte feluri de a muri, chiar şi mai demne.

Carreño refuza să accepte ideea.

— Ar trebui să facem ceva, spuse el. Chiar de-ar fi să facem o baie bună cu *cariaquito morado*[6]. Şi nu numai noi. Toată armata eliberatoare.

În cea de-a doua călătorie a sa la Paris, generalul nu auzise încă vorbindu-se de băile cu *cariaquito morado,* care nu era altceva decât floarea de *lentana,* bine cunoscută în ţara sa că ar alunga ghinionul. Doctorul Aimé Bonpland, colaborator al lui Humboldt, a fost cel care i-a vorbit cu o insidioasă seriozitate ştiinţifică de aceste flori pline de virtuţi. Tot cam pe atunci a cunoscut un venerabil magistrat al Curţii de Justiţie a Franţei, care îşi petrecuse tinereţea la Caracas şi îşi făcea adeseori apariţia în

---

6 Arbust care răspândeşte o aromă suavă; are flori albe sau mov; *morado* = mov

saloanele literare de la Paris cu frumoasele lui plete şi barba de apostol vopsite în violet din cauza băilor purificatoare.

El râdea de tot ce mirosea a superstiţie sau practică miraculoasă sau de orice altă convingere care se opunea raţionalismului dascălului său Simón Rodríguez. Pe atunci abia împlinise douăzeci de ani; era văduv de puţin timp şi bogat, era uluit de încoronarea lui Napoleon Bonaparte, devenise mason, recita pe de rost, cu voce tare, paginile favorite din *Emil* şi *Noua Eloiză* de Rousseau, care au fost mult timp cărţile lui de căpătai, şi străbătuse pe jos, de mână cu maestrul său şi cu desaga în spate, aproape toată Europa. Pe una dintre colinele de pe care se vedea Roma la picioarele lor, don Simón Rodríguez a rostit una din sentinţele lui profetice despre soarta Americii. Dar el a văzut-o mai clar.

— Pe nemernicii ăia de spanioli trebuie să-i dăm afară din Venezuela numai în şuturi. Şi vă jur că am s-o fac!

Când, în cele din urmă, a intrat în posesia moştenirii la vârsta majoratului, a adoptat stilul de viaţă pe care i-l impuneau atmosfera exuberantă a epocii şi firea sa expansivă, tocând o sută cincizeci de mii de franci în trei luni. Locuia în camerele cele mai scumpe din hotelul cel mai costisitor din Paris, avea doi valeţi în livrea, o trăsură cu cai albi şi un vizitiu turc, şi amante pe care le schimba după împrejurări, fie că se afla la masa lui preferată din cafeneaua „Procope”, ori la balurile din Montmartre, ori în loja personală de la teatrul de operă, şi povestea oricui era dispus să-l creadă că pierduse trei mii de pesos la ruletă, într-o noapte cu ghinion.

Întors la Caracas se simţea şi mai legat de Rousseau, care îi era mai drag decât lumina ochilor, şi continua să recitească *Noua Eloiză* cu o pasiune ruşinoasă, dintr-un exemplar făcut ferfeniţă, care se dezmembra când îl lua în

mână. Cu toate acestea, cu puţin înainte de atentatul din 25 septembrie, când îşi îndeplinise întru totul jurământul făcut la Roma, a întrerupt-o pe Manuela Sáenz în timp ce-i recita pentru a zecea oară *Emil,* pentru că i s-a părut o carte detestabilă. „Nicăieri nu m-am plictisit atâta ca la Paris în anul 1804”, i-a spus el de astă dată. În schimb, pe când se afla acolo, se crezuse nu numai fericit, dar chiar cel mai fericit om de pe pământ, fără să-şi fi vopsit destinul cu apele binefăcătoare de *cariaquito morado.*

După douăzeci şi patru de ani, furat de vraja apelor fluviului, învins şi pe moarte, s-o fi întrebat, poate, dacă să se încumete să dea dracului frunzele de sovârv şi de salvie şi cojile de portocale amare din care îi prepara José Palacios băile lui reconfortante şi să urmeze sfatul lui Carreño de a se afunda cu totul, împreună cu armata lui de cerşetori, cu gloria ce nu îi mai servea la nimic, cu greşelile lui memorabile, cu întreaga ţară, într-un ocean mântuitor de *cariaquito morado.*

Era o linişte desăvârşită în noaptea aceea, ca în uriaşele estuare din Llanos, unde puteai să auzi ecourile unor discuţii intime de la o distanţă de mai multe leghe. Cristofor Columb trăise un asemenea moment şi notase în jurnalul său: „Toată noaptea am auzit păsările zburând”. Căci uscatul era aproape după şaizeci şi nouă de zile de călătorie pe apă. Le auzi şi generalul. Începură să zboare pe la opt, în vreme ce Carreño dormea, iar peste o oră erau aşa de multe deasupra capului său, încât adierea pe care o iscau cu aripile era mai puternică decât a vântului. Puţin mai târziu începură să înoate pe sub bărci nişte peşti enormi, rătăciţi printre stelele din adâncuri, şi se simţiră primele rafale cu iz de putreziciune dinspre nord-est. Nu era nevoie s-o vezi cu adevărat ca să recunoşti forţa inexorabilă pe care o sădea în inimi acea ciudată senzaţie de libertate.

— Dumnezeule al celor sărmani! oftă generalul. Încă

puţin şi am ajuns.

Şi aşa era. Căci iată că se vedea marea, iar dincolo de mare era lumea.

Şi aşa ajunse din nou la Turbaco. În aceeaşi casă cu odăi răcoroase, cu arcade mari şi uşi cu geamuri ce dădeau spre piaţa acoperită cu pietriş şi spre curtea interioară ca de mănăstire unde văzuse fantoma lui don Antonio Caballero y Gángora, arhiepiscop şi viceregе al Noii Granade, care în nopţile cu lună îşi mai liniştea conştiinţa încărcată de multele lui păcate şi greşeli iremediabile, plimbându-se printre portocali. Spre deosebire de clima dominantă din regiunea de coastă, fierbinte şi umedă, cea din Turbaco era mai rece şi mai sănătoasă, graţie poziţiei sale deasupra nivelului mării, iar pe malul gârlelor creşteau dafini imenşi cu rădăcini tentaculare la umbra cărora se întindeau soldaţii să-şi facă somnul de după-amiază.

Sosiseră cu două seri în urmă la Barranca Nueva, punctul final al călătoriei de-a lungul fluviului după care tânjiseră, şi fuseseră nevoiţi să doarmă chinuit în mirosul pestilenţial al unui şopron cu pereţii din paiantă, printre grămezi de saci cu orez şi piei netăbăcite, pentru că nu aveau rezervat niciun loc de popas şi nu erau pregătite nici catârcele pe care le tocmiseră din timp. Aşa încât generalul ajunse la Turbaco ud leoarcă, mâhnit şi dornic să se culce, dar fără să-i fie somn.

Nu isprăviseră încă descărcatul şi vestea sosirii lor se şi răspândise până la Cartagena de Indias, la numai şase leghe de locul în care se aflau, unde generalul Mariano Montilla, intendent şef şi comandant militar al provinciei, pregătise pentru a doua zi o manifestaţie populară de bun sosit. Dar el n-avea chef de festivităţi nechibzuite. Pe cei care îl aşteptară pe drumul mare, pe burniţa necruţătoare, îi salută cu efuziune ca pe nişte vechi prieteni, dar le ceru cu aceeaşi francheţe să îl lase singur.

De fapt, se simţea mai rău decât lăsa să se vadă proasta lui dispoziţie, chiar dacă se încăpăţâna s-o ascundă, încât până şi membrii suitei sale observau cât de mult se şubrezea de la o zi la alta. Avea sufletul vlăguit. Pielea lui îşi schimbase culoarea dintr-un verzui pal într-un galben cadaveric. Avea febră, iar durerile de cap deveniseră permanente. Preotul paroh se oferi să cheme un medic, dar el seam potrivi.

— Dacă îi luam în seamă pe doctorii mei, de mult eram în groapă.

Sosise cu dorinţa de a-şi continua în ziua următoare drumul spre Cartagena, dar în cursul dimineţii primi vestea că nu se afla în port niciun vas cu destinaţia Europa şi nici nu-i venise paşaportul cu ultima poştă. Aşa că se hotărî să rămână acolo trei zile ca să se odihnească. Ofiţerii săi se bucurară nu numai pentru că era spre binele stării sale trupeşti, ci şi fiindcă primele veşti despre situaţia din Venezuela, care soseau în secret, nu erau dintre cele mai salutare pentru dispoziţia lui sufletească.

Nu îi putu împiedica totuşi pe localnici să arunce petarde până li se termină pulberea, nici să instaleze foarte aproape o formaţie de cimpoieri, care avea să cânte întruna până noaptea târziu. Din ţinuturile mlăştinoase Marialabaja, aflate în apropiere, îi mai aduseră şi o trupă de negri, femei şi bărbaţi, costumaţi în curteni europeni din secolul al XVI-lea, care parodiau, cu o măiestrie tipic africană, dansurile spaniole de salon. Îi aduseră pentru că, în vizita lui anterioară, generalului îi plăcuseră atât de mult, încât îi rechemase de mai multe ori, dar de astă dată nici măcar nu se uită la ei.

— Terminaţi cu hărmălaia asta de aici! spuse el.

Viceregele Caballero y Góngora construise casa şi locuise în ea vreo trei ani, şi ecourile fantomatice ale încăperilor ei erau puse pe seama lucrării vrăjitoreşti a sufletului său chinuit. Generalul nu vru să revină în

dormitorul de data trecută, pe care şi-l amintea ca pe o cameră a coşmarurilor, căci în fiecare noapte când dormise acolo visase o femeie cu pletele pline de lumină care îl lega la gât cu o panglică roşie până îl trezea, şi asta se repeta o dată şi încă o dată, şi tot aşa până în zori. Aşa încât ceru să i se atârne hamacul de belciugele din salon şi dormi puţin, fără să viseze. Ploua torenţial şi un grup de copii se iţiră la ferestrele dinspre stradă ca să-l vadă cum doarme. Unul din ei îl trezi cu glas tainic:

— Bolívar, Bolívar!

El îl căută cu privirea împăienjenită de febră, iar copilul îl întrebă:

— Tu mă iubeşti?

Generalul răspunse afirmativ cu un zâmbet ezitant, dar după aceea porunci să fie alungate găinile care umblau prin casă la orice oră, să fie luaţi copiii de acolo şi să se închidă ferestrele, apoi adormi din nou. Când se trezi iar, continua să plouă, iar José Palacios pregătea apărătoarea de ţânţari pentru hamac.

— Am visat că un copil de pe stradă îmi punea întrebări ciudate prin fereastră, îi spuse generalul.

Acceptă o ceşcuţă cu infuzie, cea dintâi în douăzeci şi patru de ore, dar nu izbuti s-o termine de băut. Se întinse din nou în hamac, cuprins de un leşin, şi rămase mult timp adâncit într-o meditaţie crepusculară, contemplând şirul de lilieci agăţaţi de grinzile din tavan. În cele din urmă spuse oftând:

— Am ajuns la fundul sacului.

Fusese atât de darnic cu foştii ofiţeri şi simplii soldaţi din armata eliberatoare care i-au vorbit despre necazurile lor în timpul călătoriei pe fluviul Magdalena, încât ajuns la Turbaco, nu mai rămăsese decât cu a patra parte din banii de drum. Rămânea de văzut dacă guvernul provinciei avea în vistieria sa secătuită fonduri disponibile ca să acopere valoarea mandatului de plată, sau măcar posibilitatea să îl

negocieze cu un agiotor. Pentru instalarea sa imediată în Europa conta pe recunoştinţa Angliei, căreia îi făcuse atâtea favoruri. „Englezii mă iubesc”, obişnuia el să spună. Ca să poată supravieţui cu demnitate potrivit nostalgiilor sale, împreună cu o suită cât de mică, se baza pe speranţa iluzorie de a vinde minele de la Aroa. Cu toate acestea, dacă voia într-adevăr să plece, biletele de drum şi costul călătoriei pentru el şi suita sa erau prima urgenţă din ziua următoare, iar banii gheaţă pe care îi mai avea nu îi permiteau nici măcar să se gândească la plecare. Dar nici gând să renunţe la capacitatea sa infinită de a se amăgi atunci când îi venea lui la socoteală. Dimpotrivă. Deşi vedea licurici acolo unde nu erau, din cauza febrei şi a durerii de cap, îşi învinse starea de somnolenţă care îi paraliza simţurile şi îi dictă lui Fernando trei scrisori.

Prima era o scrisoare de suflet ca răspuns la cuvintele de rămas bun ale mareşalului Sucre, în care nu făcu niciun comentariu despre boala lui, cu toate că obişnuia în situaţii ca cea din seara aceea, când avea atâta nevoie să fie compătimit. A doua scrisoare i-o adresă lui don Juan de Dios Amador, prefectul Cartagenei, cerându-i insistent să plătească cei opt mii de pesos, potrivit mandatului de plată, din tezaurul provinciei. „Sunt sărac şi am nevoie de aceşti bani pentru plecare”, îi scria el. Rugămintea lui se dovedi eficace, căci nu trecură patru zile şi primi răspunsul favorabil, iar Fernando plecă la Cartagena după bani. Cea de-a treia era pentru ministrul Columbiei la Londra, poetul José Fernández Madrid, cerându-i să plătească o poliţă pe care generalul o emisese în favoarea lui sir Robert Wilson şi alta în favoarea profesorului englez Joseph Lancaster, căruia i se datorau douăzeci de mii de pesos pentru că introdusese în Caracas noul sistem de învăţământ prin acord de reciprocitate. „E în joc onoarea mea”, îi spuse el. Căci spera că vechiul lui proces se va fi soluţionat până atunci şi că minele se vor fi

vândut. Zadarnică osteneală: până să ajungă scrisoarea la Londra, ministrul Fernández Madrid muri.

José Palacios le făcu semn să păstreze linişte ofiţerilor care se ciondăneau în gura mare în vreme ce jucau cărţi în galeria interioară, dar ei continuară să se certe în şoaptă până bătu de orele unsprezece la biserica din apropiere. Puţin după aceea se stinse sunetul cimpoaielor şi al tobelor de la serbarea populară, briza mării îndepărtate împrăştie norii mari şi întunecaţi care se adunaseră din nou după aversa de după-amiază, iar luna plină se ivi ca o lumină în curtea cu portocali.

José Palacios nu îl neglijă nicio clipă pe general, care, de când se lăsase seara, delira în hamacul lui din cauza febrei. Îi pregăti o poţiune obişnuită şi-i adăugă un laxativ din frunze de siminichie, în speranţa că cineva cu mai multă autoritate va îndrăzni să-i propună să cheme un doctor, dar nimeni nu o făcu. Abia dacă moţăi o oră în zori.

În ziua aceea veni în vizită generalul Mariano Montilla cu un grup select de prieteni din Cartagena, printre care se aflau cei trei Juani din partidul bolivarist, cum erau ei cunoscuţi: Juan García del Río, Juan de Francisco Martín şi Juan de Dios Amador. Cei trei rămaseră îngroziţi în faţa acelui trup chinuit care încercă să se ridice în capul oaselor în hamac şi care nu avea destulă suflare ca să-i poată îmbrăţişa pe toţi. Îl văzuseră la Congresul Admirabil, ai cărui membri erau, şi nu le venea să creadă că trupul i se împuţinase atâta într-un timp aşa de scurt. Îi ieşeau oasele prin piele şi nu izbutea să-şi fixeze privirea. Era probabil conştient de duhoarea şi căldura răsuflării sale, căci avea grijă să le vorbească de la distanţă şi aproape din profil. Dar ce îi impresionă cel mai mult fu faptul evident că scăzuse în înălţime până într-atât încât generalului Montilla i se păru, când îl îmbrăţişă, că-i ajungea până la brâu.

Cântărea patruzeci de kilograme şi avea să aibă cu

patru mai puţin cu o zi înainte de a muri. Înălţimea lui oficială era de un metru şaizeci şi cinci, cu toate că fişele medicale nu coincideau întotdeauna cu cele militare, iar pe masa de autopsie avea să măsoare cu patru centimetri mai puţin. Picioarele îi erau la fel de mici ca şi mâinile în raport cu corpul şi parcă şi ele i se micşoraseră. José Palacios văzuse că pantalonii îi ajungeau până la înălţimea pieptului şi trebuia să-şi întoarcă manşetele de la cămaşă. Generalul observă curiozitatea musafirilor şi recunoscu că cizmele lui dintotdeauna, numărul treizeci şi cinci după măsurile franţuzeşti, îi erau mari din luna ianuarie. Generalul Montilla, vestit pentru scânteietoarele lui vorbe de duh, chiar şi în situaţiile cele mai puţin potrivite, puse capăt patetismului.

— Important, spuse el, e ca Excelenţa voastră să nu se împuţineze pe dinăuntru.

Ca de obicei, îşi sublinie propriile cuvinte printr-un hohot violent, ca un tir de artilerie. Generalul îi răspunse cu un zâmbet ca între vechi amici şi schimbă vorba. Vremea se îndreptase şi era plăcut să stai la aer şi să discuţi, dar el preferă să-şi primească musafirii aşezat în hamac, în aceeaşi cameră unde dormise.

Tema dominantă a fost starea naţiunii. Bolivariştii din Cartagena refuzau să recunoască noua constituţie şi pe conducătorii aleşi, sub pretext că studenţii santanderişti făcuseră presiuni inadmisibile asupra congresului. În schimb, militarii care îi erau fideli se menţinuseră pe margine, din ordinul generalului, iar preoţimea rurală care îl susţinea nu avu condiţii să se mobilizeze. Generalul Francisco Carmona, comandantul unei garnizoane din Cartagena şi credincios cauzei sale, fusese pe punctul de a declanşa o insurecţie şi încă mai ameninţa să o facă. Generalul îi ceru lui Montilla să i-l trimită pe Carmona ca să încerce să-l potolească. Apoi, adresându-se tuturor fără să se uite însă la vreunul dintre ei, le descrise în câteva

cuvinte dure noul guvern:

— Mosquera e un dobitoc, iar Caycedo e un pişicher, şi pe amândoi i-au băgat în sperieţi copiii ăia de la Colegiul Sf. Batolomeu.

Ceea ce însemna, în jargon caraibian, că preşedintele era un neputincios, iar vicepreşedintele un oportunist capabil să treacă dintr-un partid într-altul, după cum bătea vântul. Mai adăugă, cu o acreală ca în zilele lui cele mai proaste, că nici nu era de mirare că erau amândoi fraţi de episcopi. În schimb, noua constituţie i se păru mai bună decât era de aşteptat, într-un moment istoric în care pericolul nu îl constituia înfrângerea în alegeri, ci războiul civil pe care Santander îl alimenta prin scrisorile lui de la Paris. Preşedintele ales lansase în Popayán tot felul de apeluri la ordine şi unitate, dar încă nu spusese dacă accepta preşedinţia sau nu.

— Îl aşteaptă pe Caycedo să facă treaba murdară, spuse generalul.

— Mosquera trebuie să fie deja la Santa Fé, adăugă Montilla. A plecat de la Popayán luni.

Generalul nu ştia, dar nici nu se miră.

— Or să vadă ei ce-o să se mai dezumfle când o să fie nevoit să acţioneze, spuse el. Ăla nu-i bun nici de portar la clădirea guvernului.

Reflectă îndelung şi îl copleşi tristeţea.

— Păcat, continuă el. Omul potrivit era Sucre.

— Cel mai merituos dintre generali, spuse de Francisco zâmbind.

Vorbele acelea deveniseră de acum celebre în toată ţara, în ciuda eforturilor pe care le făcuse generalul ca să împiedice răspândirea lor.

— Cuvintele geniale ale lui Urdaneta! glumi Montilla.

Generalul trecu cu vederea această întrerupere şi se pregăti să afle amănuntele de culise ale politicii locale, mai mult în glumă decât în serios, însă Montilla restabili

imediat atmosfera solemnă pe care el însuşi o tulburase.

— Scuzaţi-mă, Excelenţă, spuse el, domnia voastră cunoaşte mai bine ca oricare altul devotamentul meu faţă de Marele Mareşal, dar omul potrivit nu e el.

Şi îşi duse ideea până la capăt, cu o afectare teatrală:

— Omul potrivit sunteţi dumneavoastră.

Generalul i-o reteză scurt:

— Eu nu exist.

Apoi, reluând firul discuţiei, povesti cum mareşalul Sucre refuzase să răspundă rugăminţilor sale de a accepta preşedinţia Columbiei.

— Are toate calităţile ca să ne salveze de anarhie, comentă el, numai că s-a lăsat ademenit de cântecul sirenelor.

García del Río socotea că adevăratul motiv era că Sucre nu avea deloc vocaţia puterii. Generalului nu i se păru un obstacol de netrecut.

— În îndelungata istorie a umanităţii s-a dovedit de multe ori că vocaţia este fiica legitimă a necesităţii, spuse el.

Oricum, nostalgiile erau tardive, căci el ştia mai bine ca oricine că generalul cel mai merituos din republică aparţinea atunci unor oştiri mai puţin efemere decât ale sale.

— Marea putere stă în forţa iubirii, spuse el, apoi îşi întregi gândul poznaş: Chiar Sucre a spus-o.

În timp ce generalul vorbea despre el la Turbaco, mareşalul Sucre pleca de la Santa Fé spre Quito singur şi decepţionat de viaţa militară, dar în floarea vârstei, sănătos tun şi savurându-şi gloria. Ultimul lucru făcut în ajun fusese să se ducă în secret la o cunoştinţă a lui, ghicitoare din Cartierul Egiptului, care îl călăuzise în multe din acţiunile lui de război, şi ea văzuse în cărţi că şi în vremurile acelea furtunoase tot drumul pe mare era pentru el cel mai norocos. Dar Marelui Mareşal de

Ayacucho i se părea prea lent pentru urgenţele lui sentimentale, aşa încât se expuse riscurilor ce îl pândeau pe uscat, în pofida bunului sfat al cărţilor de ghicit.

— Aşa că nu e nimic de făcut, conchise generalul. Suntem atât de îndărătnici, că cel mai bun guvern e pentru noi cel mai rău.

Îi cunoştea pe susţinătorii săi din partea locului. În epopeea războiului de eliberare, ei fuseseră personalităţi de marcă, posesori a nenumărate distincţii, dar în împrejurările mărunte de zi cu zi erau cartofori înrăiţi, mici traficanţi de funcţii, care ajunseseră chiar să încheie alianţe cu Montilla împotriva sa. Aşa cum făcuse cu atâţia alţii, el nu se lăsă până nu izbuti să îi cucerească. Aşa încât, le ceru să sprijine guvernul, chiar împotriva intereselor lui personale. Motivele sale aveau, ca de obicei, un suflu profetic: mâine, când el nu avea să mai fie, guvernul pentru care le cerea acum sprijin avea să-l cheme pe Santander, iar acesta avea să se întoarcă încununat de glorie ca să lichideze şi ultimele rămăşiţe ale viselor lui; de patria imensă şi unică pe care el o făurise în atâţia ani de războaie şi sacrificii nu avea să se aleagă decât praful şi pulberea, partidele aveau să se sfâşie unele pe altele, iar numele lui avea să fie repudiat şi opera vieţii sale denaturată în memoria secolelor ce aveau să vină. Dar lui prea puţin îi păsa de toate astea în acel moment, dacă măcar putea fi împiedicat un nou episod sângeros.

— Insurecţiile sunt ca valurile mării, una trece, alta vine, spuse el. De-aia nu mi-au plăcut mie niciodată.

Apoi, văzând nedumerirea musafirilor, încheie:

— Cum se face că acum o regret până şi pe aceea pe care am făcut-o împotriva spaniolilor.

Generalul Montilla şi prietenii lui presimţiră că acela era sfârşitul. Înainte de a-şi lua rămas bun, primiră de la el o medalie de aur cu efigia sa şi nu putură să-şi reprime senzaţia că era un dar postum. În timp ce se îndreptau

spre uşă, García del Río spuse cu glas şoptit:

— Are de-acum faţă de mort.

Cuvintele lui, amplificate şi repetate de ecourile casei, îl urmăriră pe general toată noaptea. Totuşi, generalul Francisco Carmona se miră a doua zi văzându-l cât de bine arăta. Îl găsi în curtea cu mireasmă de flori de portocal, într-un hamac având numele lui brodat cu fir de mătase, pe care i-l făcuseră în localitatea învecinată, San Jacinto, şi pe care José Palacios îl atârnase între doi portocali. Tocmai se îmbăiase, iar părul dat pe spate şi tunica de stofă albastră, fără cămaşă, îi dădeau o aură de inocenţă.

În vreme ce se legăna foarte încet, îi dicta nepotului său Fernando o scrisoare plină de indignare adresată preşedintelui Caycedo. Generalului Carmona nu i se păru că ar fi bolnav pe moarte, cum i se spusese, poate pentru că îl vedea răscolit de unul din legendarele lui accese de furie.

Carmona era prea impunător ca să treacă pe undeva neobservat, dar generalul privi prin el pe când dicta o frază împotriva perfidiei detractorilor săi. Abia la sfârşit se întoarse spre uriaşul care se uita la el fără să clipească, proţăpit cât era de mare în faţa hamacului, şi-l întrebă fără să îl salute:

— Şi dumneata mă crezi un instigator de insurecţii?

Generalul Carmona, aşteptându-se la o primire ostilă, îl întrebă, la rândul lui, cu o uşoară aroganţă:

— Dar de unde aţi tras concluzia asta, domnule general?

— Exact de unde au tras-o şi ei, răspunse el.

Îi dădu nişte tăieturi din ziare pe care tocmai le primise prin poştă de la Santa Fé, în care era acuzat încă o dată că i-ar fi instigat în secret pe grenadiri la revoltă cu scopul de a reveni la putere împotriva hotărârii congresului.

— Mojicii neruşinate! spuse el. În timp ce eu îmi pierd vremea predicând unirea, avortonii ăştia mă acuză c-aş fi un complotist!

Citind textele, generalul Carmona avu un sentiment de amărăciune.

— Păi eu nu numai că aşa credeam, spuse el, dar mă şi bucuram că e adevărat.

— Îmi închipui, replică el.

Nu dădu semne de nemulţumire, ci îl rugă să-l aştepte să termine de dictat scrisoarea prin care cerea din nou aprobarea oficială de a pleca din ţară. Până să isprăvească îşi recăpătă stăpânirea de sine cu aceeaşi fulgerătoare uşurinţă cu care şi-o pierduse când citise presa. Se ridică fără ajutor şi îl luă de braţ pe generalul Carmona ca să se plimbe în jurul fântânii.

Lumina era o pulbere de aur ce se filtra prin frunzişul portocalilor după trei zile de ploi, stârnind păsărelele care zburătăceau printre florile din copaci. Generalul le privi o clipă cu atenţie, le resimţi în suflet şi spuse aproape oftând:

— Slavă domnului că încă mai cântă!

Apoi îi explică generalului Carmona, în termeni eruditi, de ce păsările din Antile cântă mai frumos în aprilie decât în iunie, după care trecu brusc la treburile care îl interesau. Nu îi trebuiră mai mult de zece minute să-l convingă să se supună necondiţionat autorităţii noului guvern. Pe urmă îl conduse până la uşă şi se duse în dormitor ca să îi scrie cu mâna lui Manuelei Sáenz, care continua să se plângă de piedicile pe care guvernul le punea scrisorilor sale.

La prânz abia dacă mâncă o farfurie de terci pe care Fernanda Barriga i-o aduse în dormitor în timp ce scria. La ora siestei îl rugă pe Fernando să-i citească în continuare dintr-o carte despre plantele chinezeşti pe care o începuse în noaptea trecută. José Palacios intră puţin mai târziu în

dormitor cu infuzia de sovârv pentru baia caldă şi îl găsi pe Fernando adormit pe scaun, cu cartea deschisă pe genunchi. Generalul stătea treaz în hamac şi îşi duse degetul arătător la buze, făcându-i semn să nu vorbească. Pentru prima oară în două săptămâni nu avea febră.

Şi aşa, trăgând de timp, între o poştă şi alta, rămase la Turbaco douăzeci şi nouă de zile. Mai fusese acolo în două rânduri, dar nu apreciase cu adevărat virtuţile medicinale ale locului decât a doua oară, cu trei ani în urmă, când se întorcea de la Caracas la Santa Fé ca să împiedice planurile separatiste ale lui Santander. I-a plăcut atât de mult clima de acolo, încât de data aceea a rămas zece zile în loc de două nopţi, cum era prevăzut. Au fost zile întregi de serbări populare. La sfârşit a avut loc o mare reprezentaţie în arenă, în pofida aversiunii sale faţă de coride, şi el însuşi şi-a măsurat forţele cu un tăuraş, care i-a tras din mână pătura în chip de muletă, smulgând mulţimii un ţipăt de groază. Acum, în cea de-a treia vizită, jalnica lui soartă era împlinită, şi fiecare zi care trecea nu făcea decât să o confirme până la exasperare. Ploile deveniră mai dese şi mai mohorâte, iar viaţa se reduse la aşteptarea ştirilor despre noi şi noi eşecuri. Într-o noapte, José Palacios, lucid cum era în starea lui de veghe încordată, îl auzi oftând în hamac.

— Dumnezeu ştie pe unde-o umbla Sucre!

Generalul Montilla mai venise de două ori şi îl găsise într-o stare mult mai bună decât în prima zi. Mai mult decât atât: i se păru că, încet-încet îşi recăpăta elanul de altă dată, judecând mai ales după stăruinţa cu care reclamă că oraşul Cartagena nu votase încă noua constituţie şi nici nu recunoscuse noul guvern, potrivit înţelegerii din vizita lui anterioară. Generalul Montilla îi servi pe loc scuza că aşteptau să afle mai întâi dacă Joaquín Mosquera accepta funcţia prezidenţială.

— Ar fi mai bine să-i anticipaţi decizia, spuse

generalul.

În cursul următoarei vizite i-o ceru cu şi mai multă vehemenţă, căci îl cunoştea pe Montilla de când era copil şi ştia că rezerva pe care el o punea pe seama altora nu putea să-i aparţină decât lui. Nu numai că îi lega o prietenie de clasă şi de activitate comună, dar trăiseră alături o viaţă întreagă. Într-un timp relaţiile lor s-au răcit până într-atât încât nu au mai vorbit unul cu altul, pentru că Montilla l-a lăsat pe general singur la Mompox fără să-l sprijine cu trupe într-unul din momentele cele mai grele ale războiului împotriva lui Morillo, iar generalul l-a acuzat că este autorul moral al stării de dezbinare şi capul tuturor răutăţilor. Reacţia lui Montilla a fost aşa de pătimaşă, încât l-a provocat la duel, dar a continuat să lupte pentru cauza independenţei, dincolo de resentimentele personale.

Studiase matematicile şi filosofia la Academia Militară din Madrid şi făcuse parte din garda personală a regelui Ferdinand VII până în ziua în care i-au sosit primele veşti despre eliberarea Venezuelei. A fost mare complotist în Mexic, mare contrabandist de arme la Curaçao şi mare luptător pretutindeni, din momentul în care s-a ales cu primele răni, la vârsta de şaptesprezece ani. În 1821 a curăţat de spanioli zona de coastă, de la Riohacha până în Panamá, şi a cucerit Cartagena luptând contra unei armate mai numeroase şi mai bine înarmate. Atunci, printr-un gest nobil, i-a propus generalului să se împace: i-a trimis cheile de aur ale oraşului, iar acesta i le-a dat înapoi, împreună cu decizia de înaintare în gradul de general de brigadă şi cu ordinul de a-şi asuma guvernarea zonei de coastă. Nu era un conducător iubit, cu toate că îşi atenua măsurile excesive prin simţul umorului. Casa lui era cea mai frumoasă din oraş, ferma de la Aguas Vivas era dintre cele mai râvnite din toată provincia, iar oamenii îl întrebau în inscripţiile de pe ziduri de unde avusese bani să le cumpere. Dar el continua să rămână pe loc, după opt

ani de dur şi singuratic exerciţiu al puterii, şi se transformase într-un politician abil şi imperturbabil.

La fiecare cerere stăruitoare a generalului, Montilla răspundea cu un alt argument. Până la urmă îi spuse totuşi adevărul fără înconjur: bolivariştii din Cartagena erau hotărâţi să nu voteze o constituţie de compromis şi să nu recunoască un guvern slab, care se născuse nu prin acordul, ci din dezbinarea tuturor. Era o atitudine tipică pentru politica locală, ale cărei divergenţe fuseseră cauza unor mari tragedii istorice.

— Şi nu fără motiv, de vreme ce Excelenţa voastră, omul cel mai liberal, ne lăsaţi la discreţia acelora care şi-au luat numele de liberali ca să distrugă tot ce aţi înfăptuit dumneavoastră, spuse Montilla.

Aşa încât singura soluţie pentru rezolvarea situaţiei era ca generalul să rămână în ţară ca să împiedice fărâmiţarea ei.

— Bine, dacă aşa stau lucrurile, spune-i lui Carmona să mai vină o dată şi o să-l convingem să se răzvrătească, răspunse generalul, cu un sarcasm care îi era caracteristic.

O să fie o luptă mai puţin sângeroasă decât războiul civil pe care cartagenezii vor să-l provoace cu impertinenţa lor. Înainte de a se despărţi de Montilla îşi recăpătase însă calmul şi îl rugă să aducă la Turbaco personalităţile marcante din rândurile susţinătorilor săi ca să soluţioneze divergenţele. Încă îi mai aştepta când generalul Carreño îi aduse vestea că Joaquín Mosquera îşi preluase funcţia prezidenţială. El se bătu cu palma peste frunte.

— P… mă-sii de treabă! Nu cred nici dacă-l văd cu ochii mei.

Generalul Montilla veni să-i confirme ştirea în aceeaşi după-amiază, pe o ploaie torenţială cu vijelie care smulse copaci din rădăcină, distruse jumătate din sat, făcu praf ţarcul vitelor şi duse odată cu puhoiul de apă animalele înecate. Dar avu şi efectul de a amortiza şocul

veştii proaste. Membrii escortei oficiale, care se plictiseau de moarte din cauza zilelor întregi în care nu se întâmpla nimic, acţionară pentru ca dezastrul să nu ia proporţii mai mari. Montilla îşi aruncă pe el o manta de ploaie şi conduse operaţiunile de salvare. Generalul rămase aşezat într-un balansoar în faţa ferestrei, învelit cu o pătură, cu privirea meditativă şi respiraţia domoală, contemplând puhoiul de noroi ce lua cu sine rămăşiţele din urma dezastrului. Acele capricii ale vremii din zona caraibiană îi erau cunoscute din copilărie. Totuşi, în timp ce militarii se grăbeau să restabilească ordinea în casă, el îi spuse lui José Palacios că nu-şi amintea să mai fi văzut vreodată aşa ceva. Când, în cele din urmă, lucrurile se liniştiră din nou, Montilla intră în salon şiroind de apă şi plin de noroi până la genunchi. Generalul rămânea la ideea lui, imperturbabil.

— Ei, bine, Montilla, îi spuse el, Mosquera e acum preşedinte, şi Cartagena tot nu-l recunoaşte.

Dar nici Montilla nu se lăsa impresionat de vijelii.

— Dacă Excelenţa voastră s-ar afla la Cartagena, ar fi mult mai uşor, replică el.

— Ar exista riscul ca venirea mea să fie interpretată ca o imixtiune, şi nu vreau să fiu eu în centrul atenţiei, spuse el. Mai mult: n-am să mă clintesc de-aici câtă vreme problema nu e rezolvată.

În seara aceea îi scrise generalului Mosquera o scrisoare de curtoazie. „Tocmai am aflat, nu fără surpriză, că aţi acceptat să preluaţi funcţia de preşedinte al statului, fapt pe care îl socotesc îmbucurător atât pentru ţară, cât şi pentru mine”, îi scria el. „Dar îmi pare rău şi îmi va părea întotdeauna rău pentru dumneavoastră”. Şi încheie scrisoarea cu un post-scriptum abil: „Nu am plecat pentru că nu mi-a sosit paşaportul, dar voi pleca negreşit, de îndată ce îl voi primi”.

Duminică veni la Turbaco şi se alătură suitei generalul Daniel Florence O’Leary, membru proeminent al

Legiunii Britanice, care fusese mult timp aghiotantul şi secretarul bilingv al generalului. Montilla veni împreună cu el de la Cartagena, mai bine dispus ca oricând, şi amândoi petrecură o după-amiază plăcută cu generalul la umbra portocalilor. După o discuţie îndelungată cu O'Leary despre activitatea lui militară, generalul aruncă undiţa, ca întotdeauna:

— Ce mai zice lumea pe-acolo?

— Că nu e adevărat că plecaţi, răspunse O'Leary.

— Aha, făcu generalul. Dar de ce?

— Pentru că Manuelita rămâne pe loc.

Generalul îi replică cu o sinceritate dezarmantă:

— Dar ea întotdeauna a rămas pe loc!

O'Leary, prieten apropiat al Manuelei Sáenz, ştia că generalul avea dreptate. Căci era adevărat că ea rămânea întotdeauna acasă, dar nu pentru că aşa ar fi dorit, ci pentru că generalul o lăsa sub un pretext oarecare, într-un efort temerar de a scăpa de obligaţia unor amoruri formale. „N-am să mă mai îndrăgostesc niciodată", i-a mărturisit el odată, când a venit vorba, lui José Palacios, singura fiinţă omenească faţă de care şi-a permis vreodată asemenea destăinuiri. „E ca şi cum ai avea două suflete în acelaşi timp". Manuela s-a impus cu o fermitate de neclintit şi fără ca propria demnitate să fie pentru ea un obstacol, dar cu cât încerca mai mult să-l subjuge, cu atât părea generalul mai dornic să se elibereze de lanţurile ei. A fost o iubire cu veşnice escapade. După primele două săptămâni de orgie de la Quito, el a trebuit să plece la Guayaquil ca să se întâlnească cu generalul José de San Martín, eliberatorul estuarului Río de la Plata, iar ea a rămas acasă întrebându-se ce fel de amant era acela care pleca în timpul cinei, lăsând în urma lui masa pusă. El îi promisese că îi va scrie în fiecare zi, de peste tot, ca să jure, cu inima zdrobită, că o iubea mai mult decât iubise vreodată pe cineva pe lumea aceasta. I-a scris, într-adevăr,

uneori cu mâna lui, dar nu i-a trimis scrisorile. Între timp se consola cu o idilă multiplă cu cele cinci femei, inseparabile una de alta, ale familiei Garaycoa, fără ca el însuşi să ştie bine vreodată pe care anume ar fi ales-o dintre bunica de cincizeci şi şase de ani, fiica de treizeci şi opt şi cele trei nepoate în floarea vârstei. Odată încheiată misiunea din Guayaquil, a fugit de toate, promiţându-le iubire eternă şi înapoiere grabnică, şi a revenit la Quito ca să se cufunde în nisipurile mişcătoare ale Manuelei Sáenz.

La începutul anului următor a plecat din nou fără ea ca să încheie lupta de eliberare a Perú-ului, ultimul efort prin care avea să-şi îndeplinească visul. Manuela a aşteptat patru luni, dar s-a îmbarcat cu destinaţia Lima de îndată ce au început să-i sosească scrisori nu numai scrise – cum se întâmpla adeseori –, ci şi gândite şi simţite de Juan José Santana, secretarul particular al generalului. L-a găsit în casa de odihnă din La Magdalena, investit de congres cu puteri dictatoriale şi asediat de femeile frumoase şi impertinente de la noua curte republicană. Într-atât de mare era dezordinea din locuinţa prezidenţială, încât un colonel dintr-o unitate de lăncieri se mutase de acolo în miez de noapte pentru că nu-l lăsau să doarmă caznele amoroase de prin iatacuri. Dar Manuela se afla atunci pe un teren pe care îl ştia prea bine. Se născuse la Quito, fiind copilul din flori al unei bogate moşierese creole cu un bărbat căsătorit, iar la optsprezece ani a sărit pe fereastra mănăstirii unde învăţa, fugind cu un ofiţer din armata regală. Cu toate acestea, după doi ani s-a căsătorit la Lima, împodobită cu lămâiţă ca o fecioară, cu doctorul James Thorne, un om binevoitor care avea de două ori vârsta ei. Aşa încât, revenită în Perú pe urmele iubirii vieţii ei, nu a trebuit să o înveţe nimeni să-şi instaleze tabăra drept în mijlocul scandalului.

O'Leary a fost cel mai bun aghiotant al lui în aceste războaie ale inimii. Manuela nu a rămas pironită locului în

La Magdalena, ci intra în casă când dorea, pe uşa din faţă şi cu onoruri militare. Era isteaţă, neîmblânzită, de un farmec irezistibil şi avea simţul puterii şi o straşnică tenacitate. Vorbea bine engleza, graţie soţului ei, şi o franceză rudimentară dar inteligibilă şi cânta la clavecin în stilul pedant al călugăriţelor. Scrisul ei era încâlcit, cu o sintaxă de nepătruns, şi murea de râs de ceea ce ea însăşi numea ororile ei ortografice. Generalul a numit-o administratoarea arhivelor sale ca s-o aibă aproape, ceea ce le-a uşurat întâlnirile amoroase la orice oră şi în orice loc, în larma sălbăticiunilor din pădurile Amazonului pe care Manuela le îmblânzea cu farmecele ei.

Când însă generalul a pornit să cucerească ţinuturile greu de străbătut din Perú, care se mai aflau încă sub stăpânirea spaniolilor, Manuela nu a reuşit să-l convingă s-o ia pe lângă statul său major. A mers după el fără îngăduinţa sa cu cuferele ei de primă doamnă, lăzile cu arhive şi suita de sclave, în ariergarda trupelor columbiene care o adorau pentru limbajul ei deocheat, de cazarmă. A călătorit cale de trei sute de leghe călare pe o catârcă pe povârnişurile ameţitoare ale Anzilor şi în patru luni nu a izbutit să fie alături de general decât două nopţi, într-una dintre ele pentru că a reuşit să-l sperie amenințându-l cu sinuciderea. A trecut un timp până să descopere că, în timp ce ea nu putea să ajungă până la el, generalul se deconecta cu alte amoruri trecătoare, care i se iveau în drum. Printre ele idila cu Manuelita Madroño, o metisă necioplită de optsprezece ani, care îi sfinţi nopţile de insomnie.

De la întoarcerea ei la Quito, Manuela se hotărâse să-şi lase soţul, pe care îl descria ca pe un englez insipid care făcea amor fără plăcere, conversa fără graţie, mergea tacticos, saluta cu plecăciuni, se aşeza şi se ridica în picioare cu grijă şi nu râdea nici măcar de propriile lui glume. Dar generalul a convins-o să-şi păstreze cu orice

preţ privilegiile pe care i le conferea starea ei civilă, iar ea s-a supus calculelor lui.

La o lună după victoria de la Ayacucho, stăpân de-acum al unei jumătăţi a lumii, generalul a plecat în Alto Perú, care avea să se transforme mai târziu în Republica Bolivia. Nu numai că s-a dus fără Manuela, dar înainte de a pleca i-a înfăţişat ca pe o problemă de stat necesitatea unei despărţiri definitive. „Văd că nimic nu ne poate uni sub semnul cinstei şi al onoarei", i-a scris el. „Pe viitor vei fi singură, deşi alături de soţul tău, iar eu voi fi singur în mijlocul mulţimii. Gloria de a ne fi înfrânat va fi singura noastră consolare". Nu trecuseră trei luni când a primit o scrisoare prin care Manuela îl ameninţa că pleca la Londra cu bărbatul ei. Vestea l-a surprins în patul Franciscăi Zubiaga de Gamarra, o femeie vitează şi bătăioasă, soţia unui mareşal care mai apoi avea să devină preşedintele republicii. Generalul nu mai aşteptă o a doua tentativă amoroasă din noaptea aceea, ci se grăbi să-i dea Manuelei un răspuns neîntârziat, care suna mai curând a ordin de luptă: „Spune adevărul şi nu pleca nicăieri". Şi sublinie cu mâna lui propoziţia finală: *„Te iubesc statornic".* Ea s-a conformat încântată.

Visul generalului a început să se năruie în aceeaşi zi în care a ajuns la apogeu. Abia întemeiase Bolivia şi încheiase reorganizarea instituţională în Perú, că a trebuit să se întoarcă în mare grabă la Santa Fé, alarmat de primele tentative separatiste ale generalului Páez în Venezuela şi de intrigile politice ale lui Santander în Noua Granadă. De astă dată i-a luat mai mult timp Manuelei să-l convingă să o lase să-l însoţească, dar când, în cele din urmă, a fost de acord, parcă au plecat ţiganii cu cortul, cu cuferele ei de călătorie aşezate pe spinările a douăsprezece catârce, cu nelipsitele ei sclave, plus unsprezece pisici, şase câini, trei maimuţe ce stăpâneau arta de a executa figuri obscene pentru reprezentaţiile de

la palat, un urs dresat să bage aţa în ac şi nouă colivii cu papagali şi *guacamayas 1* (Specie de papagali originară din America, având coada foarte lungă şi penajul colorat în roşu, albastru şi galben.) care îl înjurau pe Santander în trei limbi.

În noaptea blestemată de 25 septembrie abia a ajuns la Santa Fé la timp ca să salveze puţina viaţă care îi mai rămânea generalului de trăit. Trecuseră cinci ani de când se cunoscuseră, dar el era atât de îmbătrânit şi de şovăielnic, de parcă ar fi trecut cincizeci, şi Manuela avea impresia că se chinuia rătăcind prin ceţurile singurătăţii. El avea să revină în sud la scurt timp după aceea ca să ţină în frâu ambiţiile colonialiste ale Perú-ului faţă de Quito şi Guayaquil, dar orice efort era deja inutil. Manuela a rămas atunci la Santa Fé, nedorind câtuşi de puţin să meargă pe urmele lui, căci ştia că eternul ei fugar nu mai avea de-acum nici măcar unde să evadeze.

O'Leary a notat în memoriile sale că generalul nu fusese niciodată atât de spontan în evocarea amorurilor lui furtive ca în după-amiaza aceea de duminică, la Turbaco. Montilla crezu şi afirmă după ani de zile, într-o scrisoare particulară, că era un semn clar de bătrâneţe. Incitat de buna sa dispoziţie şi de entuziasmul său dătător de încredere, Montilla nu rezistă tentaţiei de a-i lansa generalului o provocare cordială.

— Numai Manuela rămânea acasă? îl întrebă el.

— Toate rămâneau, răspunse generalul serios. Dar Manuela mai mult ca toate celelalte.

Montilla îi făcu cu ochiul lui O'Leary şi spuse:

— Mărturisiţi-ne, domnule general: câte au fost?

Generalul se eschivă.

— Mult mai puţine decât crezi dumneata, replică el.

Noaptea, în timp ce îşi făcea baia caldă, José Palacios vru să-i risipească îndoielile.

— După socotelile mele sunt treizeci şi cinci, spuse

el. Fără să punem la socoteală şi puicuţele de câte o noapte, bineînţeles.

Cifra se potrivea cu calculele generalului, dar el nu dorise să le-o spună musafirilor, în timpul vizitei.

— O'Leary e un mare om, un mare militar şi un prieten credincios, dar notează tot ce se întâmplă, explică el. Şi nu e nimic mai periculos decât memoria scrisă.

În ziua următoare, după o lungă discuţie între patru ochi cu O'Leary, care îi vorbise despre situaţia de la graniţă, îi ceru acestuia să meargă la Cartagena cu însărcinarea oficială de a-l pune la curent cu plecările navelor spre Europa, cu toate că adevărata lui misiune era aceea de a-l informa în detaliu despre chestiunile de culise ale politicii locale. O'Leary abia avu timp să ajungă. Sâmbătă, 12 iunie, congresul din Cartagena adoptă noua constituţie şi îi recunoscu pe demnitarii aleşi. Montilla îi trimise generalului, împreună cu această veste, un mesaj ce nu putea fi trecut cu vederea: „Vă aşteptăm".

Continua să aştepte şi în momentul când îl făcu să sară din pat zvonul că generalul murise. Porni spre Turbaco în galop, neavând timp să aştepte confirmarea veştii, şi acolo îl găsi pe general într-o stare mai bună ca oricând, dejunând cu contele francez de Raigecourt, care venise să-l invite să plece împreună în Europa cu un pachebot englez ce sosea la Cartagena în săptămâna următoare. Era încununarea unei zile bune. Generalul îşi propusese să-şi înfrunte boala cu ajutorul forţei interioare şi nimeni nu putea spune că nu izbutise. Se sculase devreme, trecuse pe la ţarcurile cu vite la ora mulsului, vizitase tabăra grenadirilor, se interesase de condiţiile lor de viaţă discutând chiar cu ei şi dădu ordine ferme ca acestea să fie îmbunătăţite. La întoarcere se opri la un birt din piaţă, bău cafea şi îşi luă ceaşca cu el ca să evite umilinţa de a afla că au spart-o în urma lui. Tocmai se îndrepta spre casă, când fu atacat prin surprindere, la un

colţ de stradă, de copiii care ieşeau de la şcoală cântând şi bătând din palme în acelaşi timp:

— *Trăiască Eliberatorul! Trăiască Eliberatorul!*

Buimăcit, nu ar fi ştiut ce să facă dacă nu l-ar fi lăsat chiar copiii să-şi continue drumul.

Acasă îl găsi pe contele de Raigecourt, care sosise fără să se anunţe, însoţit de femeia cea mai frumoasă, cea mai elegantă şi cea mai semeaţă pe care o văzuse în viaţa lui. Era îmbrăcată în costum de călărie, deşi în realitate veniseră cu o caleaşcă trasă de un asin. În legătură cu identitatea ei nu-i dezvălui decât faptul că se numea Camille şi că era originară din Martinica. Contele nu adăugă nimic, cu toate că în cursul acelei zile avea să devină evident că o iubea nebuneşte.

Simpla prezenţă a lui Camille îl făcu pe general să-şi recapete entuziasmul de altă dată, şi el porunci să se pregătească în mare grabă un dejun de gală. Deşi contele vorbea corect spaniola, discuţia continuă în franceză, care era limba lui Camille. Când ea mărturisi că se născuse la Trois-Îlets, generalul făcu un gest de entuziasm şi în ochii lui cu priviri stinse se ivi deodată o scânteie.

— A, spuse el. Unde s-a născut Josefina.

Ea râse.

— Vă rog, Excelenţă, mă aşteptam la o remarcă mai inteligentă din partea dumneavoastră.

El se arătă jignit şi se apără cu o evocare lirică a moşiei *La Pagerie,* unde era casa natală a lui Marie Josèphe, împărăteasa Franţei, ce se anunţa de la o distanţă de mai multe leghe prin imensele plantaţii de trestie de zahăr, prin zarva păsărilor şi mirosul înţepător al alambicurilor. Ea se miră că generalul cunoştea locurile atât de bine.

— Adevărul e că n-am fost niciodată acolo şi nici în vreun alt loc din Martinica, recunoscu el.

— *Et alors?*[7] întrebă ea.

— M-am pregătit ani de zile, răspunse generalul, pentru că ştiam că într-o zi voi avea nevoie să ştiu toate astea ca să fiu pe placul celei mai frumoase femei din acele insule.

Vorbea întruna, cu vocea spartă, dar elocventă, îmbrăcat cu nişte pantaloni de bumbac imprimaţi şi un veston din atlaz şi încălţat cu pantofii roşii de casă. Ei îi atrase atenţia adierea de apă de colonie ce plutea în sufragerie. Generalul mărturisi că era o slăbiciune a lui atât de mare, încât duşmanii îl acuzau că ar fi cheltuit opt mii de pesos din fondurile publice pe apă de colonie. Era la fel de palid cum fusese cu o zi înainte, dar starea gravă în care se afla nu se vedea decât din puţinătatea trupului său.

Numai între bărbaţi, generalul era în stare să-şi dea drumul la gură ca ultimul borfaş, dar era de ajuns prezenţa unei femei pentru ca manierele şi limbajul său să devină rafinate până la pedanterie. El însuşi destupă, gustă şi servi un vin fin de Burgundia, pe care contele îl defini fără pudoare ca pe o mângâiere catifelată. Tocmai erau la cafea când căpitanul Iturbide îi spuse ceva la ureche. El îl ascultă cu o expresie gravă, apoi se lăsă pe spătarul scaunului râzând cu poftă.

— Ascultaţi aici, vă rog, spuse el, avem o delegaţie de la Cartagena venită pentru înmormântarea mea!

Porunci să fie lăsaţi să intre. Lui Montilla şi însoţitorilor lui nu le rămase altceva de făcut decât să intre în joc. Aghiotanţii chemară nişte cimpoieri din San Jacinto care dădeau târcoale pe acolo din seara trecută, iar un grup de bătrâni, bărbaţi şi femei, dansară *cumbia* în cinstea oaspeţilor. Camille rămase surprinsă de eleganţa acelui dans popular de origine africană, şi dori să-l înveţe. Generalul avea o reputaţie de mare dansator şi unii dintre comeseni îşi amintiră că în ultima lui vizită dansase

---

7 Atunci?

cumbia ca un adevărat maestru. Dar când îl invită Camille, el refuză onoarea care i se făcea.

— Trei ani înseamnă mult, spuse el zâmbitor.

Ea dansă singură după ce i se dădură două-trei indicaţii. Deodată, când muzicanţii făcură o pauză, se auziră ovaţii şi un şir de explozii zguduitoare şi detunături de arme de foc. Camille se sperie.

Contele exclamă serios:

— Ei, drăcie! E revoluţie!

— Nici nu vă puteţi imagina ce nevoie am avea de aşa ceva, spuse generalul râzând. Din păcate, nu e decât o luptă de cocoşi.

Aproape pe negândite îşi termină cafeaua şi, făcând un gest circular cu mâna, invită pe toată lumea la arena pentru luptele de cocoşi.

— Vino cu mine, Montilla, ca să vezi ce mort sunt! spuse el.

Aşa încât, la orele două după-amiază, se duse la arenă însoţit de un numeros grup avându-l în frunte pe contele de Raigecourt. Dar într-o adunare numai de bărbaţi cum era aceea, nimeni nu îi dădu atenţie, ci toţi îşi fixară privirile asupra lui Camille. Nimănui nu-i venea să creadă că femeia aceea uluitor de frumoasă nu era una dintre multele lui amante, mai ales într-un asemenea loc, în care accesul femeilor era interzis. Şi cu atât mai puţin când se spuse că era venită cu contele, căci era ştiut că generalul le punea pe amantele lui secrete să se afişeze în compania altor bărbaţi ca să ascundă adevărul.

Cea de-a doua luptă fu teribil de dură. Un cocoş roşu îi scoase ochii adversarului din câteva împunsături sigure de pinten. Dar cocoşul orb nu se dădu învins. Se înverşună împotriva celuilalt până izbuti să-i smulgă căpăţâna, pe care i-o mâncă ciugulindu-i-o.

— Nu mi-am imaginat niciodată un spectacol atât de sângeros, spuse Camille. Dar îmi place.

Generalul o lămuri că era cu mult mai sângeros când cocoşii erau asmuţiţi prin strigăte obscene şi se trăgea în aer, dar că publicul se simţea stânjenit în după-amiaza aceea de prezenţa unei femei, şi mai cu seamă a uneia atât de frumoase. O privi cu cochetărie şi îi spuse:

— Aşa că vina e a dumneavoastră.

Ea zâmbi, amuzată.

— Ba a dumneavoastră, Excelenţă, pentru că aţi condus atâţia ani această ţară şi nu aţi dat o lege care să-i oblige pe bărbaţi să se comporte la fel şi când sunt de faţă femei şi când nu sunt.

El începea să-şi piardă cumpătul.

— Vă rog să nu-mi spuneţi Excelenţă, îi replică. Mi-e de-ajuns să fiu un om drept.

În seara aceea, când îl lăsă plutind în apele ineficace din scăldătoare, José Palacios îi spuse:

— Femeie mai arătoasă ca asta n-am mai văzut.

Generalul nu deschise ochii.

— E îngrozitoare, răspunse.

Apariţia sa la arena de lupte de cocoşi era, potrivit părerii curente, un act premeditat prin care să contrazică diversele afirmaţii referitoare la boala lui, atât de gravă în ultimele zile încât nimeni nu puse la îndoială zvonul despre moartea sa. Ea îşi făcu efectul, căci scrisorile trimise de la Cartagena duseră către diverse destinaţii ştirea despre starea lui bună de sănătate, iar susţinătorii săi o sărbătoriră prin serbări populare mai degrabă sfidătoare decât vesele.

Generalul reuşise să-şi păcălească până şi propriul trup, căci continuă să fie foarte bine dispus şi în zilele următoare şi chiar îşi permise să-şi reia locul la masa de joc a aghiotanţilor, care îşi mai amăgeau plictiseala jucând partide interminabile. Andrés Ibarra, cel mai tânăr şi mai exuberant, care mai avea încă idei romantice despre război, îi scrisese în acele zile unei prietene din Quito:

„Mai bine moartea în braţele tale decât această pace fără tine”. Jucau zi şi noapte, uneori absorbiţi de misterul cărţilor de joc, alteori ciondănindu-se în gura mare, dar întotdeauna sâcâiţi de ţânţarii care în anotimpul acela cu ploi îi asaltau chiar şi în plină zi, în ciuda focurilor de bălegar din grajduri pe care ordonanţele de serviciu le ţineau mereu aprinse. El nu mai jucase din noaptea nefericită de la Guaduas, căci incidentul dur pe care îl avusese cu Wilson îi lăsase un gust amar pe care voia să şi-l alunge din suflet, dar le asculta din hamac ţipetele, destăinuirile, dorul de război în trândăveala unei păci iluzorii. Într-o seară se învârti puţin prin casă şi nu rezistă tentaţiei de a se opri în galerie. Celor aşezaţi cu faţa spre el le făcu semne să tacă şi se apropie de Andrés Ibarra pe la spate. Îi puse câte o mână pe fiecare umăr, ca ghearele unei păsări de pradă, şi-l întrebă:

— Spune-mi un lucru, vere, şi dumitale ţi se pare că am faţă de mort?

Ibarra, obişnuit cu stilul lui, nu se întoarse să-l privească.

— Mie nu, domnule general, îi răspunse.

— Atunci ori eşti orb, ori minţi, spuse el.

— Ori sunt întors cu spatele, continuă Ibarra.

Generalul se interesă de joc, se aşeză, şi până la urmă jucă. Pentru toţi, aceasta a fost ca o revenire la normalitate, nu numai în seara aceea, dar şi în cele care urmară. „Până ne soseşte paşaportul”, după cum se exprimă generalul. José Palacios îi repetă totuşi că, în ciuda ritualului jocului de cărţi, în ciuda bunăvoinţei sale, în ciuda propriei sale persoane, ofiţerii din suită erau sătui până-n gât de acel du-te-vino spre neant.

Nimeni nu era mai preocupat decât el de soarta ofiţerilor săi, de întâmplările lor mărunte de zi cu zi şi de perspectivele vieţii lor, dar când problemele erau iremediabile le rezolva înşelându-se pe sine însuşi. De la

incidentul cu Wilson, apoi în toată călătoria pe fluviu, refuzase din când în când să se mai gândească la suferinţele lui ca să se ocupe de ei. Comportamentul lui Wilson era de neconceput, şi numai un grav sentiment de frustrare putea să-i inspire o reacţie atât de dură. „E un militar la fel de bun ca şi tatăl lui”, spusese generalul când îl văzuse luptând la Junín. „Şi mai modest”, adăugase el, când a refuzat să primească înaintarea în gradul de colonel pe care i-a acordat-o mareşalul Sucre după bătălia de la Tarqui şi pe care el l-a obligat să o accepte.

Regimul pe care li-l impunea tuturor, atât pe timp de pace cât şi în război, era nu numai acela al unei discipline eroice, dar şi acela al unei fidelităţi care aproape se cerea sprijinită de clarviziune. Erau oameni de război, cu toate că nu şi de cazarmă, căci luptaseră atât de mult, încât abia dacă avuseseră timp să-şi instaleze tabere. Erau oameni de tot felul, dar nucleul acelora care au dus războiul de independenţă alături de general era format din floarea aristocraţiei creole, educată la şcolile principilor. Duseseră o viaţă de luptă deplasându-se dintr-un loc într-altul, departe de casele lor, de nevestele lor, de copiii lor, departe de tot, iar nevoia îi transformase în politicieni şi bărbaţi de stat. Erau cu toţii venezueleni, cu excepţia lui Iturbide şi a aghiotanţilor europeni, şi aproape toţi erau rude de sânge sau prin alianţă cu generalul: Fernando, José Laurencio, cei doi Ibarra, Briceño Méndez. Legăturile de clasă şi de sânge îi identificau şi îi uneau.

Unul din ei se deosebea de ceilalţi: José Laurencio Silva, fiul moaşei din satul El Tinaco, din Llanos, şi al unui pescar. Ca şi tatăl şi mama lui, era foarte oacheş, din categoria desconsiderată a mulatrilor, dar generalul îl însurase cu Felicia, o altă nepoată a sa. A avansat în carieră de la recrut voluntar în armata eliberatoare la şaisprezece ani până la generalisim la cincizeci şi opt, alegându-se cu peste cincisprezece răni grave şi multe

altele mai uşoare, provocate de diverse arme, în cincizeci şi două de acţiuni de luptă din toate campaniile războiului de independenţă. Singura neplăcere pe care i-a adus-o condiţia lui de mulatru a fost faptul de a fi respins de o doamnă din aristocraţie pe care a invitat-o la dans în timpul unei petreceri de gală. Generalul a cerut atunci să se repete valsul şi l-a dansat cu el.

Generalul O'Leary era opusul lui: blond, înalt, cu o înfăţişare atrăgătoare, subliniată de uniformele lui dichisite. Sosise în Venezuela la vârsta de optsprezece ani ca stegar al unei unităţi de Husari Roşii şi îşi desfăşurase întreaga carieră participând la aproape toate luptele din războiul de independenţă. Avusese şi el, ca toţi ceilalţi, ceasul său de dizgraţie, pentru că i-a dat dreptate lui Santander în disputa acestuia cu José Antonio Páez, când generalul l-a însărcinat să caute o formulă de reconciliere. Generalul nu s-a mai salutat cu el şi l-a lăsat paisprezece luni de capul lui, până i-a trecut supărarea.

Meritele personale ale fiecăruia dintre ei erau indiscutabile. Partea proastă era că generalul nu a fost niciodată conştient de zidul de autoritate pe care el însuşi îl ridica în faţa lor, cu atât mai greu de trecut cu cât el se credea mai accesibil şi mai generos. Dar în seara în care José Palacios îl făcu să înţeleagă care era starea lor de spirit, jucă de la egal la egal, pierzând fără să se mai sinchisească, până când şi ofiţerii se lăsară în voia jocului.

Era limpede că nu-i mai măcinau vechile nemulţumiri. Nu le păsa că se simţeau înfrânţi chiar şi după ce câştigau un război. Nu le păsa de încetineala cu care generalul le acorda avansările ca să nu apară ca nişte privilegii, nu le păsa nici de dezrădăcinarea pe care o implica viaţa lor de continuă deplasare dintr-un loc într-altul, nici de necazurile amorurilor întâmplătoare. Soldele erau reduse la o treime din cauza crizei fiscale din ţară şi chiar şi aşa se primeau cu o întârziere de trei luni şi în

bonuri de valoare cu o convertibilitate îndoielnică, pe care ei le vindeau în pierdere speculanţilor. Nu le păsa însă, după cum nu le păsa dacă generalul pleca trântind uşa cu o bufnitură care să răsune în lumea întreagă, nici dacă îi lăsa la discreţia duşmanilor săi. Nimic din toate acestea: gloria era pentru alţii. Ceea ce nu puteau răbda era sentimentul de nesiguranţă pe care li-l trezise din momentul când luase hotărârea de a se retrage de la putere, sentiment ce devenea din ce în ce mai insuportabil pe măsură ce continua, tot mai anevoios, drumul acela nesfârşit spre nicăieri.

Generalul se simţi atât de mulţumit în seara aceea încât, în timp ce făcea baie, îi spuse lui José Palacios că nu mai exista nici cea mai mică neînţelegere între el şi ofiţerii săi. Cu toate acestea, ofiţerii rămaseră cu impresia că nu reuşiseră să-i trezească generalului un sentiment de recunoştinţă sau de culpabilitate, ci un început de neîncredere.

Mai ales José Maria Carreño. Din noaptea când stătuseră de vorbă în barcă era morocănos şi, fără să ştie, alimenta zvonul că ar fi în legătură cu separatiştii din Venezuela. Sau, cum se spunea atunci, că devenea un căuzaş. Cu patru ani în urmă, generalul şi-l scosese din suflet, ca pe O'Leary, ca pe Montilla, ca pe Briceño Méndez, ca pe Santana, ca pe atâţia alţii, pentru simpla bănuială că dorea să câştige popularitate pe socoteala armatei. Ca şi atunci, acum generalul îl punea sub supraveghere, îi adulmeca urmele, pleca urechea la toate calomniile ce se scorneau pentru discreditarea lui, încercând să întrezărească un licăr cât de mic în întunericul propriilor sale îndoieli.

Într-o noapte, n-a ştiut niciodată dacă adormit fiind sau treaz, îl auzi spunând din camera alăturată că pentru binele patriei erai îndreptăţit să recurgi până şi la trădare. Atunci îl luă de braţ, îl duse în curte şi-l supuse puterii sale

irezistibile şi miraculoase de seducţie, tutuindu-l, aşa cum făcea numai în situaţii excepţionale. Carreño îi mărturisi adevărul. Într-adevăr, era mâhnit pentru că generalul îşi lăsa opera de izbelişte, fără să-i pese că în urma sa rămâneau cu toţii fără niciun căpătai. Dar planurile lui de trădare erau cinstite. Obosit să tot caute o scânteie de speranţă în acea călătorie a orbilor, nemaiputând să trăiască fără suflet, se hotărâse să fugă în Venezuela ca să se pună în fruntea unei mişcări armate în favoarea unificării.

— Nu-mi trece prin minte altceva mai demn de făcut, încheie el.

— Dar tu ce crezi, că o să fii mai bine tratat în Venezuela? îl întrebă generalul.

Carreño nu îndrăzni să-i răspundă afirmativ.

— În sfârşit, cel puţin acolo ne e patria, replică el.

— Nu fi prost! spuse generalul. Pentru noi patria e America, şi toată este la fel: fără leac.

Nu îl lăsă să mai spună nimic. Îi vorbi îndelung, arătându-i cu fiecare cuvânt ceea ce părea să fie lăuntrul inimii sale, cu toate că nici Carreño nici nimeni altul nu avea să ştie vreodată cum era ea în realitate. În cele din urmă, îl bătu uşor pe spate şi-l lăsă în beznă.

— Lasă aiurelile, Carreño, îi spuse. S-a dus totul dracului.

Miercuri, 16 iunie, primi vestea că guvernul îi aprobase pensia viageră acordată de congres. Confirmă primirea ei printr-o scrisoare oficială adresată preşedintelui Mosquera, nu lipsită de ironie, iar după ce o termină de dictat îi spuse lui Fernando, imitând pluralul de maiestate şi stilul pedant şi ceremonios al lui José Palacios:

— Suntem bogaţi!

Marţi, 22, primi paşaportul pentru plecarea din ţară şi, fluturându-l în aer, declară:

— Suntem liberi!

Două zile mai târziu, trezindu-se după o oră de somn chinuit, în hamac, deschise ochii şi spuse:

— Suntem trişti.

Atunci se hotărî să plece imediat la Cartagena, profitând de faptul că era o vreme înnorată şi răcoroasă. Singurul ordin expres era ca ofiţerii din suită să călătorească în civil şi neînarmaţi. Nu dădu nicio explicaţie, niciun indiciu care ar fi lăsat să i se ghicească motivele, nu zăbovi să-şi ia rămas bun de la nimeni. Plecară de îndată ce fu pregătită garda personală, lăsând bagajele pentru mai târziu, împreună cu restul alaiului.

În călătoriile sale, generalul obişnuia să se oprească ici şi colo ca să se intereseze de problemele oamenilor cu care se întâlnea pe drum. Îi întreba de toate: ce vârstă aveau copiii lor, de ce boli sufereau, cum le mergeau treburile, ce gândeau ei în general. De astă dată nu scoase o vorbă, nu îşi schimbă ritmul de mers, nu tuşi, nu dădu semne de oboseală şi toată ziua nu puse gura pe nimic altceva decât un pahar de porto. După-amiază, pe la orele patru, se ivi la orizont vechea mănăstire de pe Cerro de la Popa. Era vremea procesiunilor, şi de pe drumul mare se vedeau şirurile de pelerini ca nişte furnici cărăuşe urcând panta abruptă. Ceva mai târziu zăriră în depărtare nelipsitul stol de ulii rotindu-se deasupra pieţei publice şi a apelor de la abator. Cum dădu cu ochii de zidurile oraşului, generalul îi făcu un semn lui José María Carreño. Acesta se apropie şi îi dădu ciotul braţului său vânjos de şoimar ca să se sprijine.

— Am o misiune confidenţială pentru dumneata, îi spuse generalul în şoaptă. Cum ajungem, caută să afli pe unde umblă Sucre.

La urmă îl bătu prieteneşte pe spate, cum îi era obiceiul, şi încheie:

— Asta rămâne între noi, bineînţeles.

Un alai numeros avându-l în frunte pe Montilla îi

aştepta pe şosea, iar generalul se văzu nevoit să-şi continue călătoria până la capăt cu trăsura care îi aparţinuse guvernatorului spaniol, trasă de o pereche de catârce sprintene. Cu toate că soarele începea să coboare pe cer, crengile de mangrove parcă fierbeau din cauza zăpuşelii în smârcurile amorţite ce înconjurau oraşul, a căror duhoare era mai greu de suportat decât a apelor golfului, care de un secol emanau un iz de putreziciune de la sângele şi resturile provenite de la abator. Când intrară pe poarta Semilunii, un stol de vulturi speriaţi se zburătăci din piaţă în înaltul cerului. Mai stăruiau încă urme de panică din cauza unui câine turbat care muşcase în dimineaţa aceea mai multe persoane de vârste diferite, printre care o femeie albă din Castilia care nu-şi văzuse de drum. Îi muşcase şi pe nişte copii din cartierul sclavilor, dar chiar aceştia reuşiseră să-l omoare aruncând cu pietre în el. Leşul era agăţat de un copac, lângă poarta şcolii. Generalul Montilla dădu ordin să fie ars, nu numai din motive sanitare, dar şi ca să-i potolească pe sclavii care s-ar fi apucat să alunge farmecele cu descântece africane.

Populaţia din zona fortificată, convocată printr-un ordin urgent, ieşise în stradă. În iunie, în preajma solstiţiului de vară, amurgurile întârziate deveneau mai diafane, în balcoane vedeai ghirlande de flori şi femei îmbrăcate în rochii decoltate, viu colorate, ca fetele din mahalalele Madridului, iar clopotele catedralei, muzica de fanfară şi bubuitul salvelor de artilerie se auzeau până la mare, dar nu reuşeau câtuşi de puţin să acopere mizeria pe care doreau să o ascundă. În vreme ce saluta cu pălăria din trăsura hodorogită, generalul nu putea să nu se vadă pe sine însuşi într-o lumină jalnică, dacă compară acea primire modestă cu intrarea sa triumfală în Caracas din august 1813, încununat cu lauri, într-o caleaşcă trasă de cele mai frumoase şase fete din oraş, prin mijlocul unei mulţimi cu ochii scăldaţi în lacrimi ce în ziua aceea îi dădu

numele glorios cu care avea să rămână veşnic în memoria lumii: *El Libertador*. Caracasul era încă o localitate îndepărtată a provinciei coloniale, urâtă, tristă, săracă, dar după-amiezile pe Ávila umpleau sufletul de o nostalgie sfâşietoare.

Cea de atunci şi cea de acum parcă nu erau două amintiri ale aceleiaşi vieţi. Căci nobila şi eroica cetate Cartagena de Indias, de mai multe ori capitală a viceregatului şi adeseori slăvită ca una dintre cele mai frumoase din lume, nu mai era nici umbra a ceea ce fusese. Suferise nouă asedii, pe uscat şi pe mare, şi fusese prădată de câteva ori de corsari şi de generali. Cu toate acestea, nimic nu o distrusese atâta cât luptele pentru independenţă, apoi războaiele dintre facţiuni. Familiile înstărite din vremurile de aur fugiseră din oraş. Foştii sclavi rămăseseră de izbelişte, într-o libertate fără rost, iar din palatele marchizilor ocupate acum de sărăcime ieşeau pe străzile pline de mormane de gunoaie nişte şobolani mari cât pisicile. Centura de fortificaţii invincibile pe care don Felipe II dorise să le cerceteze cu aparatele sale de vedere la distanţă din foişoarele Escorialului abia dacă mai putea fi imaginată pe câmpurile invadate de bălării. Comerţul, care atinsese o maximă înflorire în secolul al XVII-lea graţie traficului cu sclavi se redusese la câteva dughene dărăpănate. Era imposibil să asociezi gloria cu miasma canalelor destupate. Generalul îi şopti lui Montilla la ureche:

— Mult ne-a mai costat nenorocita asta de independenţă!

Montilla convocă în seara aceea notabilităţile oraşului în casa lui boierească din Strada Comerţului, unde dusese o viaţă de mizerie marchizul de Valdehoyos, dar prosperase soţia lui, marchiza, din contrabanda cu făină şi comerţul cu sclavi. În casele cele mai răsărite se aprinseseră lumini ca în Duminica Floriilor, dar generalul

nu îşi făcea iluzii, căci ştia că în zona caraibiană orice eveniment de orice fel, până şi moartea unui om de vază, putea să devină motiv de bairam public. Era, într-adevăr, o falsă petrecere. De câteva zile circulau nişte manifeste pline de infamii, iar partidul advers îşi incitase cetele de susţinători să arunce cu pietre în ferestre şi să se ciomăgească cu poliţiştii.

— Slavă domnului că nu ne-a mai rămas niciun geam bun de spart! spuse Montilla cu obişnuitul său umor, dându-şi seama că furia mulţimii era îndreptată mai mult împotriva lui decât a generalului. Întări rândurile grenadirilor din gardă cu trupe locale, încercui zona şi interzise tuturor să-l informeze pe general despre starea de război ce se instalase în stradă.

Contele de Raigecourt trecu în seara aceea să-i spună generalului că pachebotul englez se zărea la orizont din castelele din Boca Chica, dar că el nu pleca. Motivul mărturisit era că nu dorea să împartă imensitatea oceanului cu un grup de femei ce călătoreau claie peste grămadă în singura cabină care exista. Dar adevărul era că, în ciuda dejunului monden de la Turbaco, în ciuda aventurii de la arena de lupte de cocoşi, în ciuda a tot ceea ce făcuse generalul ca să biruie necazurile bolii, contele îşi dădea seama că starea sa nu îi permitea să pornească în călătorie. Se gândea că sufleteşte era, poate, în stare să suporte călătoria, dar trupeşte nu, şi refuza să-i facă morţii un hatâr. Dar nici aceste motive, nici multe altele nu îl făcură pe general în seara aceea să renunţe la hotărârea pe care o luase.

Montilla nu se dădu bătut. Îşi expedie devreme oaspeţii pentru ca bolnavul să se poată odihni, dar pe el îl mai reţinu un timp în balconul interior în vreme ce o adolescentă plăpândă, îmbrăcată în tunică de muselină aproape invizibilă, le cântă la harpă şapte romanţe de amor. Erau atât de frumoase, şi executate cu atâta duioşie,

încât cei doi militari nu putură să rostească un cuvânt până ce briza mării nu luă cu sine şi ultimele frânturi ale muzicii. Generalul rămase în balansoar ameţit de somn, plutind pe undele muzicii de harpă, dar deodată se cutremură de un fior lăuntric şi cântă cu glas abia şoptit, dar limpede şi melodios, textul întreg al ultimei bucăţi. La sfârşit se întoarse către cântăreaţă, murmurându-i un cuvânt de recunoştinţă spus din tot sufletul, dar în faţa ochilor nu văzu altceva decât instrumentul părăsit şi o cunună de lauri ofiliţi. Atunci îşi aduse aminte.

— Este la Honda un bărbat întemniţat pentru crimă îndreptăţită, spuse el.

Montilla râse înainte de a-şi auzi propriile cuvinte spuse pe ton de bârfă:

— De ce culoare îi sunt coarnele?

Generalul se făcu că nu îl aude şi îi înfăţişă cazul în toate amănuntele, cu excepţia incidentului cu Miranda Lyndsay în Jamaica, în care fusese personal implicat. Montilla avea soluţia simplă a problemei.

— Trebuie să ceară să fie transferat aici din motive de sănătate, spuse el. Odată ajuns aici, ne ocupăm de graţierea lui.

— Se poate? întrebă generalul.

— Nu se poate, răspunse Montilla, dar se face.

Generalul închise ochii, fără să audă lătratul asurzitor al câinilor stârniţi fără veste, şi Montilla crezu că aţipise din nou. După ce reflectă adânc, deschise iar ochii şi expedie toată afacerea.

— De acord, spuse. Dar eu nu ştiu nimic.

Abia după aceea auzi lătratul ce se propaga în unde concentrice dinspre zona fortificată spre mlaştinile cele mai îndepărtate, unde existau câini dresaţi să nu latre ca să nu-şi dea stăpânii de gol. Generalul Montilla îi spuse că erau otrăviţi câinii vagabonzi ca să se împiedice răspândirea turbării. Nu reuşiseră să-i prindă decât pe doi

dintre copiii muşcaţi în cartierul sclavilor. Pe ceilalţi îi ascunseseră, ca de obicei, părinţii, ca să moară sub oblăduirea zeilor la care se închinau, ori îi duceau în ascunzişurile din zonele sălbatice şi mlăştinoase din Marialabaja, unde nu ajungea braţul guvernului, şi încercau să-i salveze prin tot felul de meşteşuguri necurate.

Generalul nu încercase niciodată să suprime acele rituri fataliste, dar otrăvirea câinilor i se părea nedemnă de condiţia umană. Îi iubea la fel de mult cum îndrăgea caii şi florile. Când s-a îmbarcat pentru prima oară spre Europa, şi-a luat cu el o pereche de căţelandri până la Veracruz. Avea mai mult de zece când a trecut Anzii din Llanos, din Venezuela, în fruntea a patru sute de oameni de la şes în picioarele goale, ca să elibereze Noua Granadă şi să întemeieze republica Columbia. I-a purtat întotdeauna după el, pe timp de război. Nevado, cel mai vestit, care fusese alături de el din primele campanii şi biruise singur o întreagă ceată de dulăi feroci ai armatei spaniole, a fost răpus de o lovitură de lance în prima luptă de la Carabobo. La Lima, Manuela Sáenz a avut mai mulţi câini decât îşi putea permite, pe lângă mulţimea de animale de tot felul pe care le ţinea la ferma din La Magdalena. Cineva îi spusese generalului că dacă murea un câine trebuie să-l înlocuiască imediat cu altul la fel şi cu nume identic, ca să aibă impresia că era acelaşi. El nu era de acord. Întotdeauna i-a dorit diferiţi unul de altul, ca să şi-l amintească pe fiecare cu propria lui identitate, cu jindul din privire şi gâfâitul neliniştit, şi pentru ca moartea fiecăruia să îl doară. În noaptea nefericită din 25 septembrie, printre victimele asaltului s-au numărat cei doi copoi măcelăriţi de complotişti. Acum, în ultima călătorie, îi avea cu sine pe ultimii doi care îi mai rămăseseră, pe lângă viteazul uitat de Dumnezeu pe care îl culeseseră din apă. Vestea pe care i-o dădu Montilla, că numai în prima zi

fuseseră otrăviţi peste cincizeci de câini, îi alungă buna dispoziţie cu care rămăsese după cântul sentimental de harpă.

Lui Montilla îi păru cu adevărat rău şi-i făgădui că nu vor mai exista câini morţi pe stradă. Promisiunea îl linişti nu pentru că ar fi crezut că avea să fie dusă la îndeplinire, ci pentru că bunele intenţii ale generalilor lui erau o consolare. La aceasta se adăugă splendoarea nopţii. Din curtea iluminată se înălţa o boare de parfum de iasomie şi aerul părea de diamant, iar pe cer erau mai multe stele ca oricând. „Ca în Andaluzia în aprilie”, spusese el cândva, amintindu-şi cuvintele lui Columb. Un vânt potrivnic duse cu sine zgomotele şi mirosurile şi nu mai rămase în urma lui decât tumultul valurilor zdrobindu-se de ziduri.

— Domnule general, spuse Montilla pe ton rugător. Nu plecaţi.

— Vasul e în port, răspunse el.

— Vor mai fi şi altele, insistă Montilla.

— Tot aia e, replică el. Oricare va fi pentru mine ultimul.

Nu cedă niciun pic. După multe rugăminţi zadarnice, lui Montilla nu îi rămase altceva de făcut decât să-i dezvăluie secretul pe care îşi dăduse cuvântul că avea să-l păstreze până în ajunul evenimentelor: generalul Rafael Urdaneta, în fruntea ofiţerilor bolivarişti, pregătea o lovitură de stat la Santa Fé pentru primele zile ale lui septembrie. Contrar celor aşteptate de Montilla, generalul nu păru surprins.

— Nu ştiam, spuse el, dar era uşor de imaginat.

Montilla îi dezvălui atunci amănuntele complotului militar ce se punea de-acum la cale în toate garnizoanele fidele din ţară, în înţelegere cu ofiţeri din Venezuela. Generalul reflectă bine.

— N-are sens, spuse. Dacă Urdaneta vrea cu adevărat să pună ţara la cale, să se înţeleagă cu Páez şi să

repete istoria ultimilor cincisprezece ani de la Caracas până la Lima. Pe urmă, nu mai sunt decât doi paşi până în Patagonia.

Înainte de a se retrage la culcare lăsă totuşi o uşă întredeschisă.

— Sucre e la curent? întrebă el.

— E împotrivă, răspunse Montilla.

— Din cauza disputei lui cu Urdaneta, desigur, spuse generalul.

— Nu, continuă Montilla, ci pentru că e împotriva a tot ce-l împiedică să plece la Quito.

— Oricum, cu el trebuie să vorbiţi, spuse generalul. Cu mine vă pierdeţi timpul.

Se părea că era ultimul lui cuvânt. Încât a doua zi, foarte devreme, îi porunci lui José Palacios să încarce bagajele la bord cât timp pachebotul se afla în golf şi îl trimise la căpitanul vasului să-l roage să-l ancoreze în după-amiaza aceea în faţa fortăreţei Santo Domingo, pentru ca s-o poată vedea de pe balconul casei. Erau dispoziţii atât de precise, încât, pentru că nu spusese cine avea să plece cu el, ofiţerii îşi închipuiră că nu va lua pe nimeni. Wilson procedă după cum stabilise din ianuarie şi îşi încărcă bagajul fără să ceară sfatul nimănui.

Până şi cei mai puţin convinşi de faptul că pleca se duseră să-şi ia rămas bun când văzură cele şase căruţe încărcate trecând pe străzi şi îndreptându-se spre cheiul din golf. Contele de Raigecourt, de astă dată însoţit de Camille, fu invitatul de onoare la dejun. Ea era, parcă, mai tânără şi privirea îi părea mai puţin dură, aşa cum era, cu părul prins într-un coc, cu o tunică verde şi nişte pantofi de casă de aceeaşi culoare. Generalul îşi ascunse prin câteva cuvinte pline de curtoazie neplăcerea de a o vedea.

— Doamna trebuie să fie foarte sigură de frumuseţea ei ca să-şi închipuie că verdele o avantajează, spuse în spaniolă.

Contele traduse imediat, iar Camille pufni într-un râs de femeie liberă, fără prejudecăţi, care se revărsă în toată casa, împreună cu aroma de lemn-dulce a răsuflării ei.

— Să n-o luăm iar de la capăt, don Simón, spuse ea.

Ceva se schimbase în amândoi, căci niciunul nu cutează să reia duelul verbal din timpul primei lor întâlniri de teamă să nu-l jignească pe celălalt. Camille uită de el, zburând în voie ca un fluture prin mulţimea special educată ca să vorbească franţuzeşte în ocazii ca cea de atunci. Generalul se duse să stea de vorbă cu fray[8] Sebastián de Sigüenza, un om cumsecade ce se bucura de un binemeritat prestigiu pentru că îl tratase pe Humboldt de variola pe care o contractase în trecerea lui prin oraş, în anul 1800. Dar călugărul era singurul care nu făcea niciun caz de asta. „Domnul a lăsat ca unii să moară de variolă, alţii nu, şi baronul era printre aceştia din urmă”, spunea el. Generalul ceruse să-l cunoască în călătoria sa anterioară, când a aflat că vindeca trei sute de boli diferite prin tratamente pe bază de aloe.

Montilla dădu ordin să se pregătească parada militară de rămas bun când José Palacios se întoarse din port cu mesajul oficial că pachebotul avea să fie în faţa casei după prânz. Împotriva soarelui de la ora aceea din miez de iunie porunci să se monteze tende în felurile care urmau să-l ducă pe general de la fortăreaţa Santo Domingo până la bordul pachebotului. La orele unsprezece, casa era ticsită de oaspeţi şi de persoane neinvitate ce se sufocau de căldură. Atunci li se servi o masă copioasă cu tot felul de specialităţi rare ale bucătăriei autohtone. Camille nu reuşi să-şi explice cauza agitaţiei ce se stârni în încăpere până când auzi foarte aproape de urechea ei vocea spartă care îi spuse:

— *Après vous, madame.*[9]

---

8 Titlu dat călugărilor „Cuvioşia sa

9 După dumneavoastră, doamnă *(fr.)*

Generalul o ajută să ia câte puţin din toate, explicându-i numele, reţeta şi originea fiecărui fel, apoi îşi luă el însuşi o porţie bine asortată, spre uimirea bucătăresei pe care cu o oră în urmă o refuzase când ea oferise nişte mâncăruri mai fine decât acelea expuse pe masă. După aceea, făcându-i loc printre grupurile care căutau un loc să se aşeze, o conduse până în colţul retras, cu uriaşe flori ecuatoriale, din balconul interior, şi o abordă fără nicio introducere.

— Va fi o adevărată încântare să ne întâlnim la Kingston, îi spuse.

— Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere, spuse ea deloc surprinsă. Ador Munţii Albaştri.

— Singură?

— Cu oricine aş fi, întotdeauna mă voi simţi singură, răspunse ea. Şi adăugă ştrengăreşte: Excelenţă.

El zâmbi.

— Vă voi căuta cu ajutorul lui Hyslop, spuse el.

Asta a fost tot. O conduse înapoi traversând încăperea până în locul unde o găsise, se despărţi de ea salutând-o cu capul ca într-o figură de contradans, îşi lăsă farfuria neatinsă pe consola din faţa unei ferestre şi reveni la locul său. Nimeni nu ştiu când a luat hotărârea de a rămâne, nici de ce a luat-o. Torturat de politicieni, tocmai vorbea despre conflictele locale când se întoarse brusc spre Raigecourt şi, fără nicio legătură cu discuţia, spuse ca să fie auzit de toată lumea:

— Aveţi dreptate, domnule conte. Ce să mă fac cu atâtea femei în starea jalnică în care mă aflu?

— Aşa e, domnule general, răspunse contele cu un oftat. Şi se grăbi să adauge: în schimb, săptămâna viitoare soseşte vasul *Shannon,* o fregată engleză care are nu numai o cabină bună, ci şi un medic excelent.

— Asta-i mai rău ca o sută de femei, spuse generalul.

În tot cazul, explicaţia nu fu decât un pretext, căci

unul dintre ofiţeri era dispus să-i cedeze propria lui cabină până în Jamaica. Numai José Palacios lămuri motivul exact prin aforismul lui infailibil:

— Ce gândeşte stăpânul, numai dânsul ştie!

În plus, nici nu ar fi putut călători, căci pachebotul eşuă în timp ce mergea să-l ia din faţa fortăreţei Santo Domingo, suferind o avarie gravă.

Aşa încât rămase pe loc, cu singura condiţie de a nu mai locui în casa lui Montilla. Generalul o socotea cea mai frumoasă din oraş, dar i se părea prea umedă pentru oasele lui, din cauza apropierii de mare, mai ales iarna, când se trezea cu cearşafurile ude leoarcă. Ceea ce cerea sănătatea lui era o atmosferă mai puţin aristocratică decât cea din zona fortificată. Montilla luă aceasta ca pe un indiciu că rămânea acolo mult timp şi se grăbi să-i facă pe plac.

Pe costişele de pe Cerro de la Popa exista un cartier cu case de odihnă pe care locuitorii înşişi îl incendiaseră în 1815 ca să nu aibă unde să-şi instaleze tabăra spaniolii ce se întorceau să recucerească oraşul. Sacrificiul nu a folosit la nimic, căci spaniolii au ocupat zona fortificată după o sută şaisprezece zile de asediu, timp în care asediaţii şi-au mâncat până şi tălpile pantofilor, şi mai bine de şase mii de oameni au murit de foame. După cincisprezece ani, valea pârjolită continua să fie expusă razelor nimicitoare ale soarelui de la orele două după-amiaza. Una dintre puţinele case reconstruite era aceea a negustorului englez Judah Kingseller, care în acele zile era plecat într-o călătorie. Casa atrăsese atenţia generalului când sosise de la Turbaco prin acoperişul ei din lemn de palmier bine întreţinut, prin zidurile vesel colorate şi pentru că era aproape ascunsă într-un desiş de pomi fructiferi. Generalul Montilla considera că era o casă prea modestă pentru rangul locatarului, dar acesta îi aminti că dormise la fel de bine în patul unei ducese ca şi pe jos, într-o cocină de

porci, învelit în mantia lui. Aşa încât o închirie pentru un timp nedefinit, cu o suprataxă pentru pat şi lavoar, pentru cele şase taburete de piele din salon şi alambicul artizanal cu care domnul Kingseller îşi distila singur alcoolul. Generalul Montilla mai aduse un fotoliu de catifea de la reşedinţa sa şi puse să se construiască o baracă cu pereţii de paiantă pentru grenadirii din gardă. Casa era răcoroasă la orele când soarele devenea neîndurător şi în general mai puţin umedă ca cea a marchizului de Valdehoyos, şi avea patru dormitoare, fiecare aşezat pe câte o latură, prin care se plimbau iguanele. Insomnia era mai uşor de suportat dimineaţa în zori, când se auzea dintr-odată pocnetul fructelor de *guanábano* căzând din copaci de coapte ce erau. După-amiaza, mai cu seamă în perioada ploilor torenţiale, se vedeau trecând convoaiele de săraci ce-şi duceau înecaţii la mănăstire să-i privegheze.

De când se mută în vale, la Pie de la Popa, generalul nu reveni decât de trei ori în zona fortificată, şi numai ca să-i pozeze lui Antonio Meucci, un pictor italian aflat în trecere prin Cartagena. Se simţea atât de slăbit, încât trebuia să pozeze aşezat pe terasa interioară a palatului marchizului, printre florile sălbatice, în zarva păsărelelor, dar chiar şi aşa nu putea să stea nemişcat mai mult de o oră. Portretul îi plăcu, cu toate că era evident că artistul îl privise cu indulgenţă.

Pictorul granadin José María Espinosa îl pictase la reşedinţa din Santa Fé cu puţin înainte de atentatul din septembrie, şi portretul i se păruse atât de diferit de imaginea pe care o avea despre sine însuşi, că nu şi-a putut stăpâni impulsul de a-şi descărca nervii în prezenţa generalului Santana, secretarul lui de atunci.

— Dumneata ştii cu cine seamănă portretul ăsta? îl întrebă. Cu boşorogul ăla de Olaya, cel din La Mesa.

Când a aflat Manuela Sáenz, s-a arătat indignată, căci îl cunoştea pe bătrânul din La Mesa.

— Mi se pare mie că nu prea ţineţi la propria dumneavoastră persoană, i-a spus ea. Olaya mergea pe optzeci de ani ultima oară când l-am văzut, şi nu putea să se ţină pe picioare.

Cel mai vechi portret al său era o miniatură anonimă pictată la Madrid pe când avea şaisprezece ani. La treizeci şi doi i s-a făcut altul în Haiti şi amândouă portretele îi reflectau cu fidelitate vârsta şi originea caraibiană. Avea în ascendenţa sa o ramură de strămoşi cu sânge african, printr-un stră-străbunic care avusese un copil cu o sclavă, şi faptul era atât de vizibil în trăsăturile sale, încât aristocraţii din Lima îl numeau „Mulatrul”. Dar pe măsură ce se încununa de glorie, pictorii începeau să-l idealizeze, purificându-i sângele, adăugându-i o aură legendară, până când l-au fixat în istorie cu imaginea sa oficială cu profil roman, ca în statuile lui. În schimb, portretul pictat de Espinosa nu semăna cu nimeni altul decât cu el însuşi la patruzeci şi cinci de ani, deja măcinat de boala pe care s-a încăpăţânat să şi-o ascundă, chiar şi sieşi, până în ajunul morţii.

Într-o noapte cu ploaie, când se trezi dintr-un somn chinuit în casa de la Pie de la Popa, generalul văzu o făptură de o frumuseţe divină şezând într-un colţ al dormitorului, purtând tunica din pânză aspră de cânepă a unei congregaţii laice şi părul împodobit cu o cunună de licurici strălucitori. În perioada colonială, călătorii europeni erau surprinşi să-i vadă pe indigeni luminându-şi drumul cu o sticluţă plină cu licurici. Aceştia ajunseseră la modă mai târziu, în perioada republicană, când femeile îi purtau pe cap în cununiţe aprinse, în chip de diademe de lumină pe frunte, în chip de broşe fosforescente pe piept. Fata care intră în noaptea aceea în iatac îi avea cusuţi pe o panglică ce-i lumina chipul de o strălucire spectrală. Era gingaşă şi misterioasă, avea, la cei douăzeci de ani ai săi, părul încărunţit, şi el descoperi imediat în ea licărul acelei

virtuţi pe care o preţuia cel mai mult la o femeie: o inteligenţă vie. Sosise în tabăra grenadirilor oferindu-se pe sine pentru o nimica toată, şi ofiţerul de serviciu o găsi atât de neasemuit de frumoasă, încât o trimise cu José Palacios în caz că l-ar fi interesat pe general. Acesta o invită să se culce lângă el, căci nu se simţea în stare să o ducă în braţe până la hamac. Ea îşi scoase panglica, păstră licuricii într-o tulpină de trestie de zahăr pe care o avea la ea, şi se întinse alături de el. După ce tăifăsuiră în voie, generalul se încumetă s-o întrebe ce gândeau oamenii despre el la Cartagena.

— Zic că Excelenţa voastră sunteţi sănătos, dar faceţi pe bolnavul ca să fiţi compătimit, spuse ea.

El îşi scoase cămaşa de noapte şi o rugă pe fată să-l examineze la lumina opaiţului. Atunci, ei îi fu dat să cunoască, puţin câte puţin, trupul cel mai jalnic ce se putea imagina: pântecele scobit, pieptul costeliv, picioarele şi braţele numai piele şi os şi tot corpul acoperit cu o piele spână şi palidă ca de mort, cu un cap care era, parcă, al altuia, din cauza chipului ars de soare.

— Nu-mi mai rămâne decât să mor, spuse el.

Fata continuă, stăruitoare.

— Lumea zice că întotdeauna aţi fost aşa, dar că acuma vă convine să se ştie.

El nu cedă în faţa evidenţei. Continuă să-şi etaleze dovezile categorice ale bolii sale, în timp ce ea se cufunda, din când în când, într-un somn uşor şi, adormită fiind, îi răspundea fără să piardă firul discuţiei. Toată noaptea nici măcar nu o atinse, fiindu-i de ajuns să o simtă alături, radiind tinereţe. Deodată, chiar lângă fereastră, căpitanul Iturbide începu să cânte: „Dacă furtuna nu-ncetează şi uraganul se-nteţeşte, cuprinde-mă de gât, să ne înghită valul”. Era un cântec de altă dată, din vremurile când stomacul încă mai suporta teribila putere evocatoare a guavelor coapte şi pasiunea necruţătoare a unei femei în

întunericul nopţii. Generalul şi fata îl ascultară împreună, aproape cu pioşenie, dar ea adormi în mijlocul cântecului următor, iar el căzu într-o stare de apatie ce nu îi aduse liniştea. Tăcerea era atât de adâncă după ce muzica se stinse, încât fata stârni câinii când se sculă şi merse în vârful picioarelor ca să nu-l trezească pe general. El o auzi când căuta zăvorul pe bâjbâite.

— Pleci de aici fecioară, îi spuse el.

Ea îi răspunse cu un surâs vesel.

— Nu poţi să rămâi fecioară după o noapte cu Excelenţa voastră.

Plecă şi ea, aşa cum plecau toate. Căci dintre atâtea femei care au trecut prin viaţa lui, multe din ele pentru câteva ore, nu a existat niciuna cu care să-i fi trecut măcar prin minte să rămână. În graba de a-şi satisface nevoile amoroase, era în stare să schimbe faţa lumii numai ca să meargă şi să se întâlnească cu ele. Odată satisfăcute aceste nevoi, îi era de ajuns iluzia de a le regreta în amintire, dăruindu-li-se de departe prin scrisori pasionate, copleşindu-le cu cadouri ca să nu fie dat uitării, dar fără a-şi lăsa nici măcar o părticică din viaţă în voia unui sentiment ce aducea mai degrabă a vanitate decât a iubire.

În noaptea aceea, îndată ce rămase singur, se sculă ca să se ducă la Iturbide, care stătea de vorbă cu alţi ofiţeri în jurul focului din curte. Îi porunci să cânte până în zori, acompaniat la chitară de colonelul José de la Cruz Paredes, şi îşi dădură cu toţii seama de proasta lui dispoziţie după cântecele pe care i le cerea.

Din cea de-a doua călătorie în Europa se întorsese entuziasmat de cupletele la modă, pe care le cânta în gura mare şi le dansa cu o graţie neîntrecută pe la nunţile aristocraţilor din Caracas. Războaiele i-au schimbat gusturile. Cântecele romantice de inspiraţie populară care îl călăuziseră pe marea de îndoieli a primelor lui iubiri au fost înlocuite de valsurile somptuoase şi de marşurile

triumfale. În noaptea aceea, la Cartagena, ceruse din nou cântecele din tinereţe, unele dintre ele atât de vechi încât fu nevoit să-l înveţe pe Iturbide cum să le cânte, căci acesta era prea tânăr ca să şi le amintească. Auditoriul se rări pe măsură ce generalul îşi simţea tot mai mult inima sângerându-i în piept şi rămase singur cu Iturbide lângă tăciunii din foc.

Era o noapte stranie, fără o stea pe cer, şi dinspre mare sufla o briză ce ducea cu sine plânsete de orfani şi izuri de putreziciune. Iturbide era omul unor nesfârşite tăceri, pe care îl puteau apuca zorile contemplând, fără să clipească, cenuşa îngheţată, cu aceeaşi calmă respiraţie cu care era în stare să cânte neîntrerupt o noapte întreagă. Generalul, înteţind focul cu un băţ, îl trezi din vrajă.

— Ce mai spune lumea în Mexic?

— N-am pe nimeni acolo, răspunse Iturbide. Sunt un pribeag.

— Aici cu toţii suntem pribegi, spuse generalul. N-am trăit decât şase ani în Venezuela de când a început totul, iar restul timpului mi l-am petrecut străbătând o jumătate de lume în lung şi-n lat ca să mă lupt cu necazurile. Nici nu ştii dumneata ce n-aş da acum să fiu la San Mateo şi să mănânc un ghiveci cu carne.

Probabil că gândurile îi zburară cu adevărat spre presele de zahăr ale copilăriei lui, căci păstră o tăcere adâncă, privind focul ce se stingea. Când i se adresă din nou, revenise pe un teren solid:

— Necazul e că am încetat să fim spanioli şi apoi ne-am tot vânturat dintr-un loc într-altul, prin ţări care atâta îşi schimbă numele şi guvernele de la o zi la alta că nici nu mai ştim de unde naiba ne tragem, spuse el.

Privi din nou cenuşa îndelung, apoi întrebă pe alt ton:

— Dar când sunt atâtea ţări pe lumea asta, cum de ţi-a dat prin cap să vii tocmai aici?

Iturbide îi răspunse mai pe ocolite:

— La colegiul militar ne învăţau să facem războiul pe hârtie, spuse el. Ne luptam cu soldaţi de plumb pe hărţi de ipsos, iar duminicile ne duceau pe păşunile din împrejurimi, printre vaci şi doamne ce se întorceau de la liturghie, şi colonelul trăgea o salvă ca să ne obişnuim cu spaima bubuiturii şi cu mirosul de praf de puşcă. Închipuiţi-vă că cel mai ilustru dintre dascălii noştri era un englez infirm, care ne învăţa să cădem de pe cai, prefăcându-ne că suntem morţi.

Generalul îl întrerupse:

— Dar dumneata doreai un război de-adevăratelea?

— Războiul dumneavoastră, domnule general, spuse Iturbide. Dar se împlinesc doi ani de când m-am înrolat şi tot nu ştiu cum arată o luptă pe viu.

Generalul continuă tot fără să-l privească în ochi:

— În cazul ăsta ai greşit adresa. Aici nu vor mai fi alt fel de războaie decât ale unora contra altora, şi astea sunt ca şi cum ţi-ai ucide propria mamă.

José Palacios îi aduse aminte din umbră că mai era puţin şi avea să se lumineze de ziuă. Atunci el împrăştie cenuşa cu băţul şi, în vreme ce se ridica agăţat de braţul lui Iturbide, îi spuse:

— Eu, în locul dumitale, mi-aş lua în grabă tălpăşiţa, ca să n-ajung să-mi văd onoarea terfelită.

José Palacios o ţinu întruna, până la sfârşitul zilelor lui, că locuinţa din Pie de la Popa era bântuită de forţe malefice. Nici nu se instalaseră bine când sosi din Venezuela căpitanul-locotenent José Tomás Machado cu vestea că mai multe tabere militare refuzaseră să recunoască guvernul separatist şi că se consolida un nou partid care era de partea generalului. Acesta din urmă îl primi între patru ochi şi îl ascultă cu atenţie, dar nu se arătă prea entuziasmat.

— Veştile sunt bune, dar vin prea târziu, spuse el. Iar în ceea ce mă priveşte, ce să facă un biet neputincios

împotriva unei lumi întregi?

Dădu instrucţiuni să fie cazat emisarul cu toate onorurile, dar nu îi promise niciun răspuns.

— Nu trag nicio nădejde că situaţia din ţară se va îndrepta, spuse el.

Cu toate acestea, cum se despărţi de căpitanul Machado, generalul se întoarse spre Carreño şi-l întrebă:

— Aţi dat de Sucre?

Da: plecase de la Santa Fé la mijlocul lui mai, în grabă, ca să-şi poată serba onomastica alături de soţia şi de fiica sa.

— A plecat din timp, conchise Carreño, căci preşedintele Mosquera s-a încrucişat cu el pe drumul spre Popazán.

— Cum aşa? făcu generalul, surprins. A plecat pe uscat?

— Da, domnule general.

— Dumnezeule al celor sărmani! exclamă el.

Avu o presimţire. În aceeaşi noapte primi vestea că mareşalul Sucre fusese pândit, luat prin surprindere şi împuşcat pe la spate pe când străbătea întunecatele ţinuturi din Berruecos, în data de patru iunie. Montilla veni cu vestea rea imediat după ce generalul se îmbăiase, şi abia dacă putu să-l asculte până la capăt. Se bătu cu palma peste frunte şi trase de faţa de masă pe care se aflau încă vasele de la cină, pradă unuia din accesele lui de mânie biblică.

— P… a mă-sii de viaţă! urlă el.

Încă mai răsunau în casă ecourile vacarmului când el îşi recăpătă stăpânirea de sine. Se prăbuşi pe scaun, răcnind:

— Obando a fost ăla. Şi repetă de multe ori: Obando a fost ăla, ucigaşul năimit de spanioli.

Se referea la generalul José María Obando, comandantul din Pasto, de la graniţa sudică a Noii

Granade, care în felul acela îl lipsea pe general de singurul succesor posibil şi îşi asigura sieşi preşedinţia republicii fărâmiţate, ca să i-o încredinţeze apoi lui Santander. Unul dintre complotişti a povestit în memoriile sale că, ieşind din casa unde se pusese la cale crima, s-a cutremurat când l-a văzut în piaţa mare din Santa Fé pe mareşalul Sucre în aerul neguros şi îngheţat al înserării, cu pardesiul lui de stofă neagră şi pălăria modestă de om nevoiaş, plimbându-se singur cu mâinile în buzunar prin faţa catedralei.

În noaptea în care află de moartea lui Sucre, generalul suferi o hemoptizie. José Palacios ascunse adevărul, ca şi la Honda, unde îl surprinsese pe general spălând duşumeaua din baie cu un burete. Păstră cele două secrete fără ca generalul să i-o ceară, socotind că nu era cazul să mai adauge şi alte veşti rele acolo unde şi aşa erau destule.

Într-o noapte ca aceea, la Guayaquil, generalul devenise conştient de îmbătrânirea lui prematură. Mai purta încă părul lung până la umeri şi şi-l prindea cu o panglică la ceafă ca să-i fie mai comod în luptele împotriva duşmanului, ca şi în cele amoroase, dar atunci şi-a dat seama că pletele îi erau aproape albe, iar chipul trist şi ofilit. „Dacă m-ai vedea, nu m-ai recunoaşte”, i-a scris unui prieten. „Am patruzeci şi unu de ani, dar parcă aş fi un moşneag de şaizeci”. În noaptea aceea s-a tuns. După puţin timp, la Potosí, încercând să oprească în loc rafalele iuţi ale tinereţii trecătoare care îi alunecau printre degete, şi-a ras mustaţa şi favoriţii.

După asasinarea lui Sucre nu s-a mai folosit de niciun artificiu cosmetic ca să-şi ascundă bătrâneţea. Jalea puse stăpânire pe casa din Pie de la Popa. Ofiţerii nu mai jucau cărţi, ci îşi petreceau nopţile stând de veghe, discutând în curte până la ore foarte târzii, în jurul focului nestins cu care goneau ţânţarii, sau în dormitorul comun, în hamacurile lor agăţate pe mai multe niveluri.

Generalul începu să-şi soarbă amarul picătură cu picătură. Alegea la întâmplare câte doi-trei ofiţeri şi-i ţinea treji destăinuindu-le cumplitele suferinţe pe care le purta îngropate în adâncurile cele mai întunecate ale inimii. Le dădu ocazia să audă încă o dată binecunoscutul refren că armata sa a fost pe punctul de a se dezmembra din cauza meschinăriei cu care Santander, pe atunci preşedinte răspunzând de teritoriul Columbiei, refuza să-i trimită trupe şi bani ca să ducă la bun sfârşit eliberarea Perú-ului.

— E avar şi zgârie-brânză din născare, spunea el, dar cu capul stătea şi mai prost: mintea aia a lui nu-l ajuta să vadă mai departe de graniţele coloniale.

Le repetă pentru a mia oară ideea absurdă că lovitura de graţie împotriva unificării fusese invitarea Statele Unite la Congresul din Panamá, hotărâre luată de Santander pe propriul său risc, când de fapt nu era vorba de altceva decât de a proclama unitatea Americii.

— E ca şi cum ai invita pisica la ospăţ cu şoarecii, spuse el. Şi asta numai pentru că Statele Unite amenințau să ne facă răspunzători de faptul că transformăm continentul într-o ligă de state adversare Sfintei Alianţe. Ce mai onoare!

Le mărturisi încă o dată groaza pe care i-o inspira modul cum Santander, cu incredibilul lui sânge rece, îşi urmărea scopurile până la capăt.

— E un ticălos, spunea el.

Repetă pentru a mia oară diatriba despre împrumuturile pe care le primise Santander de la Londra şi bunăvoinţa cu care susţinuse actele de corupţie ale prietenilor lui. De fiecare dată când vorbea despre el, în particular sau în public, mai adăuga o picătură de venin într-un climat politic şi aşa prea înveninat. Dar nu se putea stăpâni.

— Aşa a început sfârşitul lumii, spunea el.

Era atât de strict în administrarea veniturilor

publice, încât nu izbutea să reia subiectul fără să-şi iasă din sărite. Pe vremea când era preşedinte decretase pedeapsa cu moartea pentru orice slujbaş al statului care delapida o sumă mai mare de zece pesos. În schimb, era atât de puţin preocupat de bunurile sale personale, că în câţiva ani îşi cheltuise în războiul de independenţă o mare parte din averea moştenită din moşi-strămoşi. Îşi împărţea solda văduvelor şi invalizilor de război. Le-a dăruit nepoţilor presele de zahăr moştenite, surorilor le-a lăsat casa din Caracas, iar cea mai mare parte din pământurile sale a împărţit-o numeroşilor sclavi pe care i-a eliberat înainte de abolirea sclaviei. A refuzat un milion de pesos oferiţi lui de congresul de la Lima în euforia eliberării. Conacul din Monserrate, pe care guvernul i l-a acordat pentru a avea o casă decentă în care să locuiască, l-a făcut cadou unui prieten strâmtorat, la câteva zile după demisie. Pe valea râului Apure s-a sculat din hamacul în care dormea şi i l-a oferit unei călăuze ca să se întindă în el să năduşească şi să-i scadă febra, iar el s-a culcat pe jos, învelit într-o manta militară. Cei douăzeci de mii de pesos bani gheaţă pe care dorea să-i plătească din buzunarul său învăţătorului quaker Joseph Lancaster nu erau o datorie personală, ci a statului. Caii pe care îi iubea atâta îi oferea prietenilor întâlniţi în drum, până şi pe Porumbelul Alb, cel mai cunoscut şi mai glorios, care a rămas în Bolivia ca întâiul armăsar din grajdurile mareşalului de Santa Cruz. Aşa că tema împrumuturilor deturnate îl făcea să-şi iasă din fire până într-atât, încât ajungea uneori să dea dovadă de rea-credinţă.

— Casandro a ieşit basma curată, ca în 25 septembrie, desigur, pentru că e un maestru în păstrarea aparenţelor, spunea el oricui voia să-l asculte. Dar acoliţii lui duceau înapoi în Anglia aceiaşi bani pe care englezii îi dăduseră ţării cu împrumut, cu dobânzi uriaşe, şi îi înmulţeau spre propriul lor câştig, prin afaceri de camătă.

Le dezvălui tuturor, nopţi de-a rândul, străfundurile cele mai tulburi ale sufletului său. În zorii celei de-a patra zi, când criza părea să nu se mai sfârşească, apăru în pragul uşii dinspre curtea interioară cu aceeaşi îmbrăcăminte pe care o purta când a primit vestea despre asasinat, îl luă deoparte pe generalul Briceño Méndez şi stătu de vorbă cu el până la cântatul cocoşilor. Generalul în hamacul său cu apărătoare de ţânţari şi Briceño Méndez în alt hamac, pe care José Palacios îl agăţă alături. Poate că niciunul nici celălalt nu îşi dădeau seama cât de mult se îndepărtaseră de obiceiurile sedentare din timp de pace şi reveniseră, în numai câteva zile, la nesiguranţa nopţilor din taberele de război. Din discuţia lor generalul înţelese clar că neliniştea şi dorinţele exprimate de José María Carreño la Turbaco nu erau numai ale lui, ci erau împărtăşite de cea mai mare parte din ofiţerii venezueleni. Aceştia, după felul cum se purtaseră cu ei cei din Noua Granadă, se simţeau mai venezueleni ca oricând, dar erau gata să-şi dea viaţa pentru unire. Dacă generalul le-ar fi ordonat să meargă şi să lupte în Venezuela, s-ar fi dus fugind ca din puşcă. Şi mai cu seamă Briceño Méndez.

Acelea au fost zilele cele mai grele. Singura vizită pe care generalul a vrut s-o primească a fost aceea a colonelului polonez Mieciesław Napierski, erou al bătăliei de la Friedland şi supravieţuitor al dezastrului de la Leipzig, care sosise în acele zile cu scrisoarea de recomandare a generalului Poniatowski pentru a se înrola în armata Columbiană.

— Aţi ajuns târziu, îi spusese generalul. Aici nu mai e nimic.

După moartea lui Sucre cu atât mai mult nu mai rămânea nimic. Aşa îi dădu de înţeles lui Napierski, şi aşa dădu de înţeles acesta din urmă în jurnalul lui de călătorie, pe care un mare poet din Noua Granadă avea să-l recupereze, după o sută optzeci de ani, pentru istorie.

Napierski sosise la bordul fregatei *Shannon.* Căpitanul navei îl conduse până la locuinţa generalului, iar acesta le vorbi amândurora despre dorinţa sa de a pleca în Europa, dar niciunul din cei doi nu observă că ar avea vreo intenţie reală să se îmbarce. Cum fregata urma să facă escală la La Guayra şi revenea la Cartagena înainte de a se întoarce la Kingston, generalul îi dădu căpitanului o scrisoare pentru împuternicitul său venezuelean în afacerea cu minele de la Aroa, sperând că la întoarcere avea să-i trimită ceva bani. Dar fregata sosi înapoi fără niciun răspuns, iar el se arătă atât de abătut, încât nimeni nu se gândi să-l mai întrebe dacă pleca.

Nu primi nici măcar o singură veste consolatoare. José Palacios, în ceea ce-l privea, avu grijă să nu le agraveze pe cele care se primeau şi căuta să i le dea, pe cât posibil, cu întârziere. Un fapt care îi îngrijora pe ofiţerii din suită şi pe care i-l ascundeau generalului ca să nu-l necăjească era acela că militarii din cavalerie şi grenadirii din gardă semănau sămânţa cumplită a unei blenoragii fără leac. Totul începuse de la două femei care trecuseră în revistă toată garnizoana în nopţile petrecute la Honda, iar soldaţii continuaseră să răspândească microbul în aventurile pe care le aveau pretutindeni pe unde treceau. În acel moment nu scăpase de boală niciunul dintre soldaţii din trupă, cu toate că nu existau remedii ale medicinii clasice, nici leacuri băbeşti, pe care să nu le fi încercat.

Măsurile de precauţie ale lui José Palacios pentru a-şi feri stăpânul de orice amărăciune fără rost nu erau infailibile. Într-o seară trecu din mână în mână un răvaş fără numele şi adresa destinatarului şi nimeni nu ştiu cum ajunse până la hamacul generalului. El îl citi fără ochelari, ţinându-l la distanţă de un braţ, apoi îl puse în flacăra lumânării şi îl ţinu cu două degete până arse.

Era de la Josefa Sagrario. Sosise luni cu soţul şi copiii

ei, fiind în trecere pe acolo în drumul spre Mompox, însufleţită de vestea că generalul fusese înlăturat de la putere şi că părăsea ţara. El nu dezvălui niciodată conţinutul mesajului, dar toată noaptea dădu semne de mare nelinişte, iar în zori îi transmise Josefei Sagrario o propunere de împăcare. Ea nu se lăsă înduplecată de rugăminţile lui şi îşi continuă drumul după cum era prevăzut, fără un moment de slăbiciune. Singurul ei motiv, după cum îi mărturisi lui José Palacios, era că nu avea niciun rost să se împace cu un om pe care-l socotea deja terminat.

În săptămâna aceea se află că la Santa Fé se înteţea lupta pe care o ducea pe cont propriu Manuela Sáenz pentru reîntoarcerea generalului. Încercând să-i facă viaţa imposibilă, ministrul de interne îi ceruse să-i predea documentele de arhivă pe care le avea în păstrare. Ea refuză şi porni o campanie de provocări care îi scotea din fire pe guvernanţi. Provoca scandaluri, împărţea broşuri care îl glorificau pe general, ştergea inscripţiile în cărbune de pe zidurile clădirilor publice, însoţită de două dintre sclavele ei agresive. Era un fapt notoriu că intra în cazărmi îmbrăcată în uniformă de colonel şi tot aşa participa la serbările militare, ca şi la conspiraţiile ofiţerilor. Zvonul cel mai stăruitor era că pregătea la umbra lui Urdaneta o rebeliune armată pentru a restabili puterea absolută a generalului.

Era greu de crezut că el ar mai fi avut putere pentru aşa ceva. Stările febrile de pe înserat se repetară cu tot mai multă regularitate, iar tusea deveni sfâşietoare. Odată, în zori, José Palacios îl auzi strigând:

— tu-i mama ei de patrie!

Alergă în iatac, alarmat de asemenea vorbe grele pentru care generalul îi mustra pe ofiţerii săi, şi îl găsi cu obrazul scăldat în sânge. Se tăiase în timp ce se bărbierea şi nu era indignat de incidentul în sine, cât de propria lui

stângăcie. Spiţerul care îl doftorici, adus de urgenţă de colonelul Wilson, îl găsi atât de deznădăjduit, încât încercă să-l calmeze cu câteva picături de beladonă. El îl opri scurt.

— Lăsaţi-mă aşa cum sunt, îi spuse. Deznădejdea e starea normală a celor pierduţi.

Sora lui, María Antonia, îi scrise de la Caracas. „Toată lumea se plânge că n-ai vrut să vii să pui capăt acestui haos", scria ea. Preoţimea de la sate era în mod hotărât de partea sa, dezertările din armată erau incontrolabile, iar munţii erau plini de oameni înarmaţi care spuneau că nu doreau pe nimeni altul afară de el. „Asta e o zarvă de nebuni care nu-şi dau seama că au făcut o revoluţie", spunea sora lui. Căci în vreme ce unii îl cereau în gura mare pe el, zidurile de pe jumătate din cuprinsul ţării apăreau dimineaţa înnegrite de inscripţii injurioase. Familia lui, spuneau manifestele, trebuia să fie exterminată până la a cincea generaţie.

Lovitura de graţie i-o dădu Congresul Venezuelei, întrunit la Valencia, care îşi încununa hotărârile cu aceea a separării definitive şi cu declaraţia solemnă că nu avea să se încheie nicio înţelegere cu Noua Granadă şi Ecuadorul atâta timp cât generalul se afla pe teritoriul Columbian. La fel de dureros ca şi faptul în sine era că nota oficială de la Santa Fé îi fusese transmisă printr-un fost complotist de la 25 septembrie, duşmanul său de moarte, pe care preşedintele Mosquera îl rechemase din exil ca să-l numească ministru de interne.

— Trebuie să spun că ăsta este faptul care m-a afectat cel mai mult, spuse generalul.

Nu închise ochii toată noaptea şi dictă mai multor secretari diferite versiuni pentru un răspuns, dar era atât de furios, încât adormi. În zori, după un somn agitat, îi spuse lui José Palacios:

— În ziua în care am să mor, or să bată clopotele la

Caracas.

A fost şi mai rău decât atât. La vestea morţii sale, guvernatorul din Maracaibo avea să scrie: „Mă grăbesc să vă anunţ vestea despre acest mare eveniment care, fără îndoială, va aduce nenumărate beneficii cauzei libertăţii şi fericirii ţării. Geniul răului, făclia anarhiei, asupritorul patriei a încetat din viaţă”. Anunţul, destinat iniţial informării guvernului din Caracas, s-a transformat în cele din urmă într-o proclamaţie naţională.

În atmosfera înfiorătoare a acelor zile nefaste, José Palacios îi declamă generalului data aniversării sale la orele cinci dimineaţa.

— Douăzeci şi patru iulie, ziua Sfintei Cristina, fecioară şi martiră.

El deschise ochii şi avu, probabil, o dată în plus, sentimentul că este un vitregit al sorţii.

Nu obişnuia să-şi serbeze ziua de naştere, ci pe cea onomastică. În calendarul catolic erau unsprezece sfinţi Simioni, şi el ar fi preferat să poarte numele lui Simion Cirineul, care l-a ajutat pe Hristos să-şi ducă crucea, dar soarta îi hărăzi alt patron, pe apostolul şi predicatorul Egiptului şi Etiopiei, al cărui praznic este la 28 octombrie. Într-o zi ca aceasta, la Santa Fé, i-au pus pe cap, în timpul petrecerii, o cunună de lauri. El şi-a scos-o bine dispus şi i-a oferit-o cu un gest cât se poate de maliţios generalului Santander, care a primit-o fără să clipească. Dar el îşi măsura viaţa nu după onomastici, ci după numărul anilor. Vârsta de patruzeci şi şapte de ani avea pentru el o semnificaţie aparte, căci, cu un an înainte, la 24 iulie, la Guayaquil, doborât de veştile proaste de pretutindeni şi de devastatoarele lui friguri, se cutremurase de un presentiment. Pe el, care nu a recunoscut niciodată adevărul premoniţiilor. Semnul era clar: dacă reuşea să rămână în viaţă până la următoarea aniversare, nicio moarte nu mai putea să-l răpună. Misterul acestui oracol

secret era forţa care îl ţinuse până atunci într-un echilibru precar, împotriva oricărei raţiuni.

— Ei, drăcia dracului, am şi făcut patruzeci şi şapte de ani! murmură el. Şi trăiesc!

Se ridică în capul oaselor în hamac, cu forţe noi şi inima tulburată de extraordinara certitudine de a se afla la adăpost de orice rău. Îl chemă pe Briceño Méndez, căpetenia rebelilor ce voiau să plece în Venezuela ca să lupte pentru integritatea Columbiei, şi îi transmise favoarea pe care le-o acorda ofiţerilor cu ocazia zilei sale de naştere.

— De la locotenenţi în sus, îi spuse el, toţi aceia care vor să lupte în Venezuela să-şi strângă calabalâcul!

Generalul Briceño Méndez fu cel dintâi. Alţi doi generali, patru colonei şi opt căpitani din garnizoana din Cartagena se alăturară expediţiei. În schimb, când Carreño îi aminti generalului de promisiunea lui dinainte, acesta îi spuse:

— Pe dumneavoastră vă aşteaptă treburi mai importante.

Cu două ore înainte de plecare hotărî să meargă şi José Laurencio Silva, căci avea impresia că rutina îl măcina, agravându-i obsesia în legătură cu ochii. Silva refuză această onoare.

— Starea asta pe loc e tot un război, şi încă unul dintre cele mai grele, spuse el. Aşa că aici rămân, dacă domnul general nu ordonă altfel.

În schimb, Iturbide, Fernando şi Andrés Ibarra nu obţinură aprobarea să plece.

— Dacă e să pleci, dumneata vei pleca în altă parte, îi spuse generalul lui Iturbide.

Lui Andrés îi dădu de înţeles acelaşi lucru prin argumentul insolit că generalul Diego Ibarra se afla deja în luptă şi era prea mult să trimiţi doi fraţi într-un singur război. Fernando nici măcar nu se oferi să plece, fiind

sigur că avea să capete răspunsul dintotdeauna:

— Omul merge întreg la război, dar nu poate îngădui să fie lipsit de cei doi ochi ai săi şi de mâna sa dreaptă.

Se mulţumi cu consolarea că răspunsul acela echivala, într-un fel, cu o distincţie militară.

Montilla le puse la dispoziţie mijloacele pentru călătorie în aceeaşi seară în care primiră aprobarea şi participă la ceremonia simplă prin care generalul îşi luă rămas bun de la fiecare din ei cu o îmbrăţişare şi câteva cuvinte. Plecară separat unul de altul şi pe drumuri diferite, unii prin Jamaica, alţii prin Curaçao, alţii prin Guajira, cu toţii îmbrăcaţi civil, neînarmaţi şi neavând asupra lor nimic care le-ar fi putut trăda identitatea, aşa cum învăţaseră în acţiunile clandestine împotriva spaniolilor. În zori, casa din Pie de la Popa arăta ca o cazarmă evacuată, dar pe general îl întărea speranţa că un nou război avea să reînvie laurii de altă dată.

Generalul Rafael Urdaneta luă puterea la 5 septembrie. Congresul constituant îşi încheiase mandatul şi nu exista altă autoritate valabilă care să dea legitimitate loviturii de stat, dar insurgenţii apelară la consiliul municipal din Santa Fé care-l recunoscu pe Urdaneta drept responsabil provizoriu al puterii până când aceasta avea să fie preluată de general. Aşa se încheie o insurecţie a soldaţilor şi ofiţerilor venezueleni cantonaţi în Noua Granadă, care învinseră forţele guvernamentale cu sprijinul micilor proprietari din savană şi al preoţimii rurale. Era prima lovitură de stat din republica Columbia şi cea dintâi din seria de patruzeci şi nouă de războaie civile prin care aveam să trecem până la sfârşitul secolului. Preşedintele Joaquín Mosquera şi vicepreşedintele Caycedo, izolaţi, pierduţi în neant, se retraseră din funcţii. Urdaneta preluă frâiele abandonate ale puterii, şi primul său act de guvernare a fost să trimită la Cartagena o delegaţie particulară ca să-i ofere generalului preşedinţia

republicii.

José Palacios nu-şi amintea ca starea de sănătate a stăpânului să fi fost în ultimul timp atât de stabilă ca în acele zile, căci durerile de cap şi frisoanele de pe înserat îi cedară de îndată ce primi vestea loviturii de stat. Dar nici într-o asemenea stare de nelinişte nu îl mai văzuse. Îngrijorat, Montilla obţinuse complicitatea lui fray Sebastián de Sigüenza pentru a-i oferi generalului un ajutor mascat.

Cuvioşia sa binevoi să accepte şi îşi jucă bine rolul, lăsându-se bătut la şah în lungile după-amiezi când îi aşteptau pe trimişii lui Urdaneta.

Generalul învăţase să mute piesele pe tabla de joc în cea de-a doua călătorie a sa în Europa şi puţin i-a lipsit să devină un adevărat maestru jucând cu generalul O'Leary în nopţile monotone ale îndelungatei campanii din Perú. Dar nu s-a simţit în stare să meargă mai departe. „Şahul nu-i un joc, e o pasiune", spunea el. „Şi eu prefer altele, mai nesăbuite". Cu toate acestea, în programele de învăţământ public îl indusese printre jocurile folositoare şi cinstite care trebuiau să fie predate în şcoală. Adevărul era că nu a perseverat niciodată pentru că nervii lui nu erau făcuţi pentru un joc care presupunea atâta calm, iar concentrarea pe care i-o cerea îi era necesară pentru treburi mai grave.

Fray Sebastian îl găsea legănându-se cu mult avânt în hamacul care ceruse să-i fie agăţat în faţa uşii dinspre stradă, ca să supravegheze drumul plin de praf dogoritor pe unde trebuiau să apară emisarii lui Urdaneta.

— Vai, părinte, spunea generalul când îl vedea sosind. Nu vă învăţaţi minte.

Abia dacă se aşeza pe scaun ca să mute piesele, căci după fiecare mutare se ridica în picioare în vreme ce cuviosul se gândea.

— Nu vă mai gândiţi la altceva, Excelenţă, îi spunea

acesta, că vă fac mat cât ai zice peşte!

Generalul zâmbea:

— Cine la prânz se făleşte, seara se smereşte.

O'Leary obişnuia să se oprească lângă masa de joc să studieze tabla şi să-i sugereze câte o idee. El îl refuza indignat. În schimb, de fiecare dată când câştiga ieşea în curte, unde ofiţerii jucau cărţi, şi se fălea cu victoria lui. În mijlocul unei partide, fray Sebastián îl întrebă dacă nu se gândea să-şi scrie memoriile.

— Niciodată, răspunse el. Memoriile nu-s decât nişte mofturi.

Poşta, care a fost una din marile lui obsesii, deveni un supliciu. Cu atât mai mult în acele săptămâni de derută în care ştafetele din Santa Fé întârziau în aşteptarea unor ştiri proaspete, iar curierii de legătură se plictiseau aşteptându-le, la rândul lor. În schimb, poştaşii clandestini deveniră mai darnici şi mai grăbiţi. Aşa încât generalul afla despre aceste veşti înainte ca ele să sosească şi avea destul timp să reflecteze bine înainte de a lua o hotărâre.

Când ştiu că emisarii erau aproape, la 17 septembrie, îi trimise pe Carreño şi pe O'Leary să-i aştepte pe drumul spre Turbaco. Erau coloneii Vicente Piñeres şi Julián Santa María, a căror primă surpriză a fost buna dispoziţie în care l-au găsit pe bolnavul fără speranţă despre care se vorbea atâta la Santa Fé. Se improviză la locuinţa generalului o festivitate cu participarea unor personalităţi civile şi militare, în cursul căreia se rostiră discursuri potrivite pentru acea ocazie şi se închină un pahar în sănătatea patriei. Dar la sfârşit el îi reţinu pe emisari şi avură o discuţie în trei, cu cărţile pe faţă. Colonelul Santa María, căruia îi plăcea să se exprime patetic, aduse ultimul argument: dacă generalul nu accepta să ia conducerea, în ţară avea să se instaleze o cumplită anarhie. El se eschivă.

— Ca să schimbi, mai întâi trebuie să ai ce, spuse el. Numai când se va limpezi orizontul nostru politic vom şti

dacă avem o patrie sau nu.

Colonelul Santa María nu înţelese.

— Vreau să spun că prima urgenţă este reunificarea ţării pe calea armelor, spuse generalul. Dar capătul firului nu e aici, ci în Venezuela.

Începând de atunci, aceea avea să fie ideea lui fixă: să iei totul de la început, ştiind că duşmanul e înăuntru, nu în afara propriei case. Oligarhiile fiecărei ţări, care în Noua Granadă erau reprezentate de santanderişti şi de Santander însuşi, declaraseră război pe viaţă şi pe moarte ideii de integritate pentru că era incompatibilă cu privilegiile locale ale marilor familii.

— Aceasta e unica şi adevărata cauză a războiului de dispersiune care ne ucide, spuse generalul. Şi cel mai trist e că ei îşi închipuie că schimbă lumea când în realitate nu fac decât să perpetueze concepţia cea mai retrogradă a Spaniei. Continuă dintr-o suflare: Ştiu că lumea râde de mine pentru că în aceeaşi scrisoare, în aceeaşi zi, unei singure persoane îi spun un lucru şi contrariul lui, ba că am aprobat proiectul de monarhie, ba că nu l-am aprobat, ba în alt loc sunt de acord cu ambele soluţii în acelaşi timp.

Îl acuzau că era inconsecvent în felul lui de a judeca oamenii şi de a manipula istoria, că lupta împotriva lui Fernando VII şi se îmbrăţişa cu Morillo, că ducea războiul pe viaţă şi pe moarte contra Spaniei, dar era un mare promotor al valorilor ei spirituale, că s-a bucurat de sprijinul Insulei Haiti până a câştigat, apoi a privit-o ca pe o ţară străină şi nu a invitat-o la congresul din Panamá, că fusese francmason şi îl citea pe Voltaire în timpul liturghiei, dar era susţinătorul Bisericii, că îi linguşea pe englezi, dar în acelaşi timp urma să se însoare cu o principesă franceză, că era uşuratic, ipocrit, chiar trădător, pentru că îşi adula prietenii când erau de faţă, dar îi bârfea pe la spate.

— Ei, bine, toate astea sunt adevărate, dar ţin de

anumite împrejurări, spuse el, pentru că tot ce-am făcut a fost numai cu scopul ca acest continent să fie o unică ţară independentă, şi aici nu m-am contrazis niciodată şi n-am avut nicio ezitare. Apoi continuă în cel mai pur dialect caraibian: Restu-i vacs!

Într-o scrisoare pe care i-o trimise două zile mai târziu generalului Briceño Méndez, îi mărturisi: „Nu am vrut să accept mandatul pe care mi-l acordă evenimentele pentru că nu doresc să fiu considerat căpetenie de rebeli, numit în funcţie pe calea armelor de către învingători”. Cu toate acestea, în cele două scrisori pe care i le dictă lui Fernando în aceeaşi noapte pentru generalul Rafael Urdaneta, avu grijă să nu fie atât de radical.

Prima era un răspuns oficial a cărui solemnitate reieşea destul de clar încă din formula de început: „Mult stimate Domn”. În ea justifica lovitura de stat prin starea de anarhie şi paragină în care rămânea republica după dizolvarea guvernului anterior. „În asemenea cazuri poporul nu se înşală”, scrise el. Dar nu exista nicio posibilitate să accepte preşedinţia. Nu îi putea promite altceva decât hotărârea sa de a se întoarce la Santa Fé ca să servească noul guvern în calitate de simplu soldat.

Cealaltă era o scrisoare particulară, ceea ce se observa de la primul rând: „Iubite domnule general”. Era amplă şi explicită şi nu lăsa nicio îndoială asupra motivelor lui de incertitudine. Întrucât Joaquín Mosquera nu renunţase la titlul său, mâine-poimâine putea să obţină recunoaşterea ca preşedinte legal şi să-l facă pe el să apară în postura de uzurpator. Aşa încât repeta ceea ce spusese în scrisoarea oficială: până nu dispunea de un mandat clar, emis de o sursă legitimă, nu exista nicio posibilitate ca el să preia puterea.

Cele două scrisori plecară cu aceeaşi poştă, împreună cu exemplarul original al unei proclamaţii în care cerea ţării să uite toate patimile şi să sprijine noul

guvern. În ceea ce-l privea, îşi lua însă toate măsurile de precauţie să nu se angajeze în nimic. „Deşi s-ar părea că promit multe, nu promit nimic”, avea să spună el mai târziu. Şi recunoscu că a scris unele fraze cu intenţia de a-i măguli pe aceia care doreau să fie măguliţi.

Amănuntul cel mai semnificativ al celei de-a doua scrisori era tonul ei poruncitor, surprinzător la un om căruia i se luase orice putere. Cerea înaintarea în grad a colonelului Florencio Jiménez, ca să poată pleca în vest cu trupe şi mijloace suficiente pentru a face faţă în războiul inutil pe care îl duceau împotriva guvernului central generalii José María Obado şi José Hilario López. „Cei care l-au asasinat pe Sucre”, insistă el. De asemenea, îi recomanda pe alţi ofiţeri pentru diverse funcţii înalte. „Dumneavoastră ocupaţi-vă de partea aceea”, îi scria el lui Urdaneta, „iar eu am să mă ocup de restul, de la fluviul Magdalena până în Venezuela, inclusiv de Boyacá”. El însuşi îşi propunea să pornească spre Santa Fé în fruntea a două mii de oameni şi să contribuie în felul acesta la restabilirea ordinii publice şi la consolidarea noului guvern.

Nu mai primi veşti direct de la Urdaneta timp de patruzeci şi două de zile. Dar chiar şi aşa continuă să-i scrie în luna aceea lungă în care nu făcu altceva decât să dea ordine militare în cele patru zări. Vasele veneau şi plecau, dar de călătoria în Europa nu se mai spuse nimic, cu toate că el mai aducea vorba când şi când, ca metodă de presiune politică. Casa din Pie de la Popa se transformă în cartier general al întregii ţări şi puţine decizii militare din acele luni nu au fost sugerate sau luate de general stând lungit în hamac. Încetul cu încetul, aproape fără să şi-o propună, se trezi implicat şi în decizii care depăşeau problemele de ordin militar. Se ocupa până şi de chestiunile cele mai mărunte, cum ar fi să obţină un post la oficiile poştale pentru bunul său prieten, domnul Tatis, sau

să fie reactivat generalul José Ucrós, care nu mai suporta traiul tihnit de acasă.

În acele zile repetase cu insistenţă o veche afirmaţie a sa: „Sunt bătrân, bolnav, istovit, dezamăgit, hărţuit, calomniat şi prost plătit”. Totuşi, cine l-ar fi văzut nu l-ar fi crezut. Căci în vreme ce părea să se ocupe de tot felul de maşinaţii prin care să consolideze guvernul, ceea ce făcea de fapt era să proiecteze, piesă cu piesă, până în cele mai mici detalii, cu autoritate şi prestanţă de generalisim, maşina de război cu care îşi propunea să recupereze Venezuela, şi de acolo să ia totul de la capăt şi să refacă cea mai mare alianţă de naţiuni din lume.

Nici că se putea o ocazie mai potrivită. Noua Granadă era în siguranţă în mâinile lui Urdaneta, cu partidul liberal în ruină şi Santander ţintuit la Paris. Ecuadorul era asigurat cu Flores, acelaşi comandant venezuelean ambiţios şi recalcitrant care separase Quito-ul şi Guayaquil-ul de Columbia ca să întemeieze o nouă republică, dar pe care generalul era încredinţat că avea să-l recâştige pentru cauza lui după ce îi va fi predat pe asasinii lui Sucre. Bolivia era asigurată cu mareşalul de Santa Cruz, prietenul său, care tocmai îi oferise funcţia de reprezentant diplomatic la Sfântul Scaun. Aşa stând lucrurile, obiectivul imediat era acela de a smulge Venezuela din mâinile generalului Páez.

Planul militar al generalului părea astfel gândit încât să se pornească de la Cúcuta o ofensivă de amploare, în timp ce Páez se concentra să apere oraşul Maracaibo. Dar în ziua de 1 septembrie provincia Riohacha îl răsturnă pe comandantul militar, refuză să mai recunoască autoritatea Cartagenei şi se declară venezueleană. Sprijinul din partea oraşului Maracaibo nu numai că veni imediat, dar le-a mai fost trimis în ajutor şi generalul Pedro Canijo, căpetenia rebelilor de la 25 septembrie, care scăpase de sub urmărirea justiţiei fiind luat sub protecţia guvernului

venezuelean.

Montilla veni să aducă vestea de îndată ce o primi, dar generalul era deja la curent şi jubila. Căci insurecţia din Riohacha îi oferea ocazia de a mobiliza de pe alt front forţe noi şi mai puternice împotriva oraşului Maracaibo.

— În plus, spuse el, Carujo e în mâinile noastre.

În aceeaşi seară se retrase cu ofiţerii săi şi schiţă planul strategic cu mare precizie, descriind accidentele de teren, deplasând armate întregi ca pe nişte piese de şah, anticipând cele mai inimaginabile intenţii ale inamicului. Nu avea nici măcar o formaţie academică comparabilă cu a vreunuia dintre ofiţeri, cei mai mulţi dintre ei fiind pregătiţi în marile şcoli militare din Spania, dar era în stare să conceapă o întreagă situaţie de luptă până în cele mai mici detalii. Memoria lui vizuală era atât de uimitoare, încât putea să prevadă un obstacol pe care îl văzuse când trecuse pe lângă el cu mulţi ani în urmă şi, cu toate că era foarte departe de a fi un maestru în arta războiului, nimeni nu avea mai multă inspiraţie decât el.

În zori planul, amplu şi necruţător, era pus la punct până în cele mai mici amănunte. Şi atât de vizionar, încât asaltul asupra oraşului Maracaibo era prevăzut pentru sfârşitul lui noiembrie sau, în cel mai rău caz, pentru începutul lui decembrie. Odată încheiată revizia finală la orele opt dimineaţa, într-o ploioasă zi de marţi, Montilla îi dăduse de înţeles că se remarca lipsa din plan a oricărui general granadin.

— Niciun general din Noua Granadă nu face doi bani, spuse el. Care nu-s tâmpiţi, sunt escroci.

Montilla se grăbi să treacă la un subiect mai paşnic:

— Dar dumneavoastră, domnule general, încotro plecaţi?

— În momentul ăsta mi-e totuna dacă la Cúcuta ori la Riohacha.

Dădu să se retragă, dar privirea încruntată a

generalului Carreño îi aminti de promisiunea pe care şi-o călcase de mai multe ori. Adevărul era că dorea să-l aibă cu orice preţ alături de el, dar nu mai ştia cum să-l amăgească, abătându-l de la neliniştile lui. Îl bătu prieteneşte pe umăr, ca întotdeauna, şi-i spuse:

— Promisiunea e promisiune, Carreño, vei pleca şi dumneata.

Expediţia compusă din două mii de oameni părăsi Cartagena pornind în larg la o dată ce părea aleasă ca un simbol: 25 septembrie. Era condusă de generalii Mariano Montilla, José Félix Blanco şi José María Carreño, şi fiecare dintre ei avea misiunea de a căuta la Santa Marta o casă pentru general, ca să poată urmări războiul de aproape şi să se întremeze în acelaşi timp. Acesta îi scrise unui prieten: „Peste două zile plec la Santa Marta ca să fac mişcare, să ies din lehamitea în care mă aflu şi să mă remontez”. Zis şi făcut: la 1 octombrie porni în călătorie. La 2 octombrie, încă pe drum fiind, se exprimă mai direct într-o scrisoare adresată generalului Justo Briceño: „Îmi continuu drumul spre Santa Marta pentru a ajuta, cu influenţa pe care o am, expediţia ce se îndreaptă spre Maracaibo”. În aceeaşi zi îi scrise din nou lui Urdaneta: „Îmi continuu drumul spre Santa Marta ca să vizitez acele ţinuturi pe care nu le-am văzut niciodată şi să văd dacă pot să schimb părerea greşită a unor duşmani care au o putere prea mare de a influenţa opinia”. Abia atunci îi dezvălui scopul adevărat al călătoriei: „Voi urmări de aproape operaţiunile împotriva Riohachei şi mă voi apropia de Maracaibo şi de trupe ca să văd dacă pot să dau o mână de ajutor la vreo acţiune importantă”. Dacă îl priveai bine, nu mai era un învins, retras din activitate, fugind în exil, ci un general în plină campanie.

Înaintea plecării de la Cartagena se iviseră unele urgenţe de război. Nu mai avu timp să-şi ia rămas bun într-o ceremonie oficială şi foarte puţini prieteni aflară dinainte

vestea că pleca. Potrivit instrucţiunilor sale, Fernando şi José Palacios lăsară jumătate din bagaje în grija unor prieteni şi a unor firme de comerţ, ca să nu ducă după ei o povară inutilă într-un război atât de nesigur. Negustorului local don Juan Pavajeau îi lăsară zece cufere cu documente private cu sarcina de a le expedia la o adresă din Paris care avea să-i fie comunicată ulterior. În chitanţă se menţiona că domnul Pavajeau urma să le ardă în cazul în care proprietarul nu putea să le mai reclame din motive de forţă majoră.

Fernando depusese la banca „Busch şi Compania" două sute de *onzas* de aur peste care dădu în ultimul moment, fără niciun indiciu asupra provenienţei lor, printre obiectele de birou ale unchiului său. Lui Juan de Francisco Martín îi lăsă, de asemenea, în custodie o ladă cu treizeci şi cinci de medalii de aur. Îi mai lăsă şi o pungă de catifea cu două sute nouăzeci şi patru de medalii mari de argint, şaizeci şi şapte mici şi nouăzeci şi şase mijlocii, şi alta cu patruzeci de medalii comemorative de argint şi aur, unele din ele cu efigia generalului. Îi lăsă totodată tacâmurile de aur pe care le aduceau de la Mompox într-o ladă mare ce servise pentru păstrarea vinului, nişte lenjerie de pat foarte uzată, două cufere cu cărţi, o sabie cu briliante şi o puşcă bună de aruncat. Printre multe alte mărunţişuri, rămăşiţe ale unor vremuri apuse, erau câteva perechi de ochelari vechi ce nu mai puteau fi folosiţi, cu dioptrii din ce în ce mai mari, de când generalul îşi descoperise prezbitismul incipient după greutatea cu care se bărbierea, la treizeci şi nouă de ani, şi până când nu mai putea citi nici de la o distanţă de un braţ.

José Palacios, la rândul lui, lăsă în grija lui don Juan de Dios Amador o ladă pe care o purtaseră cu ei dintr-un loc într-altul timp de mai mulţi ani şi despre al cărei conţinut nu se ştia nimic sigur. Era ceva tipic pentru general, care câteodată nu putea să-şi stăpânească

lăcomia de a atrage către sine obiecte dintre cele mai bizare, sau persoane lipsite de merite deosebite, ca după un timp să fie nevoit să le ducă după el târâş-grăpiş, nemaiştiind cum să se descotorosească de ele. Purtase lada aceea de la Lima la Santa Fé în 1826 şi continuase să o poarte după el şi după atentatul din 25 septembrie, când s-a întors în sud ca să lupte în ultimul lui război. „Nu putem s-o lăsăm câtă vreme nici nu ştim măcar dacă ne aparţine”, spunea el. Când a revenit pentru ultima oară la Santa Fé, pregătit să-şi prezinte demisia definitivă în faţa congresului constituant, lada şi-a reluat locul printre puţinele obiecte ce îi mai rămâneau din bagajul altă dată împărătesc. În cele din urmă s-au hotărât să o deschidă la Cartagena, în timp ce făceau inventarul general al bunurilor sale, şi au găsit înăuntru un talmeş-balmeş de obiecte personale pe care de mult le credeau pierdute. Erau patru sute cincisprezece *onzas* de aur bătute în Columbia, un portret al generalului George Washington cu o şuviţă din părul lui, o cutie de aur pentru tutun de prizat oferită de regele Angliei, o casetă de aur cu chei cu briliante în care se găsea un medalion, şi marea stea a Boliviei încrustată cu briliante. José Palacios lăsă toate acestea în casa lui de Francisco Martín, descrise şi înregistrate, şi ceru chitanţă în regulă. Bagajul se reduse atunci la dimensiuni mai raţionale, cu toate că încă erau de prisos trei din cele patru cufere cu îmbrăcăminte de purtare, un altul cu zece feţe de masă de bumbac şi în foarte uzate şi o ladă cu tacâmuri de aur şi argint din mai multe seturi, puse de-a valma, pe care generalul nu vru nici să le lase, nici să le vândă, gândindu-se că mai târziu puteau să aibă nevoie de ele pentru mesele cu oaspeţi de seamă. De multe ori îi sugeraseră să vândă lucrurile acelea ca să mai adauge ceva bani la mijloacele lui modeste, dar el refuzase întotdeauna cu argumentul că erau bunurile statului.

Cu bagajul mai uşor şi o suită redusă făcură călătoria de o zi până la Turbaco. Îşi continuară drumul a doua zi pornind devreme, dar înainte de amiază fură nevoiţi să se adăpostească sub un *campano*[10], unde înnoptară în bătaia ploii şi a vânturilor aspre din regiunile mlăştinoase. Generalul se plânse de dureri de splină şi de ficat şi José Palacios îi prepară o poţiune după manualul franţuzesc, dar durerile i se înteţiră şi îi crescu febra. În zori era într-atât de epuizat, încât îl duseră în stare de inconştienţă în localitatea Soledad, unde un vechi prieten, don Pedro Juan Visbal, îl primi în casa lui. Acolo rămase mai bine de o lună, cu fel de fel de dureri agravate de ploile chinuitoare ale lunii octombrie.

Soledad avea numele bine ales: patru străzi cu case de oameni săraci, toropite de arşiţă şi triste, situate cam la două leghe de străvechea Barranca de San Nicolás, care în numai câţiva ani avea să se transforme în cel mai prosper şi ospitalier oraş din ţară. Generalul nu ar fi putut să găsească un loc mai liniştit, nicio locuinţă mai potrivită pentru starea în care se afla, cu şase balcoane andaluze care o inundau de lumină şi o curte interioară în care putea medita la umbra arborelui secular de capoc. De la fereastra dormitorului domina cu privirea piaţeta pustie cu biserica în ruină şi casele acoperite cu frunze de palmier, vopsite în culoarea zorelelor.

Nici tihna casei nu-i folosi la nimic. În prima noapte suferi o uşoară ameţeală, dar refuză să recunoască că era un nou indiciu al stării lui de epuizare. Folosindu-se de indicaţiile din manualul francez, îşi defini boala ca fiind un icter negru agravat de o răceală a întregului organism şi un vechi reumatism reactivat din cauza vremii rele. Acest diagnostic multiplu îi întări părerea proastă pe care o avea despre medicamentele luate simultan pentru mai multe boli, căci spunea că cele care făceau bine în unele boli

10 Arbore originar din America

erau nocive în cazul altora. Dar tot el recunoştea că nu există medicament bun atâta vreme cât nu îl iei şi se plângea în fiecare zi că nu are un doctor bun, refuzând în acelaşi timp să fie consultat de numeroşii medici care-i erau trimişi.

Colonelul Wilson, într-o scrisoare trimisă tatălui său în acele zile, îi povestise că generalul putea să se prăpădească în orice moment, dar că îi respingea pe doctori nu din dispreţ, ci din luciditate. În realitate, scria Wilson, boala era singurul inamic de care se temea generalul şi refuza să o înfrunte ca să nu-l abată de la opera majoră a vieţii lui. „A te îngriji de o boală e ca şi cum ai trudi la galere”, îi spusese generalul. Cu patru ani în urmă, la Lima, O’Leary îi sugerase să accepte un tratament medical temeinic în vreme ce pregătea constituţia Boliviei, dar răspunsul său fusese categoric: „Nu poţi câştiga două curse în acelaşi timp”.

Părea să fie convins că dacă era în continuă mişcare şi nu se cruţa putea să alunge boala. Fernanda Barriga avea obiceiul să-i pună o bavetă şi să-i dea să mănânce cu lingura, ca unui copil, iar el primea mâncarea şi o mesteca în linişte şi chiar deschidea din nou gura când termina. Dar în acele zile îi lua farfuria şi lingura din mână şi mânca singur, fără să-şi mai pună baveta, ca să înţeleagă toată lumea că nu avea nevoie de nimeni. Lui José Palacios i se rupea inima când îl găsea încercând să facă unele treburi domestice de care se ocupaseră întotdeauna servitorii, sau ordonanţele, sau aghiotanţii, şi nu se bucură deloc să-l vadă vărsându-şi pe el o sticluţă întreagă de cerneală în timp ce se căznea s-o toarne într-o călimară. A fost ceva de necrezut, căci toată lumea se mira că, oricât de bolnav era, nu-i tremurau mâinile, şi că mişcările îi erau atât de sigure, încât continua să-şi taie şi să-şi pilească unghiile o dată pe săptămână şi să se bărbierească zilnic.

În paradisul său de la Lima petrecuse o noapte

fericită cu o codană al cărei trup de sălbăticiune a naturii era acoperit, până la ultimul milimetru, de un puf moale. În zori, în timp ce se bărbierea, a contemplat-o cum stătea goală, întinsă pe pat, cufundată în somnul ei liniştit de femeie mulţumită, şi nu a putut să reziste tentaţiei de-a o face să fie a lui pentru totdeauna printr-un gest ritual. A acoperit-o cu clăbuc din cap până-n picioare şi, cu o plăcere senzuală, a ras-o în întregime cu briciul de bărbierit, când cu mâna dreaptă, când cu stânga, centimetru cu centimetru, până la sprâncenele împreunate, lăsând-o de două ori goală cu trupul ei magnific de nou-născut. Ea l-a întrebat, cu sufletul sfâşiat, dacă o iubea cu adevărat, iar el a răspuns cu aceleaşi cuvinte rituale pe care, de-a lungul vieţii lui, le picurase fără milă în atâtea inimi de femeie:

— Mai mult decât am iubit vreodată pe cineva pe lumea asta.

La Soledad, tot în timpul bărbieritului, se supuse aceluiaşi act de sacrificiu. Începu prin a-şi tăia o şuviţă de păr alb şi moale din puţinul care îi mai rămăsese, ascultând parcă de un impuls copilăresc. Îşi tăie îndată altă şuviţă cu un gest mai conştient, apoi tot părul, la nimereală, de parcă ar fi tuns iarba, declamând, în acelaşi timp, cu glas precipitat strofele lui preferate din *Araucana*[11] despre cucerirea şi colonizarea teritoriului actual al statului Chile.) José Palacios intră în dormitor să vadă cu cine vorbea şi-l găsi răzându-şi craniul acoperit cu clăbuc. Rămase tuns chilug.

Exorcismul nu-l izbăvi. Purta căciuliţa de mătase în timpul zilei, iar noaptea îşi punea scufia roşie, dar abia dacă izbutea să-şi potolească fiorii de deprimare. Se scula să se plimbe pe întuneric prin imensa casă poleită de razele lunii, dar nu mai putu să umble gol, ci înfăşurat într-

11 Poem epic al autorului spaniol Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533-1594)

o pătură, ca să nu dârdâie de frig în nopţile caniculare.

Cu timpul nu-i mai fu de ajuns numai pătura, şi se hotărî să-şi pună şi scufia roşie peste căciuliţa de mătase.

Intrigile meschine ale militarilor şi abuzurile politicienilor îl exasperau într-o asemenea măsură, încât într-o după-amiază bătu cu pumnul în masă şi declară că nu îi mai suporta nici pe unii nici pe ceilalţi.

— Spuneţi-le că sunt ofticos, ca să nu mai vină! strigă el.

Hotărârea lui era atât de drastică, încât interzise uniformele şi ceremoniile militare în casa lui. Nu reuşi însă să trăiască fără ele, aşa încât audienţele de consolare şi conciliabulele sterile continuară ca şi până atunci, în pofida propriilor lui ordine. Se simţea pe atunci atât de rău, că acceptă vizita unui doctor cu condiţia să nu-l examineze, să nu-i pună întrebări despre durerile lui şi să nu încerce să-i dea nimic să bea.

— Numai ca să discutăm, spuse el.

Alesul corespundea dorinţelor lui cum nu se putea mai bine. Se numea Hércules Gastelbondo şi era un bătrânel căruia îi fusese hărăzit, parcă, să fie fericit, un om corpolent şi blajin, cu creştetul strălucitor datorită calviţiei totale şi cu o răbdare de înger care singură era de ajuns ca să aline suferinţele altora. Atitudinea lui neîncrezătoare şi nesăbuită faţă de ştiinţă era bine cunoscută în toată zona de coastă. Prescria crema de ciocolată cu brânză topită pentru tulburările bilei, recomanda amorul fizic în toropeala de după masă ca pe un leac bun de viaţă lungă şi fuma fără oprire nişte ţigări făcute de el pe care le răsucea în hârtie de ambalaj şi le prescria bolnavilor ca remediu pentru tot felul de boli trupeşti pentru care nu se cunoştea alt tratament. Chiar pacienţii lui spuneau că nu-i vindeca niciodată pe de-a întregul, dar îi făcea să se simtă bine cu limbuţia lui nestăpânită. El izbucnea într-un hohot de râs vulgar.

— Şi celorlalţi doctori le mor tot atât de mulţi pacienţi ca şi mie, spunea el. Dar ai mei mor mai mulţumiţi.

Sosi cu trăsura domnului Bartolomé Molinares, care venea şi pleca de mai multe ori pe zi aducând şi ducând tot felul de musafiri nechemaţi, până când generalul le interzise să mai vină fără să fie invitaţi. Sosi îmbrăcat în haine de in alb necălcate, croindu-şi drum prin ploaie, cu buzunarele burduşite de lucruri de mâncare şi cu o umbrelă atât de ponosită, încât mai degrabă atrăgea şiroaiele decât să le respingă. Primul lucru pe care îl făcu după salutul protocolar fu să-şi ceară scuze pentru ţigara puturoasă pe care o ţinea în mână, fumată pe jumătate. Generalul, care nu suporta fumul de tutun, nu numai atunci, ci dintotdeauna, îl iertase dinainte.

— Sunt obişnuit, spuse el. Manuela fumează nişte ţigări mai scârboase ca ale dumneavoastră, până şi în pat, şi desigur că îmi suflă fumul mult mai de aproape ca dumneavoastră.

Doctorul Gastelbondo prinse din zbor subiectul care îl făcea să ardă de curiozitate.

— Fireşte, spuse el. Ce mai face?

— Cine?

— Doña Manuela.

Generalul răspunse scurt:

— Bine.

Şi schimbă vorba într-un mod atât de demonstrativ, încât doctorul izbucni într-un hohot de râs ca să-şi mascheze necuviinţa. Generalul ştia, fără îndoială, că niciuna din isprăvile lui galante nu scăpa de bârfa ofiţerilor din suită. Nu făcuse niciodată paradă de cuceririle lui, dar fuseseră atât de multe şi atât de răsunătoare, încât secretele lui de alcov erau cunoscute de toată lumea. O scrisoare obişnuită întârzia trei luni până să ajungă de la Lima la Caracas, dar bârfele despre aventurile lui păreau

să zboare iute ca gândul. Scandalul îl urmărea ca o umbră, iar amantele lui rămâneau însemnate pe vecie cu o cruce de cenuşă, dar el îşi făcea inutil datoria de a-şi păstra secretele amoroase apărându-le printr-o inviolabilă lege nescrisă. Nimeni nu l-a auzit făcând vreo mărturisire indiscretă şi neloială despre vreo femeie care ar fi fost a lui, cu excepţia lui José Palacios, care era complicele său în tot ce făcea. Nici măcar ca să satisfacă o curiozitate atât de nevinovată ca a doctorului Gastelbondo şi referitoare la Manuela Sáenz, a cărei viaţă intimă era aşa de bine cunoscută de toată lumea, încât nu mai rămâneau decât foarte puţine secrete de păstrat.

Fără a mai socoti acest scurt incident, doctorul Gastelbondo fu pentru el o apariţie providenţială. Îl readuse la viaţă cu nebuniile lui înţelepte, îşi împărţea cu el figurinele din zahăr cu formă de animale, turta dulce cu lapte, tabletele „diabolines” 1 (Tablete de ciocolată, învelite în hârtie, pe care sunt scrise diverse aforisme sau devize.) din făină de manioc pe care le avea în buzunare şi pe care el le primea din politeţe şi le mânca din amuzament. Într-o zi se plânse că zaharicalele alea fine nu erau bune decât să-i amăgească foamea, dar nu-l ajutau să câştige şi în greutate, cum dorea el.

— Nu vă faceţi griji, Excelenţă, îi replică doctorul. Tot ce intră pe gură îngraşă şi tot ce iese terfeleşte.

Argumentul i se păru generalului aşa de hazliu, că acceptă să bea cu doctorul un pahar de vin bun şi o ceaşcă de *sago*[12].

Cu toate acestea, starea de spirit pe care doctorul i-o ameliora cu atâta migală îi era tulburată de veştile proaste. Cineva îi spuse că stăpânul casei unde locuise în Cartagena arsese, de teamă să nu se molipsească, laviţa pe

12 fruct alimentar sub formă de praf sau granule, preparat din fecula unei specii de palmieri (sagatieri), din care se pregăteşte o supă hrănitoare.

care dormise, împreună cu salteaua şi cearşafurile şi cu tot ce trecuse prin mâinile generalului în timpul şederii sale acolo. El îi dădu ordin lui don Juan de Dios Amador ca din banii pe care i-i lăsase să plătească lucrurile distruse ca şi cum ar fi fost noi, pe lângă chiria casei. Dar nici aşa nu reuşi să-şi aline amărăciunea.

Se simţi şi mai rău câteva zile mai târziu, când află că don Joaquín Mosquera trecuse pe acolo în drum spre Statele Unite şi nu binevoise să-i facă o vizită. Întrebând în stânga şi în dreapta fără să-şi ascundă tulburarea, află că de fapt rămăsese în zona de coastă mai mult de o săptămână în aşteptarea vaporului, că se văzuse cu mulţi prieteni comuni, dar şi cu unii duşmani ai săi, şi că tuturor le-a declarat că îi era lehamite de ceea ce el numea ingratitudinea generalului. La plecare, când se afla deja în şalupa care îl ducea la bordul vasului, îşi rezumase ideea lui fixă adresându-se celor veniţi să-l conducă:

— Ţineţi minte ce vă spun! Omul ăsta nu iubeşte pe nimeni.

José Palacios ştia cât de sensibil era generalul la un asemenea reproş. Nimic nu-l durea mai mult, nici nu-l tulbura mai mult ca atunci când cineva se îndoia de sentimentele lui, şi era în stare să despice apele şi să doboare munţii cu teribila lui putere de seducţie, până reuşea să-şi convingă interlocutorul că greşeşte. Pe când se afla în culmea gloriei, Delfina Guardiola, frumoasa din Angostura, îi trântise uşa în nas, înfuriată de capriciile lui. „Dumneavoastră sunteţi un om eminent, domnule general, şi nu aveţi egal”, i-a spus ea. „Dar iubirea e un lucru care vă depăşeşte”. El a intrat pe fereastra de la bucătărie şi a rămas trei zile la ea, şi nu numai că a fost cât pe-aci să piardă o bătălie, dar şi-a mai pus şi propria piele în joc, până a izbutit s-o convingă pe Delfina să se încreadă în inima lui.

Mosquera nu se afla atunci pe aproape, dar îşi vărsă

necazul faţă de cine se nimeri. Se tot întrebă cu ce drept vorbea de iubire un om care îngăduise să i se transmită lui printr-o notă oficială rezoluţia Venezuelei privind alungarea şi exilarea sa.

— Să spună mersi că nu i-am răspuns, ca să-l cruţ de judecata istoriei, strigă el.

Aminti de tot ce făcuse pentru el, cât îl ajutase ca să ajungă ceea ce era, cum avusese de suportat neghiobiile narcisismului său provincial. La sfârşit îi scrise unui prieten comun o epistolă lungă şi disperată, ca să fie sigur că vorbele lui pline de amărăciune vor ajunge la cunoştinţa lui Mosquera în orice parte a lumii s-ar fi aflat.

În schimb, veştile care nu soseau îl învăluiau ca într-o ceaţă invizibilă. Urdaneta tot nu-i răspundea la scrisori. Briceño Méndez, omul lui de încredere din Venezuela, îi trimisese o scrisoare împreună cu nişte fructe din Jamaica, din cele la care poftea atât de mult, dar mesagerul se înecase. Justo Briceño, omul lui de la graniţa de est, îl exaspera cu încetineala sa. Tăcerea lui Urdaneta făcuse ca ţara să intre pentru el într-un con de umbră. Moartea lui Fernández Madrid, corespondentul lui de la Londra, făcuse ca lumea întreagă să intre într-un con de umbră.

Ceea ce nu ştia generalul era că în vreme ce el nu primea veşti de la Urdaneta, acesta coresponda intens cu ofiţerii din suita sa, cerându-le să-i smulgă un răspuns clar. Lui O'Leary îi scrise: „Trebuie să ştiu o dată pentru totdeauna dacă generalul acceptă sau nu preşedinţia, sau dacă urmează să alergăm toată viaţa după o nălucă ce nu poate fi prinsă". Nu numai O'Leary, dar şi alţii din anturajul său încercau să intre în vorbă cu generalul ca să-i poată da lui Urdaneta un răspuns, dar cuvintele evazive ale generalului erau de nepătruns.

Când, în cele din urmă, se primiră veşti sigure de la Riohacha, erau mai proaste decât semnele sale. Generalul Manuel Valdés, după cum era prevăzut, cuceri oraşul la 20

octombrie fără să întâmpine nicio rezistenţă, dar Carujo îi nimici două companii de cercetaşi în săptămâna care urmă. Valdés îi prezentă lui Montilla actul său de demisie care se dorea onorabil, dar care generalului i se păru nedemn.

— Nemernicul ăla e mort de frică, spuse el.

Nu mai erau decât cincisprezece zile până să se încerce cucerirea oraşului Maracaibo, potrivit planului iniţial, dar simpla stăpânire a Riohachei era de-acum un vis imposibil.

— Ei, drăcia dracului! răcni generalul. Toată crema generalilor mei n-a fost în stare să împiedice o revoltă de cazarmă!

Cu toate acestea, vestea care îl afectă cel mai mult fu aceea că populaţia fugea din calea trupelor guvernamentale pentru că le identificau cu el, pe care îl socoteau asasinul amiralului Padilla, idolatrizat în Riohacha, ţinutul lui natal. În plus, dezastrul coincidea cu cel din restul ţării. Anarhia şi haosul se înstăpâneau pretutindeni, iar guvernul lui Urdaneta era incapabil să le ţină sub control.

Doctorul rămase încă o dată surprins de puterea dătătoare de viaţă a furiei în ziua în care îl găsi pe general slobozind un potop de imprecaţii biblice în faţa unui emisar special care tocmai îi adusese ultimele veşti de la Santa Fé.

— Guvernul ăsta de tot rahatul, în loc să angajeze în luptă naţiunile şi oamenii importanţi, îi ţine paralizaţi, răcnea el. O să cadă din nou, şi a treia oară n-o să se mai ridice, pentru că oamenii care-l alcătuiesc şi masele care-l susţin vor fi exterminaţi.

Eforturile doctorului de a-l calma fură inutile, căci după ce termină de înfierat guvernul repetă strigând cât îl ţinea gura lista neagră a statelor sale majore. Despre colonelul Joaquín Barriga, erou în trei mari bătălii, spuse

că putea fi oricât de rău, dacă dorea: „Până şi asasin”. Despre generalul Pedro Margueytío, bănuit de a fi participat la complotul pentru asasinarea lui Sucre, spuse că era un biet om, bun să conducă o turmă de vite. Pe generalul González, cel mai devotat pe care îl avea pe râul Cauca, îl doborî de pe piedestal cu o lovitură brutală:

— Bolile lui sunt slăbiciunile şi pârţurile.

Se prăbuşi în balansoar gâfâind ca să-i dea inimii răgazul de care timp de douăzeci de ani dusese lipsă. Atunci îl văzu pe doctorul Gastelbondo paralizat de uimire în cadrul uşii şi ridică tonul.

— La urma urmelor, spuse el, la ce te poţi aştepta din partea unui om care a pierdut două case la barbut?

Doctorul Gastelbondo rămase perplex.

— Despre cine e vorba? întrebă el.

— Despre Urdaneta, răspunse generalul. Le-a pierdut la Maracaibo jucând cu un comandant de marină, dar în acte a făcut să apară ca şi cum le-ar fi vândut.

Trase în piept aerul de care avea nevoie.

— Sigur că sunt cu toţii nişte oameni cumsecade pe lângă ticălosul de Santander, continuă el. Amicii lui furau banii din împrumuturile englezilor, cumpărând hârtii de valoare la un preţ care era a zecea parte din cât valorau de fapt şi pe urmă chiar statul le accepta la valoarea de sută la sută.

Spuse că în orice caz el nu se opusese împrumuturilor din cauza riscului corupţiei, ci pentru că prevăzuse la timp că ele ameninţau independenţa pe care o plătiseră cu atâta vărsare de sânge.

— Urăsc datoriile mai mult decât pe spanioli, spuse el. De aceea l-am avertizat pe Santander că binele pe care l-am face pentru naţiune nu avea să servească la nimic dacă acceptam datoria, pentru că veşnic aveam să plătim dobânzi. Acum se vede clar: datoria ne va aduce până la urmă la sapă de lemn.

Când îşi începuse activitatea actualul guvern, nu numai că fusese de acord cu hotărârea lui Urdaneta de a respecta viaţa învinşilor, dar o şi lăudase ca pe o nouă etică a războiului. „Să nu ne facă duşmanii noştri de acum ce le-am făcut noi spaniolilor”. Adică războiul pe viaţă şi pe moarte. Dar într-una din nopţile lui tenebroase din Soledad îi aminti lui Urdaneta într-o teribilă scrisoare că toate războaiele civile fuseseră câştigate întotdeauna de cel mai crud.

— Crede-mă, doctore, îi spuse el medicului. Nu ne putem apăra autoritatea şi viaţa decât cu preţul sângelui duşmanilor noştri.

Furia îi trecu îndată fără să lase urme, la fel de intempestiv cum începuse, şi generalul începu absoluţiunea istorică a ofiţerilor pe care tocmai îi insultase.

— În tot cazul, eu sunt cel care greşeşte, spuse el. Ei nu doreau decât să înfăptuiască independenţa, care era ceva imediat şi concret, şi încă ce bine au mai făcut-o!

Îi întinse doctorului o mână numai piele şi os pentru ca acesta să-l ajute să se ridice şi încheie cu un oftat:

— În schimb, eu mi-am irosit viaţa într-un vis, căutând ceva care nu există.

În acele zile luă hotărâri privitoare la situaţia lui Iturbide. La sfârşitul lui octombrie, acesta primise o scrisoare de la mama lui, care era tot la Georgetown, în care îi spunea că progresul forţelor liberale în Mexic dădea familiei lor tot mai puţine speranţe de repatriere. Nesiguranţa aceasta, care se adăuga aceleia pe care o purta în suflet încă din fragedă copilărie, îi deveni de nesuportat. Din fericire, într-o după-amiază când se plimba prin galeria casei sprijinit de braţul lui, generalul îi evocă pe neaşteptate o amintire din trecut.

— Despre Mexic nu am decât o amintire neplăcută, spuse el. La Veracruz, dulăii căpitanului din port mi-au

sfâşiat doi căţelandri pe care îi duceam în Spania.

Oricum, spuse el, aceea a fost prima lui experienţă de viaţă, şi l-a marcat pentru totdeauna. Veracruz era prevăzut să fie locul unei scurte escale în prima sa călătorie spre Europa, în februarie 1799, dar care s-a prelungit cu aproape două luni din cauză că englezii blocau Havana, care era următoarea escală. Întârzierea i-a dat răgaz să meargă cu trăsura până în oraşul México, urcând aproape trei mii de metri printre vulcanii înzăpeziţi şi pustiurile halucinante care nu semănau nici pe departe cu dimineţile pastorale din valea Aragua, unde trăise până atunci.

— M-am gândit că aşa trebuia să fie pe lună, spuse el. În oraşul México a fost surprins de puritatea aerului şi năucit de pieţele publice, de abundenţa şi curăţenia lor, pieţe în care se vindeau viermi roşii de agavă, tatu, viermi de apă, ouă de ţânţar, cosaşi, larve de furnici negre, pisici sălbatice, gândaci de apă cu miere, viespi de porumb, iguane de crescătorie, şerpi cu clopoţei, fel de fel de păsări, câini pitici şi un soi de fasole care sărea întruna de parcă avea viaţă.

— Ăia mănâncă tot ce mişcă, spuse el.

A fost surprins de apele limpezi ale numeroaselor canale ce traversau oraşul, de luntrile vopsite în culori sărbătoreşti, de frumuseţea şi mulţimea florilor. Dar l-au deprimat zilele scurte de februarie, indienii taciturni, eterna burniţă, tot ceea ce avea să-l mâhnească la Santa Fé, la Lima, la La Paz, peste tot în Anzi, şi care atunci îl făcea pentru prima oară să sufere. Episcopul căruia îi fusese recomandat l-a dus de mână la o audienţă la viceregе care, după cum i s-a părut lui, semăna mai mult a faţă bisericească decât episcopul însuşi. Abia dacă l-a băgat în seamă pe tinerelul oacheş şi subţiratic, îmbrăcat ca un filfizon, care s-a declarat admirator al Revoluţiei Franceze.

— Ar fi putut să mă coste viaţa, spuse generalul, amuzat. Dar am crezut, poate, că în prezenţa unui vicerege trebuia să fac puţină politică, şi asta e tot ce ştiam eu la şaisprezece ani.

Înainte de a-şi continua călătoria i-a trimis unchiului său, don Pedro Palacio y Sojo, prima lui scrisoare care avea să se păstreze.

— Aveam un scris aşa de încâlcit că nici eu nu-l înţelegeam, spuse el prăpădindu-se de râs. Dar i-am explicat unchiului că arăta aşa pentru că eram obosit după drum.

Într-o pagină şi jumătate avea patruzeci de greşeli de ortografie, două dintre ele la un singur cuvânt: „io”.

Iturbide nu putu să facă niciun comentariu, căci nu-l ajuta memoria. Tot ce îşi amintea despre Mexic erau un şir de nenorociri care îi adânciseră melancolia înnăscută, şi generalul avea motive să-l înţeleagă.

— Să nu rămâi alături de Urdaneta, îi spuse. Nici să nu pleci cu familia în Statele Unite, care sunt atât de puternice şi cumplite, şi care ne amăgesc cu poveşti despre libertate, dar până la urmă or să ne aducă numai necazuri.

Cuvintele lui aruncară o nouă umbră de îndoială într-o mocirlă de incertitudini. Iturbide exclamă:

— Nu mă speriaţi, domnule general!

— N-ai nicio teamă, spuse generalul pe un ton liniştit. Du-te în Mexic, chiar dacă s-ar putea să te ucidă sau s-ar putea să mori. Şi du-te acum cât eşti încă tânăr, pentru că într-o zi va fi prea târziu, şi atunci n-ai să te mai simţi acasă nici aici, nici acolo. Te vei simţi străin peste tot, şi asta-i mai rău decât să fii mort.

Îl privi drept în ochi, îşi puse mâna cu palma deschisă pe piept şi conchise:

— Sunt păţit.

În felul acesta, Iturbide plecă la începutul lui

decembrie cu două scrisori pentru Urdaneta, într-una din ele spunându-se că el, Wilson şi Fernando erau oamenii cei mai de încredere pe care îi avea generalul în casa lui. Rămase la Santa Fé fără un scop anume până în aprilie următor, când Urdaneta fu răsturnat printr-un complot santanderist. Mama lui reuşi, cu perseverenţa ei exemplară, să-i obţină numirea în funcţia de secretar al legaţiei mexicane de la Washington. Îşi petrecu tot restul vieţii uitat de lume în slujba lui de funcţionar public şi nu se mai ştiu nimic despre familia sa decât după treizeci şi doi de ani, când Maximilian de Habsburg, impus de Franţa prin forţa armelor ca împărat al Mexicului, adoptă doi fraţi Iturbide din a treia generaţie şi îi numi succesori la tronul său himeric.

În cea de-a doua scrisoare pe care i-o trimise lui Urdaneta prin Iturbide, generalul îi cerea să distrugă toate scrisorile primite până atunci şi pe cele pe care le va mai primi de la el, ca să nu rămână urme din ceasurile lui grele. Urdaneta nu se conformă. Generalului Santander îi făcuse o rugăminte asemănătoare cu cinci ani în urmă: „Nu-mi daţi scrisorile să fie publicate nici cât trăiesc, nici când voi muri, pentru că sunt prea directe şi prea dezlânate”. Nu i-a făcut pe plac nici Santander, ale cărui scrisori, spre deosebire de ale sale, erau impecabile ca formă şi conţinut şi se vedea cu ochiul liber că le scria conştient fiind că destinatarul lor final era istoria.

De la scrisoarea din Veracruz până la ultima pe care a dictat-o cu şase zile înainte de a muri, generalul a scris cel puţin zece mii de epistole, unele cu mâna lui, altele dictate secretarilor săi, altele întocmite de aceştia după instrucţiunile lui. S-au păstrat ceva mai mult de trei mii de scrisori şi vreo opt mii de documente semnate de el. Uneori îi scotea din sărite pe secretarii săi. Sau viceversa. Odată i s-a părut stângace o scrisoare pe care tocmai o terminase de dictat şi în loc să facă alta a adăugat cu

scrisul lui o observaţie de un rând despre secretar: „După cum vă veţi da seama, Martell e astăzi mai imbecil ca oricând”. În ajunul plecării de la Angostura pentru a duce la bun sfârşit eliberarea continentului, în 1817, a pus ordine în treburile guvernării, lichidând restanţele prin paisprezece documente pe care le-a dictat într-o singură zi. Aşa s-a născut, probabil, legenda niciodată dezminţită că dicta mai multor secretari mai multe scrisori în acelaşi timp.

Octombrie se reduse la ropotul picăturilor de ploaie. Generalul nu mai ieşi din camera lui, iar doctorul Gastelbondo fu nevoit să facă uz de întreaga lui ştiinţă ca să i se îngăduie să-l viziteze şi să-i dea să mănânce. José Palacios avea impresia că în siestele pe care le petrecea zăcând îngândurat în hamac fără să se legene, privind cum plouă în piaţa pustie, revedea cu ochii minţii până şi clipele cele mai neînsemnate din trecutul său.

— Dumnezeule al celor sărmani, oftă el într-o după-amiază. Ce-o mai fi cu Manuela?

— Nu ştim decât că e bine, pentru că nu ştim nimic, răspunse José Palacios.

Căci se aşternuse tăcerea asupra persoanei ei de când venise Urdaneta la putere. Generalul nu-i mai scrisese, dar îi dădea instrucţiuni lui Fernando să o ţină la curent cu călătoria. Ultima scrisoare de la ea sosise la sfârşitul lui august şi cuprindea atât de multe ştiri confidenţiale despre pregătirile ce se făceau pentru lovitura militară, încât nu era uşor să-i desluşeşti secretele printre rândurile exaltate şi datele intenţionat confuze, pentru a-l deruta pe inamic.

Uitând sfaturile bune ale generalului, Manuela îşi luase în serios, şi chiar cu prea mult entuziasm, rolul de primă bolivaristă a naţiunii, şi ducea pe cont propriu un război pe hârtie împotriva guvernului. Preşedintele Mosquera nu a îndrăznit să deschidă acţiune împotriva ei,

dar nici nu i-a împiedicat pe miniştrii săi să o facă. La agresiunile presei oficiale, Manuela răspundea prin pamflete tipărite pe care le împărţea din goana calului pe Strada Regală, escortată de sclavele ei. Pregătită de luptă, îi hăituia pe străduţele pietruite ale mahalalelor pe aceia care distribuiau manifestele împotriva generalului şi acoperea cu inscripţii şi mai jignitoare injuriile care se iveau în zori pe zidurile caselor.

În cele din urmă, războiul oficialităţilor a devenit unul împotriva persoanei ei. Dar ea nu s-a lăsat intimidată. Oamenii ei de încredere din guvern au informat-o, într-o zi de serbare populară, că în piaţa mare se monta o schelă pentru focuri de artificii cu o caricatură a generalului îmbrăcat în batjocură în veşminte regale. Manuela şi sclavele ei au trecut de militarii care asigurau paza şi au distrus edificiul cu o şarjă de cavalerie. Însuşi primarul a încercat atunci s-o aresteze, trimiţând un pichet de soldaţi care s-o ridice noaptea din patul ei, dar ea i-a aşteptat cu o pereche de pistoale gata armate şi numai prin intervenţia unor prieteni ai ambelor părţi a putut fi împiedicat un necaz şi mai mare.

Singurul eveniment care a putut să o potolească a fost preluarea puterii de către Urdaneta. Avea în el un prieten adevărat, iar Urdaneta o socotea, la rândul său, complicele cel mai entuziast. Când era singură la Santa Fé, în timp ce generalul se războia în sud împotriva invadatorilor peruani, Urdaneta era prietenul de încredere care se îngrijea de securitatea şi de nevoile ei. Când generalul a făcut nefericita declaraţie la Congresul Admirabil, Manuela a fost aceea care a reuşit să-l convingă să-i scrie lui Urdaneta: „Eu vă ofer toată prietenia mea dintotdeauna şi o împăcare deplină şi din toată inima”. Urdaneta i-a acceptat oferta generoasă, iar Manuela i-a întors favoarea după lovitura militară. A dispărut din viaţa publică, şi cu atâta grijă încât, pe la începutul lui

octombrie, a circulat zvonul că plecase în Statele Unite şi nimeni nu s-a îndoit că era adevărat. Aşa încât José Palacios avea dreptate: Manuela era bine, pentru că nu se mai ştia nimic de ea.

Odată, examinându-şi în acest fel trecutul, copleşit de ploaia de afară, mâhnit pentru că trebuia să aştepte fără să ştie nici ce anume, nici pentru ce, nici pe cine, generalul nu mai rezistă: plânse în somn. Când auzi scâncetele, José Palacios crezu că erau ale câinelui vagabond pe care îl pescuiseră din apă. Dar erau ale stăpânului. Se zăpăci, pentru că în lungul şir de ani cât trăiseră alături unul de altul îl văzuse plângând numai o dată şi nu de jale, ci de furie. Îl chemă pe căpitanul Ibarra, care stătea de veghe în galerie, şi ascultă şi el murmurul lacrimilor.

— Asta o să-l ajute, spuse Ibarra.

— O să ne ajute pe toţi, adăugă José Palacios.

Generalul dormi până la ore mai târzii decât avea obiceiul. Nu îl treziră păsărelele din livada de alături, nici clopotele de la biserică, şi José Palacios se aplecă de mai multe ori peste hamac ca să vadă dacă respira. Când deschise ochii, era trecut de orele opt şi începuse arşiţa.

— Sâmbătă, şaisprezece octombrie, declamă José Palacios. Ziua sfintei Margarita María Alacoque.

Generalul se sculă din hamac şi contemplă pe fereastră piaţa pustie şi prăfoasă, biserica cu zidurile coşcovite şi un cârd de vulturi ce se sfădeau pentru rămăşiţele unui câine mort. Tăria primelor raze de soare anunţa o zi caniculară.

— Să plecăm de-aici cât mai repede, spuse generalul. Nu vreau să aud tirurile de execuţie.

José Palacios tresări. Trăise acest moment în alt loc şi în alt timp, iar generalul era aidoma ca atunci, desculţ pe dalele neacoperite cu covoare ale pardoselii, cu izmenele lungi şi cu căciuliţa de noapte pe capul tuns chilug. Era un vis de demult devenit realitate.

— N-o să le auzim, spuse José Palacios şi adăugă cu o exactitate voită: Generalul Piar a fost deja împuşcat la Angostura, şi nu azi la orele cinci după-amiaza, ci într-o zi ca cea de azi, acum treisprezece ani.

Generalul Manuel Piar, un mulatru dur din Curaçao, în vârstă de treizeci şi cinci de ani şi încununat de glorie ca nimeni altul din armata de voluntari, pusese la încercare autoritatea generalului într-un moment când armata eliberatoare avea mai multă nevoie ca oricând de forţele ei unite ca să taie elanul lui Morillo. Piar îi mobiliza pe negri, pe mulatri, pe metişi şi pe toţi sărmanii din ţară împotriva aristocraţilor albi din Caracas reprezentaţi de general. Popularitatea şi aura lui mesianică nu se comparau decât cu ale lui José Antonio Páez, sau ale lui Boves, monarhistul, şi îi atrăgeau admiraţia şi bunăvoinţa unor ofiţeri albi din armata eliberatoare. Generalul îşi epuizase cu el metodele de convingere. Arestat din ordinul său, Piar a fost dus la Angostura, capitala provizorie, unde generalul se baricadase cu ofiţerii apropiaţi, printre care câţiva dintre aceia care aveau să-l însoţească în ultima călătorie pe fluviul Magdalena. Un consiliu de război numit de el, alcătuit din militari, prieteni ai lui Piar, a efectuat o judecată sumară. José María Carreño a fost unul din membri. Apărătorul din oficiu nu a trebuit să mintă când l-a exaltat pe Piar ca pe unul dintre bărbaţii iluştri care luptaseră împotriva stăpânirii spaniole. A fost declarat vinovat de dezertare, răzvrătire şi trădare şi condamnat la moarte cu pierderea gradului militar. Cunoscându-i meritele, lumea nu credea că era posibil ca sentinţa să fie confirmată de general, cu atât mai puţin într-un moment în care Morillo recuperase câteva provincii şi moralul patrioţilor era atât de scăzut, încât exista temerea că armata se putea dezmembra. Asupra generalului s-au făcut tot felul de presiuni şi el a ascultat binevoitor părerea prietenilor celor mai apropiaţi, printre care Briceño

Méndez, dar hotărârea lui a fost fără drept de apel. A anulat pedeapsa de ridicare a gradului şi a confirmat-o pe aceea de moarte prin împuşcare, agravând-o prin ordinul de a se face prin execuţie publică. A fost noaptea fără sfârşit în care toate relele s-au putut întâmpla. În 16 octombrie, la orele cinci după-amiaza, sentinţa a fost executată sub soarele neîndurător, în piaţa mare din Angostura, oraşul pe care chiar Piar îl smulsese cu şase luni în urmă din mâinile spaniolilor. Comandantul plutonului de execuţie dăduse ordin să se adune rămăşiţele unui câine mort pe care îl devorau vulturii şi închisese căile de acces pentru ca animalele fără stăpân să nu perturbe solemnitatea execuţiei. I-a refuzat lui Piar cea din urmă onoare de a da el însuşi ordin să tragă plutonului de execuţie şi l-a legat la ochi cu forţa, dar nu a putut să-l împiedice să-şi ia rămas bun de la lumea aceasta sărutând crucifixul şi salutând drapelul.

Generalul refuzase să asiste la execuţie. Singurul care se afla cu el în casă era José Palacios, şi acesta l-a văzut căznindu-se să-şi stăpânească lacrimile în momentul când a auzit împuşcăturile. În comunicatul adresat trupelor a spus: „Ieri a fost o zi de durere pentru inima mea”. Tot restul vieţii avea să repete însă că a fost o cerinţă politică ce a salvat ţara, i-a înduplecat pe rebeli şi a împiedicat un război civil. În orice caz, a fost cel mai nemilos act de putere din viaţa sa, dar şi cel mai oportun, prin care şi-a consolidat îndată autoritatea, a unificat conducerea şi şi-a deschis drumul spre glorie.

După treisprezece ani, la Soledad, nici măcar nu păru să-şi dea seama că fusese victima unui delir care îl întorsese în alt timp. Continuă să privească piaţa până când trecu o bătrână îmbrăcată în zdrenţe cu un asin încărcat cu nuci de cocos pentru vânzare, şi umbra ei alungă vulturii. Atunci se întoarse la hamac oftând uşurat şi, fără să-l întrebe nimeni, dădu răspunsul pe care José

Palacios dorise să-l cunoască din noaptea tragică de la Angostura.

— Tot aşa aş proceda.

Cel mai periculos era mersul pe jos, nu din cauza riscului unei căderi, ci pentru că se vedea prea bine cât de mare era efortul pe care îl făcea. În schimb, ca să urce şi să coboare scările casei era de înţeles ca cineva să-l ajute, chiar dacă ar fi fost în stare să se descurce şi singur. Cu toate acestea, când avea într-adevăr nevoie de un braţ de sprijin nu primea să-i fie dat.

— Mulţumesc, spunea el, dar încă mai pot.

Într-o zi nu mai putu. Se pregătea să coboare singur scările când îşi pierdu cunoştinţa.

— Am căzut de pe picioare, fără să ştiu nici eu cum, aproape mort, îi povesti unui prieten.

A fost mai rău: scăpă cu viaţă ca prin minune, pentru că-i veni ameţeală chiar în capul scării şi numai datorită uşurimii corpului său nu se rostogoli la vale.

Doctorul Gastelbondo îl duse de urgenţă în străvechiul oraş Barranca de San Nicolás cu trăsura lui don Bartolomé Molinares, care îl găzduise în propria casă în călătoria sa anterioară şi avea pregătit acelaşi dormitor mare şi bine aerisit, cu vedere spre Strada Mare. Pe drum începu să-i curgă din colţul ochiului stâng o secreţie densă care nu îi dădea pace. Călători absent la tot ce era în jurul lui şi din când în când părea că se roagă, când de fapt murmura strofe întregi din poemele lui preferate. Doctorul îl ştergea la ochi cu batista lui, mirat că nu o făcea el însuşi, care era atât de preocupat de curăţenia trupului său. Se învioră abia la intrarea în oraş, când nişte vaci smucite fură cât pe-aci să le doboare trăsura şi în cele din urmă răsturnară berlina preotului paroh. Acesta făcu o tumbă în aer şi se ridică îndată dintr-un singur salt, alb de nisip până în creştetul capului, cu fruntea şi mâinile pline de sânge. Când îşi reveni din şoc, grenadirii fură nevoiţi

să-şi croiască drum printre trecătorii opriţi în loc şi copiii goi care nu doreau decât să facă haz de accident, neavând habar cine era călătorul care, aşa cum şedea în penumbra trăsurii, parcă era un mort.

Doctorul îl prezentă pe preot drept unul dintre puţinii care îl susţinuseră pe general în vremurile când episcopii tunau din amvon contra lui şi fusese excomunicat pentru că era mason şi iubitor al celor lumeşti. Generalul nu părea să-şi dea seama de ceea ce se întâmpla şi nu se dezmetici decât în momentul când văzu sângele de pe sutana preotului, iar acesta îl rugă să facă uz de autoritatea sa pentru ca vacile să nu mai fie lăsate să umble libere într-un oraş unde, cu atâtea trăsuri, nu mai puteai merge în siguranţă pe jos, pe drumurile publice.

— Nu vă faceţi sânge rău, Cuvioşia voastră, îi spuse el fără să-l privească. Aşa e în toată ţara.

Soarele de la orele unsprezece stăruia neclintit pe nisipul străzilor largi şi pustiite, iar oraşul întreg reverbera căldura. Generalul se bucură că nu avea să stea acolo mai mult decât era nevoie ca să se refacă după căzătură şi ca să iasă în larg într-o zi cu mare agitată, fiindcă în manualul francez scria că răul de mare ajuta la eliminarea fierii şi la curăţirea stomacului. Din lovitură îşi reveni curând, dar în schimb nu fu atât de uşor să aibă parte de vas şi de vreme rea în acelaşi timp.

Înfuriat că trupul nu-l mai asculta, generalul nu avu putere pentru niciun fel de activitate politică sau socială, şi dacă primea vreo vizită era din partea unor vechi prieteni care treceau prin oraş ca să-şi ia rămas bun de la el. Casa era mare şi răcoroasă, atât cât putea să fie în luna noiembrie, iar gazdele au transformat-o pentru el într-un spital de familie. Don Bartolomé Molinares era unul dintre nenumăraţii oameni ruinaţi de războaie, şi singurul lucru cu care se alesese de pe urma lor era slujba de administrator al poştelor, pe care o îndeplinea fără plată

de zece ani. Era un om atât de blând, încât generalul îi spunea „tăticule” încă din călătoria anterioară. Nevasta lui, o femeie semeaţă şi cu o neabătută vocaţie matriarhală, îşi făcea veacul împletind cu beţişorul dantele, pe care le vindea pe bani buni pe vapoarele europene, dar de când veni generalul îi consacră lui tot timpul pe care îl avea. Merse până acolo încât intră în conflict cu Fernanda Barriga pentru că îi punea ulei de măsline în mâncarea de linte, convinsă fiind că era bun pentru bolile de piept, iar el o înghiţea cu de-a sila, din recunoştinţă.

Ceea ce-l supără mai mult pe general în acele zile fu supuraţia ochiului, care îl ţinu într-o dispoziţie sumbră, până când îi trecu prin spălături cu infuzie de muşeţel. Atunci se apucă să joace cărţi, ca o compensaţie efemeră pentru chinul ciupiturilor de ţânţar şi tristeţile înserărilor. Într-unul din puţinele lui accese de remuşcare, stând de vorbă cu stăpânii casei mai în glumă, mai în serios, îi uimi declarându-le că era mai de folos o bună înţelegere decât o mie de lupte câştigate.

— Şi în politică? întrebă domnul Molinares.

— Mai cu seamă în politică, răspunse generalul. Faptul că n-am ajuns la o înţelegere cu Santander ne-a dus pe toţi pe drumul pierzaniei.

— Atâta vreme cât mai ai prieteni, mai ai speranţe, spuse Molinares.

— Dimpotrivă, replică generalul. Nu perfidia duşmanilor, ci zelul prietenilor mi-a dus gloria de râpă. Ei au fost cei care m-au împins spre dezastrul Convenţiei de la Ocaña, care mi-au întins plasa monarhiei, care m-au obligat să umblu să fiu reales cu aceleaşi argumente cu care mai apoi m-au făcut să mă retrag din funcţie, iar acum mă ţin prizonier în ţara aceasta, unde nu mai am ce căuta.

Ploaia deveni eternă, iar umezeala începu să sape

breşe în amintire. Era atâta zăpuşeală, chiar şi noaptea, încât generalul trebuia să se schimbe de mai multe ori de cămaşa udă leoarcă.

— Mă simt ca fiert în bain-marie, se văita el.

Într-o după-amiază şezu mai bine de trei ore în balcon, privind cum alunecau pe stradă bucăţile de moloz din cartierele sărace, obiectele de menaj, hoiturile de animale duse de puhoiul unei ploi torenţiale cu violenţa unui cutremur care încerca să smulgă casele din temelii.

Maiorul Juan Glen, primarul oraşului, apăru în plină furtună cu vestea că arestase o femeie aflată în serviciul domnului Visbal pentru că vindea ca pe nişte moaşte sfinte şuviţele de păr pe care generalul şi le tăiase la Soledad. Încă o dată se simţi copleşit de tristeţe să vadă că tot ce îi aparţinuse se transforma în marfă de ocazie.

— Mă tratează ca şi cum aş fi murit, spuse el.

Doamna Molinares îşi trăsese balansoarul lângă masa de joc ca să nu îi scape niciun cuvânt.

— Vă tratează drept ceea ce sunteţi: un sfânt, spuse ea.

— Ei bine, dacă-i aşa, să-i dea drumul acelei sărmane nevinovate.

Nu mai citi nimic. Dacă avea de trimis scrisori, se mulţumea să-i dea instrucţiuni lui Fernando şi nu le revedea nici pe acelea puţine pe care trebuia să le iscălească. Îşi petrecea dimineaţa contemplând din balcon pustiul nisipos al străzilor, privind cum treceau măgăruşul cu apă de vânzare, negresa insolentă şi fericită care vindea sparoşi[13] prăjiţi la soare, copiii ce ieşeau de la şcoală la orele unsprezece fix, preotul cu sutana de stofă plină de petice care îl binecuvânta din poarta bisericii topindu-se de căldură. La ora unu după-amiază, în vreme ce ceilalţi îşi făceau siesta, se plimba pe trotuarul cu canale ce duhneau a putreziciune, alungând numai cu umbra lui cârdurile de

13 Specie de peşte marin

vulturi din piaţă, salutându-se când şi când cu puţinii care îl recunoşteau aşa cum se înfăţişa el acum, aproape mort şi îmbrăcat în civil, şi ajungea la cazarma grenadirilor, o magherniţă cu pereţii din paiantă, orientată spre portul fluvial. Îl îngrijora moralul soldaţilor, biruiţi de lehamite, fapt ce i se părea vizibil cu ochiul liber după dezordinea din cazarmă, a cărei duhoare devenise de nesuportat. Dar un soldat, parcă toropit de zăpuşeala de la ora aceea, îi trânti un adevăr care îl dădu gata:

— Nu pentru că avem moralul scăzut suntem noi aşa pleoştiţi, Excelenţă, îi spuse el. Gonoreea-i de vină.

Abia atunci află. Doctorii din oraş, după ce făcuseră uz de toată ştiinţa lor prescriindu-le spălături cu permanganat şi lactoză drept paliativ, pasară problema comandanţilor militari, iar aceştia nu izbutiseră să se pună de acord asupra a ceea ce trebuiau să facă. Tot oraşul era de acum la curent cu riscul care îl ameninţa, iar glorioasa armată a republicii era privită ca o purtătoare de molimă. Generalul, mai puţin alarmat decât se temuseră, rezolvă problema pe loc, printr-o carantină totală.

Când lipsa de veşti bune sau rele începea să devină exasperantă, un crainic îi aduse de la Santa Marta un mesaj obscur din partea generalului Montilla: „Omul e în mâinile noastre şi demersurile sunt pe drumul cel bun”. Generalului i se păruse atât de ciudat acel mesaj, şi atât de neobişnuit modul în care îi fusese transmis, încât îl înţelese ca pe o chestiune de stat major de cea mai mare importanţă. Era, probabil, legat de campania de la Riohacha, căreia îi acorda o prioritate istorică pe care nimeni nu dorea să o priceapă.

În acele vremuri era normal ca mesajele să fie complicate, iar comunicatele militare să fie în mod intenţionat neclare din raţiuni de securitate, de când guvernele, din comoditate, renunţaseră la sistemul mesajelor cifrate, care se dovediseră atât de utile în

perioada primelor conspiraţii împotriva Spaniei. Ideea că militarii îl înşelau era un motiv vechi de îngrijorare, pe care Montilla o împărtăşea, şi aceasta complică şi mai mult misterul mesajului şi agravă neliniştea generalului. Atunci îl trimise pe José Palacios la Santa Marta sub pretextul ingenios de a procura fructe şi legume proaspete şi câteva sticle de xeres sec şi de bere blondă, care nu se găseau pe piaţa locală. Dar adevăratul scop era să-i dezlege misterul. Era foarte simplu: Montilla dorea să spună că soţul Mirandei Lindsay fusese transferat de la închisoarea din Honda la cea din Cartagena, iar graţierea era o chestiune de câteva zile. Generalul se simţi atât de decepţionat de simplitatea enigmei, încât nici măcar nu se bucură de binele pe care i-l făcuse salvatoarei lui din Jamaica.

Episcopul din Santa Marta îi aduse la cunoştinţă la începutul lui noiembrie, printr-un bilet scris de mâna sa, că el, cu mijlocirea lui apostolică, fusese cel care izbutise să potolească spiritele în localitatea vecină La Ciénaga, unde cu o săptămână în urmă se încercase o revoltă a populaţiei civile în sprijinul oraşului Riohacha. Generalul îi mulţumi scriindu-i, la rândul său, cu mâna lui, şi-i ceru lui Montilla să facă ceea ce se cuvenea, dar nu îi plăcu felul în care episcopul se grăbise să-şi ia răsplata.

Relaţiile dintre el şi monseniorul Estévez nu fuseseră niciodată dintre cele mai bune. Dincolo de toiagul lui paşnic de bun păstor, episcopul era un politician înfocat, dar slab la minte, adversar al republicii în adâncul sufletului şi adversar al unificării continentale, ca şi a tot ceea ce era legat de concepţia politică a generalului. La Congresul Admirabil, al cărui vicepreşedinte fusese, îşi înţelesese bine adevărata sarcină de a submina autoritatea lui Sucre şi şi-o îndeplinise mai mult cu răutate decât cu eficacitate, atât în alegerea demnitarilor cât şi în misiunea pe care au avut-o împreună de a găsi o soluţie amiabilă a conflictului cu Venezuela. Soţii Molinares, care ştiau de

acele neînţelegeri, nu se mirară câtuşi de puţin când, la gustarea de după-amiază, generalul îi întâmpină cu una din pildele lui profetice:

— Ce-o să se aleagă de copiii noştri într-o ţară în care revoluţiile se sfârşesc prin intervenţia unui episcop?

Doamna Molinares îi răspunse cu un reproş afectuos dar ferm:

— Chiar dacă Excelenţa voastră ar avea dreptate, eu nu vreau să ştiu nimic, spuse. Noi suntem buni catolici, din aceia cum erau odată.

Fără să se lase descumpănit, el îi replică imediat:

— Fără îndoială că mai buni decât domnul episcop, căci el n-a făcut pace în La Ciénaga de dragul lui Dumnezeu, ci ca să-şi ţină uniţi enoriaşii în războiul împotriva Cartagenei.

— Şi noi, cei de-aici, suntem împotriva tiraniei Cartagenei, spuse domnul Molinares.

— Ştiu, replică generalul. Fiecare Columbian e un teritoriu inamic.

De la Soledad, generalul îi ceruse lui Montilla să-i trimită o corabie uşoară în portul vecin Sabanilla, pentru planul său de a elimina fierea cu ajutorul răului de mare. Montilla întârziase să-l servească pentru că don Joaquín de Mier, un spaniol republican care era asociat cu comodorul Elbers, îi promisese unul din vapoarele care prestau servicii ocazionale pe fluviul Magdalena. Cum acest lucru nu fu posibil, Montilla trimise la mijlocul lui noiembrie un cargobot englez, care sosi la Santa Marta fără să se anunţe în prealabil. De îndată ce află, generalul dădu de înţeles că avea să profite de ocazie ca să părăsească ţara.

— Sunt hotărât să plec oriunde ca să nu mor aici, spuse el.

Apoi se înfioră de presentimentul că îl aştepta Camille scrutând orizontul dintr-un balcon plin de flori, cu vedere la mare, şi adăugă oftând:

— În Jamaica sunt iubit.

Îi dădu instrucţiuni lui José Palacios să înceapă să facă bagajul, iar în noaptea aceea stătu până târziu să caute nişte documente pe care voia să le ia cu el cu orice preţ. Se obosi atât de mult, încât dormi trei ore. În zori, deja treaz şi cu ochii deschişi, nu îşi dădu seama unde se află decât în momentul când José Palacios îi recită din calendarul bisericesc.

— Am visat că sunt la Santa Marta, spuse el. Era un oraş foarte curat, cu case albe şi toate la fel, dar din cauza munţilor nu se vedea marea.

— Atunci nu era Santa Marta, spuse José Palacios. Era Caracas.

Aşadar, visul generalului îi dezvăluise faptul că nu aveau să plece în Jamaica. Fernando era de mult în port ca să pună la punct toate detaliile legate de călătorie, iar la întoarcere îşi găsi unchiul dictându-i lui Wilson o scrisoare în care îi cerea lui Urdaneta un paşaport nou pentru plecarea din ţară, căci cel emis de guvernul răsturnat de la putere nu mai era valabil. Aceasta a fost singura explicaţie pe care o dădu când contramandă plecarea.

Toată lumea a crezut însă că adevăratul motiv erau veştile pe care le primise în dimineaţa aceea despre operaţiunile de la Riohacha, care nu făceau decât să le agraveze pe cele dinainte. Patria se năruia bucată cu bucată de la un ocean la altul, spectrul războiului civil se năpustea pe ruinele ei şi nimic nu îl supăra mai mult pe general decât fuga din faţa situaţiilor potrivnice.

— Nu există sacrificiu pe care să nu fim gata să-l îndurăm ca să salvăm Riohacha, spuse el.

Doctorul Gastolbondo, mai îngrijorat de îngrijorările bolnavului decât de bolile lui fără leac, era singurul care ştia să-i spună adevărul fără să-l irite.

— Vine sfârşitul lumii şi dumneavoastră vă faceţi griji pentru Riohacha, spuse el. N-am visat noi niciodată o

asemenea onoare.

Replica veni prompt:

— De Riohacha depinde soarta lumii.

Credea cu adevărat ceea ce spunea, şi nu izbutea să-şi ascundă îngrijorarea că sosise deja momentul când prevăzuseră că vor cuceri Maracaibo şi, cu toate acestea, se aflau mai departe de victorie ca oricând. Şi pe măsură ce se apropia decembrie cu după-amiezile lui de topaz, nu se temea numai că aveau să piardă Riohacha şi poate toată zona litorală, dar şi că Venezuela putea să pregătească o expediţie ca să distrugă şi ultimele rămăşiţe ale iluziilor lui.

Vremea începuse să se schimbe cu o săptămână în urmă şi acolo unde mai înainte erau ploi apăsătoare, acum se iviră un cer diafan şi nopţi înstelate. Generalul rămânea indiferent la minunile lumii, uneori îngândurat în hamac, alteori jucând cărţi fără să-i pese de şansele pe care le avea. Puţin mai târziu, în vreme ce jucau în salon, o adiere dinspre stâncile cu trandafiri-de-mare le suflă cărţile din mâini şi deschise zăvoarele ferestrelor. Doamna Molinares, însufleţită de acest semn prematur ce anunţa venirea anotimpului providenţial, exclamă:

— Suntem în decembrie!

Wilson şi José Laurencio Silva se grăbiră să închidă ferestrele pentru ca vântul să nu sufle casa cu totul. Numai generalul rămase absorbit de ideea lui fixă.

— A venit decembrie şi noi tot aşa stăm, spuse el. Pe drept cuvânt se zice că mai bine să ai sergenţi proşti decât generali neputincioşi.

Continuă să joace şi, în mijlocul unei partide, îşi puse deoparte cărţile şi-i spuse lui José Laurencio Silva să pregătească totul pentru călătorie. Colonelul Wilson, care în ajun îşi descărcase bagajul pentru a doua oară, rămase perplex.

— Vasul a plecat, spuse el.

Generalul ştia.

— Ăla nu era bun, replică. Trebuie să mergem la Riohacha să vedem dacă reuşim să-i facem pe iluştrii noştri generali să se hotărască în sfârşit să câştige.

Înainte de a se ridica de la masă, se simţi obligat să se justifice faţă de stăpânii casei.

— Nu mai e nici măcar o necesitate de război, le spuse el, ci o chestiune de onoare.

Aşa se întâmplă că la orele opt dimineaţa, în ziua de întâi decembrie, se îmbarcă pe brigantina *Manuel,* pe care domnul Joaquín de Mier i-o puse la dispoziţie pentru orice dorea el: să facă o plimbare ca să elimine fierea, să meargă şi să se liniştească la plantaţia de trestie de zahăr din San Pedro Alejandrino ca să se întremeze după bolile lui multe şi suferinţele fără de număr, sau să-şi continue călătoria pe mare spre Riohacha ca să încerce încă o dată să salveze America. Generalul Mariano Montilla, care sosi cu brigantina împreună cu generalul José Maria Carreño, reuşi să aranjeze ca nava *Manuel* să fie escortată de fregata *Grampus,* aparţinând Statelor Unite, care, pe lângă faptul că era bine dotată cu piese de artilerie, avea la bord un chirurg bun: doctorul Night. Totuşi, când Montilla văzu starea jalnică în care se afla generalul, nu vru să se lase îndrumat numai de judecata doctorului Night, ci îl consultă şi pe medicul său din oraş.

— Nici nu ştiu dacă va suporta călătoria, spuse doctorul Gastelbondo. Dar să plece: orice-ar fi e mai bine decât să trăiască aşa.

Canalele din Ciénaga Grande1 (Mlaştina Mare.) erau greoaie şi înăbuşitoare şi emanau aburi ucigători, aşa încât ieşiră în largul mării profitând de primele alizee dinspre nord, care în acel an începuseră să sufle de timpuriu şi erau blânde. Brigantina cu vele pătrate, bine întreţinută şi având o cabină pregătită pentru el, era curată şi confortabilă şi plutea într-un ritm vioi.

Generalul se îmbarcă bine dispus şi vru să rămână pe punte ca să vadă estuarul Río Grande de la Magdalena, al cărui mâl colora apele în cenuşiu până la o distanţă de multe leghe în largul mării. Îşi pusese nişte pantaloni vechi de catifea, căciuliţa andină şi un veston de uniformă a marinei engleze pe care i-l dăruise căpitanul fregatei, şi începea să arate mai bine graţie soarelui şi brizei înşelătoare. În cinstea sa, membrii echipajului fregatei vânară un rechin uriaş, în a cărui burtă găsiră, printre multe alte mărunţişuri, nişte pinteni de călăreţ. El savura totul cu o bucurie de turist până când îl învinse oboseala şi se retrase în sine însuşi. Atunci îi făcu lui José Palacios semn să se apropie şi-i mărturisi la ureche:

— La ora asta, tăicuţu Molinares probabil că arde salteaua şi îngroapă lingurile.

Către amiază trecură prin dreptul zonei Ciénaga Grande, o vastă întindere de ape tulburi unde toate păsările cerului îşi disputau un banc de sparoşi aurii. În porţiunea netedă şi fierbinte, acoperită de silitră, dintre mlaştină şi mare, unde lumina era mai transparentă şi aerul mai pur se aflau satele de pescari cu uneltele lor de pescuit întinse la uscat în curţi, iar mai departe misterioasa localitate La Ciénaga, ale cărei năluci diurne îi făcuseră pe discipolii lui Humboldt să se îndoiască de propria lor ştiinţă. De cealaltă parte a zonei mlăştinoase Ciénaga Grande se înălţau culmile acoperite cu gheţuri eterne ale munţilor Sierra Nevada.

Brigantina zveltă, aproape zburând pe suprafaţa apei în liniştea velelor, era atât de uşoară şi stabilă, încât nu îi cauzase generalului mult dorita indispoziţie fizică pentru eliminarea fierii. Cu toate acestea, trecură mai departe pe lângă o coastă a muntelui care înainta în mare, unde se învolburară apele şi se înteţi briza. Generalul observă acele schimbări cu tot mai multă speranţă, căci lumea începu să se învârtă împreună cu păsările carnivore ce

zburau în cerc deasupra capului său şi cămaşa i se îmbibă de o sudoare rece, iar ochii i se umplură de lacrimi. Montilla şi Wilson trebuiră să-l ţină, căci era atât de uşor, încât un val mai puternic putea să-l arunce peste bord. Pe înserat, când intrară în apele liniştite ale golfului Santa Marta, nu mai avea ce să mai elimine din trupul său stors şi zăcea vlăguit în cuşeta căpitanului, agonizând, dar în starea aceea de beţie pe care ţi-o dau visele împlinite. Generalul Montilla se sperie aşa de mult de starea în care se afla, încât, înainte de a începe debarcarea, îl chemă din nou pe doctorul Night să-l vadă şi acesta hotărî să fie coborât pe uscat într-o lectică.

În afară de lipsa de interes a locuitorilor din Santa Marta pentru tot ceea ce avea un aer oficial, existau şi alte motive care explicau faptul că atât de puţină lume îl aştepta pe chei. Santa Marta fusese unul dintre oraşele cele mai greu de câştigat pentru cauza republicană. Chiar şi după ce independenţa fusese consfinţită prin bătălia de la Boyacá, viceregele Sámano se refugiase acolo ca să aştepte întăriri din Spania. Însuşi generalul încercase s-o elibereze de mai multe ori şi numai Montilla a reuşit când republica era deja instaurată. La ostilitatea monarhiştilor se adăuga faptul că erau cu toţii porniţi împotriva Cartagenei, favorită a puterii centrale, iar generalul, prin dragostea lui pentru cartagenezi, punea paie peste foc fără să ştie. Motivul cel mai serios însă, chiar şi pentru mulţi adepţi ai săi, a fost execuţia sumară a amiralului José Prudencio Padilla, care, colac peste pupăză, mai era şi mulatru, ca generalul Piar. Virulenţa resentimentelor crescuse odată cu preluarea puterii de către Urdaneta, preşedintele consiliului de război care pronunţase sentinţa de condamnare la moarte. Aşa încât clopotele catedralei nu bătură după cum era prevăzut şi nimeni nu ştiu să spună de ce, şi nici nu se traseră salve de tun din fortăreaţa Morro în semn de salut, pentru că în zori

pulberea fusese găsită umedă în magazie. Soldaţii munciseră până aproape de sosirea generalului pentru ca el să nu vadă inscripţia scrisă cu cărbune pe zidul lateral al catedralei: „Trăiască José Prudencio”. Anunţurile oficiale despre venirea sa abia dacă îi impresionară pe cei câţiva care aşteptau în port. Absenţa cea mai notabilă era a episcopului Estévez, prima şi cea mai importantă dintre persoanele înştiinţate.

Don Joaquín de Mier avea să-şi amintească până la sfârşitul îndelungatei sale vieţi făptura înspăimântătoare pe care o debarcară cu targa în toropeala primei seri, înfăşurată într-o pătură de lână, având pe cap căciulă peste căciulă, amândouă îndesate până la sprâncene, şi abia suflând. Cu toate acestea, cel mai bine îşi aminti de mâna lui dogoritoare, de respiraţia grea, de prestanţa supranaturală cu care se ridică de pe targă ca să-i salute pe toţi, unul câte unul, spunându-le gradele şi numele lor întregi, abia ţinându-se pe picioare ajutat de aghiotanţii săi. Apoi se lăsă urcat pe braţe în cupeu şi se prăbuşi pe banchetă, cu capul vlăguit sprijinit de spătar, dar urmărind cu ochi lacomi viaţa ce îi aluneca prin dreptul geamului pentru o singură şi ultimă oară.

Şirul de trăsuri nu au avut decât de trecut drumul până la vechea clădire a vămii, care îi era rezervată generalului. Erau aproape orele opt şi era miercuri, dar pe promenada din golf, în bătaia primelor brize ale lunii decembrie, domnea o atmosferă de sfârşit de săptămână. Străzile erau largi şi murdare, dar casele de aici, cu ziduri de piatră şi cu balcoane mari, erau mai bine întreţinute decât în restul ţării. Familii întregi îşi scoseseră mobilele pe trotuar, iar unele îşi primeau musafirii chiar în mijlocul străzii. Puzderia de licurici dintre crengile copacilor scăldau strada ce ducea la mare într-o lumină fosforescentă mai intensă decât a felinarelor.

Clădirea vămii, cea mai veche construcţie de acest fel

din ţară, ridicată cu două sute nouăzeci şi nouă de ani în urmă, fusese de curând restaurată. Pentru general pregătiră dormitorul de la etajul doi, cu vedere spre golf, dar el preferă să-şi petreacă cel mai mult timp în salonul mare, singura încăpere în care se găseau belciuge ca să-şi agaţe hamacul. Tot acolo se afla tejgheaua grosolană din lemn de mahon cioplit pe care, şaisprezece zile mai târziu, avea să fie expus în camera mortuară trupul său îmbălsămat, îmbrăcat în tunica albastră potrivit rangului său, dar fără cei opt nasturi de aur curat pe care cineva avea să-i smulgă în buimăceala care a urmat morţii.

El era singurul care nu se credea atât de aproape de acest deznodământ fatal. În schimb, doctorul Alexandre Prosper Révérend, medicul francez pe care generalul Montilla îl chemă de urgenţă la orele nouă seara, nu avu nevoie să-i ia pulsul ca să-şi dea seama că de ani de zile începuse să se stingă din viaţă. Judecând după gâtul moleşit, contracţia pieptului şi paloarea feţei, bănui că principala cauză erau plămânii bolnavi, şi observaţiile sale din zilele următoare aveau să o confirme. Anamneza preliminară pe care i-o făcu între patru ochi, jumătate în spaniolă, jumătate în franceză, confirmă că bolnavul avea o abilitate magistrală de a falsifica simptomele şi de a ascunde durerea şi că suflul puţin pe care îl mai avea şi-l irosea în efortul de a nu tuşi şi de a nu expectora în timpul consultaţiei. Diagnosticul pus la prima vedere îi fu adeverit de examenul clinic. Dar de la foaia de observaţie din acea seară, prima dintre cele treizeci şi trei pe care avea să le întocmească în următoarele cincisprezece zile, acordă aceeaşi importanţă degradării trupeşti ca şi suferinţelor sufleteşti.

Doctorul Révérend avea treizeci şi patru de ani şi era sigur de sine, cult şi spilcuit. Sosise în urmă cu şase ani, decepţionat de readucerea Burbonilor pe tronul Franţei, şi vorbea şi scria într-o spaniolă corectă şi fluentă, însă

generalul profită de cea dintâi ocazie ce se ivi ca să-i dovedească cât de bine stăpânea franceza. Doctorul prinse subiectul din zbor.

— Excelenţa voastră are un accent parizian, îi spuse el.

— De pe Rue Vivienne, replică el, înviorându-se. De unde ştiţi?

— Mă făIesc cu faptul că pot să ghicesc până şi colţul de stradă din Paris unde a copilărit cineva, numai după accent, răspunse doctorul. Cu toate că m-am născut şi am trăit până târziu într-un sătuc din Normandia.

— Brânzeturi bune, dar vin prost, spuse generalul.

— Poate că acesta e secretul sănătăţii noastre, replică doctorul.

Îi câştigă încrederea apăsând, fără să-i producă dureri, pe coarda copilărească a inimii sale. I-o câştigă şi mai mult când, în loc să-i prescrie noi medicamente, îi dădu cu mâna lui o lingură de sirop pe care i-l pregătise doctorul Gastelbondo ca să-i aline tusea, şi un sedativ pe care îl luă fără să crâcnească, pentru că dorea să doarmă. Mai stătură puţin de vorbă până când somniferul îşi făcu efectul, şi atunci doctorul ieşi din încăpere în vârful picioarelor. Generalul Montilla îl conduse acasă împreună cu alţi ofiţeri şi se alarmă când doctorul îi spuse că se gândea să doarmă îmbrăcat în eventualitatea că ar fi fost solicitat de urgenţă la orice oră.

Doctorii Révérend şi Night nu se puseră de acord în cele câteva ocazii când se întâlniră în cursul acelei săptămâni. Révérend era convins că generalul suferea de o leziune pulmonară a cărei origine era un catar prost tratat. După culoarea pielii şi frisoanele pe care le avea seara, doctorul Night era sigur că era un paludism cronic. Erau totuşi de acord asupra gravităţii bolii. Cerură să fie aduşi şi alţi medici ca să rezolve divergenţa de păreri, dar cei trei din Santa Marta şi alţii din provincie refuzară să le

vină în ajutor, fără nicio explicaţie. Aşa încât doctorii Révérend şi Night stabiliră un tratament de compromis pe bază de balsamuri pectorale pentru catar şi chinină pentru malarie.

Starea bolnavului se înrăutăţise şi mai mult la sfârşitul săptămânii din cauza unui pahar cu lapte de măgăriţă pe care îl bău pe riscul său şi pe furiş ca să nu-l vadă doctorii. Mama lui obişnuia să-l bea călduţ, cu miere de albine, şi îi dădea şi lui când era copil, ca să-i aline tusea. Dar acea aromă de balsam, asociată într-un mod atât de intim cu amintirile lui cele mai vechi, îi răscoli fierea, îi dereglă organismul şi-l aduse într-o asemenea stare de prostraţie, încât doctorul Night îşi devansă plecarea în Jamaica, pentru a-i trimite un specialist de acolo. Îi trimise doi cu tot felul de mijloace şi cu o rapiditate incredibilă pentru vremurile acelea, dar era prea târziu.

Starea de spirit a generalului nu corespundea totuşi epuizării lui fizice, căci se comporta ca şi cum boala care îl ucidea nu era decât o neplăcere banală. Noaptea stătea treaz în hamac contemplând rotirile farului din fortăreaţa Morro, răbdând durerile fără să spună nici pâs, pentru ca gemetele să nu îl dea de gol, fără să-şi ia ochii de la splendoarea golfului pe care el însuşi îl socotise cel mai frumos din lume.

— Mă dor ochii de atâta privit, spunea el.

Ziua se căznea să dea dovadă de aceeaşi hărnicie ca în alte vremuri şi îl chema pe Ibarra, pe Wilson, pe Fernando, sau pe oricine se afla mai pe aproape, ca să-i dea instrucţiuni în legătură cu scrisorile pe care nu mai avea răbdare să le dicteze. Numai José Palacios avu luciditatea să-şi dea seama că acele urgenţe sunau deja a cântec de lebădă. Căci erau dispoziţii privind soarta apropiaţilor lui şi chiar a unora care nu se aflau la Santa Marta. Uită cearta pe care o avusese cu fostul său

secretar, generalul José Santana, şi îi obţinu un post în afacerile externe ca să se poată bucura de noua sa viaţă de proaspăt căsătorit. Pe generalul José María Carreño, căruia obişnuia să-i aducă binemeritate laude pentru bunătatea inimii lui, îl puse pe pista care avea să-l ducă în câţiva ani la funcţia de preşedinte însărcinat cu conducerea Venezuelei. Îi ceru lui Urdaneta carnete de muncă pentru Andrés Ibarra şi José Laurencio Silva, pentru ca în viitor ei măcar să primească regulat o soldă. Silva ajunse generalisim şi ministru de război şi al marinei în ţara sa şi muri la optzeci şi doi de ani, cu vederea înceţoşată de cataracta de care se temuse atâta; el trăi de pe urma unui certificat de invaliditate pe care îl obţinu după anevoioase demersuri făcute pentru a-şi dovedi, cu mulţimea de cicatrice pe care le avea, meritele de luptător.

Generalul încercă totodată să-l convingă pe Pedro Briceño Méndez să se întoarcă în Noua Granadă şi să ocupe funcţia de ministru de război, dar graba cu care se precipitau evenimentele istorice nu îi dădu răgaz. Nepotului său Fernando îi lăsă o moştenire care să-i înlesnească drumul către o bună carieră în administraţia publică. Pe generalul Diego Ibarra, care fusese primul lui aghiotant şi una dintre puţinele persoane cu care se tutuia şi în particular şi în public, îl sfătui să se transfere într-un loc unde să fie mai de folos decât în Venezuela. Chiar şi generalului Justo Briceño, pe care mai era şi atunci supărat, avea să-i ceară pe patul de moarte un ultim serviciu.

Ofiţerii săi nu au bănuit, poate, niciodată în ce măsură el le unea destinele împărţindu-le acele posturi. Căci aveau să trăiască cu toţii alături la bine şi la rău până la moarte, cunoscând până şi acea ironie a istoriei de a se regăsi unul pe altul în Venezuela, după cinci ani, lansându-se cu comandantul Pedro Carujo într-o aventură militară în sprijinul ideii bolivariste de unificare.

Acestea nu mai erau manevre politice, ci dispoziţii testamentare în favoarea orfanilor săi, ceea ce Wilson confirmă printr-o declaraţie surprinzătoare pe care generalul i-o dictă într-o scrisoare adresată lui Urdaneta: „În ceea ce priveşte Riohacha, totul e pierdut”. În aceeaşi după-amiază primi un răvaş din partea episcopului Estévez, imprevizibilul, care îl ruga să intervină cu înaltele sale oficii pe lângă guvernul central pentru ca Santa Marta şi Riohacha să fie declarate provincii, şi în acest fel să pună capăt discordiei istorice cu Cartagena. Generalul făcu un semn de deznădejde către José Laurencio Silva când acesta îi termină de citit scrisoarea.

— Columbienii sunt cu gândul numai la dezbinare.

Mai târziu, în vreme ce rezolva împreună cu Fernando corespondenţa întârziată, se arătă şi mai deprimat.

— Nici măcar nu-i răspunde, îi spuse. Să aştepte până m-or vedea îngropat sub trei coţi de pământ şi după aia să facă tot ce le trăsneşte prin cap.

Grija lui de a căuta mereu altă climă îl aducea în pragul nebuniei. Dacă vremea era umedă o dorea mai uscată, dacă era rece o voia călduţă, dacă era climă de munte voia să fie marină. Aceasta îi alimenta neastâmpărul perpetuu cu care cerea ba să se deschidă geamul ca să intre aer, ba să se închidă la loc, ba să fie aşezat fotoliul cu spatele la lumină, ba din nou aşa cum era, şi nu reuşea, parcă, să se liniştească decât legănându-se în hamac cu puterile plăpânde pe care le mai avea.

La Santa Marta zilele deveniră atât de mohorâte, încât, când generalul se mai linişti puţin şi spuse că ar fi din nou dispus să meargă la conacul domnului de Mier, doctorul Révérend fu cel dintâi care îl încurajă, dându-şi seama că acelea erau simptomele finale ale unei ireversibile stări de prostraţie. În ajunul plecării îi scrise unui prieten: „Voi muri cel târziu în câteva luni”. Era

surprinzător pentru toată lumea, căci rareori în viaţa sa, şi cu atât mai puţin în ultimii ani, îl auzise cineva vorbind despre moarte.

„La Florida” din San Pedro Alejandrino, situată la o leghe de Santa Marta, pe pantele mai domoale ale munţilor Sierra Nevada, era o plantaţie de trestie de zahăr cu o fabrică ce producea căpăţâni de zahăr nerafinat. În cupeul domnului de Mier generalul străbătu drumul prăfos pe care trupul său fără el avea să-l facă zece zile mai târziu în sens invers, învelit cu vechea sa pătură groasă, într-un car cu boi. Cu mult înainte de a zări casa simţi adierea saturată de mirosul de melasă fierbinte şi căzu pradă singurătăţii, ca într-o capcană.

— Miroase ca la San Mateo, spuse el oftând.

Plantaţia de trestie de zahăr de la San Mateo, la douăzeci şi patru de leghe distanţă de Caracas, era locul spre care îl mânau toate dorurile. Acolo îşi pierduse tatăl la vârsta de trei ani, apoi mama la nouă ani şi soţia la douăzeci. Se căsătorise în Spania cu o fată frumoasă din aristocraţia creolă, rudă cu el, şi singurul lui vis din vremurile acelea era să fie fericit alături de ea şi în acelaşi timp să îşi sporească averea imensă, ca stăpân peste vieţi omeneşti şi moşii, pe plantaţia de la San Mateo. Nu s-a ştiut niciodată sigur dacă moartea soţiei la opt luni de la căsătorie a fost cauzată de frigurile maligne sau de un accident domestic. În ceea ce îl privea, atunci s-a născut el pentru istorie, căci până atunci fusese un tânăr stăpân colonial, un domnişor orbit de plăcerile lumeşti şi nearătând nici cel mai mic interes pentru politică, iar din acel moment s-a prefăcut brusc în cel care avea să fie până la moarte. Nu a mai vorbit de soţia lui moartă, nu a mai pomenit niciodată de ea, nu a mai dorit s-o înlocuiască cu alta. Aproape în toate nopţile vieţii lui a visat casa de la San Mateo şi adeseori pe tatăl şi pe mama sa şi pe fiecare din fraţi, dar pe ea niciodată, căci se hotărâse să o

îngroape definitiv, să o dea cu totul uitării ca un mijloc brutal de a putea trăi mai departe fără ea. Nu reuşiră să-i răscolească memoria, pentru o clipă, decât mirosul de melasă de la San Pedro Alejandrino, insolenţa sclavilor de la presele de zahăr, care nu îi aruncară nici măcar o privire compătimitoare, copacii imenşi din jurul casei ce fusese de curând zugrăvită pentru a-l primi pe el, cealaltă plantaţie din viaţa sa spre care îl mâna un destin ineluctabil ca să îşi găsească acolo sfârşitul.

— O chema María Teresa Rodríguez del Toro y Alayza, spuse el din senin.

Domnul de Mier era cu gândul aiurea.

— Cine? întrebă.

— Cea care mi-a fost soţie, răspunse el, şi adăugă imediat: Dar uitaţi ce-am spus, vă rog; a fost o întâmplare nefericită din copilăria mea.

Nu mai spuse nimic.

Dormitorul care i se dădu îl făcu să rătăcească din nou cu gândul în trecut, aşa încât îl cercetă cu o atenţie meticuloasă, de parcă fiecare obiect i se părea o revelaţie. Pe lângă patul cu baldachin mai erau un scrin de mahon, o noptieră tot din lemn de mahon cu o placă de marmură şi un fotoliu îmbrăcat în catifea roşie. Pe perete, lângă fereastră, era un ceas octogonal cu cifre romane, oprit la unu şi şapte minute.

— Am mai fost pe-aici, spuse el.

Mai târziu, când José Palacios întoarse ceasul şi-l potrivi, generalul se culcă în hamac şi încercă să doarmă, fie şi numai un minut. Abia atunci văzu pe fereastră munţii Sierra Nevada, cu contururi clare şi albăstrii, ca un tablou suspendat, şi gândurile îi zburară spre alte încăperi din tot atâtea alte vieţi.

— Nu m-am simţit niciodată atât de aproape de casă, spuse el.

În prima noapte la San Pedro Alejandrino dormi bine,

iar a doua zi părea într-o asemenea măsură restabilit după suferinţele lui, încât făcu un tur pe la presele din fabrica de zahăr, admiră vitele de rasă, gustă mierea şi îi uimi pe toţi cu cunoştinţele lui despre meşteşugul fabricării zahărului. Generalul Montilla, mirat să vadă o asemenea schimbare, îl rugă pe Révérend să-i spună adevărul, iar acesta îi explică că falsa ameliorare a stării generalului era frecventă la cei aflaţi pe moarte. Sfârşitul era o chestiune de zile, de ore, poate. Năucit de vestea rea, Montilla bătu cu pumnul în peretele gol şi îşi zdrobi mâna. Niciodată, până la sfârşitul zilelor lui, nu mai avea să fie acelaşi om. Îl minţise de multe ori pe general, întotdeauna cu bună credinţă şi din raţiuni politice mărunte. Din acea zi îl minţi din milă şi tuturor acelora care aveau acces la el le dădu instrucţiuni să facă la fel.

În săptămâna aceea sosiră la Santa Marta opt ofiţeri de rang înalt expulzaţi din Venezuela pentru activităţi contra guvernului. Printre ei se aflau câteva dintre personalităţile marcante ale epopeii războiului de eliberare: Nicolás Silva, Trinidad Portocarrero, Julián Infante. Montilla le ceru nu numai să-i ascundă generalului muribund veştile proaste, dar şi să le mai înflorească pe cele bune, căutând să aline cea mai gravă dintre multele lui boli. Ei merseră şi mai departe şi îi dădură un raport atât de încurajator asupra situaţiei din ţară, încât izbutiră să-i aprindă în priviri scânteierea de altă dată. Generalul readuse pe tapet problema Riohacha, despre care de o săptămână nu se mai spusese nimic, şi le vorbi din nou de Venezuela ca de o posibilitate iminentă.

— Niciodată n-am avut o ocazie mai bună ca s-o luăm de la capăt pe drumul drept, spuse el. Şi conchise cu o neclintită convingere: în ziua când voi călca iar pe pământul din Aragua, tot poporul venezuelean se va ridica de partea mea.

Într-o după-amiază schiţă un nou plan militar în

prezenţa ofiţerilor aflaţi în vizită, care îl ajutară cu entuziasmul lor compătimitor. Cu toate acestea, trebuiră să-l asculte toată noaptea anunţând pe un ton profetic cum aveau ei să reconstituie, pornind de la obârşie şi de astă dată pentru totdeauna, vastul imperiu al visurilor lui. Montilla fu singurul care se încumetă să pună stavilă stupefacţiei acelora care îşi închipuiau că ascultă nesăbuinţele unui nebun.

— Aveţi grijă, le spuse, că la fel au crezut şi cei din Casacoima.

Căci nimeni nu uitase acel 4 iulie 1817, când generalul a fost nevoit să-şi petreacă noaptea cufundat în laguna din Casacoima, împreună cu un grup restrâns de ofiţeri, printre care Briceño Méndez, ca să se pună la adăpost de trupele spaniole care fuseseră cât pe-aci să-i surprindă în câmp deschis. Aproape gol, tremurând de febră, a început deodată să strige cât îl ţinea gura, anunţând tot ce avea să facă în viitor, pas cu pas: ocuparea imediată a oraşului Angostura, trecerea Anzilor, eliberarea Noii Granade şi, mai apoi, a Venezuelei, pentru întemeierea Columbiei şi, în cele din urmă, cucerirea imenselor teritorii din sud până în Perú. „Atunci vom urca pe Chimborazo şi vom înfige pe crestele înzăpezite tricolorul Americii mari, unite şi libere în vecii vecilor”, a spus el în încheiere. Şi aceia care îl ascultaseră atunci crezuseră că şi-a pierdut minţile, dar, cu toate acestea, profeţia i s-a împlinit întocmai, pas cu pas, în mai puţin de cinci ani.

Din păcate, aceea de la San Pedro Alejandrino a fost doar o închipuire păguboasă. Durerile care îl lăsaseră în prima săptămână răbufniră toate deodată cu o violenţă nimicitoare. În acel moment, generalul era atât de împuţinat la trup, încât trebuiră să-i mai întoarcă o dată manşetele cămăşii şi să-i scurteze cu o palmă pantalonii de catifea. Nu reuşea să doarmă mai mult de trei ore în prima

parte a nopţii, iar restul şi-l petrecea sufocându-se de tuse, sau chinuit de halucinaţii, sau exasperat de sughiţurile repetate, care începuseră la Santa Marta şi reveneau tot mai stăruitor. După-amiaza, în timp ce ceilalţi picoteau, îşi amăgea durerea privind pe fereastră vârfurile înzăpezite ale munţilor.

Traversase de patru ori Atlanticul şi străbătuse călare teritoriile eliberate mai ades ca oricare altul, dar nu îşi făcuse niciodată testamentul, fapt neobişnuit pentru vremurile acelea. „N-am de lăsat nimănui nimic”, spunea el. Generalul Pedro Alcántara Herrán îi sugerase ideea la Santa Fé, când se pregătea de călătorie, argumentându-i că era o măsură de precauţie normală pentru orice călător, iar el îi răspunsese, mai mult în serios decât în glumă, că moartea nu intra în planurile lui imediate. Cu toate acestea, la San Pedro Alejandrino el fu acela care avu iniţiativa de a dicta două ciorne, a testamentului său şi a ultimei proclamaţii. Nu s-a ştiut niciodată dacă a fost un act conştient sau un moment de slăbiciune a sufletului său zbuciumat.

Cum Fernando era bolnav, începu să-i dicteze lui José Laurencio Silva o serie de însemnări cam dezlânate, care nu îi exprimau atât dorinţele, cât dezamăgirile: America e imposibil de guvernat, cel care luptă într-o revoluţie cară apă cu ciurul, ţara aceasta va cădea inevitabil în mâinile mulţimii dezlănţuite, care apoi avea să o paseze unor mici tirani aproape invizibili, de toate culorile şi rasele, şi multe alte gânduri sinistre care circulau deja şi răzleţ, în diverse scrisori adresate unor prieteni.

Continuă să le dicteze preţ de câteva ore, ca în transă, fără să se întrerupă aproape nici măcar din cauza accesului de tuse. José Laurencio Silva nu reuşi să ţină pasul cu el, iar Andrés Ibarra nu putu să facă mult timp efortul de a scrie cu mâna stângă. Când obosiră toţi secretarii şi aghiotanţii, rămase în picioare locotenentul de

cavalerie Nicolás Mariano de Paz, care copie cele dictate cu atenţie şi cu un scris frumos până i se termină hârtia. Mai ceru, dar, pentru că întârziau să i-o aducă, continuă să scrie pe perete până îl acoperi aproape în întregime. Generalul îi rămase atât de recunoscător, încât îi dărui cele două pistoale ale generalului Lorenzo Cárcamo, folosite în duelurile amoroase.

Ultima lui dorinţă a fost ca rămăşiţele pământeşti să-i fie duse în Venezuela, cele două cărţi care îi aparţinuseră lui Napoleon să fie păstrate la Universitatea din Caracas, să i se dea lui José Palacios opt mii de pesos ca o recunoaştere a muncii neîntrerupte în serviciul său, să fie arse documentele lăsate la Cartagena în grija domnului Pavajeau, să fie trimisă înapoi în locul de unde provenea medalia cu care îl distinsese congresul din Bolivia, să i se restituie văduvei mareşalului Sucre sabia de aur încrustată cu pietre preţioase pe care i-o dăruise mareşalul, iar restul averii sale, inclusiv minele de la Aroa, să se împartă celor două surori şi fiilor fratelui său mort. Nu îi mai rămânea nimic altceva de dat, căci din aceeaşi avere trebuia să plătească diferite datorii nelichidate, mari şi mici, printre care cei douăzeci de mii de duros[14] ai profesorului Lancaster, care deveniseră o obsesie.

Printre clauzele de rigoare, avusese grijă să includă o stipulaţie specială prin care îi mulţumea lui sir Robert Wilson pentru buna comportare şi fidelitatea fiului său. Nu era nimic neobişnuit în această distincţie, dar neobişnuit era faptul că nu făcuse una similară şi pentru generalul O'Leary, care nu avea să fie de faţă la moartea sa numai din motivul că nu avea să izbutească să ajungă la timp de la Cartagena, unde se afla, din ordinul său, la dispoziţia preşedintelui Urdaneta.

Amândouă numele au rămas legate pentru totdeauna de acela al generalului. Wilson avea să devină mai târziu

14 Duro = monedă de cinci pesete

însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la Lima, apoi la Caracas, continuând să se situeze în prim-planul evenimentelor politice şi militare ale celor două ţări. O'Leary avea să se stabilească la Kingston şi după aceea la Santa Fé, unde a fost mult timp consul al ţării sale şi unde a murit la vârsta de cincizeci şi unu de ani, după ce a adunat, în treizeci şi patru de tomuri, un uriaş volum de mărturii despre viaţa sa alături de generalul Americii. Amurgul vieţii lui a fost liniştit şi fructuos, şi el l-a rezumat într-o singură frază: „Acum, când Eliberatorul e mort şi marea sa operă distrusă, mă voi retrage în Jamaica, unde mă voi apuca să pun ordine în hârtiile sale şi să-mi scriu memoriile".

Din ziua în care generalul îşi făcu testamentul, doctorul îi aplică paliativele pe care le cunoştea: cataplasme cu muştar pe picioare, fricţionări pe şira spinării, plasturi calmanţi pe tot corpul. Îi amelioră constipaţia înnăscută cu clisme cu efect imediat, dar devastator. Temându-se de o congestie cerebrală, îl supuse unui tratament de cataplasme cu substanţe iritante ca să evacueze catarul concentrat în regiunea capului. Tratamentul consta într-un plasture vezicator obţinut din cantaridă, o insectă care, strivită şi aplicată pe piele, producea băşici capabile să absoarbă medicamentele. Doctorul Révérend îi aplică generalului muribund cinci cataplasme iritante pe ceafă şi una pe pulpă. După un secol şi jumătate, mulţi medici continuau să creadă că moartea sa a avut drept cauză nemijlocită aceste cataplasme abrazive, care i-au provocat o dereglare urinară cu micţiune incontinentă, apoi dureroasă, iar în cele din urmă cu eliminare de sânge, lăsându-i vezica uscată şi lipită de bazin, după cum a confirmat doctorul Révérend la autopsie.

Mirosul îi devenise atât de sensibil, încât generalul îi obliga pe doctor şi pe spiţerul Augusto Tomasín să

păstreze distanţa din cauza izului greu de alifii pe care-l exalau. Atunci mai mult ca oricând cerea să se stropească încăperea cu apa lui de colonie şi continuă să-şi facă băile iluzorii, să se bărbierească cu mâna lui şi să se spele pe dinţi cu o teribilă înverşunare, în râvna lui supranaturală de a se apăra de mizeria inerentă morţii.

În cea de-a doua săptămână a lui decembrie trecu prin Santa Marta colonelul Luis Perú de Lacroix, un tânăr şi strălucit luptător din armata lui Napoleon, care fusese până nu demult aghiotant al generalului, şi primul lucru pe care îl făcu după ce-l vizită fu să-i scrie Manuelei Sáenz şi să-i spună adevărul. Cum primi scrisoarea, Manuela porni în călătorie spre Santa Marta, dar la Guaduas i se spuse că sosea cu o întârziere de o viaţă de om. Vestea o şterse de pe faţa pământului. Se adânci în propriile ei tenebre, fără alte griji în afară de două cufere cu hârtii ale generalului, pe care reuşi să le ascundă la loc sigur la Santa Fé până când Daniel O'Leary le recuperă după câţiva ani conform instrucţiunilor generalului. Generalul Santander, într-unul din primele sale acte de guvernare, o alungă din ţară. Manuela se supuse destinului cu o aprigă demnitate, trăind mai întâi în Jamaica, apoi într-o tristă pribegie care avea să se încheie la Paita, un port sordid din Pacific, unde se retrăgeau balenierele de pe toate oceanele lumii. Acolo găsi mângâiere pentru durerea de a fi fost dată uitării în lucrul de mână, în ţigările ordinare şi în figurinele din zahăr în formă de animale pe care le făcea şi le vindea marinarilor atât cât îi îngăduia artrita de care suferea. Doctorul Thorne, soţul ei, fusese înjunghiat pe un teren viran din Lima ca să fie jefuit de puţinul pe care îl avea asupra sa, şi el îi lăsă Manuelei prin testament o sumă egală cu zestrea pe care o adusese în momentul căsătoriei, sumă pe care ea nu o primi însă niciodată. Trei vizite memorabile o consolară pentru starea de părăsire în care se afla: a profesorului Simón Rodríguez, cu care împărţi

cenuşa gloriei trecute, a lui Giuseppe Garibaldi, patriotul italian care se întorcea de la lupta împotriva dictaturii lui Rosas din Argentina, şi a romancierului Herman Melville, care călătorea pe oceanele lumii documentându-se pentru *Moby Dick.* Mai bătrână acum, neputincioasă, zăcând într-un hamac din cauza unei fracturi de şold, ghicea destinul în cărţi şi dădea sfaturi îndrăgostiţilor, în chestiuni amoroase. Muri în timpul unei epidemii de ciumă, la vârsta de cincizeci şi nouă de ani, iar coliba el fu arsă de poliţia sanitară împreună cu preţioasele hârtii ale generalului, printre care scrisorile lui intime. Singurele relicve personale care îi rămâneau de la el erau, după cum îi mărturisi lui Perú de Lacroix, o şuviţă de păr şi o mănuşă.

Starea în care Perú de Lacroix găsi conacul La Florida din San Pedro Alejandrino era aceea de dezordine din preajma morţii. În casă totul era lăsat la voia întâmplării.

Ofiţerii dormeau la orice oră, oricând îi fura somnul, şi erau atât de irascibili, încât precautul José Laurencio Silva ajunse să tragă sabia din teacă la rugăminţile doctorului Révérend de a face linişte. Fernandei Barriga nu îi mai ajungeau elanul şi bunăvoinţa ca să răspundă atâtor solicitări de hrană la orele cele mai greu de imaginat. Cei mai demoralizaţi jucau cărţi zi şi noapte, fără să ia seama că tot ce spuneau ei zbierând auzea muribundul din camera de alături. Într-o după-amiază, pe când generalul zăcea în toropeala febrei, cineva de pe terasă trăncănea cu glas tare despre abuzul de a încasa douăsprezece pesos şi douăzeci şi trei de centavos 1 pentru şase scânduri, două sute douăzeci şi cinci de cuie, şase sute de ţinte obişnuite, cincizeci aurii, opt metri de madipolon, opt metri de sfoară de Manila şi cinci metri de panglică neagră.

Era un pomelnic strigat din răsputeri care acoperi celelalte voci şi în cele din urmă răsună de la un capăt la

altul al moşiei. Doctorul Révérend era în dormitor şi îi schimba generalului Montilla bandajul de la mâna fracturată şi amândoi înţeleseră că şi bolnavul, lucid în aromeala lui, urmărea socotelile cu înfrigurare. Montilla scoase capul pe fereastră şi răcni cât îl ţinu gura:

— Tăceţi dracului din gură!

Generalul interveni fără să deschidă ochii.

— Lăsaţi-i în pace, spuse el. La urma urmelor, nu există socoteli pe care să nu le pot auzi eu.

Numai José Palacios ştia că generalul nu mai avea nevoie să audă nimic pentru a înţelege că socotelile rostite cu glas strigat se refereau la cei două sute cincizeci şi trei de pesos (Monedă reprezentând a suta parte dintr-un pesos), şapte reales2 (Monedă reprezentând a zecea parte dintr-un centavo.) şi trei cuatrillosă (Monedă reprezentând a patra parte dintr-un real) proveniţi dintr-o colectă publică pentru funeraliile lui, făcută de autorităţile din zonă în rândurile unor persoane particulare, din fondurile abatorului şi ale închisorii, şi că listele cuprindeau materialele pentru fabricarea sicriului şi construcţia locului de veci. Din ordinul lui Montilla, José Palacios îşi luă răspunderea să împiedice intrarea în iatac a oricărei persoane, indiferent de grad, titlu sau rang, şi îşi impuse chiar sieşi un regim atât de strict în supravegherea bolnavului, de parcă era vorba de propria lui moarte.

— Să fi avut eu o asemenea putere de la început, omul ăsta ar fi trăit o sută de ani, spuse el.

Fernanda Barriga vru să intre.

— După cât de mult i-au plăcut femeile, spuse ea, nu poate, sărmanul de el, să moară fără o muiere măcar la căpătâiul patului, fie ea bătrână şi urâtă şi numai bună de lepădat ca mine.

Nu i se dădu voie înăuntru. Aşa că se aşeză lângă fereastră căutând să îndrepte, prin rugăciune, vorbele păcătoase pe care le spunea muribundul în delirul său.

Rămase acolo, să trăiască din mila oamenilor, cufundată într-un doliu etern, până la vârsta de o sută unu ani.

Ea fu aceea care presără drumul cu flori şi dădu tonul cântărilor când apăru cu sfânta împărtăşanie preotul din satul vecin, Mamatoco, în seara de miercuri. Înaintea lui erau un şir de indiene desculţe, cu mantii din pânză nealbită şi cununi pe cap, care îi luminau drumul cu lămpi cu ulei şi intonau rugăciuni funebre în limba lor. Trecură cărarea pe care Fernanda o acoperea cu petale mergând înaintea lor şi momentul era atât de cutremurător, încât nimeni nu cutează să-i oprească. Generalul se ridică în capul oaselor în pat când îi auzi intrând în iatac, îşi acoperi ochii cu braţul ca să nu orbească şi le porunci să iasă, răcnind:

— Luaţi de-aici luminile astea, că parc-ar fi un cortegiu de suflete chinuite din Purgatoriu!

Pentru ca atmosfera apăsătoare din casă să nu-l ucidă până la urmă pe acela care avea soarta pecetluită, Fernando aduse un taraf de lăutari ambulanţi din Mamatoco, care cântară fără întrerupere o zi întreagă sub tamarinii din curte. Generalul reacţionă bine la virtuţile liniştitoare ale muzicii.

Ceru să i se repete de mai multe ori *La Trinitaria1* (Panseluţa.*)* contradansul lui favorit, care câştigase popularitate pentru că el însuşi împărţea, altă dată, copii după partitură pretutindeni pe unde umbla.

Sclavii opriră presele de zahăr şi-l priviră un timp pe general printre plantele agăţătoare de la fereastră. Era învelit cu un cearşaf alb, mai pământiu şi mai tras la faţă ca după moarte, şi marca ritmul cu capul lui ca de arici din pricina firelor scurte de păr care începeau din nou să-i crească. La sfârşitul fiecărei bucăţi aplauda cu politeţea reţinută pe care o învăţase la opera din Paris.

La amiază, însufleţit de muzică, bău o cană cu supă şi mâncă turtiţe de sago şi pui fiert. Apoi ceru o oglindă de

mână ca să se privească în timp ce stătea lungit în hamac, şi spuse:

— Cu ochii ăştia nu mor eu!

Speranţa aproape pierdută că doctorul Révérend are să facă un miracol renăscu în sufletele tuturor. Dar când părea să se simtă mai bine, bolnavul îl confundă pe generalul Sardá cu unul dintre cei treizeci şi opt de ofiţeri spanioli ce fuseseră împuşcaţi din ordinul lui Santander într-o singură zi, fără a fi judecaţi, după lupta de la Boyacá. Mai târziu suferi o recădere subită din care nu-şi mai reveni, şi ţipă, cu glasul plăpând pe care îl mai avea, să fie luaţi muzicanţii şi duşi departe, ca să nu îi tulbure liniştea ultimelor clipe de viaţă. Când se linişti, îi dădu ordin lui Wilson să întocmească o scrisoare adresată generalului Justo Briceño, cerându-i, ca pe un omagiu aproape postum, să se împace cu generalul Urdaneta şi să salveze ţara de ororile anarhiei. Nu îi dictă textual decât cuvintele de început: „Vă scriu aceste rânduri în ultimele clipe ale vieţii mele”.

Seara discută până foarte târziu cu Fernando şi, pentru prima oară, îi dădu sfaturi pentru viitor. Ideea de a-şi scrie împreună memoriile rămânea în proiect, dar nepotul trăise destul alături de el ca să încerce să le scrie ca o lucrare de suflet, aşa încât fiii lui să-şi facă o idee despre acei ani de glorie şi de suferinţă.

— O să scrie ceva şi O’Leary dacă o să stăruie în intenţiile lui, spuse generalul. Dar va fi altceva.

Fernando era atunci în vârstă de douăzeci şi şase de ani şi avea să trăiască până la optzeci şi opt de ani apucând să scrie doar decât câteva pagini stângace, căci i-a fost dat uriaşul noroc de a-şi pierde memoria.

José Palacios fusese în dormitor în timp ce generalul îşi dicta testamentul. Nici el, nici nimeni altul nu scoase o vorbă în acele momente ce păreau de o solemnitate rituală. Dar seara, în timpul băii emoliente, îl rugă pe general să

modifice ceea ce dictase.

— Am fost întotdeauna săraci, dar nu ne-a lipsit nimic, spuse el.

— Ba e tocmai invers, replică generalul. Am fost întotdeauna bogaţi, dar nu ne-a prisosit nimic.

Ambele extreme erau adevărate. José Palacios intrase foarte de tânăr în serviciul său, din dispoziţia mamei generalului, care era stăpâna lui, fără să fie eliberat din sclavie în mod oficial. Rămase plutind într-o stare civilă confuză, ca într-un limb, fără să i se dea vreodată un salariu sau să i se precizeze statutul social, nevoile lui personale fiind asimilate cu propriile nevoi ale generalului. Se identifică cu el până şi în felul cum se îmbrăca şi cum mânca, exagerând chiar în sobrietate. Generalul nu avea chef să-l lase de izbelişte, fără un grad militar şi un certificat de invaliditate, la o vârstă când nu se mai afla la începutul vieţii. Aşa încât nu exista altă soluţie: clauza celor opt mii de pesos era nu numai irevocabilă, dar şi indispensabilă.

— Aşa e drept, încheie generalul.

José Palacios replică scurt:

— Drept e să murim împreună.

În fapt, aşa se şi întâmplă, căci îşi administră averea la fel de prost cum şi-o gospodărise şi generalul pe a sa. După moartea acestuia rămase la Cartagena de Indias să trăiască din mila oamenilor şi începu să bea câte puţin ca să-şi înece amintirile, până dădu în patima beţiei. Muri la vârsta de şaptezeci şi şase de ani, tăvălindu-se în noroi, chinuit de un delirium tremens, într-o cloacă de cerşetori, foşti luptători în armata eliberatoare.

Generalul se simţi atât de rău când se trezi în zorii zilei de 10 decembrie, încât fu chemat de urgenţă episcopul Estévez, pentru eventualitatea că ar fi vrut să se spovedească. Episcopul sosi imediat şi dădu atât de multă importanţă acestei întâlniri, că se îmbrăcă în veşminte de

ceremonie. Dar întrunirea avu loc, din dispoziţia generalului, cu uşile închise şi fără martori şi nu dură decât paisprezece minute. Despre ce anume au discutat nu s-a aflat niciodată nimic. Episcopul ieşi în grabă supărat, se urcă în trăsură fără să-şi ia rămas bun şi nu oficie slujba de înmormântare, cu toate că îl chemară de mai multe ori, nici nu asistă la funeralii. Generalul intră într-o stare atât de gravă, încât nu putu să se ridice singur din hamac şi doctorul trebui să-l ia în braţe, ca pe un nou-născut, şi să-l aşeze pe pat rezemat de perne ca să nu se înece de tuse. Când, în sfârşit, îşi veni în fire, le porunci tuturor să iasă ca să vorbească cu doctorul între patru ochi.

— Nu mi-am închipuit că situaţia ar fi aşa de gravă încât să mă gândesc la ungerea din urmă, îi spuse el. Eu, care nu cunosc fericirea de a crede în viaţa de dincolo.

— Nu-i vorba de aşa ceva, spuse Révérend. Se adevereşte însă că, o dată ce-şi rezolvă problemele de conştiinţă, bolnavul capătă o stare de spirit care uşurează mult sarcina medicului.

Generalul nu luă în seamă dibăcia răspunsului, pentru că se cutremură de năucitoarea revelaţie că goana nebunească între necazurile şi visurile lui se apropia în acel moment de punctul final. Restul era întunericul absolut.

— Ei, drăcia dracului! spuse el, oftând. Cum o să mai ies eu din labirintul ăsta!

Scrută încăperea cu luciditatea cea de pe urmă şi pentru prima oară văzu adevărul: ultimul pat de împrumut, jalnica măsuţă de toaletă a cărei oglindă tulbure şi răbdătoare nu avea să-i mai răsfrângă chipul, ligheanul de porţelan ciobit, cu apa şi prosopul şi săpunul pentru alte mâini, graba nemiloasă a ceasului octogonal gonind nebuneşte spre întâlnirea ineluctabilă din 17 decembrie, de la ora unu şi şapte minute, din ultima după-amiază a vieţii lui. Atunci îşi încrucişă braţele pe piept şi începu să

asculte glasurile limpezi ale sclavilor din fabrică intonând rugăciunea de la orele şase, iar pe fereastră văzu diamantul lui Venus de pe cer care pierea pentru totdeauna, zăpezile eterne, tinerele plante agăţătoare ai căror clopoţei galbeni nu-i va vedea înflorind în sâmbăta următoare din casa închisă, cufundată în doliu, ultimele scântei ale vieţii care niciodată, în vecii vecilor, nu avea să se mai repete.

MULŢUMIRI

Ani de-a rândul l-am ascultat pe Alvaro Mutis vorbind despre intenţia sa de a descrie ultima călătorie a lui Simón Bolívar pe fluviul Magdalena. Când a publicat *Ultimul chip,* care era un prim fragment al cărţii prezentat în premieră, naraţiunea mi s-a părut atât de matură, iar stilul şi tonul ei atât de purificate, încât m-am aşteptat să citesc cartea în întregime în scurt timp. Cu toate acestea, după doi ani am avut impresia că o dăduse uitării, cum ni se întâmplă multora dintre noi, scriitorii, chiar şi cu visurile noastre cele mai dragi, şi numai atunci m-am încumetat să-l rog să-mi îngăduie s-o scriu eu. A fost o lovitură izbutită după zece ani de stat la pândă. Aşa încât primele mele cuvinte de mulţumire îi sunt adresate lui.

Mai mult decât gloria personajului mă interesa atunci fluviul Magdalena, pe care am început să-l cunosc de când eram copil, călătorind de pe coasta caraibiană, unde am avut norocul să mă nasc, până în oraşul Bogotá, îndepărtat şi neguros, unde de prima dată m-am simţit mai străin decât în oricare altul. În anii studenţiei l-am străbătut de unsprezece ori în ambele sensuri, la bordul acelor nave cu aburi ce ieşeau de pe porţile şantierelor navale de pe malurile fluviului Mississippi, sortite nostalgiei şi având o vocaţie mitică pe care niciun scriitor nu ar putea s-o ignore.

Pe de altă parte, temeiurile istorice mă interesau prea puţin, căci ultima călătorie pe fluviu este perioada cea mai săracă din punct de vedere documentar din viaţa lui Bolívar. Nu a scris atunci decât trei sau patru scrisori – un om care a dictat, probabil, peste zece mii – şi niciunul dintre însoţitorii lui nu a lăsat amintiri în scris despre acele paisprezece zile funeste. Totuşi, încă de la primul capitol a trebuit să fac câte o investigaţie ocazională asupra modului său de viaţă şi aceasta m-a trimis la o alta, şi apoi la noi şi noi cercetări, până la epuizarea subiectului. Timp de doi ani m-am cufundat în nisipurile mişcătoare ale unei documentaţii uriaşe, contradictorii şi adeseori îndoielnice, de la cele treizeci şi patru de volume ale lui Daniel Florence O'Leary până la tăieturile din ziarele cele mai inimaginabile. Lipsa mea absolută de experienţă şi de metodă în cercetarea istorică a făcut ca sarcina din acele zile să-mi fie cu atât mai dificilă.

Această carte nu ar fi fost posibilă fără ajutorul celor care au bătătorit respectivele teritorii înaintea mea timp de un secol şi jumătate şi mi-au înlesnit temerarul proiect literar de a povesti o viaţă folosindu-mă de o documentaţie tiranică, fără a renunţa la teribilele legi ale romanului. Îmi exprim însă recunoştinţa cu totul deosebită faţă de un grup de prieteni, vechi şi noi, care şi-au asumat ca pe o problemă personală de mare importanţă nu numai îndoielile mele cele mai mari – ca aceea privind adevărata gândire politică a lui Bolívar dincolo de contradicţiile lui flagrante –, dar şi pe cele mai mărunte – cum ar fi numărul pe care-l purta la încălţăminte. Totuşi, nimic nu voi aprecia mai mult decât îngăduinţa acelora care, din cauza unei omisiuni grosolane, nu îşi vor găsi numele menţionat în aceste rânduri de recunoştinţă.

Istoricul Columbian Eugenio Gutiérrez Celys, ca răspuns la un chestionar de mai multe pagini, a elaborat pentru mine o colecţie de fişe care nu numai că mi-a pus la

dispoziţie date surprinzătoare – multe dintre ele rătăcite prin presa Columbiană din secolul XIX –, dar mi-a oferit şi primele modele ale unei metode de verificare şi triere a informaţiei. În plus, cartea sa intitulată *Bolívar zi de zi,* scrisă în colaborare cu istoricul Fabio Puyo, a constituit un îndrumar, care, pe parcursul scrierii romanului, mi-a permis să mă mişc în voie prin toate perioadele vieţii personajului. Acelaşi Fabio Puyo a avut meritul de a-mi alunga neliniştile cu documente cu rol de analgezic pe care mi le citea la telefon de la Paris sau pe care mi le trimitea de urgenţă prin telex ori telefax, de parcă ar fi fost vorba de medicamente de care depindea propria mea viaţă. Pe istoricul Columbian Gustavo Vargas, profesor la Universitatea Naţională Autonomă din México, mi-a fost întotdeauna la îndemână să-l contactez telefonic pentru a-mi elucida unele îndoieli mai mari sau mai mici despre tot ceea ce era legat de concepţiile politice ale epocii. Istoricul bolivarian Vinicio Romero Martínez m-a ajutat de la Caracas cu dezvăluiri care mi se păreau de neconceput despre modul cum se comporta Bolívar în viaţa particulară – în special despre limbajul lui grosier –, ca şi despre felul de a fi şi destinul ofiţerilor din suita sa, şi cu o revizie severă a datelor istorice în versiunea finală. Lui îi datorez observaţia providenţială că Bolívar nu ar fi putut să mănânce fructe de mango cu plăcerea copilărească pe care i-o atribuisem eu, din simplul motiv că mai urmau să treacă nişte ani până când să ajungă mangoul în America.

Jorge Eduardo Ritter, ambasadorul statului Panamá în Columbia, mai apoi ministru de externe al ţării sale, a făcut mai multe călătorii urgente cu avionul numai pentru ca să-mi aducă unele dintre cărţile sale imposibil de găsit. Don Francisco de Abrisqueta, din Bogotá, mi-a fost o călăuză îndârjită prin vasta şi confuza bibliografie bolivariană. Ex-preşedintele Belisario Betancur mi-a elucidat mai multe incertitudini de-a lungul unui an de

consultaţii telefonice şi a stabilit că unele versuri citate de Bolívar din memorie aparţineau poetului ecuadorian José Joaquín Olmedo. Cu Francisco Pividal am purtat pe îndelete, la Havana, discuţiile preliminare care mi-au permis să-mi fac o idee clară asupra cărţii pe care trebuia să o scriu. Roberto Cadavid (Argos), lingvistul cel mai popular şi mai îndatoritor din Columbia, mi-a făcut serviciul de a cerceta sensul şi vechimea unor regionalisme. La solicitarea mea, geograful Gladstone Oliva şi astronomul Jorge Pérez Doval, de la Academia de Ştiinţe din Cuba, au făcut inventarul nopţilor cu lună plină din primii treizeci de ani ai secolului trecut.

Vechiul meu prieten Aníbal Noguera Mendoza – de la Ambasada Columbiei din Puerto Príncipe – mi-a trimis copii ale unor hârtii ale sale, cu permisiunea generoasă de a mă folosi de ele în voie, cu toate că erau însemnări şi bruioane ale unui studiu pe care îl scrie el însuşi, pe aceeaşi temă. Mai mult decât atât, în prima variantă a cărţii a descoperit şase erori mortale şi anacronisme sinucigaşe care ar fi iscat îndoieli asupra rigurozităţii acestui roman.

În sfârşit, Antonio Bolívar Goyanes – rudă îndepărtată a protagonistului şi, poate, cel din urmă tipograf de modă veche care mai există în Mexic – a avut amabilitatea de a revizui împreună cu mine originalul, angajându-se într-o vânătoare milimetrică de contrasensuri, inconsecvenţe, inexactităţi şi greşeli de tipar şi într-o crâncenă examinare a limbii şi a ortografiei, până am epuizat şapte variante. În acest fel am „prins” un militar care câştiga bătălii înainte de a se naşte, o văduvă care pleca în Europa cu iubitul ei soţ şi un dejun amical al lui Bolívar cu Sucre la Bogotá, într-o perioadă când unul se afla la Caracas, iar celălalt la Quito. Nu sunt totuşi foarte convins că trebuie să fiu recunoscător pentru aceste două ultime ajutoare, căci mi se pare că asemenea absurdităţi ar fi adăugat un dram de

umor involuntar – şi, poate, binevenit – acestei cărţi pline de grozăvii.

O succintă cronologie a vieţii lui Simón Bolívar
(Elaborată de Vinicio Romero Martínez)

1783
24 iulie: se naşte Simón Bolívar.
1786
19 ianuarie: moare Juan Vicente Bolívar, tatăl lui Simón.
1792
6 iulie: moare doña María de la Concepción Palacios y Blanco, mama lui Bolívar.
1795
23 iulie: Bolívar părăseşte casa unchiului său. Începe un îndelungat proces şi el se mută în casa dascălului său Simón Rodríguez. În octombrie se întoarce să locuiască în casa unchiului său Carlos.
1797
Conspiraţia lui Gual y España din Venezuela. Bolívar se înrolează cadet în miliţia populară în Ţinutul Văilor din regiunea Aragua.
1797 – 1798
Andrés Bello îi dă lecţii de gramatică şi geografie. Tot în această perioadă studiază fizica şi matematica acasă, la academia înfiinţată de părintele Francisco de Andújar.
1799
19 ianuarie: face o călătorie în Spania, cu escale în Mexic şi Cuba. La Veracruz scrie prima sa scrisoare.
1799 – 1800
La Madrid intră în contact cu înţeleptul marchiz de Ustăriz, adevăratul său mentor spiritual.
1801
În perioada martie-decembrie studiază limba

franceză la Bilbao.

1802

12 februarie: la Amiens (Franţa) îl admiră pe Napoleon Bonaparte. Se îndrăgosteşte de Paris.

26 mai: se căsătoreşte cu María Teresa Rodríguez del Toro la Madrid, în Spania.

12 iulie: soseşte în Venezuela cu soţia. Se ocupă de moşiile sale.

1803

22 ianuarie: María Teresa moare la Caracas.

23 octombrie: din nou în Spania.

1804

2 decembrie: asistă la încoronarea lui Napoleon la Paris.

1805

15 august: jurământul de pe Muntele Sacru, Roma, Italia.

27 decembrie: se iniţiază în masoneria de rit scoţian la Paris. În ianuarie 1806 accede la gradul de maestru.

1807

1 ianuarie: debarcă la Charleston (S.U.A.). Străbate mai multe oraşe din această ţară, iar în iunie revine la Caracas.

1810

18 aprilie: retras la moşia sa din Aragua; din acest motiv nu ia parte la evenimentele din 19 aprilie, zi în care începe revoluţia venezueleană.

9 iunie: pleacă la Londra, în misiune diplomatică. Aici face cunoştinţă cu Francisco de Miranda.

5 decembrie: se întoarce de la Londra. După cinci zile, soseşte la Caracas şi Miranda, care se instalează în casa lui Simón Bolívar.

1811

2 martie: se întruneşte primul Congres al Venezuelei.

4 iulie: discursul lui Bolívar la Asociaţia Patriotică.

5 iulie: declaraţia de independenţă a Venezuelei.

23 iulie: Bolívar luptă sub comanda lui Miranda, la Valencia. Este prima sa experienţă de război.

1812

26 martie: cutremur la Caracas.

6 iulie: este cucerit de colonelul Simón Bolívar castelul din Puerto Cabello, în urma unui act de trădare.

30 iulie: împreună cu alţi ofiţeri îl capturează pe Miranda ca să-l predea tribunalului militar, considerându-l trădător pentru că semnase capitularea. Manuel María Casas li-l ia pe ilustrul prizonier şi îl predă spaniolilor.

1 septembrie: soseşte la Curaçao, în primul său exil.

15 decembrie: lansează, în Noua Granadă, Manifestul de la Cartagena.

24 decembrie: cu ocuparea oraşului Tenerife, Bolívar începe campania de pe fluviul Magdalena, care va curăţa de monarhişti întreaga regiune.

1813

28 februarie: lupta de la Cúcuta.

1 martie: ocupă San Antonio del Táchira.

12 martie: comandant de brigadă în Noua Granadă.

14 mai: începe la Cúcuta Campania Admirabilă.

23 mai: este aclamat la Mérida ca „Eliberator”.

15 iunie: La Trujillo, Proclamaţia de război pe viaţă şi pe moarte.

6 august: intrarea triumfală în Caracas. Sfârşitul Admirabilei Campanii.

14 octombrie: Consiliul din Caracas, într-o adunare publică, îl numeşte pe Bolívar general de armată şi „Eliberator”.

5 decembrie: lupta de la Araure.

1814

8 februarie: dă ordin de execuţie a prizonierilor de La Guayra.

12 februarie: lupta de la La Victoria.

28 februarie: lupta de la San Mateo.

28 mai: prima luptă de la Carabobo.

7 iulie: circa douăzeci de mii de locuitori ai oraşului Caracas, în frunte cu Eliberatorul, pleacă la Oriente.

4 septembrie: Ribas şi Piar, care i-au proscris pe Bolívar şi pe Mariño, dau ordin ca aceştia să fie arestaţi la Carúpano.

7 septembrie: Bolívar emite Manifestul de la Carúpano şi, nefiind la curent cu ordinul de arestare a sa, se îmbarcă a doua zi cu destinaţia Cartagena.

27 noiembrie: guvernul Noii Granade îl avansează comandant suprem, cu misiunea de a recuceri statul Cundinamarca. Întreprinde această campanie şi reuşeşte să determine capitularea Bogotei.

12 decembrie: instalează guvernul la Bogotá.

1815

10 mai: în încercarea sa de a elibera Venezuela pătrunzând prin Cartagena, se confruntă cu o puternică opoziţie din partea autorităţilor acestui oraş şi de aceea ia hotărârea să se îmbarce cu destinaţia Jamaica, plecând într-un exil voluntar.

6 septembrie: publică celebra „Scrisoare din Jamaica”.

24 decembrie: debarcă în Los Cayos (Haiti), unde se întâlneşte cu prietenul său Luis Brión, marinar din insula Curaçao. În Haiti are o întrevedere cu preşedintele Pétion, care îi va oferi nepreţuita sa colaborare.

1816

31 martie: porneşte din Haiti aşa-numita expediţie de la Los Cayos. Este însoţit de Luis Brión.

2 iunie: la Carúpano decretează eliberarea sclavilor.

1817

9 februarie: Bolívar şi Bermúdez se împacă şi se îmbrăţişează pe podul de peste râul Neveri (Barcelona).

11 aprilie: lupta de la San Félix, dusă de Piar. Se

obţine eliberarea oraşului Angostura, controlul asupra fluviului Orinoco şi consolidarea definitivă a Republicii.

8 mai: se întruneşte la Cariaco un congres care fusese convocat de teologul José Cortés Madariaga. Acest mic congres de la Cariaco s-a terminat printr-un eşec, cu toate că două dintre decretele votate de el sunt încă în vigoare: cele şapte stele de pe drapelul naţional şi denumirea Statul Noii Sparte pentru Insula Margarita.

12 mai: îl avansează pe Piar comandant suprem.

19 iunie: îi scrie lui Piar într-un stil conciliant: „Domnule general, prefer o luptă cu spaniolii acestor gâlcevi între patrioţi”.

4 iulie: în laguna de la Casacoima, cufundat în apă până la gât, ascunzându-se ca să scape de o ambuscadă monarhistă, a început să peroreze în faţa ofiţerilor din subordinea sa, uluindu-i cu profeţiile lui despre ceea ce avea să se întâmple de la cucerirea oraşului Angostura şi până la eliberarea Perú-ului.

16 octombrie: împuşcarea generalului Piar la Angostura. Consiliul de război a fost prezidat de Luis Brión.

1818

30 ianuarie: la ferma de la Cañafistula, Apure, se întâlneşte pentru prima oară cu Páez, conducătorul zonei Llanos.

12 februarie: Bolívar îl învinge pe Morillo la Calabozo.

27 iunie: înfiinţează la Angostura serviciul poştal de pe fluviul Orinoco.

1819

15 februarie: formează congresul de la Angostura. Rosteşte celebrul discurs cu acest titlu. Este ales preşedinte al Venezuelei. Începe imediat campania de eliberare a Noii Granade.

7 august: lupta de la Boyacá.

17 decembrie: Bolívar întemeiază Republica Columbia, împărţită în trei provincii: Venezuela, Cundinamarca şi Quito. Congresul îl alege preşedinte al Columbiei.

1820

11 ianuarie: se află la San Juan de Payara, Apure.

5 martie: la Bogotá.

19 aprilie: sărbătoreşte la San Cristóbal zece ani de la începutul revoluţiei.

27 noiembrie: se întâlneşte cu Pablo Morillo la Santa Ana, Trujillo. Cu o zi înainte ratifica armistiţiul şi tratatul de război.

1821

5 ianuarie: se află la Bogotá, unde pregăteşte campania din Sud, a cărei conducere i-o va încredinţa lui Sucre.

14 februarie: îl felicită pe Rafael Urdaneta pentru proclamarea independenţei oraşului Maracaibo, deşi îşi exprimă temerea că Spania va considera aceasta o acţiune de rea-credinţă, în detrimentul armistiţiului.

17 aprilie: anunţă printr-un discurs încetarea armistiţiului şi începutul unui „război sfânt”: „Se va lupta pentru dezarmarea adversarului, nu pentru nimicirea lui”.

28 aprilie: reîncep ostilităţile.

27 iunie: Bolívar îl învinge pe La Torre la Carabobo. Cu toate că nu aceasta a fost bătălia finală, ea a asigurat independenţa Venezuelei.

1822

7 aprilie: lupta de la Bomboná.

24 mai: lupta de la Pichincha.

16 iunie: la Quito o cunoaşte pe Manuelita Sáenz, când îşi face intrarea triumfală în oraş alături de Sucre.

11 iulie: Bolívar soseşte la Guayaquil. Două zile mai târziu, îl declară anexat Columbiei.

26/27 iulie: întrevederea lui Bolívar cu San Martín la

Guayaquil.

13 octombrie: scrie *Plăsmuirile mele de pe vulcanul Chimborazo* la Loja, în apropiere de Cuenca, Ecuador.

1823

1 martie: Riva Agüero, preşedintele Perú-ului, îi solicită Eliberatorului patru mii de soldaţi şi sprijinul Columbiei pentru obţinerea independenţei. Primul contingent de trei mii de oameni este trimis de Bolívar la 17 martie, urmat de alte trei mii la 12 aprilie.

14 mai: Congresul peruan dă publicităţii un decret prin care Eliberatorul este chemat să pună capăt războiului civil.

1 septembrie: Bolívar soseşte la Lima, în Perú. Congresul îl autorizează să-l aducă în subordinea sa pe Riva Agüero, care deţinea o poziţie privilegiată, datorită spaniolilor.

1824

1 ianuarie: soseşte bolnav în Pativilca.

12 ianuarie: instituie prin decret pedeapsa capitală pentru aceia care sustrag din tezaurul public mai mult de zece pesos.

19 ianuarie: îi trimite o frumoasă scrisoare dascălului său Simón Rodríguez: „Dumneavoastră mi-aţi modelat sufletul pentru a preţui libertatea, dreptatea, măreţia, frumuseţea”.

10 ianuarie: Congresul peruan îl numeşte dictator, pentru a salva Republica distrusă.

6 august: lupta de la Junín.

5 decembrie: Bolívar eliberează Lima.

7 decembrie: convoacă Congresul din Panamá.

9 decembrie: victoria lui Sucre la Ayacucho. Este eliberată întreaga Americă spaniolă.

1825

Anglia recunoaşte independenţa noilor state din America.

12 februarie: Congresul din Perú, în semn de recunoştinţă, îi acordă onoruri Eliberatorului: o medalie, o statuie ecvestră, un milion de pesos pentru el şi un milion pentru armata eliberatoare. Bolívar refuză suma oferită lui de Congres, dar o acceptă pe aceea destinată soldaţilor săi.

18 februarie: Congresul din Perú nu îi acceptă demisia din funcţia de preşedinte cu puteri nelimitate.

6 august: o adunare întrunită la Chuquisaca, în Alto Perú, hotărăşte crearea Republicii Bolivia. 26 octombrie: Bolívar la Cerro de Potosí.

25 decembrie: decretează la Chuquisaca plantarea unui milion de copaci „acolo unde e mai mare nevoie de ei”.

1826

25 mai: de la Lima îl anunţă pe Sucre că Perú a recunoscut Republica Bolivia. Totodată, îi trimite proiectul constituţiei boliviene.

22 iunie: este format Congresul din Panamá.

16 decembrie: soseşte la Maracaibo, de unde promite venezuelenilor că va convoca marea convenţie.

31 decembrie: soseşte la Puerto Cabello, căutându-l pe Páez.

1827

1 ianuarie: decretează amnistierea celor implicaţi în afacerea „Cosiata”. Ratifică numirea lui Páez în funcţia de conducător suprem al Venezuelei.

1 ianuarie: de la Puerto Cabello îi scrie lui Páez: „Nu pot să dezbin republica; dar doresc acest lucru spre binele Venezuelei şi el se va face în adunarea generală dacă Venezuela doreşte”.

4 ianuarie: la Naguanagua, în apropiere de Valencia, se întâlneşte cu Páez şi îi oferă sprijinul său. Mai înainte îi spusese că avea „dreptul să răspundă la nedreptate cu dreptatea şi la abuzul de forţă cu nesupunerea” faţă de

Congresul de la Bogotá. Aceasta îl irită pe Santander, care e tot mai nemulţumit de Eliberator.

12 ianuarie: soseşte cu Páez la Caracas, în aplauzele mulţimii.

5 februarie: de la Caracas trimite Congresului de la Bogotá o nouă cerere de demisie din funcţia prezidenţială, cuprinzând o dramatică expunere de motive care îl fac să conchidă: „Cu asemenea sentimente vă declar că demisionez o dată, de o mie şi chiar de un milion de ori din funcţia de preşedinte al republicii…”

16 martie: rupe definitiv relaţiile cu Santander: „Nu-mi mai scrieţi, pentru că nu doresc să vă răspund şi nici să vă mai numesc prietenul meu”.

6 iunie: Congresul din Columbia respinge demisia lui Bolívar şi îi cere să meargă la Bogotá pentru a-şi depune jurământul.

5 iulie: pleacă de la Caracas la Bogotá. Nu va mai reveni niciodată în oraşul său natal.

10 septembrie: soseşte la Bogotá, depune jurământul de preşedinte al republicii, în faţa unei violente opoziţii politice.

11 septembrie: scrisoarea adresată lui Tomás de Heres: „Ieri am intrat în această capitală şi acum deţin deja funcţia prezidenţială. Trebuia să se întâmple aşa: se evită multe nenorociri în schimbul unui număr infinit de greutăţi.

1828

10 aprilie: se află la Bucaramanga în timp ce se desfăşoară Convenţia de la Ocaña. În cadrul acesteia se delimitează clar partidele bolivarist şi santanderist. Bolívar protestează faţă de „acţiunile în favoarea generalului Padilla, faţă de agresiunile comise de el la Cartagena”.

9 iunie: părăseşte Bucaramanga cu gândul să ajungă până în Venezuela. Avea intenţia de a locui la conacul Anauco al marchizului del Toro. 11 iunie: se dizolvă

Convenţia de la Ocaña.

24 iunie: schimbându-şi planurile, se întoarce la Bogotá, unde este aclamat.

15 iulie: în discursul ţinut la Valencia, Páez îl numeşte pe Bolívar „unicul geniu din secolul al XIX-lea… cel care vreme de optsprezece ani s-a sacrificat neîncetat pentru fericirea voastră, a făcut cel mai mare sacrificiu ce se putea cere sufletului său: conducerea supremă la care a renunţat de nenumărate ori, dar pe care, dată fiind situaţia actuală din republică, este obligat s-o exercite”.

27 august: decretul organic de instaurare a dictaturii, impusă ca urmare a rivalităţilor manifestate la Convenţia de la Ocaña. Bolívar desfiinţează funcţia de vicepreşedinte şi, în consecinţă, Santander este eliminat de la guvernare. Eliberatorul îi oferă funcţia de ambasador al Columbiei în Statele Unite. Santander o acceptă, dar îşi amână plecarea pentru un timp. Este posibil ca desfiinţarea funcţiei lui Santander să fi inspirat atentatul împotriva lui Bolívar. 21 septembrie: Páez îl recunoaşte pe Bolívar drept conducător suprem şi jură în faţa arhiepiscopului Ramón Ignacio Méndez şi în faţa unei mulţimi adunate în Piaţa Mare din Caracas: „… şi făgăduiesc sub jurământ că voi respecta, voi apăra şi voi aplica decretele pe care le va emite ca pe nişte legi ale republicii. Dumnezeu, care este martorul jurământului meu, mă va răsplăti pentru fidelitatea cu care am să-mi îndeplinesc făgăduinţa”.

25 septembrie: atentat împotriva lui Bolívar la Bogotá. Îl salvează Manuelita Sáenz. Santander este printre cei implicaţi. Urdaneta, judecător în acest proces, îl condamnă la moarte. Bolívar comută pedeapsa capitală în exil.

1829

1 ianuarie: se află la Purificación. Prezenţa sa în Ecuador este necesară, date fiind conflictele cu Perú, care

a ocupat prin acţiune militară oraşul Guayaquil.

21 iulie: Columbia îşi recuperează Guayaquilul. Populaţia îi face Eliberatorului o primire triumfală.

13 septembrie: îi scrie lui O'Leary: „Ştim cu toţii că unirea Noii Granade cu Venezuela se menţine doar graţie autorităţii mele, care odată şi odată nu va mai fi aceeaşi, după cum o fi voia Providenţei sau a oamenilor…"

13 septembrie: scrisoarea lui Páez: „Am cerut să se publice o circulară prin care sunt invitaţi toţi cetăţenii şi corporaţiile să-şi exprime în mod clar şi solemn opiniile. Acum aveţi puterea legală să cereţi ca populaţia să spună ceea ce doreşte. Suntem acum în situaţia în care Venezuela se poate pronunţa fără să ţină seamă de niciun alt considerent decât binele colectiv. Dacă se vor adopta măsuri radicale pentru a se exprima ceea ce doriţi dumneavoastră cu adevărat, reformele vor fi desăvârşite şi se va respecta conştiinţa colectivă…"

20 octombrie: revine la Quito.

29 octombrie: pleacă spre Bogotá.

5 decembrie: de la Popayán, îi scrie lui Juan José Flores: „Probabil că generalul Sucre va fi succesorul meu, şi s-ar putea să-l susţinem cu toţii; în ceea ce mă priveşte, promit s-o fac din toată inima". 15 decembrie: îi declară lui Páez că nu va mai accepta funcţia de preşedinte al republicii şi că, dacă Congresul îl alege pe Páez preşedinte al Columbiei, jură pe onoarea sa că se va supune cu cea mai mare plăcere ordinelor sale.

18 decembrie: respinge categoric proiectul de instaurare a unui regim monarhic în Columbia.

1830

15 ianuarie: se află din nou la Bogotá.

20 ianuarie: se formează Congresul Columbian. Mesajul lui Bolívar. Îşi prezintă demisia din funcţia prezidenţială.

27 ianuarie: solicită aprobarea Congresului pentru a

pleca în Venezuela. Congresul Columbian nu îi aprobă plecarea.

1 martie: îi încredinţează puterea lui Domingo Caycedo, preşedinte al consiliului guvernamental, şi se retrage la Fucha.

27 aprilie: în mesajul trimis Congresului Admirabil îşi exprimă din nou hotărârea de a renunţa la funcţia prezidenţială.

4 mai: Joaquín Mosquera este ales preşedinte al Columbiei.

8 mai: Bolívar părăseşte Bogotá, pornind în ultima sa călătorie.

4 iunie: Sucre este asasinat la Berruecos. Bolívar a aflat vestea în apropiere de Cerro de la Popa, şi a fost profund impresionat.

5 septembrie: Urdaneta preia conducerea guvernului Columbiei în contextul unui evident vid de putere. La Bogotá, la Cartagena şi în alte oraşe din Noua Granadă au loc manifestaţii şi mişcări în favoarea Eliberatorului, pentru ca acesta să revină la putere. În acest timp, Urdaneta îl aşteaptă.

18 septembrie: aflând despre evenimentele care au dus la instalarea lui Urdaneta la conducerea guvernului, se declară dispus să apere integritatea republicii ca cetăţean şi ca soldat şi anunţă că va pleca spre Bogotá în fruntea a două mii de oameni pentru a sprijini guvernul existent; refuză, în parte, când este solicitat să preia puterea, argumentând că ar fi un act de uzurpare, dar lasă deschisă această posibilitate declarând că în viitoarele alegeri „… legitimitatea mă va lua sub acoperământul ei sau va veni un nou preşedinte…”; în final le cere compatrioţilor săi să se unească în jurul guvernului lui Urdaneta.

2 octombrie: se află la Turbaco.

15 octombrie: la Soledad.

8 noiembrie: la Barranquilla.

1 decembrie: soseşte la Santa Marta în stare de prostraţie.

6 decembrie: porneşte spre conacul de la San Pedro Alejandrino, proprietatea spaniolului don Joaquín de Mier.

10 decembrie: îşi dictează testamentul şi ultima proclamaţie. La insistenţele medicului de a se spovedi şi de a se împărtăşi, Bolívar spune: „Ce-i asta?... Sunt, oare, aşa de bolnav încât să mi se vorbească de testament şi de spovedanie?... Cum am să mai ies eu din labirintul ăsta!”

17 decembrie: moare la conacul de la San Pedro Alejandrino, înconjurat de foarte puţini prieteni.